

**Державна установа «Інститут
регіональних досліджень імені
М. І. Долішнього НАН України»**

Серія «Проблеми регіонального розвитку»

Христина Патицька

**ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ
ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД:
МЕХАНІЗМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА
АКТИВІЗАЦІЇ**

Монографія

Львів 2019

Патицька Христина

Фінансово-економічний потенціал територіальних громад: механізми функціонування та активізації: монографія / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». Львів, 2019. 209 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»)

ISBN 978-966-02-4252-4 (серія)

ISBN 978-966-02-9006-8 (електронне видання)

У монографії досліджуються теоретичні, методологічні та прикладні засади формування та використання фінансово-економічного потенціалу територіальних громад в контексті завдань реформування місцевого самоврядування та адміністративно-територіального устрою в Україні. Акцентовано увагу на ролі фінансово-економічного потенціалу як основи реалізації економічних можливостей території. Запропоновано методичні засади діагностики ефективності фінансово-економічного потенціалу адміністративно-територіальних одиниць різних рівнів. Визначено напрями стимулювання економічного розвитку громад на основі використання таких механізмів як формування міських агломерацій та налагодження співробітництва територіальних громад. Обґрунтовано шляхи активізації підприємницького середовища на рівні органів місцевого самоврядування. Розроблено напрями удосконалення механізмів оподаткування.

Книга призначена для науковців, економістів, керівників та державних службовців, викладачів навчальних закладів, аспірантів та магістрів.

Науковий редактор:

доктор економічних наук, професор Сторонянська І.З.

Рецензенти:

Мельник М. І. – доктор економічних наук, професор, завідувач відділу просторового розвитку ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»

Іванова О. Ю. – доктор економічних наук, доцент, завідувач сектору проблем регіонального розвитку та децентралізації відділу макроекономічної політики та регіонального розвитку Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України

Рекомендовано до друку

вченою радою ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»

(протокол № 7 від 12 вересня 2019 р.)

© Патицька Христина, 2019

© ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАНУ», 2019

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	10
1.1. Економічна природа територіальної громади як суб'єкта управління соціально-економічним розвитком території	10
1.2. Теоретичні засади формування фінансово-економічного потенціалу територіальної громади	25
1.3. Зарубіжний досвід стимулювання економічного розвитку на місцевому рівні.....	35
РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ: ПРАКТИКА І ПРОБЛЕМАТИКА	47
2.1. Адміністративно-фінансова децентралізація як чинник зміцнення місцевого самоврядування: інституційно-правовий аспект.....	47
2.2. Тенденції формування фінансово-економічного потенціалу регіонів України в умовах реформи: інтегральне оцінювання	57
2.3. Особливості формування та розвитку об'єднаних територіальних громад в умовах завершення I етапу децентралізації	76
2.3.1. Карпатський регіон.....	76
2.3.2. Центральна Україна.....	86

РОЗДІЛ 3. АКТИВІЗАЦІЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ	
ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	94
3.1. Напрямки стимулювання економічного розвитку територіальних громад	94
3.2. Інструменти розвитку підприємницького середовища на місцевому рівні	108
3.3. Нарощення податкового потенціалу в контексті забезпечення фінансової самостійності місцевих бюджетів	124
3.4. Особливості розвитку та стимулювання майнового оподаткування в Україні та країнах ЄС	139
 ПІСЛЯМОВА.....	152
БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК.....	157
ДОДАТКИ.....	173

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

КМУ – Кабінет міністрів України

ОТГ – Об'єднані територіальні громади

ПДФО – Податок на доходи фізичних осіб

ФЕП – Фінансово-економічний потенціал

ПЕРЕДМОВА

Розвиток України на сучасному етапі характеризується зміщенням акцентів в сфері державного регулювання територіального розвитку в напрямку адміністративної та фінансової децентралізації та супроводжується передачею повноважень і ресурсів на місцевий рівень. Основною метою таких реформ виступає формування організаційно-економічних засад розвитку територіальних громад в Україні на основі ефективного використання їх фінансово-економічного потенціалу. Зазначене підвищує відповідальність органів місцевого самоврядування за раціональне використання ендogenous потенціалу громади, ефективність організації життєдіяльності її мешканців та залучення незадіяних джерел розвитку території. Виконання цих завдань вимагає наукового обґрунтування шляхів формування фінансово-економічного потенціалу територіальних громад на принципах інклюзивного зростання та забезпечення їх спроможності, що має відповідати пріоритетам реалізації сучасних реформ в Україні.

Питанням дослідження розвитку територіальних громад як суб'єктів управління соціально-економічним розвитком присвячені праці таких українських та зарубіжних учених як М. Баймуратов, О. Батанов, В. Бесчастний, В. Борщевський, Ж. Гербер, П. Жук, К. Юнассен, В. Кампо, В. Кравців, В. Кравченко, М. Краснов, О. Лазор, І. Мелехіна, М. Мельник, Г. Монастирський, О. Мороз, Р. Патнем, М. Орзіх, Е. Остом, Н. Руда, Н. Слезлер, А. Тарнаруцький, В. Фадєєв, Дж. Хіллер, Л. Шноре, Я. Щепанський та інші. Вивченням проблем ресурсного забезпечення розвитку адміністративно-територіальних одиниць займалися такі вчені: Н. Бикадорова, З. Варналій, І. Вахович, М. Гапонюк, О. Зарубіна, О. Іванова, Я. Казюк, С. Каламбет, І. Камінська, М. Карлін, М. Козоріз, А. Крисоватий, І. Луніна, П. Мельник, В. Письменний, В. Поліщук, С. Сембер, І. Сторонянська, Л. Тарангул, Л. Тулуш, С. Шульц, С. Юрій та інші.

Поряд з цим у вітчизняній науковій літературі недостатньо дослідженими є питання, пов'язані з формуванням фінансово-економічного потенціалу територіальних громад в умовах системних трансформацій в економіці та державному управлінні з урахуванням положень та завдань реформи місцевого самоврядування, серед яких: створення життєздатних територіальних громад, імплементація на місцевому рівні інструментарію управління економічними процесами тощо. Відтак, вказане обумовило вибір теми монографії.

У теоретичній частині монографії систематизовано та узагальнено теоретико-концептуальні засади формування фінансово-економічного потенціалу територіальних громад в умовах реформи місцевого самоврядування. У роботі досліджено підходи до визначення поняття «територіальна громада», зосереджено увагу на питанні розвитку територіальної громади як суб'єкта забезпечення економічного розвитку території. Визначено особливості розвитку територіальної громади в умовах реформи місцевого самоврядування. Обґрунтовано науковий підхід до визначення фінансово-економічного потенціалу територіальної громади, визначено його структуру. Акцентовано увагу на ролі фінансового потенціалу як основи реалізації економічних можливостей території. Досліджено складові фінансово-економічного потенціалу територіальних громад – реальну та потенційну, а також роль резервів нарощування фінансово-економічного потенціалу, що дозволяє комплексно оцінити здатність територіальної громади до забезпечення свого розвитку на довгострокову перспективу та визначити рівень спроможності громади. Відтак, досліджено рівень взаємозалежності формування фінансово-економічного потенціалу територіальної громади та її спроможності, в результаті чого запропоновано концептуальну модель забезпечення спроможності територіальної громади. На основі дослідження фінансово-економічного потенціалу територіальної громади як передумови забезпечення відповідного рівня її спроможності визначено основні ознаки формування фінансово-економічного потенціалу, серед яких: внутрішня обумовленість, зовнішня залежність, структурованість, спрямованість на розвиток та вплив взаємодії суб'єктів економічних відносин територіальної громади на рівень її спроможності.

Для визначення напрямків активізації фінансово-економічного потенціалу територіальних громад в Україні в умовах реформи

місцевого самоврядування досліджено особливості розвитку територіальних громад у країнах ЄС в період децентралізації та адміністративно-територіальних реформ.

Другий розділ монографії присвячений аналізу передумов та чинників формування фінансово-економічного потенціалу територіальних громад в умовах реформи місцевого самоврядування. Запропоновано методичні засади оцінювання ефективності формування фінансово-економічного потенціалу адміністративно-територіальних одиниць різних рівнів, що дозволяє врахувати комплекс чинників динаміки та спрямованості формування фінансово-економічного потенціалу адміністративно-територіальних одиниць. Здійснено аналіз особливостей формування та розвитку об'єднаних територіальних громад Карпатського регіону та Центральної України. Встановлено взаємозалежність особливостей формування фінансово-економічного потенціалу територіальних громад від рівня розвитку регіону.

Третій розділ монографії присвячений питанням активізації фінансово-економічного потенціалу територіальних громад. В рамках дослідження встановлено визначальну роль ендегенного фінансово-економічного потенціалу територіальної громади у забезпеченні її економічного розвитку. Визначено проблеми, які впливають на формування та розвиток ОТГ в Україні. Серед таких проблем виділено формування громад, що не відповідають критеріям спроможності (за чисельністю населення, наявним фінансово-економічним потенціалом) та низький рівень підтримки процесу створення ОТГ з боку районних адміністрацій та місцевих еліт. Як шляхи подолання зазначених проблем визначено напрямки стимулювання економічного розвитку громад на основі використання таких механізмів як формування міських агломерацій як центрів «економічного зростання» та налагодження співробітництва територіальних громад.

Проведене в роботі дослідження показало домінування короткотермінових інтересів та відсутність стратегічного бачення розвитку територіальних громад в Україні, що має негативний вплив на підприємницьке середовище в громаді. Визначено основні чинники конкурентоспроможності територіальних громад для залучення на їх територію інвестиційних ресурсів та підприємницьких структур. Розроблено організаційно-економічні

підходи до активізації підприємницького середовища в територіальних громадах шляхом ефективного використання повноважень органів місцевого самоврядування у сфері встановлення місцевих податків та зборів, планування та розпорядження земельними ресурсами, розпорядження комунальною власністю, стимулювання підприємницької активності жителів громади. На основі визначення доходів місцевих бюджетів та їх аналізу розроблено напрямки удосконалення механізмів оподаткування.

Розділ 1.

ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

1.1.

ЕКОНОМІЧНА ПРИРОДА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ЯК СУБ'ЄКТА УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІЇ

Трансформаційні процеси в економічному поступі нашої держави сьогодні вибудовуються навколо європейської інтеграції України. Ключовим аспектом розвитку вітчизняної системи державотворення є обраний курс на децентралізацію та виокремлення територіальної громади як базового суб'єкта місцевого самоврядування, забезпечення її становлення як самодостатньої, дієвої та ефективної ланки управління.

Світові та, зокрема, європейські тенденції розвитку економіки в останній чверті XX століття та до сьогодні характеризуються спрямованістю на глобалізацію та демократизацію. І хоча ці тенденції взаємно посилюють одна одну, проте характеризуються певним взаємовиключенням. Глобалізація, соціальним наслідком якої є руйнування стабільних суспільств та спільностей, може передбачати виключення демократизації розвитку суспільства, оскільки відбувається поступова втрата одного з основних елементів демократії – права громадян на участь в управлінні державними справами.¹ Натомість на даний час спостерігається зворотній ефект – відстоювання інтересів громадянського суспільства та розвитку держави на основі залучення місцевих територіальних громад до управління еволюцією території, а відтак і безпосереднього впливу останніх на розвиток регіонів і держави в цілому. Підтвердженням

¹ Ковенко О.Ю. Адміністративна реформа як крок до створення успішних територіальних громад. Теорія та практика державного управління. 2012. Вип. 2. С. 362-368.

цього є те, що проекти, орієнтовані на розвиток місцевих громад, на сьогодні є однією з ключових форм підтримки місцевого розвитку з портфелем цінних паперів Світового банку близько семи млрд. дол. США.²

Відповідно, одним з основних питань, які потребують розгляду, є визначення місця і ролі територіальних громад в умовах вітчизняних реалій розвитку економіки та з урахуванням орієнтації на реформування системи місцевого самоврядування.

Конституцією затверджено положення, яке є фундаментом в побудові Української держави: джерелом державної влади є народ. Логічним є його продовження: народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Відповідно до ст. 140 Конституції України, місцеве самоврядування є правом територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Конституцією та Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» надається визначення поняття «територіальна громада», під якою розуміють сукупність жителів, об'єднаних постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр.³

Розуміння цього поняття українською політичною та правовою думкою відповідає сформованим міжнародним стандартам, при цьому, у Конституції України визначення категорії «територіальна громада» дещо відмінне від європейської політичної традиції. Європейська хартія місцевого самоврядування трактує її як право і реальну здатність органів місцевого самоврядування регламентувати значну частину державних справ і керувати нею, здійснюючи свою діяльність в рамках закону, під власну відповідальність та в інтересах місцевого населення.⁴ Власне кажучи, в західній політико-правовій практиці увага приділяється не самому поняттю «територіальна громада» в нашому його розумінні, а дослідженню територіальних

² Тарнаруцький А. Концепція реформування громад базового рівня. Модель для Сумщини. Редакційна стаття медіа-платформи SumyNews. 16.06.2014. URL:<http://www.sumynews.com/crps/policy/7052> (квітень 2015).

³ Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України № 280/97-ВР (із змінами та доповненнями) від 21 травня 1997 року. URL:<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: грудень 2014).

⁴ Муркович Л. Територіальна громада як суб'єкт місцевого самоврядування в Україні: теоретичні аспекти. Державне управління та місцеве самоврядування. 2010. №2. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Dums/2010_2/10mliuta.pdf (дата звернення: листопад 2014).

колективів, комун, місцевих співтовариств, тобто спільнот. Варто зауважити, що і радянська державницько-правова доктрина використовувала поняття територіальної громади, констатуючи її як первинний суб'єкт місцевого самоврядування, та, при цьому, замінюючи правову природу її членів (на локальному рівні вони функціонували не як громадяни держави, а як жителі певної територіальної одиниці).

Відомий український дослідник М. О. Баймуратов зазначає, що до сучасної української науки термін «територіальна громада» увійшов з книги польського науковця Я. Щепаньського «Елементарні поняття соціології» як синонім категорій «територіальний колектив» та «місцеве співтовариство». Я.Щепаньський територіальною громадою визначає групу людей, члени якої «прив'язані узами спільних відносин до території, на якій вони мешкають, і узами відносин, що впливають з факту проживання на спільній території»⁵. Як бачимо, мова йде про стійку форму соціального життя, основний акцент існування якої ставиться на спільності території проживання як і у вітчизняному правовому визначенні поняття.

Формуючи своє розуміння категорії «територіальна громада» на основі опрацювання як досвіду радянських науковців, так і передовсім напрацювань західних економістів, українські науковці намагаються сформувати нове розуміння поняття, побудоване відповідно до політико-правових реалій Української держави, на основі історичного сприйняття громади та психологічного усвідомлення громадянами своєї участі в формуванні та розвитку громади, самоідентифікації себе її частиною. Еволюція поглядів щодо визначення сутності поняття «територіальна громада» наведена у додатку А. З наведеного можна зробити висновок: українська наукова думка щодо визначення поняття «територіальна громада», її місця та ролі в державницькому механізмі базується на поглядах європейських та американських вчених, тобто на розумінні громади як дієвого учасника соціально-економічних відносин. При цьому, опрацювання позицій вітчизняних науковців «засвідчило спільне у досліджуваних дефініціях сучасних науковців, а саме – трактування її у звуженому тлумаченні як соціально-територіальної спільності, та у широкому – акцентуація різних її характеристик, що уможливило виокремлення декількох груп прихильників: соціально-територіального, соціально-психологічного

⁵ Кулакова Є.В., Бречко А.С. Щодо поняття та сутності територіальних громад. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.2014. Вип. 25.URL:http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvuzhpr_2014_25_12.pdf (дата звернення: січень 2015).

та соціально-правового підходів».⁶ Вивчення позиції західних економістів стосовно категорій «територіальна громада», «комуна» та «соціальна спільнота» дозволяє виділити як мінімум п'ять підходів до їх характеристики (рис. 1.1).⁷

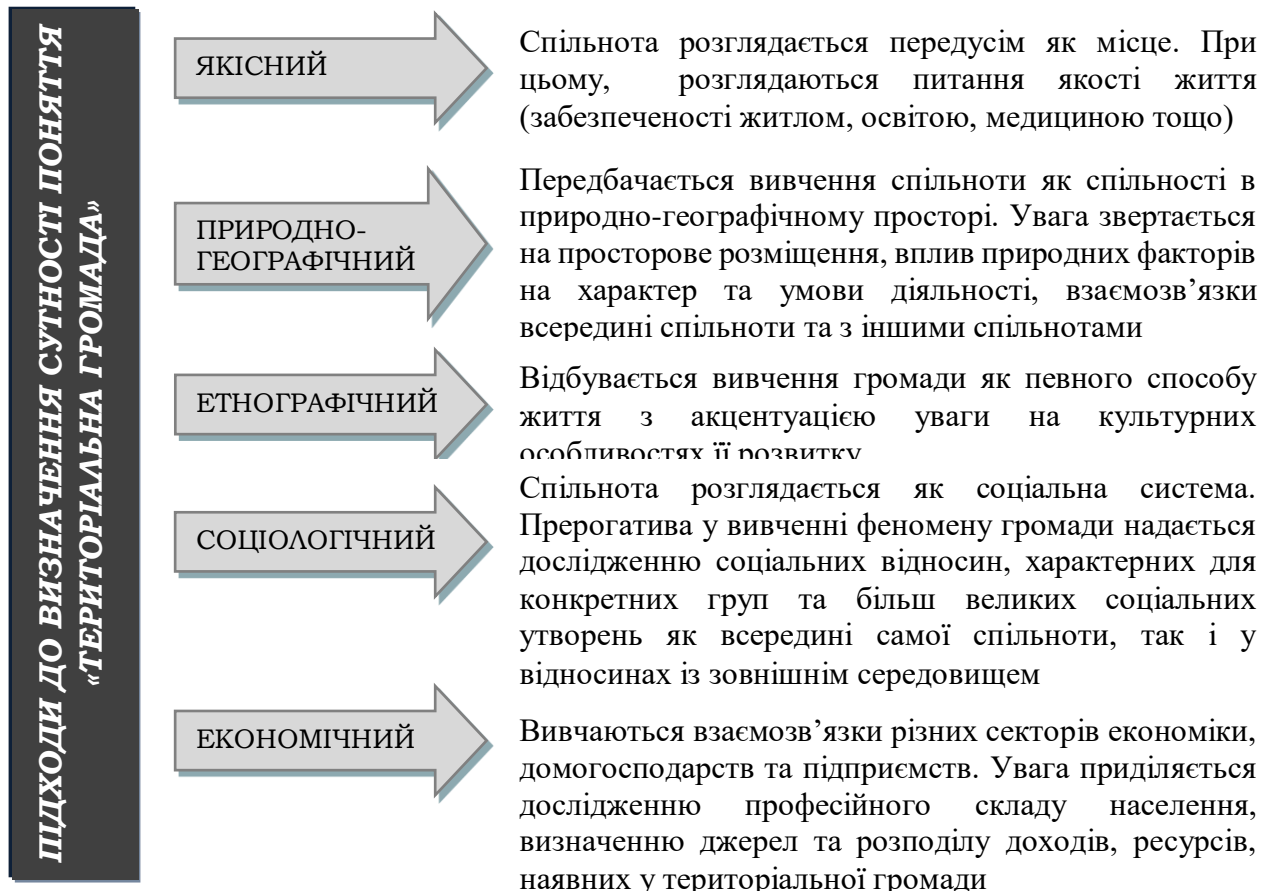

Рис. 1.1. Підходи до визначення сутності поняття «територіальна громада», виділені при дослідженні робіт економістів інших країн^{8;9;10;11;12}

Теоретична деталізація, спроба розкриття та розуміння природи територіальної громади як складного і багатогранного організму ведуть до потреби виділення основних ознак такої спільноти. Як уже

⁶ Лазор О.Д. Еволюція сутності територіальної громади: аксіологічний вимір. Держава та регіони. 2010. №3. С. 184-193.

⁷ Батанов О. В. Територіальна громада – первинний суб'єкт муніципальної влади в Україні: поняття та ознаки. Вісник Центральної виборчої комісії. 2008. № 2 (12). URL: http://www.cvk.gov.ua/visnyk/pdf/2008_2/visnik_st_13.pdf (дата звернення: жовтень 2014).

⁸ Токвіль А. Про демократію в Америці. У 2-х тт. Київ, 1999.

⁹ Смелзер Н. Социология: пер. с англ. М.: Феникс, 1998. 688 с.

¹⁰ Davulis G. Analysis of situation on local taxes in Lithuania. Intellectual economics. 2009. № 1 (5). P. 21-29.

¹¹ Parsons T Social System Glencoe, 1951. P 91.

¹² Schnore L.F. Community. Sociology / ed. by N.J. Smelser. New York, 1973.

зазначалося, в вітчизняній літературі лише невелика кількість авторів присвятила свої роботи визначенню та аргументації ознак, які забезпечують комплексну характеристику категорії «територіальна громада». Натомість, це питання широко розкрито в західній літературі економічного спрямування. Зокрема, американський вчений Дж. Хіллер¹³ виокремлює три ознаки територіальних громад: соціальну взаємодію, територію, загальний зв'язок (зв'язки).¹⁴ Представник європейської економічної науки К. Іонассен, окрім вже зазначених, виділив ще такі спільні ознаки громад: населення; ідентифікація себе частиною територіальної громади; можливість діяльності на корпоративній основі в процесі і для вирішення місцевих проблем.¹⁵ Італійський вчений Р. Патнем також виділяє першочерговість соціальної взаємодії та існування зв'язків в межах спільноти, проте звертає увагу і на морально-психологічний аспект розвитку громад. В рамках визначення ознак громади він виділяє як одну з них довіру, яку характеризує чинником забезпеченості неупередженого ставлення членів спільноти один до одного та її діяльності виключно в межах законодавства, а також робить наголос на ціннісних орієнтирах розвитку ком'юніті (непідкупність, солідарність тощо).¹⁶

Важливим стало застосування комплексного підходу до визначення сутності територіальної громади. Група науковців під керівництвом Д. Барнса категорію «громада» чи «комуна» розглянули з п'ятих різних позицій:

- перша – визначення легітимності існування громади як історично сформованої спільноти, зі спільними культурою, традиціями та минулим;

- друга – існування громади як системи взаємозв'язків між її членами (родинні стосунки, проживання на спільній території, приналежність до певної соціальної групи тощо);

- третя – існування та діяльність громади як колективного споживача;

¹³ Hillery G. H. Definitions of Community: Areas of Agreement. Rural Sociology. 1955. V. 20. P. 111-119.

¹⁴ Кулакова Є.В., Бречко А.С. Щодо поняття та сутності територіальних громад. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.2014. Вип. 25.URL:http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvuzhpr_2014_25_12.pdf (дата звернення: січень 2015).

¹⁵ Кулакова Є.В., Бречко А.С. Щодо поняття та сутності територіальних громад. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.2014. Вип. 25.URL:http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvuzhpr_2014_25_12.pdf (дата звернення: січень 2015).

¹⁶ Батанов О. В. Територіальна громада – первинний суб'єкт муніципальної влади в Україні: поняття та ознаки. Вісник Центральної виборчої комісії.2008. № 2 (12).URL: http://www.cvk.gov.ua/visnyk/pdf/2008_2/visnik_st_13.pdf (дата звернення: жовтень 2014).

- четверта – потреба у функціонуванні громади для забезпечення громадських послуг, участь інституцій місцевого громадського суспільства в життєзабезпеченні людей та виробничих процесах;

- п'ята – функціонування громади як представника місцевого населення на політичній арені та як безпосереднього суб'єкта управлінського процесу¹⁷.

Щодо вітчизняних дослідників категорії «територіальна громада», виокремленням її характерних ознак займалися деякі відомі економісти. Серед них уваги заслуговує робота І. І. Мелехіної¹⁸, яка виділила такі ознаки, притаманні територіальній громаді:

- приналежність місцевої громади до території, на якій вона локалізується;

- ідентифікація членами громади своєї приналежності до неї;

- самоврядність громад, що є ключовим аспектом владовідносин;

- здатність громади до структурування;

- соціальне функціонування для забезпечення життєдіяльності членів громади;

- існування та діяльність громади та формування внутрішніх зв'язків відповідно до правових та соціальних норм, функціонування громади як суб'єкта правовідносин;

- стійкість інтересів, зв'язків і форм соціальної практики всередині громади;

- первинність місцевих співтовариств у відношенні до об'єднань, які формуються націями, народами, державними структурами тощо;

- спільність інтересів всередині громади.

Професор М. Баймуратов^{19;20} та О. Мороз²¹, підсумовуючи свої напрацювання та дослідження в цьому напрямку, окрім уже зазначених, серед ознак територіальної громади виділяють такі як

¹⁷ Муркович Л. Територіальна громада як суб'єкт місцевого самоврядування в Україні: теоретичні аспекти. Державне управління та місцеве самоврядування. 2010. №2. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Dums/2010_2/10mliuta.pdf (дата звернення: листопад 2014).

¹⁸ Батанов О. В. Територіальна громада – первинний суб'єкт муніципальної влади в Україні: поняття та ознаки. Вісник Центральної виборчої комісії. 2008. № 2 (12). URL: http://www.cvk.gov.ua/visnyk/pdf/2008_2/visnik_st_13.pdf (дата звернення: жовтень 2014).

¹⁹ Мороз О. Територіальна громада: сутність, становлення та сучасні українські реалії. Демократ. врядування : електрон. наук. фах. видання. 2008. Вип. 2. URL: http://lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik2/fail/Moroz.pdf (дата звернення: листопад 2014).

²⁰ Батанов О. В. Територіальна громада – первинний суб'єкт муніципальної влади в Україні: поняття та ознаки. Вісник Центральної виборчої комісії. 2008. № 2 (12). URL: http://www.cvk.gov.ua/visnyk/pdf/2008_2/visnik_st_13.pdf (дата звернення: жовтень 2014).

²¹ Мороз О. Територіальна громада: сутність, становлення та сучасні українські реалії. Демократ. врядування : електрон. наук. фах. видання. 2008. Вип. 2. URL: http://lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik2/fail/Moroz.pdf (дата звернення: листопад 2014).

спільна комунальна власність та сплачування місцевих податків та зборів.

Як бачимо, науковці по різному підходять до визначення суті категорії «територіальна громада». Такі дослідники поняття як О. Батанов, М. Баймуратов, О. Мороз акцентують увагу на соціальній взаємодії всередині громади. В. Фадєєв, В. Кампо та М. Краснов навпаки акцентують увагу на територіальній приналежності членів громади.

На нашу думку, найважливішим сьогодні є досягнення спільності в розумінні цього терміну, характеризуючи територіальну громаду комплексно, як систему з сукупністю екзо- та ендегенних зв'язків та відповідним просторовим розташуванням, врахуванням часового вектора розвитку та психологічних, соціальних, історичних умов еволюції (рис. 1.2).

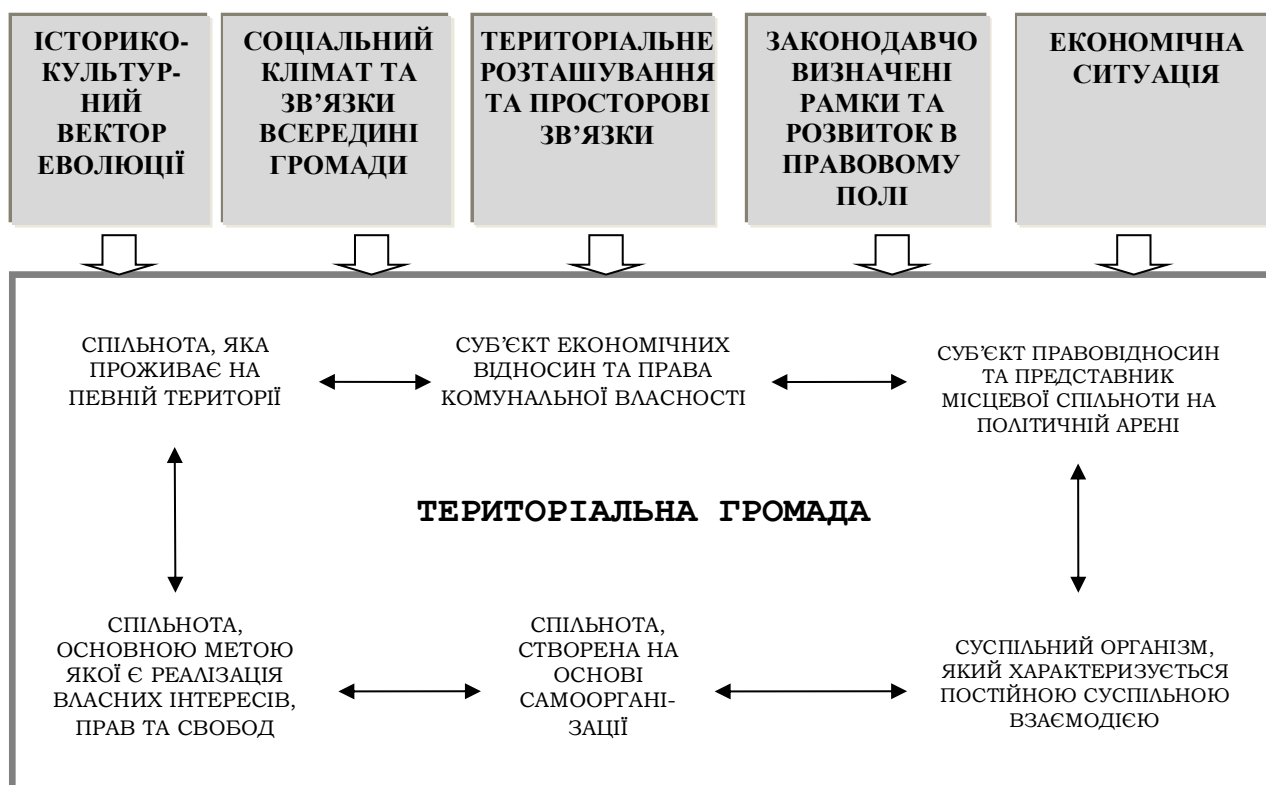

Рис. 1.2. Комплексність поняття «територіальна громада»

Отже, територіальна громада – це природно сформована людська спільнота, членами якої є фізичні особи, які проживають, працюють чи володіють нерухомим майном на території в межах одного або кількох населених пунктів з єдиним адміністративним центром, та яка характеризується сукупністю сталих зв'язків і спроможністю до реалізації спільних інтересів в питанні власного життєзабезпечення й

соціально-економічного розвитку, виступає представником місцевої спільноти і є власником комунального майна на відповідній території.

Статтею 143 Конституції України визначено основні повноваження територіальних громад. До них належать:

- управління комунальним майном;
- затвердження програм соціально-економічного розвитку та контроль за їх виконанням;
- затвердження місцевих бюджетів та контроль за їх виконанням;
- визначення в межах законодавства місцевих податків та зборів;
- проведення місцевих референдумів;
- утворення, реорганізація та ліквідація підприємств, організацій та установ, які знаходяться в комунальній власності, та контроль за їх діяльністю тощо.

Відповідно до цього можна виокремити ключові функції, реалізацію яких має забезпечувати громада: планування та програмування розвитку адміністративно-територіальної одиниці; бюджетно-фінансова; матеріально-технічна; функція соціального контролю; нормотворча; інформаційна; соціокультурна.

Комплексний аналіз вітчизняними економістами поняття «територіальна громада», його визначення, дослідження дій та можливостей громад не спростовують той факт, що хоча і в юридичному аспекті існування територіальної громади обґрунтоване та конкретно визначені рамки її функціонування як суб'єкта управлінських відносин та економічного розвитку, проте фактично до реформи адміністративно-територіального устрою та фінансової децентралізації територіальні громади володіли лише «муніципальною правоздатністю», маючи комплекс муніципальних прав і свобод, але не усвідомлюючи себе носіями цих прав і свобод. Право територіальних громад самостійно вирішувати питання місцевого розвитку, визначене Конституцією України та іншими законодавчими актами в більшості спільнотах залишалося нереалізованим. Таким чином, станом на кінець 2014 року функціонування територіальних громад на території Української держави характеризувалося такими особливостями²²:

- політичною невизначеністю та нестабільністю, зародковим станом політичних відносин на рівні громад;
- нерозвиненістю громадського сектора;

²² Підкуйко О.О. Потенціал самоврядування сучасної територіальної громади: теоретико-методологічний підхід. Теорія та практика державного управління. 2010. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Tpdu_2010_1_29.pdf (дата звернення: лютий 2015).

-індивідуалізацією та схильністю членів громади самостійно вирішувати свої проблеми;

-низьким рівнем довіри до органів влади та представників органів місцевого самоврядування, які обираються безпосередньо членами місцевої спільноти тощо.

Виходом із ситуації поступової деградації територіальних громад, яка склалася в Україні за роки її незалежності, стало реформування адміністративно-територіального устрою та децентралізація. Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 схвалено Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020», в якій одним із ключових завдань розвитку держави визначено децентралізацію влади – «відхід від централізованої моделі управління в державі, забезпечення спроможності місцевого самоврядування та побудова ефективної системи територіальної організації влади в Україні, реалізація у повній мірі положень Європейської хартії місцевого самоврядування, принципів субсидіарності, повсюдності і фінансової самодостатності місцевого самоврядування»²³.

Досліджуючи погляди науковців в питанні виділення основних ознак, які комплексно характеризують територіальну громаду, а також акцентуючи увагу на завданнях адміністративно-територіальної реформи та децентралізації в підсумку варто виділити ознаки територіальної громади (таблиця 1.1).

Концепцією реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, схваленою КМУ від 1 квітня 2014 року №333-р²⁴ визначено основні завдання, які потребують вирішення в процесі реформи місцевого самоврядування, а саме:

- забезпечення доступності та якості публічних послуг;
- досягнення оптимального розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади;
- визначення обґрунтованої територіальної основи для діяльності органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади з метою забезпечення доступності та належної якості публічних послуг, що надаються такими органами;

²³ Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015.URL:<http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5/2015><http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> (дата звернення: серпень 2015).

²⁴ Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. № 333-р.URL:<http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p> (дата звернення: серпень 2014).

Таблиця 1.1

**Ознаки територіальної громади як суб'єкта управління
соціально-економічним розвитком**

Ознака територіальної громади	Характеристика ознаки
Територіальна	Територіальна громада формується на певній території. Її членами є фізичні особи, які або проживають на цій території, або працюють, або володіють певним нерухомим майном
Соціально-психологічна	Територіальна громада існує за умови самоідентифікації кожного члена громади її частиною та усвідомлення спільності інтересів
Історично-культурна	Громада існує та розвивається в часі, тому при обранні напрямку її розвитку необхідним є врахування історичних аспектів еволюції спільноти, її культурних та звичаєвих особливостей, які характеризуються впливом і на психологічний клімат в громаді, і на ендегенні зв'язки, притаманні спільноті
Політична	Територіальна громада є суб'єктом правовідносин та представником місцевої спільноти на політичній арені
Економічна	Місцева спільнота є власником комунального майна, розміщеного на її території, а її члени, відповідно до законодавства, є платниками податкових платежів до місцевого бюджету. Громада функціонує для забезпечення її членів якісними громадськими послугами, може виступати учасником виробничих процесів та є колективним споживачем, а також функціонує для забезпечення власної спроможності
Природна	Територіальна громада формується та діє на основі самоорганізації, соціальної та економічної активності та потреби в постійному розвитку
Організаційно-функціональна	Територіальна громада – це система з організованістю політичних та соціальних мереж, яка діє опираючись передовсім на демократичні принципи розвитку та за умови участі її членів у вирішенні питань свого життєзабезпечення

- створення належних матеріальних, фінансових та організаційних умов для забезпечення виконання органами місцевого самоврядування власних і делегованих повноважень.

Побудова ефективної системи територіальної організації влади²⁵, визначена Стратегією, неможлива без ефективної адміністративно-територіальної реформи. Статистично доведено, що шанс на соціально-економічний розвиток мають громади з чисельністю населення понад 3000 осіб, оскільки виникає можливість зростання доходів на душу населення і розвитку громади та території, на якій

²⁵ Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> (дата звернення: серпень 2015).

вона існує^{26,27}. При цьому, в Україні в період до початку реформи місцевого самоврядування 92% сільських територіальних громад – це громади з кількістю жителів меншою 3 000 осіб, майже 11% громад нараховували менше 500 жителів²⁸.

Як свого часу більшість країн Європи, Україна повинна пройти шлях укрупнення адміністративно-територіальних одиниць базового рівня для можливості стимулювання їх саморозвитку. Для цього планується створення трьохрівневої системи адміністративного устрою, яка включатиме 27 регіонів, межі яких співпадатимуть з межами існуючих сьогодні областей, 120-150 районів (на даний час – 490 районів) та 1500-1800 громад замість 11,5 тис. сільських, селищних та міських рад, які діяли в Україні²⁹.

Головним каменем спотикання, який гальмував процес адміністративно-територіальної реформи в попередні роки була і залишається проблема утворення об'єднаних громад. Громади, виступаючи об'єктом реформи, повинні стати учасниками цього процесу. «Головна суть пропозицій до реформування громад базового рівня – запропонувати механізми, завдяки яким жителі майбутніх громад і місцеве самоврядування населених пунктів мають виступати як партнери влади на всіх етапах реформи, від попереднього збору інформації і моделювання адміністративно-територіальної одиниці до розробки необхідної документації і подання суб'єкту законодавчої ініціативи законопроекту про утворення громади... Громади мають можливість чітко визначити власні інтереси і оцінити майбутній результат у конкретних інвестиційних пропозиціях, закладених в довгострокових програмах розвитку громад»³⁰.

Формування таких механізмів неможливе без спілкування з громадою та формування всесторонніх зв'язків з нею для подолання тієї недовіри, яка існує в громадян до ініціативи згори. При цьому, важливо, що сьогодні проведення реформи базується на принципі диспозитивності – укрупнення громад не є основною ціллю проведення реформи, ключовим виступає питання формування самодостатності громади, її участі в розпорядженні власним майном

²⁶ Жук П.В. Актуальні завдання та шляхи реформування адміністративно-територіального устрою в Україні. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2015. №1 (111). С. 20-25.

²⁷ Кравців В.С., Жук П.В. Реформа адміністративно-територіального устрою: результати, проблеми, подальші дії. Стратегічна панорама. 2016. № 2. С. 104-112.

²⁸ www.decentralization.gov.ua. – Офіційний сайт.

²⁹ Там само

³⁰ Тарнаруцький А. Концепція реформування громад базового рівня. Модель для Сумщини. Редакційна стаття медіа-платформи SumyNews. 16.06.2014. URL: <http://www.sumynews.com/crps/policy/7052> (квітень 2015).

через механізми соціального моделювання та довгострокового планування, ефективного постійного місцевого розвитку та високого рівня надання адміністративних та соціальних послуг. Ключовим стає не питання ресурсів, розподіл яких здійснюється, а ресурсів, які створюються на місцевому рівні.

5 лютого 2015 року було прийнято Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [89], згідно з яким сусідні міські, селищні чи сільські ради можуть об'єднуватися в одну громаду з єдиним центром місцевого самоврядування. Умовами такого об'єднання є³¹:

- відсутність іншої територіальної громади з наявним представницьким органом місцевого самоврядування у складі об'єднаної;

- нерозривність території об'єднаної територіальної громади; межі об'єднаної територіальної громади визначаються по зовнішніх межах юрисдикції рад територіальних громад, які об'єдналися;

- розташування об'єднаної територіальної громади в межах однієї області чи території АРК;

- врахування при прийнятті рішення щодо об'єднання історико-культурних, етнічних та інших чинників еволюції громади, які мають прямий вплив на соціально-економічний розвиток об'єднаної територіальної громади;

- непогіршення якості та доступності публічних послуг, що надаються в об'єднаній територіальній громаді.

Державою забезпечується підтримка таких громад у інформаційно-просвітницькій, організаційній, методичній та фінансовій формах.

Організація процесу добровільного об'єднання територіальних громад має певні переваги, передовсім повністю відповідаючи потребі дотримання демократичності в питанні децентралізації. Натомість, розуміючи його позитивні сторони, незрозумілою є його доцільність в анонсованому центральною владою повному реформуванні адміністративно-територіального устрою країни, оскільки можливі розбіжності та невідповідність об'єднання окремих громад цілям та засадам зміни адміністративно-територіального устрою. Зокрема, без владних повноважень неможливо забезпечити формування об'єднаної територіальної громади за участю громад, які є явними «утриманцями», оскільки існує імовірність того, що з ними ніхто не

³¹ Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/157-viii> (дата звернення: лютий 2016).

захоче добровільно об'єднуватися. Так як реформування адміністративно-територіального устрою визначене як єдиний нерозривний процес з повною взаємозалежністю всіх аспектів реформування, питання об'єднання має бути визначене законом про адміністративно-територіальний устрій.

8 квітня 2015 року КМУ затвердив Методику формування спроможних територіальних громад³², в якій визначено механізм та умови формування спроможних територіальних громад та порядок розроблення і схвалення перспективного плану формування таких громад. Цим нормативним актом введено поняття спроможної територіальної громади, яка визначена як територіальні громади сіл (селищ, міст), які в результаті добровільного об'єднання здатні самостійно або через відповідні органи місцевого самоврядування забезпечити належний рівень надання послуг, зокрема у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства, з урахуванням кадрових ресурсів, фінансового забезпечення та розвитку інфраструктури відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

Таким чином, в рамках економічної ролі територіальної громади зосереджено увагу на її спроможності. Забезпечення відповідного рівня спроможності громади можливе лише при стратегічному плануванні розвитку ОТГ із застосуванням технологій соціального моделювання для забезпечення³³: представництва спільнот населених пунктів в процесі формування та існування громади; відведення місця та ролі кожній спільноті в новоутвореній громаді; компромісу між досягненням економічної життєздатності громади та інтересів її жителів у питанні користування соціальними та адміністративними послугами.

Реформа адміністративно-територіального устрою, децентралізація управлінських повноважень та фінансових ресурсів спрямовані на становлення територіальної громади як основного суб'єкта забезпечення розвитку відповідної території (рис. 1.3).

³² Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад: Постанова Кабінету Міністрів України; Методика від 08.04.2015 № 214. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-п> (дата звернення: березень 2016).

³³ Тарнаруцький А. Концепція реформування громад базового рівня. Модель для Сумщини. Редакційна стаття медіа-платформи SumyNews. 16.06.2014. URL: <http://www.sumynews.com/crps/policy/7052> (квітень 2015).

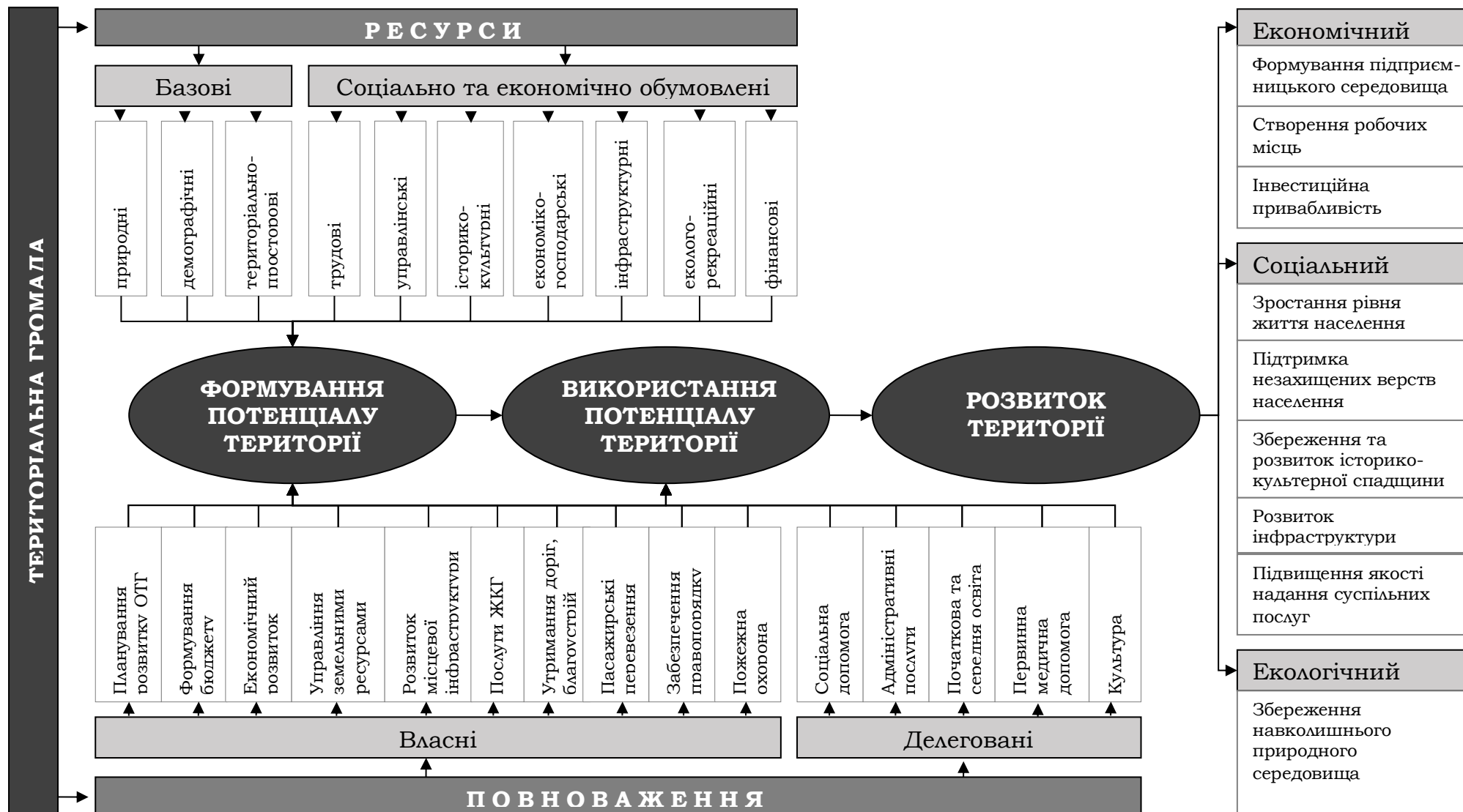

Рис. 1.3. Територіальна громада як суб'єкт забезпечення економічного розвитку території

Новим у такому погляді є визначення громади передовсім на засадах інклюзії як соціально-економічного механізму забезпечення розвитку на місцевому рівні. Інклюзія членів територіальної громади до її розвитку дозволить максимально ефективно використовувати людський ресурс в напрямку активізації соціально-трудоових, управлінських та економічних відносин та формування підприємницького середовища. Разом з тим, вона також покликана забезпечити якісний життєвий простір для всіх жителів громади.

Базисом забезпечення розвитку території виступає система наявних в територіальній громаді ресурсів. В її складі виокремлюють базові та соціально і економічно обумовлені ресурси³⁴. Їх ефективне використання є основою виконання повноважень, які надані громаді.

В результаті децентралізації управлінських повноважень на рівень ОТГ було делеговано повноваження, які в умовах функціонування сільських, селищних та міських (районного значення) рад належали до повноважень райдержадміністрації та районної ради. Таким чином, об'єднані територіальні громади отримали додаткові фінансові ресурси, розширені повноваження та прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом. Реалізація зазначених повноважень на основі використання відповідних ресурсів є фундаментом, на якому формується інтегральний потенціал території та забезпечується його використання для досягнення розвитку території. Ключовою складовою інтегрального потенціалу територіальної громади виступає фінансово-економічний потенціал.

Дослідження теоретичних підходів до формування фінансово-економічного потенціалу територіальної громади розглянуто в наступному параграфі.

³⁴ Монастирський Г.Л. Модернізація технологій управління економічним розвитком територіальних спільнот базового рівня в умовах трансформаційних змін в Україні: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук: 08.00.03 / ТНЕУ. Тернопіль, 2011. 508 с.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Реформа адміністративно-територіального устрою та запровадження в Україні основ фінансової децентралізації передбачають певну фінансову, організаційну та управлінську незалежність територіальної громади від центральних органів влади та їх рішень. Така автономія можлива лише при повному та ефективному використанні усіх можливостей та наявних ресурсів з максимальною віддачею від їх залучення. Тобто, йдеться про «збалансований економічний, соціальний та екологічний розвиток на основі сталого (невиснажливого, довготривалого, підтримуваного) використання ресурсів»³⁵. Відповідно, здійснення ефективного управління адміністративно-територіальною одиницею, територією, яка є в її юрисдикції, та ресурсною базою, формування короткострокових та довгострокових стратегій її еволюції можливі лише на основі аналізу інтегрального потенціалу території та фінансово-економічного потенціалу як його основної складової.

Визначення поняття «потенціал» як певної інтегральної характеристики сукупності можливостей, властивостей, засобів, способів та резервів розвитку певного об'єкта дозволяє визначити рамки трактування та аналізу категорії «фінансово-економічний потенціал адміністративно-територіальної одиниці». Так, під цим терміном слід розуміти здатність, можливості та перспективи залучення і використання наявних та потенційних ресурсів для забезпечення розвитку територіальної громади. Відповідно, низький фінансово-економічний потенціал територіальної громади означає обмеженість можливостей залучення та використання ресурсів, а, відтак, і невисокі можливості розвитку громади, і навпаки.

Дослідження сутності поняття «фінансово-економічний потенціал» дозволяють зробити висновок про неоднозначність його трактування науковцями та економістами. З однієї сторони, це пряма

³⁵ Ухаль К.В. Методичні засади дослідження соціально-економічного потенціалу регіону. Український географічний журнал. 2013. №3. С. 40-45.

ознака багатоаспектності та комплексності даної категорії, з іншої – це ще раз підкреслює потребу її вивчення та подальшого дослідження.

Теоретичні підходи до визначення сутності економічного потенціалу наведено у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Теоретичні підходи до трактування поняття «економічний потенціал»

Автор	Визначення
Економічний словник за ред. А. Архіпова ³⁶	Ресурси, які при повному їх використанні дозволяють створити максимальний валовий продукт. Складовими елементами економічного потенціалу є природні ресурси, виробничий, трудовий, науково-технічний потенціал.
М. Кондратьєва ³⁷	Сукупність можливостей з організації економічної діяльності в межах або існуючих, або можливих умов і обмежень законодавчого, фінансового, організаційно-технічного і територіально-галузевого характеру даних умов.
М. Орлатий, А. Величко ³⁸	Сукупність економічних можливостей держави, які можуть бути використані для забезпечення всіх матеріальних потреб.
М. Козоріз та інші ³⁹	Економічний потенціал характеризується сукупністю наявних та придатних для мобілізації основних джерел, засобів країни, елементів цілісної економічної системи, що використовуються або можуть бути використаними для економічного зростання і соціально-економічного прогресу. Економічний потенціал регіону – сукупність створених в ньому активів, які можуть бути використані для забезпечення розвитку територій, що входять до його складу.
Є. Лапін та інші ⁴⁰	Реальна, фактична здатність до створення максимального обсягу матеріальних благ з урахуванням конкретних ресурсних обмежень, збалансованості трудових і матеріальних ресурсів.
В. Школа ⁴¹	Сукупність наявних ресурсів, які можуть бути використані для досягнення певної мети.

³⁶ Казюк Я.М. Система фінансового вирівнювання та особливості методик визначення міжбюджетних трансфертів: досвід європейських країн. Сучасні проблеми освіти і науки: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Будапешт, 26-27 січня 2013 р.) Будапешт. URL: <http://scaspee.com/6/post/2013/01/35.html> (дата звернення: 2013 року).

³⁷ Кондратьєва М.Н., Баландина Е.В., Глухова С.А., Нилова И.В., Шубина Т.Н., Романченко В.А. Актуальные проблемы развития социально-экономических систем в современных условиях: моногр. Ульяновск: УлГТУ, 2012. 131 с.

³⁸ Орлатий М.К., Величко А.Є. Підходи до формування ресурсного потенціалу сільських територій Дніпропетровської області. URL: [http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2013_01\(9\)/13omktdo.pdf](http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2013_01(9)/13omktdo.pdf) (дата звернення: липень 2015).

³⁹ Фінансовий потенціал регіону: механізм формування та використання: монографія / НАН України. Інститут регіональних досліджень; за наук. ред. д.е.н., проф. М.А. Козоріз. Львів, 2012. 307 с.

⁴⁰ Лешанич С. Є. Формування складових економічного потенціалу регіону. Моделювання регіональної економіки. 2013. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Modre_2013_2_32 (дата звернення: липень 2015).

⁴¹ Школа В.Ю. Економічний потенціал регіону та його складові. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/25831/1/Shkola.pdf> (дата звернення: травень 2016).

С. Струмилін ⁴²	Сукупна виробнича сила праці всіх працездатних членів суспільства.
О. Новіков, А. Ключник ⁴³	Сукупність природних умов і ресурсів, можливостей, запасів і цінностей, а також компетенції, що можуть бути використані для досягнення певних цілей.
О. Анчішкін ⁴⁴	Економічний потенціал характеризують виробничі ресурси, їх обсяг, структура, технічний рівень і якість.
О. Самоукін ⁴⁵	Економічний потенціал необхідно розглядати у взаємозв'язку з існуючими виробничими відносинами, що виникають між окремими працівниками, трудовими колективами, а також управлінським апаратом підприємств, організацій і галузей народного господарства в цілому з приводу повного використання їх здібностей до створення матеріальних благ і послуг.

Фінансово-економічний потенціал територіальної громади – частина інтегрального потенціалу території, яка характеризується наявністю суспільних відносин, об'єктів, зв'язків, явищ та ресурсів, а також імовірними можливостями їх використання, управління та організації з метою забезпечення комплексного розвитку адміністративно-територіальної одиниці. Він визначається як адитивна сума бюджетного потенціалу територіальної громади, фінансово-економічного потенціалу суб'єктів господарювання (які розташовані або провадять свою діяльність на її території), домогосподарств, позабюджетних фондів і рівня їх взаємодії. Фінансово-економічний потенціал характеризується динамічністю, постійною зміною і оновленням взаємозв'язків всередині системи та функціональною залежністю його складових, яка, внаслідок зміни одного елемента, призводить до зміни інших та «зрушення пропорцій функціонального і територіального характеру»⁴⁶.

Фінансово-економічний потенціал являє собою комплекс взаємопов'язаних складових:

- виробничого потенціалу;
- трудового потенціалу;
- інноваційного потенціалу;

⁴² Лешанич С. Є. Формування складових економічного потенціалу регіону. Моделювання регіональної економіки. 2013. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Modre_2013_2_32 (дата звернення: липень 2015).

⁴³ Новіков О.Є., Ключник А.В. Економічний потенціал сільських територій: теоретичний аспект. Вісник аграрної науки Причорномор'я. 2015. Вип. 2. Т. 1. С. 12-19.

⁴⁴ Чаленко О. Про невизначеність поняття «потенціал» в економічних дослідженнях. Економіка України. 2011. № 5. С. 73-82.

⁴⁵ Чаленко О. Про невизначеність поняття «потенціал» в економічних дослідженнях. Економіка України. 2011. № 5. С. 73-82.

⁴⁶ Лешанич С. Є. Формування складових економічного потенціалу регіону. Моделювання регіональної економіки. 2013. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Modre_2013_2_32 (дата звернення: липень 2015).

- інформаційного потенціалу;
- підприємницького потенціалу;
- фінансового потенціалу.

Вагому, навіть особливу роль в даному комплексі займає фінансовий потенціал. Більшість економістів стверджує про існування фінансового потенціалу території як складового елемента економічного потенціалу. Проте врахування вагомості фінансових можливостей для забезпечення реалізації матеріальних потреб дозволяє стверджувати про існування фінансового потенціалу як основи розвитку економічних можливостей території, тобто її економічного потенціалу. З іншої сторони, саме в результаті виробничої діяльності та господарювання результати такої діяльності набувають вартісного вираження та забезпечують створення нової вартості. Відповідно, складові елементи економічного потенціалу є основою формування фінансового потенціалу. «Сукупність функціональних зв'язків між кожним елементом економічного потенціалу територіальної одиниці є чинником утворення фінансових ресурсів або врахуванням їх вартісної основи, що у системі динамічного розвитку забезпечує сталий соціально-економічний розвиток адміністративно-територіальної одиниці»⁴⁷. А кожен елемент-складова фінансово-економічного потенціалу є відображенням системи, в межах якої формуються фінансові ресурси (рис. 1.4).

Аналізуючи структуру та джерела формування фінансово-економічного потенціалу територіальної громади, можна виділити наявність двох його складових - реальної та потенційної. Врахування потенційної складової робить показники формування фінансово-економічного потенціалу територіальної громади значно вищими, ніж при визначенні лише реальної складової, яку можна проаналізувати за допомогою оцінки статистичних показників. Основною причиною такої ситуації є врахування при визначенні потенційної складової рівня та можливостей «тіньової економіки».

⁴⁷ Дем'янчук О.І. Теоретичні основи фінансового потенціалу адміністративно-територіальної одиниці. Наукові записки. Серія «Економіка». Вип. 23. С. 153-160.

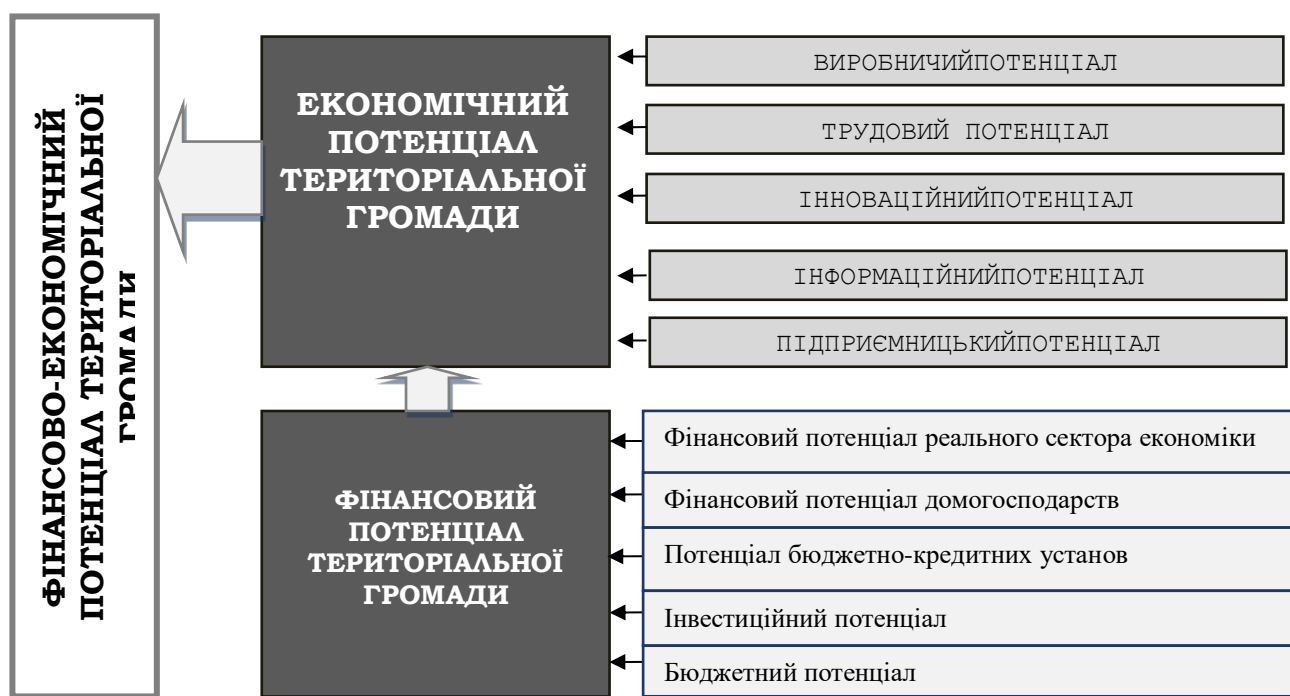

Рис. 1.4. Структура фінансово-економічного потенціалу територіальної громади

Існує певне протиріччя у визначенні реальної та потенційної складових при формування фінансово-економічного потенціалу. Як звертають увагу С. В. Сембер, О. Г. Чубарь та К. С. Машіко⁴⁸, «спроможність сама по собі є явищем, пов'язаним з можливістю, з потенціалом громади спрямовувати фінансові ресурси на задоволення потреб, і тіньові фінанси також беруть у цьому участь», тому виділення реальної та потенційної складових, згідно їх дослідження, є недоцільним. Проте на основі врахування та оцінки відповідних показників фінансово-економічного розвитку та джерел формування фінансово-економічного потенціалу розрахунок ефективності використання такого потенціалу можна проводити, по-перше, аналізуючи реалізований потенціал громади, по-друге, реалізований потенціал та резерви його наращення. Отже, про можливість виділення реальної та потенційної складової формування фінансово-економічного потенціалу говорити можна і потрібно.

Особливу увагу слід зосередити на питанні дослідження резервів наращування фінансово-економічного потенціалу територіальної громади, в складі яких виділяють резерви-ресурси, які вказують на обсяг невикористаних фінансових ресурсів, та резерви-можливості, які

⁴⁸ Сембер С.В., Чубарь О.Г., Машіко К.С. Теоретичні підходи до визначення сутності фінансової спроможності та фінансових ресурсів територіальної громади. Регіональна економіка. 2015. № 3. С. 81-90.

відображають здатність соціально-економічної системи до ефективного функціонування⁴⁹⁵⁰. При цьому, виникає доцільність поділу резервів нарощування фінансово-економічного потенціалу на явні та приховані (рис. 1.5).

Рис. 1.5. Склад резервів нарощування фінансово-економічного потенціалу територіальної громади

Аналіз та дослідження особливостей розвитку територіальної громади, зокрема ефективності використання її фінансово-економічного потенціалу в контексті виділення фактичних показників та резервів нарощування, дозволяють комплексно оцінити здатність громади до забезпечення сталого розвитку на довгострокову перспективу та визначити рівень її спроможності. Це завдання є

⁴⁹ Вахович І.М., Камінська І.М. Резерви нарощування фінансової спроможності регіонів України. Актуальні проблеми економіки. 2010. № 3 (105). С. 187-196.

⁵⁰ Вахович І.М., Камінська І.М. Резерви нарощування фінансової спроможності регіонів України. Актуальні проблеми економіки. 2010. № 3 (105). С. 187-196.

особливо актуальним в умовах сьогодення, оскільки на законодавчому рівні основним питанням адміністративно-територіальної реформи визначено формування спроможних територіальних громад через об'єднання.

Відтак відбулося перенесення поняття «спроможність» зі сфери аналізу господарських систем на мікрорівні у сферу дослідження територіальних утворень (громад, населених пунктів, регіонів). Зважаючи на виділення категорії спроможності територіальної громади, важливим є визначення змісту поняття та дослідження його трактування економістами.

М. І. Карлін дає таке визначення фінансової спроможності регіону: «це фінансова здатність регіону задовольняти основні соціально-економічні потреби жителів регіону та забезпечувати фінансування загальнодержавних функцій, пропорційно фінансовим можливостям регіону»⁵¹, акцентуючи увагу на питанні реалізації функцій органів місцевого самоврядування та органів влади. Слід зауважити, що М. І. Карлін визначає спроможність як складову категорії «конкурентоспроможність регіону», яка дає можливість характеристики конкурентоспроможності регіону зі сторони фінансів.

Дещо схожу позицію займає і О. Зарубіна⁵², визначаючи спроможність міста як його здатність до подання заявки на позики, контролю, управління та їх повернення, та виокремлює ключові аспекти фінансової спроможності, серед яких: діяльність органів фінансового управління, управління бюджетом та наявність фінансової інформації. Таким чином, увага також максимально сконцентрована на трактуванні спроможності як результату управлінської діяльності.

І. М. Камінська визначає фінансову спроможність регіону як його здатність протистояти дестабілізаторам соціально-економічного розвитку на основі забезпечення достатнього обсягу фінансових ресурсів, їх оптимального розподілу та ефективного використання за умови дотримання такої структури джерел фінансування, яка забезпечуватиме стабільний розвиток у коротко- та довгостроковій перспективі. При цьому, автор виділяє існування двох концептуальних підходів до трактування поняття фінансової спроможності: «фінансова

⁵¹ Карлін М.І. Необхідність врахування фінансової спроможності регіонів в контексті проведення адміністративно-територіальної реформи в Україні. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Економіка. 2010. Вип. 15. С. 21-31.

⁵² Зарубіна О. С. До питання інвестиційні аспекти розвитку міста. URL: eprints.ksame.kharkov.ua/5039/1/тезиси_Зарубина.doc (дата звернення: березень 2017).

спроможність як результат функціонування регіональної системи» та «фінансова спроможність як передумова соціально-економічного розвитку регіону»⁵³.

Схожу позицію займають також В. Г. Поліщук, І. О. Вахновська та І. О. Іванова⁵⁴, які теж виокремлюють дві сторони дослідження фінансової спроможності: як відповідного стану соціально-економічної системи та як передумови виникнення нових можливостей розвитку і забезпечення конкурентоспроможності. Саму категорію «фінансова спроможність» вони визначають як комплекс характеристик, що одержані на підставі цілісної оцінки фінансового стану на мікро- чи макрорівні, тобто визначення фінансового стану об'єкта дослідження та можливостей його зміни для забезпечення стабільного розвитку.

Окремо слід звернути увагу на трактування поняття «фінансова спроможність» С. Я. Кондратюком, який зазначає, що фінансова спроможність є відображенням на певний момент стану фінансових ресурсів, кругообігу капіталу та ресурсної здатності регіону до висхідного економічного розвитку⁵⁵.

Зважаючи на наведені характеристики поняття «фінансова спроможність» та виділяючи особливості розвитку територіальної громади як суб'єкта економічних та управлінських відносин на локальному рівні, вважаємо за доцільне спроможність територіальної громади розглядати як її здатність до акумулювання та ефективного використання наявних фінансових ресурсів, виявлення та задіяння їх резервів для забезпечення реалізації поточних потреб, розвитку території та конкурентоспроможності громади у коротко- та довгостроковій перспективі.

Відтак, спроможність слід розглядати як здатність до забезпечення розширеного самовідтворення для задоволення потреб територіальної громади, її соціально-економічного розвитку та утримання відповідного рівня конкурентоспроможності (рис. 1.6).

Спроможність включає в себе внутрішню та зовнішню складові або форми прояву⁵⁶.

⁵³ Камінська І.М. Фінансова спроможність регіону: діагностика та механізми забезпечення. Економічний форум : наук. журн. Луцьк : РВВ ЛНТУ. 2011. № 2. С.131-144.

⁵⁴ Поліщук В.Г., Вахновська Н.А., Іванова І.О. Концептуальна модель фінансової спроможності регіонів держави. Економічний форум: наук. журн. Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2016. № 3. С.131-137.

⁵⁵ Сембер С.В., Чубарь О.Г., Машіко К.С. Теоретичні підходи до визначення сутності фінансової спроможності та фінансових ресурсів територіальної громади. Регіональна економіка. 2015. № 3. С. 81-90.

⁵⁶ Мороз О. Територіальна громада: сутність, становлення та сучасні українські реалії. Демократ. врядування : електрон. наук. фах. видання. 2008. Вип. 2. URL: http://lvivacademy.com/vidavnistvo_1/visnik2/fail/Moroz.pdf (дата звернення: листопад 2014).

Внутрішня складова включає:

- рівень використання фінансово-економічного потенціалу територіальної громади;
- рівень забезпеченості фінансовими ресурсами для задоволення надання суспільних послуг;
- податкову спроможність територіальної громади та рівень використання її податкового потенціалу.

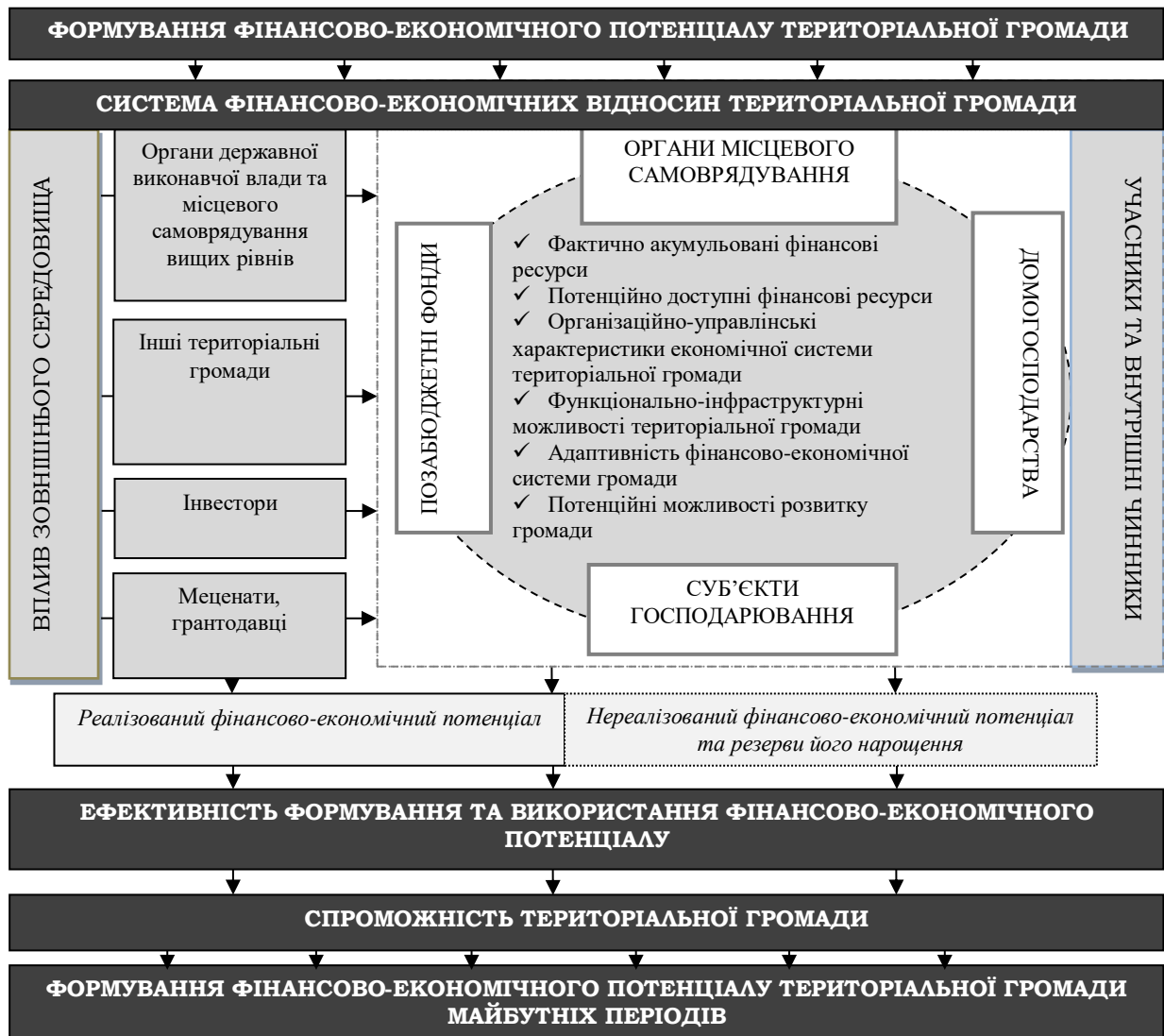

Рис. 1.6. Концептуальна модель забезпечення спроможності територіальної громади

Зовнішньою формою прояву спроможності територіальної громади є рівень її включення в розподільчі відносини в масштабах регіону чи країни та показники конкурентоспроможності громади.

Згідно з постановою КМУ «Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад»⁵⁷, «спроможна територіальна громада - територіальні громади сіл (селищ, міст), які в результаті добровільного об'єднання здатні самостійно або через відповідні органи місцевого самоврядування забезпечити належний рівень надання послуг, зокрема у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства, з урахуванням кадрових ресурсів, фінансового забезпечення та розвитку інфраструктури відповідної адміністративно-територіальної одиниці».

Враховуючи трактування поняття «спроможність» як здатності до здійснення чого-небудь; наявності умов, сприятливих для чого-небудь, обставин, які допомагають чомусь; можливостей⁵⁸, слід зауважити неповне врахування у визначенні усіх аспектів трактування даної категорії, зокрема, формування та використання саме фінансово-економічного потенціалу територіальної громади як передумови забезпечення відповідного рівня її спроможності.

Отже, можна стверджувати про наявність основних ознак формування фінансово-економічного потенціалу територіальної громади, які існують незалежно від рівня використання фінансових ресурсів та їх перерозподілу. До них слід віднести:

- внутрішню обумовленість – фінансово-економічний потенціал територіальної громади є результатом соціально-економічного розвитку громади з притаманними їй ендогенними взаємозалежностями та впливами;

- зовнішню залежність – фінансово-економічний потенціал територіальної громади є результатом активності громади в реальному секторі економіки, тому показники фінансової спроможності територіальної громади прямо залежні від бюджетно-податкової політики, рівня розвитку регіону та інвестиційної політики держави, розвитку банківсько-кредитної системи тощо;

- структурованість у відповідності до будови фінансової системи – формування фінансово-економічного потенціалу територіальної громади залежить від наявних в громаді ланок фінансово-кредитних відносин;

⁵⁷ Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад: Постанова Кабінету Міністрів України; Методика від 08.04.2015 № 214.URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-п> (дата звернення: березень 2016).

⁵⁸ Великий тлумачний словник сучасної української мови. 7-е вид. / уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел.Ірпінь:Перун. 2009. 1736с.

- вплив взаємодії суб'єктів економічних відносин територіальної громади на показники спроможності – характеризуючи фінансово-економічний потенціал територіальної громади варто виділити ключову роль суб'єктів економічних відносин у питанні його формування та використання через наявність порівняно невеликої кількості таких суб'єктів, що максимізує вплив кожного з них на розвиток території та її фінансову спроможність;

- спрямованість на розвиток – оцінка спроможності територіальної громади здійснюється для виявлення резервів та можливостей, тобто спрямовується на виділення та задіяння фінансово-економічного потенціалу територіальної громади, використання якого дозволяє забезпечити її розвиток у перспективі.

Таким чином, зважаючи на різний рівень спроможності як регіонів України, так і адміністративно-територіальних утворень на локальному рівні внаслідок галузевої, функціональної та територіальної диференціації, визначення спроможності територіальних громад, виявлення та максимально ефективного використання фінансово-економічного потенціалу кожної є важливою умовою формування спроможних територіальних громад.

1.3.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД СТИМУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Формування фінансово-економічного потенціалу територіальних громад в Україні відбувається в умовах реформи місцевого самоврядування. Більшість країн Європи уже пройшли етап реформування адміністративно-територіального устрою та формування ефективного місцевого самоврядування. Тому характеристика реформи системи місцевого самоврядування в країнах ЄС як передумови формування фінансово-економічного потенціалу територій є особливо актуальним питанням для України в умовах сьогодення.

У першому глобальному звіті Світового Банку «Decentralization and local democracy in the world»⁵⁹ зазначено: держави ЄС мають дві ключові ознаки, які відрізняють їх від усіх інших геополітичних регіонів світу. По-перше, кожна частина території країн ЄС управляється органом місцевого самоврядування. По-друге, усі держави ЄС визнають дискретний набір фундаментальних принципів, на основі яких формується та розвивається місцеве самоврядування. Ці принципи відображені та закріплені в Європейській Хартії місцевого самоврядування, Європейській конвенції про участь іноземців у громадському житті на місцевому рівні, Європейській рамковій конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або владою, Європейській Хартії міст, Європейській Хартії регіональних мов та мов меншин, Рамковій конвенції про захист національних меншин тощо.

Реформи місцевого самоврядування в країнах ЄС проходили з різною інтенсивністю та притаманними особливостями, починаючи з середини минулого століття. Якщо країни Західної Європи пройшли цей етап свого розвитку вже доволі давно, то в країнах Центральної та Східної Європи цей процес розпочався значно пізніше в силу історичних особливостей їх розвитку і співпадав з обранням ними євроінтеграційного напрямку розвитку (що сьогодні є характерним і для України).

Як зазначають європейські дослідники⁶⁰ та вітчизняні науковці^{61;62}, реформування місцевого самоврядування в країнах ЄС включало такі напрямки: зміна адміністративно-територіального устрою, організаційні реформи, функціональні та процедурні зміни, а також фінансові реформи.

Одним з ключових напрямків реформування стало скорочення кількості адміністративних одиниць, зокрема на рівні муніципалітетів. Враховуючи комплексність реформування, визначення територіальної основи місцевого самоврядування стало важливою умовою ефективності проведення реформ. При цьому в кожній країні цей етап мав свої особливості.

⁵⁹ Decentralization and local democracy in the world. First Global Report. A co-publication of the World Bank and United Cities and Local Governments. 2008. P. 350.

⁶⁰ Decentralization and Local Governance in South Eastern Europe and Southern Caucasus. ALDA. 2011. 52 p.

⁶¹ Бейко О. В. Європейська хартія місцевого самоврядування та розвиток місцевої і регіональної демократії в Україні: наук.-практ. посіб. / ред. М.О. Пухтинський, В. В. Толкованов. Фонд сприяння місцевому самоврядуванню України, ЛІМО. Київ. 2003. 400 с.

⁶² Маслов Ю.К. Реформування місцевого самоврядування в системі публічної влади країн Європейського Союзу. S.P.A.C.E. 2016. № 1. С. 22-26.

Дослідження реформування адміністративно-територіальних одиниць базового рівня в країнах ЄС⁶³ дозволило визначити базові аспекти:

- сформовані територіальні громади базового рівня мають представляти єдину економічну та соціальну систему, яка іноді є результатом тривалого історичного процесу («ефект спадщини»). Прикладом таких громад є французькі комуни, формування яких розпочалося в період Великої французької революції;

- територіальна громада має бути максимально «придатна» до управління нею органами місцевого самоврядування, характеризуючись наявністю людських, матеріальних та фінансових ресурсів;

- територіальна громада має бути місцем вираження потреб її населення, участі в управлінні територією та контролю за цим процесом.

Відповідно до наведених аргументів, кожною країною ЄС було прийнято рішення про формування відповідного адміністративно-територіального устрою. Якщо звернути увагу на особливості цього процесу, можна виокремити деякі аспекти. Так, невеликі за територією держави (Болгарія, Естонія, Кіпр, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Словенія) характеризуються наявністю лише одного рівня місцевого самоврядування – муніципалітетів. Одинадцять країн ЄС (Греція, Данія, Ірландія, Нідерланди, Португалія, Румунія, Словенія, Угорщина, Чехія, Швеція) мають дворівневу систему: регіони та муніципалітети. Шість держав-членів ЄС мають трьохрівневу систему: дві унітарні держави (Польща та Франція) та чотири федеральні держави (Бельгія, Італія, Іспанія та Німеччина). Для Великобританії (якою на даний час ініційовано процес виходу з ЄС, проте, яка теж пройшла етап реформування місцевого самоврядування) характерна наявність і однорівневої, і дворівневої структури місцевого самоврядування в залежності від особливостей розвитку територій.

Кожною країною для забезпечення ефективного місцевого самоврядування було обрано свій напрямок формування територіальної моделі муніципалітетів. В цьому контексті доцільно згрупувати держави відповідно до обраного ними напрямку:

- такі країни як Австрія, Італія, Іспанія, Угорщина, Франція, Чехія та Швейцарія характеризуються високим рівнем фрагментованості

⁶³ Decentralization and Local Governance in South Eastern Europe and Southern Caucasus. ALDA. 2011. 52 p.

муніципалітетів; країни Східної та Північної Європи, Бельгія та Греція, навпаки, пройшли етап об'єднання громад базового рівня;

- в процесі реформи місцевого самоврядування більшістю країн Західної та Північної Європи було обрано єдиний статус адміністративно-територіальних одиниць базового рівня, незважаючи на їх особливості, натомість країнами Центральної та Східної Європи було акцентовано увагу на розвиток міст через надання їм особливого статусу⁶⁴.

На сьогодні оптимізація адміністративно-територіального устрою набула особливої актуальності в багатьох країнах-членах ЄС, проте відбулася зміна сприйняття цього процесу. Якщо реформи 50-70-х років XX століття спрямовувалися на встановлення оптимальних розмірів громад для відповідності наданих їм повноважень, то сьогодні на передові позиції виступають питання функціонування громад, демократії та розвитку громадського суспільства. Відтак актуальним є питання міжмуніципального співробітництва як альтернативи об'єднання громад в окремих країнах. Для прикладу, з 2007 року в Данії кількість муніципалітетів зменшено з 271 до 98, а регіонів – з 14 до 5. Основною причиною реформи стала економія на масштабі та передача на рівень регіону додаткових повноважень. Відповідно до моделі адміністративно-територіального устрою Данії, муніципалітети нараховують як мінімум 20 000 жителів. Існує і деяка кількість громад з меншою чисельністю жителів, проте обов'язковою умовою їх функціонування є юридично встановлена співпраця з більшим муніципалітетом^{65;66}.

Натомість, у високоурбанізованих державах, адміністративно-територіальна реформа в яких характеризувалася масштабним об'єднанням муніципалітетів, на даний час постало питання відновлення управління на рівні «*infra-community*», тобто всередині громади (Швеція, Великобританія). Це привертає увагу до ролі та місця у використанні фінансово-економічного потенціалу громади та забезпечення її соціального розвитку так званих «*minor local entities*». Сьогодні цим напрямом на рівні місцевого самоврядування ідуть такі країни, як Болгарія та Португалія, де функціонують доволі великі муніципалітети, опираючись на інфра-муніципальні установи.

⁶⁴ Decentralization and local democracy in the world. First Global Report. A co-publication of the World Bank and United Cities and Local Governments. 2008. P. 350.

⁶⁵ Адміністративно-територіальний устрій України: методологічні основи та практика реформування : монографія / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»; наук. ред. В.С. Кравців, Львів, 2016. 264 с.

⁶⁶ Local and regional government in Europe. Structures and competences. CCRE.CEMR.55 p.

Схожа модель організації місцевого самоврядування в Литві. В державі налічується 60 муніципалітетів. При цьому, за рішенням органу місцевого самоврядування кожен муніципалітет може бути поділено на менші адміністративно-територіальні одиниці – *seniūnija*. В межах цих територіальних одиниць може бути створена дорадча рада, що складається з громадян. Її основним завданням виступає подача місцевим адміністраціям рекомендацій щодо того, як краще надавати комунальні послуги або як розробляти та впроваджувати місцеву політику.

Таким чином, такий різnorідний розподіл рівнів місцевого самоврядування та організація адміністративно-територіального устрою в країнах ЄС показують: питання визначення ефективного розміру адміністративно-територіальних одиниць базового рівня в кожній країні передбачає врахування історичних, соціальних, економічних та географічних факторів. Особливості адміністративно-територіальної організації місцевого самоврядування напряму залежать від направлених на місцевих рівень фінансових ресурсів та повноважень, які мають виконуватися органами місцевого самоврядування.

Відповідно до Європейської Хартії місцевого самоврядування, публічні повноваження здійснюються тими органами публічної влади, які перебувають у найтіснішому контакті з громадянами. Окрім того, разом з наданими органам місцевого самоврядування повноваженнями, на місцевий рівень мають спрямовуватися і фінансові ресурси, необхідні для покриття відповідних витрат. Фінансові ресурси органів місцевого самоврядування мають бути сумісними з їх повноваженнями та характеризуватися диверсифікованістю.

Вперше принцип відповідності наданих на місцевий рівень повноважень та фінансових ресурсів на національному рівні було обумовлено у Франції у 1982 році, а надалі закріплений у Конституції у 2003 році.

В основному, органи місцевого самоврядування в країнах ЄС наділяються повноваженнями у сфері планування території та управління землями, культури та спорту, дошкільної та середньої освіти, утримання парків, доріг місцевого значення, водопостачання та водовідведення, громадського транспорту (рис. 1.7).

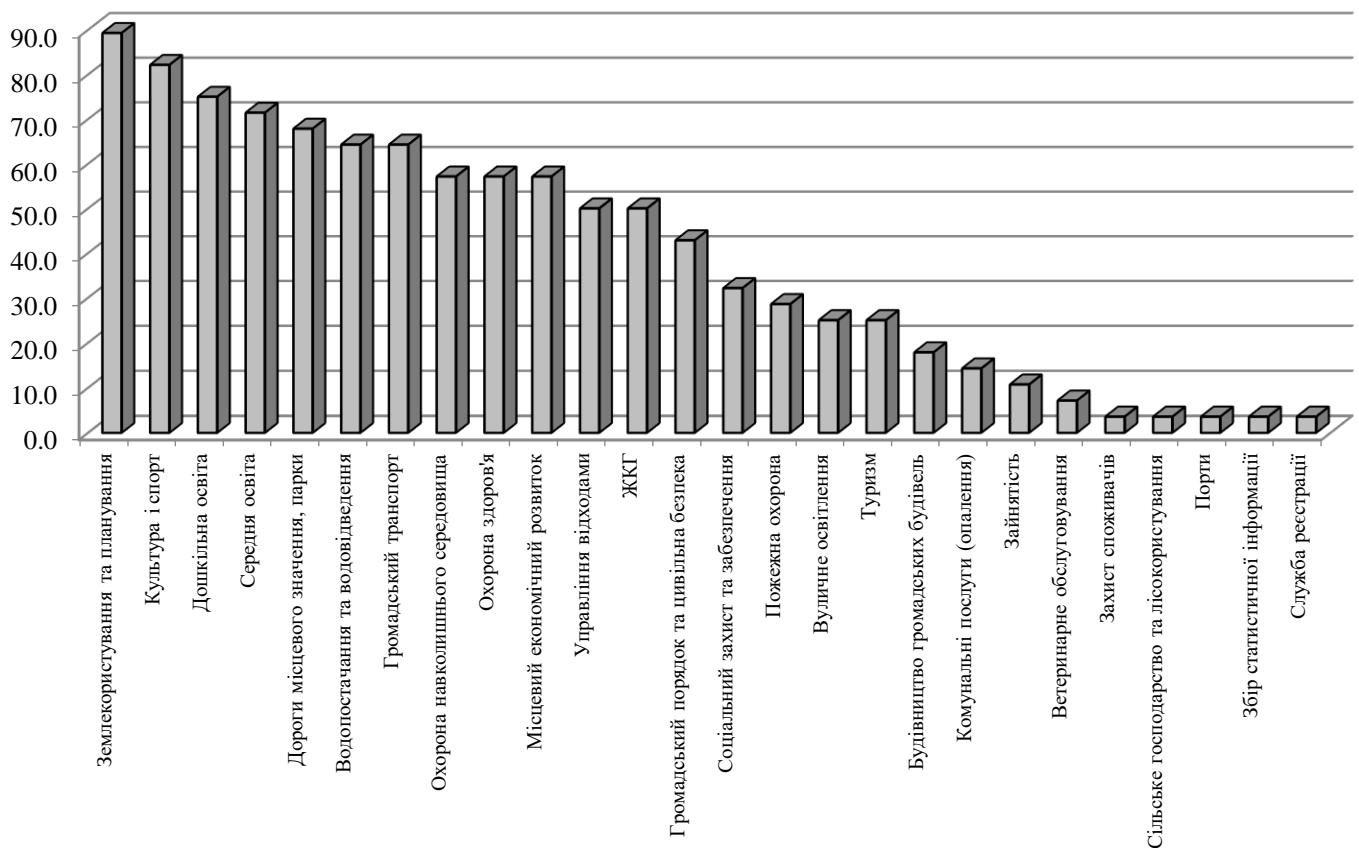

Рис. 1.7. Розподіл повноважень на місцевий рівень в ЄС, у % до кількості країн ЄС⁶⁷

Оскільки передача на місцевий рівень повноважень означає, що центральна влада також передає і фінансові ресурси, питання перерозподілу дещо ускладнюється. Для прикладу, в Угорщині розподіл повноважень відбувається в залежності від можливості органів місцевого самоврядування забезпечити виконання покладених на неї завдань.

Основним дохідним джерелом громад в країнах ЄС є податкові надходження та міжбюджетні трансфери. В країнах ЄС частка податкових надходжень в складі доходів бюджетів муніципалітетів коливається в межах 11,5 – 76,0 % (рис. 1.8). Таким чином, рівень залежності місцевих бюджетів від фінансування з центру значно різниться: якщо в Ісландії місцевий рівень управління характеризується фінансовою автономією, то в Нідерландах – високим рівнем залежності від державного бюджету.

⁶⁷ Local and regional government in Europe. Structures and competences. CCRE.CEMR.55 p.

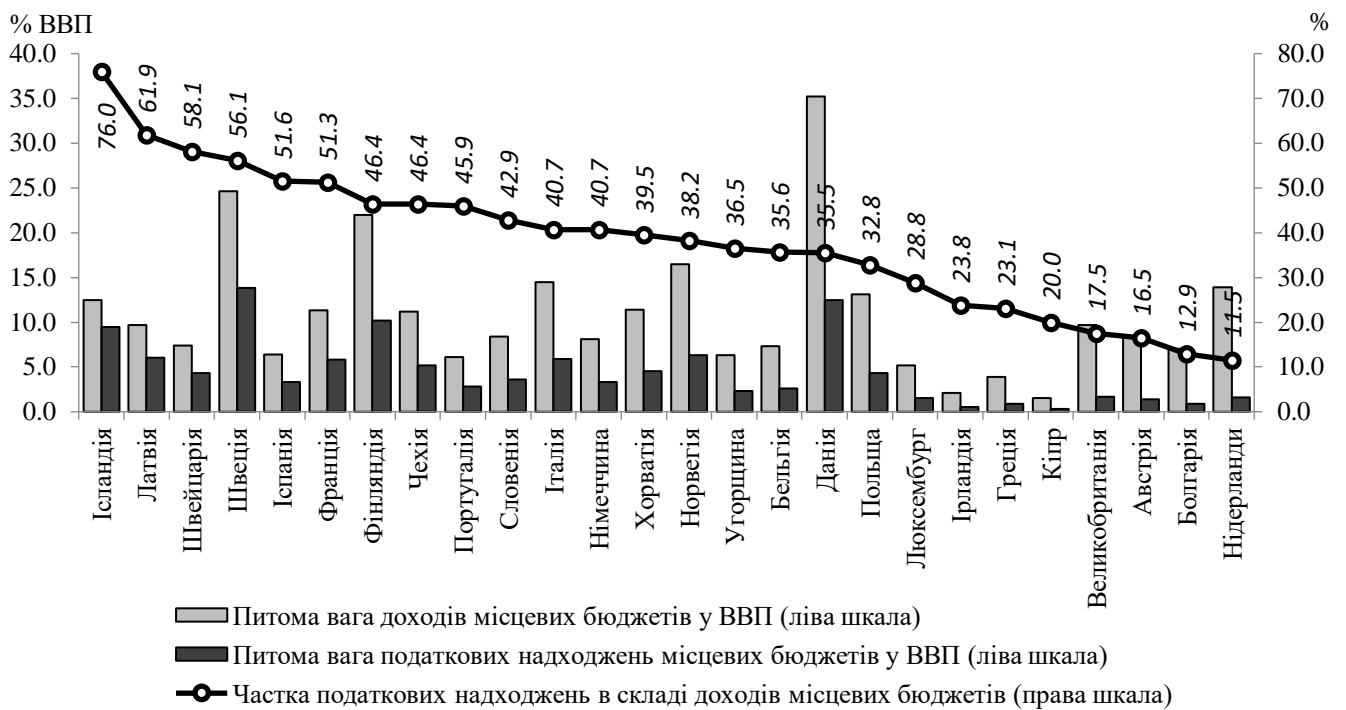

Рис. 1.8. Частка податкових надходжень в складі доходів бюджетів муніципалітетів в країнах ЄС у 2016 році⁶⁸, %

Основними податковими доходами громад в європейських країнах є власні податкові надходження, зокрема місцеві податки та збори, на які, як і в Україні, органи місцевого самоврядування мають безпосередній вплив. Слід зауважити, що серед усіх видів податкових надходжень обсяги надходжень місцевих податків у країнах ЄС зростають найшвидше. За останні п'ятдесят років у Франції та Великобританії обсяги цих надходжень зросли у 5 разів⁶⁹. Відтак місцеві податки та збори виступають вагомим джерелом формування фінансово-економічного потенціалу громад в країнах ЄС.

Як зазначає литовський вчений G. Davulis, оскільки в різних країнах система місцевих податків та зборів має свої особливості, для визначення основних аспектів її запровадження на рівні місцевого самоврядування та складу необхідним є врахування багатьох факторів, а саме:

- здатність органів місцевого самоврядування здійснювати управління місцевими податками та зборами;
- обсяг наданих послуг, які фінансуються за рахунок зібраних місцевих податків та зборів;
- культура сплати податків в країні тощо.

⁶⁸ www.ec.europa.eu/eurostat – Офіційний сайт Статистичної служби Європейського Союзу.

⁶⁹ Davulis G. Analysis of situation on local taxes in Lithuania. Intellectual economics. 2009. № 1 (5). P. 21-29

Досліджуючи місцеві податки та збори в країнах ЄС, можна виділити три види податків, які забезпечують найбільше надходжень до місцевих бюджетів:

- податки на доходи;
- податки на майно;
- податок з господарської діяльності.

В усіх країнах ЄС, окрім Швеції, справляються податки на майно, які вважаються одними з найбільш ефективних саме в якості місцевих, передовсім через локалізацію податкової бази. Суми надходжень від справляння податків на майно залежить від функціонування повноцінного земельного реєстру та реєстру нерухомості. Проте на даний час така система не працює належним чином у країнах Східної та Центральної Європи, результатом чого є недоотримання надходжень від цих податків до місцевих бюджетів.

Одним з основних джерел наповнення місцевих бюджетів є ПДФО. Проте не у всіх країнах ЄС його визначено як джерело доходів саме місцевих бюджетів. В Ірландії, Великобританії, Нідерландах та Франції податок повністю надходить до державного бюджету, а в структурі місцевих податків домінують податки на майно⁷⁰. Надходження від цього виду податків зараховується до місцевих бюджетів у Болгарії, Румунії та Хорватії, а в скандинавських країнах він складає 20-60% доходів місцевих бюджетів. В Австрії, Німеччині, Угорщині та Польщі ПДФО складає частину доходів місцевих бюджетів. Натомість, у Швейцарії на рівні громади може проводитися голосування щодо встановлення додаткового податку⁷¹. Перевагою зарахування ПДФО до місцевих бюджетів є встановлення прямого взаємозв'язку між сплачуванням податком та отриманими соціальними благами.

В більшій половині країн ЄС до повноважень органів місцевого самоврядування віднесено забезпечення місцевого економічного розвитку. При цьому, в Ірландії, Іспанії, Люксембурзі, Німеччині, Угорщині, Франції запроваджено місцевий податок на господарську діяльність. База оподаткування та податкова ставка в різних країнах значно різняться.

Отже, дослідження особливостей справляння місцевих податків в країнах ЄС показало різні підходи на рівні держав до особливостей встановлення таких податків та відсутність місцевого податку, якому

⁷⁰ Davulis G. Analysis of situation on local taxes in Lithuania. Intellectual economics. 2009. № 1 (5). P. 21-29.

⁷¹ Decentralization and local democracy in the world. First Global Report. A co-publication of the World Bank and United Cities and Local Governments. 2008. P. 350.

б першочергово надавалася перевага при формуванні системи місцевих податків та зборів. Визначення складу та структури місцевих податків та зборів в різних країнах залежить від економічної ситуації, управлінської системи, традицій місцевого самоврядування і податкової культури. Важливим як місцевий є податок на майно, який передовсім характеризується стійкістю та простотою визначення податкової бази. З іншого боку, важливими для наповнення місцевих бюджетів є ПДФО та податок на господарську діяльність. За їхню спрямованість до бюджетів муніципалітетів виступає, по-перше, принцип соціальної справедливості, а, по-друге, той факт, що обидва податки сплачуються не лише місцевими жителями, але й «прибулими» людьми, вони є гнучкими та легкими в управлінні.

Дослідження особливостей формування фінансово-економічного потенціалу територіальних громад в країнах ЄС вимагає також зосередження уваги на питанні стимулювання громадою місцевого економічного розвитку.

Відповідно до доповіді Світового Банку⁷², «місцевий економічний розвиток – це розвиток фінансово-економічного потенціалу територіальної громади для покращення її економічного майбутнього та підвищення якості життя населення... Це процес, в якому громадськість, бізнес та неурядові організації працюють колективно для створення умов для економічного зростання і створення робочих місць»⁷³.

Основними аспектами забезпечення місцевого економічного розвитку як засобу формування фінансово-економічного потенціалу територіальних громад на рівні країн ЄС є:

- залучення інвестиційних ресурсів, яке включає два напрямки – залучення зовнішніх інвестицій та забезпечення безперервного внутрішнього розвитку; обидва напрямки спрямовані на створення додаткових робочих місць та збільшення податкових надходжень до місцевих бюджетів;

- збереження існуючих робочих місць – у випадках функціонування багатьох громад в ЄС питання забезпечення безперервної зайнятості є більш вагомим фактором економічного розвитку, ніж реалізація масштабних інвестиційних стратегій;

⁷² Local Economic Development: a primer developing and implementing local economic development strategies and action plans / by Swinburn G., Goga S., Murphy F. The World Bank. Washington, D.C. 2006. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/763491468313739403/pdf/337690REVISED0ENGLISH0led1primer.pdf> (Last accessed: october 2017).

⁷³ Там само

- розширення податкової бази при справлянні податків, які надходять до місцевого бюджету громади – хоча даний аспект можна назвати швидше результатом формування фінансово-економічного потенціалу громади, в тих країнах, де місцеве самоврядування відіграє ключову роль в розвитку території, тобто характеризується високим рівнем фінансової автономії, саме податкові надходження відіграють основну роль у забезпеченні конкурентоспроможності громад⁷⁴.

На сьогодні роль територіальної громади в напрямку формування економічного потенціалу та залучення підприємств на свою територію в країнах ЄС визначають з позиції «it makes all the difference in the world», тобто територіальна громада виступає суб'єктом створення особливих переваг та умов для розвитку бізнесу, відмінних від умов в інших громадах. Відтак формування фінансово-економічного потенціалу та економічний розвиток в контексті забезпечення його з боку органів місцевого самоврядування включає дві основні цілі:

- пошук потенційних інвесторів та їх стимулювання до спрямування капіталу на територію громади та створення додаткових робочих місць і збільшення податкових надходжень до місцевого бюджету;

- покращення соціальних умов та економічного розвитку на рівні громади для збереження та підвищення рівня конкурентоспроможності громади.

З позиції забезпечення економічного розвитку органи місцевого самоврядування в країнах ЄС виконують три основні функції, а саме:

- постачання послуг – включає в себе поточні операційні функції, такі як збирання та утилізація сміття, виконання адміністративних завдань, прибирання і обслуговування громадських площ, вулиць та парків, збереження державної і комунальної власності;

- регуляторна – в умовах існування інтересів різних економічних суб'єктів існує потреба у функціонуванні єдиного суб'єкта з переважною юрисдикцією для регулювання взаємовідносин, які виникають на території громади;

- каталізаційна – полягає у забезпеченні розвитку громади та створення належного середовища для економічного розвитку; для реалізації цієї функції органи місцевого самоврядування мають важелі як стимулювання та активізації процесів, так і їх стримування.

⁷⁴ The role of Local Government in Local Economic Development. VNG International. 54 p.

В умовах постійної конкуренції територіальних громад в країнах ЄС у можливості залучення підприємницьких структур на свою територію, громади мають визначати та використовувати свої конкурентні переваги. Серед них можна виділити загальні переваги, тобто сильні сторони громади (висококваліфікована робоча сила, транспортна доступність, велика кількість парків та зелених територій), ринкові переваги, на які передовсім варто опиратися органам місцевого самоврядування (функціонування на території громади дослідного інституту; доступ до курортів та об'єктів, які підтримують високий попит на житлові та нежитлові будівлі; важливі транспортні шляхи та залізничні вузли) та унікальні переваги, яких немає в інших громадах та які сприяють співробітництву з органами місцевого самоврядування (спеціалізований індустріальний кластер; великий порт; аеропорт; курорт світового класу тощо).

Джерела фінансування програм місцевого економічного розвитку в країнах ЄС різняться в залежності від країни. Найпоширенішим є фінансування саме за рахунок органів місцевого самоврядування та центрального рівня. Хоча між країнами існують значні розбіжності у забезпеченні процесу фінансування, проте в більшості з них сформовано системи їх комбінації для максимальної ефективності.

Важливим джерелом, яке може бути залучене зі сторони органу місцевого самоврядування, є приватні фінанси. Так, у забезпеченні економічного розвитку території часто важливу роль відіграють торгово-промислові палати, які здійснюють фінансування за рахунок учасників – переважно представників місцевого бізнесу.

Поширеним джерелом фінансового забезпечення економічного розвитку території є використання такого інструменту, як облігації та інших форм запозичень. В країнах, де органи місцевого самоврядування мають на це право, випуск муніципальних облігацій є найбільш широко використовуваною формою фінансування для формування та розвитку необхідної інфраструктури. Особливістю використання цієї форми запозичення є те, що кошти повертаються впродовж тривалого періоду часу з зібраних податків та зборів. Перевагою – те, що використання муніципальних облігацій дозволяє користуватися інфраструктурними об'єктами, на ремонт, будівництво, або розширення яких було витрачено кошти, а платіж розтягується на тривалий період.

Традиційним способом залучення фінансових ресурсів є запозичення в банківських установах, що є найпоширенішим шляхом

отримання кредитів у багатьох країнах, де законодавство дозволяє муніципалітетам брати позики. У деяких країнах банки пропонують пільгові ставки для таких запозичень, тоді як інші ставляться до муніципального клієнта як до будь-якого іншого.

Джерелом залучення фінансових ресурсів для забезпечення економічного розвитку муніципалітету в країнах ЄС є формування так званих спеціальних податкових округів. Такий механізм застосовується в основному органами місцевого самоврядування у містах. Так, муніципалітетом створюється спеціальний податковий округ в межах своєї території, в якому жителі обкладаються додатковим податком, який використовується для реалізації окремих проектів. Найчастіше залучені кошти спрямовуються на розвиток інфраструктури в рамках підтримки великого приватного інвестиційного проекту (наприклад, системи водопостачання та водовідведення, необхідні для підтримки великого житлового будівництва)⁷⁵.

Таким чином, органи місцевого самоврядування в країнах ЄС як представники територіальних громад мають в руках інструменти забезпечення економічного розвитку території та формування фінансово-економічного потенціалу громади, що дозволяє їм ефективно виконувати свої функції.

Дослідження зарубіжного досвіду формування фінансово-економічного потенціалу територіальних громад дозволило зробити такі висновки:

- по-перше, забезпечення економічного розвитку територіальних громад потребує формування адміністративно-територіальних одиниць, які б відповідали визначеним вимогам та умовам розвитку держави;

- по-друге, передача на місцевий рівень повноважень має супроводжуватися передачею відповідних фінансових ресурсів;

- по-третє, ефективно місцеве самоврядування в межах наданих повноважень та ресурсів має функціонувати для забезпечення економічного розвитку території, залучення інвестиційних ресурсів та збереження і розвитку функціонуючих на території підприємницьких структур.

⁷⁵ The role of Local Government in Local Economic Development. VNG International. 54 p.

ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ: ПРАКТИКА І ПРОБЛЕМАТИКА

2.1.

АДМІНІСТРАТИВНО-ФІНАНСОВА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ЯК ЧИННИК ЗМІЦНЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Поступ України на сучасному етапі характеризується зміщенням акцентів в сфері державного регулювання регіонального та територіального розвитку в напрямку адміністративної та фінансової децентралізації та супроводжується передачею повноважень і ресурсів на місцевий рівень.

З ратифікацією Угоди про асоціацію між Україною та ЄС нашою державою було обрано напрямок та пріоритети подальшого розвитку. На підтвердження цього вектору прийнято Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020», якою передбачено 62 секторальні реформи, серед яких чільне місце займає децентралізація та реформа державного управління.

Метою політики в сфері децентралізації визначено:

- 1) відхід від централізованої моделі управління в державі;
- 2) забезпечення спроможності місцевого самоврядування;
- 3) побудова ефективної системи територіальної організації влади в Україні.

Ключовими принципами, на основі яких має здійснюватися децентралізація в Україні, визначено принципи субсидіарності, повсюдності і фінансової самодостатності місцевого самоврядування⁷⁶.

Основним документом, спрямованим на визначення умов та особливостей реалізації реформи децентралізації в Україні, є Концепція реформування місцевого самоврядування та

⁷⁶ Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020». Указ Президента України № 5/2015 від 12 січня 2015 р.

територіальної організації влади⁷⁷. Серед основних проблем, які покликана вирішити реформа, в документі⁷⁸ зазначено такі:

- ресурсна неспроможність органів місцевого самоврядування;
- низька якість публічних послуг;
- зношеність теплових, каналізаційних, водопостачальних мереж і житлового фонду;
- складна демографічна ситуація;
- неузгодженість місцевої політики з інтересами громад;
- нерозвиненість форм прямого народовладдя;
- низький рівень професіоналізму посадових осіб органів місцевого самоврядування;
- корупція на місцевому рівні управління;
- низька інвестиційна привабливість територій;
- надмірна централізація фінансових ресурсів та повноважень;
- відсутність повсюдності місцевого самоврядування.

Основними результатами реалізації Концепції мають стати: утворення ОТГ та забезпечення правової, організаційної, матеріальної спроможності громад; визначення чітких меж кожної адміністративно-територіальної одиниці та забезпечення повсюдності юрисдикції органів місцевого самоврядування на території кожної; формуванню ефективної територіальної системи органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади; забезпечення розподілу повноважень між ними; забезпечення доступності та високої якості публічних послуг; запровадження стандартів якості таких послуг; створення правових умов для залучення громадян до вирішення питань розвитку громади; забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад та регіонів загалом; зміна статусу місцевих державних адміністрацій з органів загальної компетенції на контрольно-наглядові органи у системі виконавчої влади; впровадження механізму здійснення місцевими держадміністраціями та населенням контролю за наданням органами місцевого самоврядування, територіальними органами центральних органів виконавчої влади публічних послуг.

В Україні на концептуальному рівні до децентралізації застосовано дуалістичний підхід, який полягає не лише в забезпеченні ефективного місцевого самоврядування та спроможності

⁷⁷ Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 333-р від 1 квітня 2014 р.

⁷⁸ Там само.

адміністративно-територіальних одиниць базового рівня, а й утвердженні державної регіональної політики. Підтвердженням цього виступає схвалений Верховною Радою України План законодавчого забезпечення реформ в Україні⁷⁹, в якому окреслено орієнтири здійснення реформ і визначено засоби (у вигляді законодавчих актів, необхідних для прийняття) їх реалізації. Питанню децентралізації присвячено розділ 3 «Регіональна політика та децентралізація», в якому чітко визначено законодавчі акти, необхідні для прийняття, та часові рамки виконання завдання. В рамках реформи визначено три напрямки її реалізації: адміністративно-територіальний устрій; децентралізація влади та реформа місцевого самоврядування; реформування служби в органах місцевого самоврядування. Основні терміни прийняття законопроектів визначені 2016 роком. Проте на сьогодні з 11-ти законопроектів ухваленими є лише два. Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства також визначено 17 законопроектів, які є першочерговими для подальшого поступу реформи.

Законодавчими актами, які стали наріжними у проведенні реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, є Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад»⁸⁰, Методика формування спроможних територіальних громад⁸¹, Закон України «Про співробітництво територіальних громад»⁸², «Про засади державної регіональної політики»⁸³, «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин»⁸⁴, «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи»⁸⁵ та інші.

Натомість неприйнятими залишаються законопроекти «Про внесення змін до Конституції (щодо децентралізації влади)», «Про засади адміністративно-територіального устрою», «Про службу в органах місцевого самоврядування», «Про порядок утворення, ліквідації районів, встановлення і зміни їх меж» тощо. Ці та інші

⁷⁹План законодавчого забезпечення реформ в Україні. Постанова Верховної Ради № 509-VIII від 4 червня 2015 р.

⁸⁰ Про добровільне об'єднання територіальних громад. Закон України № 157-19 від 5.02.2015 р.

⁸¹ Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад. Постанова Кабінету Міністрів України № 214 від 8.04.2015 р.

⁸²Про співробітництво територіальних громад. Закон України № 1508-VII від 17.06.2014.

⁸³ Про засади державної регіональної політики. Закон України № 159-VIII від 5.02.2015.

⁸⁴ Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин. Закон України № 79-19 від 28.12.2014.

⁸⁵ Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи. Закон України № 71-19 від 28.12.2014.

законопроекти на даний час є зареєстрованими у Верховній Раді України. Передбаченими Планом законодавчого забезпечення реформ в Україні є також внесення змін до Законів України «Про місцеве самоврядування» та «Про органи самоорганізації населення», а також прийняття закону про місцеві органи виконавчої влади (табл. 2.1).

Концепцією реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні визначено два етапи реалізації реформи та часові рамки їх проведення: підготовчий етап (2014 рік) та другий етап (2015-2017 рр.). Разом з тим, зазначених строків дотримано не було в силу різних обставин та причин. Тому на сьогодні Урядом запроваджено новий план-графік впровадження реформи. Кінцевою датою реформи має стати 2021 рік. Кінцевим терміном добровільного об'єднання територіальних громад визначено 2018 рік. До середини 2020 року має відбутися формування спроможних територіальних громад, яке б відповідало вже прийнятому закону про адміністративно-територіальний устрій в Україні. Принцип добровільності, при цьому, залишається базовим.

Проте цей етап формування ОТГ передбачає використання додаткових інструментів стимулювання процесу об'єднання, а саме: закріплення повсюдності юрисдикції органів місцевого самоврядування ОТГ; акцизний податок як дохідне джерело лише для міст обласного значення та ОТГ; закріплення за містами обласного значення статусу спроможних громад; спрощення процедури об'єднання⁸⁶.

З 2018 року має розпочатися також реорганізація районів та формування адміністративних округів як тимчасової територіальної основи для організаційної побудови територіальних одиниць центральних органів виконавчої влади з урахуванням конфігурації госпітальних округів⁸⁷, а також переформатування самої мережі територіальних органів центральних органів виконавчої влади, райдержадміністрацій та їх структур.

⁸⁶Основні завдання удосконалення територіальної організації влади обговорили в ході Форуму на Тернопільщині. 25.07.2017. – Прес-центр ініціативи «Децентралізація влади». URL:<https://decentralization.gov.ua/news/6289> (дата звернення: 6.11.2018 р.).

⁸⁷ Там само.

Стан законодавчого забезпечення децентралізації в Україні⁸⁸

Напрямок	Прийнято	Законопроект	
		Назва	Примітка
Адміністративно-територіальний устрій	Про добровільне об'єднання територіальних громад Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад Про внесення змін до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» щодо добровільного приєднання територіальних громад сіл, селищ до територіальних громад міст обласного значення	Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади) Про засади адміністративно-територіального устрою України Про міські агломерації Про внесення змін до деяких законів України щодо утворення, реорганізації і ліквідації, найменування і перейменування місцевих державних адміністрацій Про порядок утворення, ліквідації районів, встановлення і зміни їх меж Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедури добровільного об'єднання територіальних громад	Прийнятий за основу Зареєстрований у ВРУ Зареєстрований у ВРУ Зареєстрований у ВРУ Зареєстрований у ВРУ Зареєстрований у ВРУ
Регіональний розвиток	Про засади державної регіональної політики Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку до 2020 року	Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо удосконалення механізму фінансування регіонального розвитку	Зареєстрований у ВРУ
Розвиток місцевого самоврядування	Про співробітництво територіальних громад Про запобігання корупції Про місцеві вибори Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо особливостей формування та виконання бюджетів ОТГ Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи Про внесення змін до деяких законів України щодо статусу старости села, селища Про внесення змін до деяких законів України щодо транскордонного співробітництва	Про службу в органах місцевого самоврядування Про внесення змін до Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування з управління земельними ресурсами та посилення державного контролю за використанням і охороною земель Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо управління земельними ресурсами в межах території ОТГ Про муніципальну варту Про префектів <i>Внесення змін до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (передбачене Планом законодавчого забезпечення реформ в Україні)</i> <i>Про місцеві органи виконавчої влади (передбачене Планом законодавчого забезпечення реформ в Україні)</i>	Зареєстрований у ВРУ Зареєстрований у ВРУ Прийнятий за основу Зареєстрований у ВРУ Прийнятий за основу Громадські обговорення
Громадська участь	Про органи самоорганізації населення	Про публічні консультації Про місцевий референдум Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо участі громадських об'єднань у реалізації публічних завдань та наданні суспільних послуг <i>Внесення змін до Закону України «Про органи самоорганізації населення» (передбачене Планом законодавчого забезпечення реформ в Україні)</i>	На доопрацювання Зареєстрований у ВРУ Зареєстрований у ВРУ

⁸⁸На основі аналізу Плану законодавчого забезпечення реформ в Україні та даних Прес-центру ініціативи «Децентралізація» (decentralization@minregion.gov.ua).

Разом з тим, станом на 1 липня 2018 року в Україні перспективні плани формування територій громад, які покривають усю територію області, мають лише вісім областей: Донецька, Кіровоградська, Луганська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька та Чернігівська. З них схвалені Кабінетом Міністрів України тільки два – Кіровоградської та Рівненської областей⁸⁹. Така ситуація, в першу чергу, є результатом саме добровільності об'єднання громад, що і стало причиною постійних змін перспективних планів. З іншої сторони, в регіонах існують суперечності та різні думки стосовно формування ОТГ, тому загальна кількість ОТГ, які будуть створені в Україні, ще невідома (на даний час перспективними планами передбачено створення 1206 ОТГ (проте 24,0% території країни не охоплені перспективними планами)). Відсутність чітко сформованих перспективних планів тягне за собою ризики недотримання часових рамок формування ОТГ та можливість формування потенційно неспроможних громад.

Станом на 1 січня 2018 року в Україні створено 699 ОТГ внаслідок об'єднання 3264 територіальних громад (29,3% усіх територіальних громад), територія яких покриває 29,3% площі країни (рис. 1.2). Найбільша кількість ОТГ створено у Дніпропетровській (57), Житомирській (46) та Полтавській (43) областях. Натомість у Закарпатській (6), Луганській (11), Київській (12) та Харківській (12) областях укрупнення територіальних громад триває значно повільнішими темпами. Акцентувати увагу також доцільно на різниці у частці громад, що об'єдналися та площі таких ОТГ (рис. 2.1).

Зокрема помітною є значна різниця кількості сформованих ОТГ та частки об'єднаних в області громад і площі у Львівській, Вінницькій та Полтавській областях. Така різниця, попри той факт, що Львівська та Вінницька області характеризувалися наявністю найбільшої чисельності територіальних громад до початку реформи (711 та 707 відповідно), свідчить про значну диференціацію новостворених ОТГ за чисельністю жителів та площею охоплення.

⁸⁹www.decentralization.gov.ua. – Офіційний сайтПрес-центру ініціативи «Децентралізація».

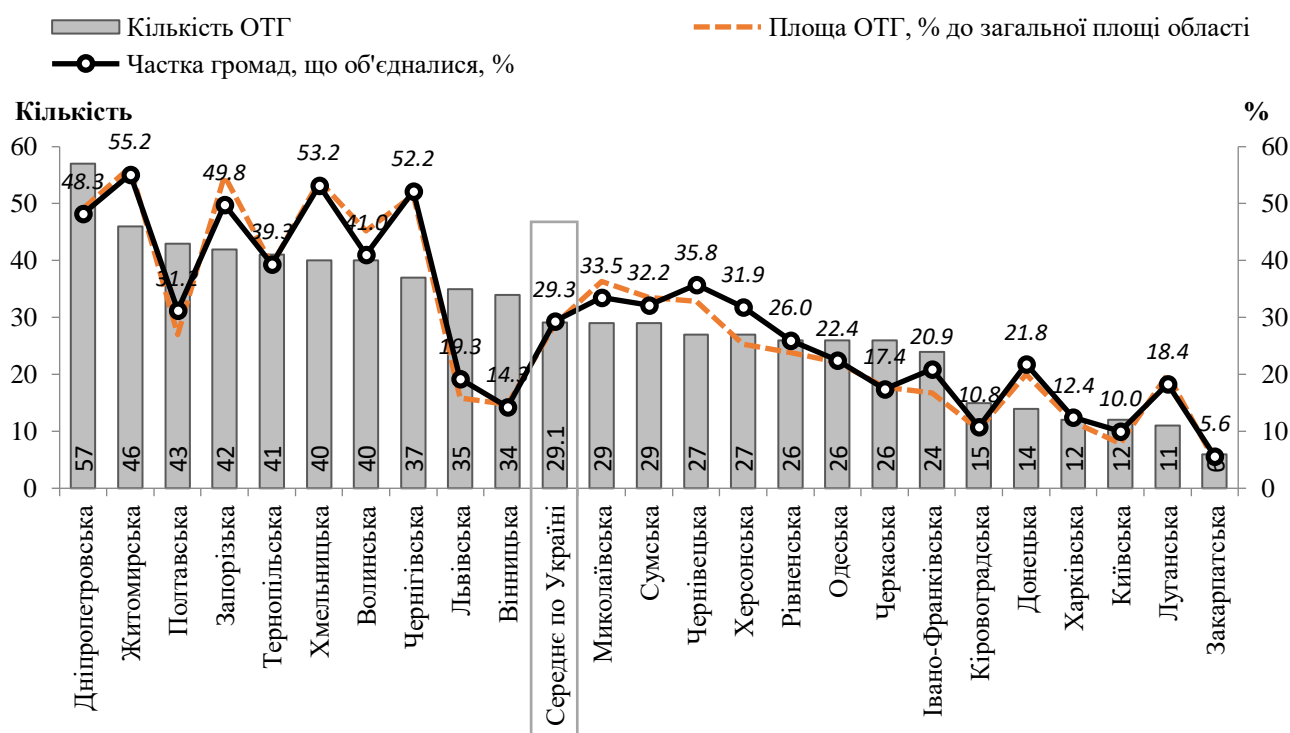

Рис. 2.1. Особливості формування ОТГ в Україні станом на 1.01.2018 р.⁹⁰

Проблема. Формування ОТГ з різною чисельністю населення, територією громади та ендемічним потенціалом

Ризик. Значна диференціація можливостей та рівня розвитку ОТГ; неспроможність невеликих за розміром ОТГ

Станом на 1 січня 2018 року в Україні було створено 699 ОТГ. Проте функціонувало з них лише 366 ОТГ, 159 з яких було утворено у 2015 році та 207 – у 2016 році. Тому аналіз та визначення особливостей розвитку ОТГ буде проводитися за результатами функціонування цих 366 ОТГ.

Статистично доведено, що шанс на соціально-економічний розвиток мають громади з чисельністю населення понад 5000 осіб, оскільки виникає можливість зростання доходів на душу населення і розвитку громади та території, на якій вона існує. В Україні в період до початку реформи місцевого самоврядування 92% сільських територіальних громад – це громади з кількістю жителів меншою

⁹⁰Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування станом на 10 січня 2018 року (за грудень 2017). Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. URL:<https://www.slideshare.net/Decentralizationgovua/10-2018-86170006> (дата звернення: 7.11.2018 р.).

3 000 осіб, майже 11% громад нараховували менше 500 жителів⁹¹. Таким чином, реформування адміністративно-територіального устрою, яке в контексті укрупнення адміністративно-територіальних одиниць базового рівня триває в Україні з 2015 року, характеризується забезпеченням в результаті її проведення спроможності нових ОТГ.

Якщо звернутися до питання особливостей утворення ОТГ в Україні, можна виявити, що більшість таких громад сформовані шляхом об'єднання двох або трьох місцевих рад (55,2%) (рис. 2.2). Серед сільських ОТГ цей показник становить 61,8%. Зважаючи на те, що більшість сільських громад в Україні до реформування характеризувалися неспроможністю та повною залежністю від фінансової підтримки з центру, можна стверджувати, що об'єднання двох-трьох таких місцевих рад не може бути підставою формування спроможних ОТГ.

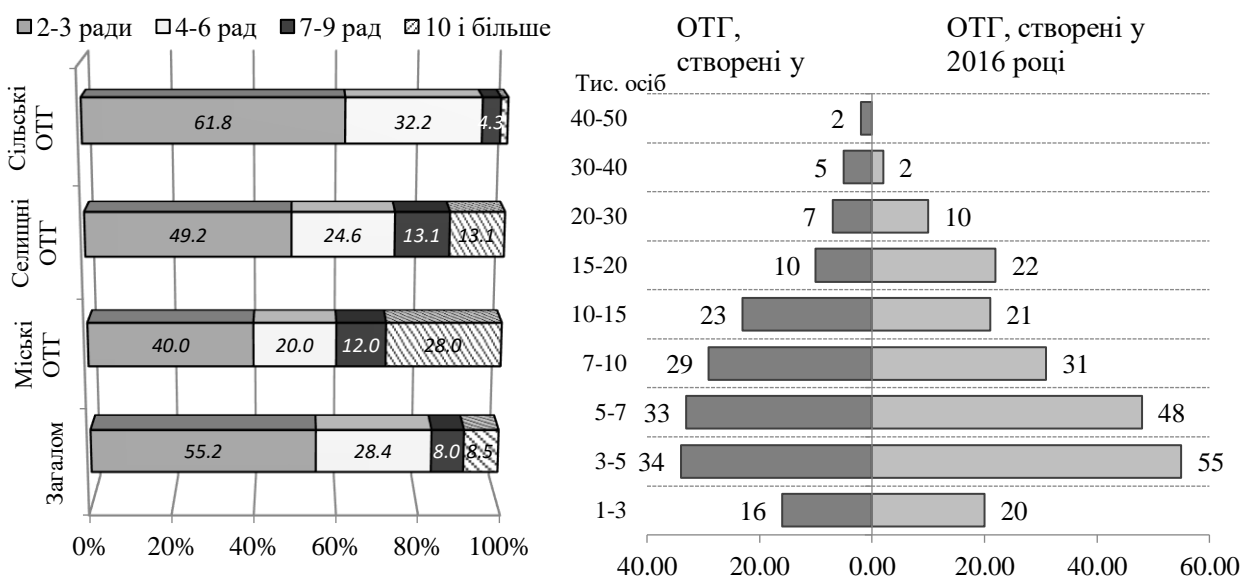

Рис. 2.2. Особливості формування ОТГ з позиції визначення кількості місцевих рад, які об'єдналися⁹², та чисельності жителів^{93 94}

Окрім того, слід зауважити значно вищу частку об'єднання 7-9 та 10 і більше місцевих рад при формуванні міських ОТГ, причиною чого, на нашу думку, є об'єднання громад навколо міста як центру

⁹¹www.decentralization.gov.ua. – Офіційний сайтПрес-центру ініціативи «Децентралізація».

⁹²Створення об'єднаних територіальних громад в Україні 2015-2017. Аналітична доповідь від громадськості у форматі ShadowReport. Київ, 2018. 45 с.

⁹³Децентралізація. Місцеві бюджети 159 об'єднаних територіальних громад за 2016 рік. Фінансово-аналітичні матеріали. Кабінет Міністрів України. Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. – 282 с.

⁹⁴ Оцінка фінансової спроможності 366 ОТГ за 2017 рік (у розрізі областей). Група фінансового моніторингу Центрального офісу реформ при Мінрегіоні. 48 с.

економічного розвитку, а також існування соціальних, економічних та культурних взаємозв'язків між громадами, які входять у приміську зону. Це дозволяє забезпечити добровільне об'єднання значно більшої кількості громад, ніж у випадку з сільськими ОТГ.

Враховуючи більші розміри та чисельність населення міських ОТГ, а також значно вищий економічний потенціал (в тому числі податковий (рис. 2.3)), можна говорити про зростання диференціації можливостей та рівня розвитку міських та сільських ОТГ в майбутньому.

З іншої сторони, аналізуючи особливості формування ОТГ в Україні, слід зауважити значну кількість громад з чисельністю жителів, меншою 5000 осіб, переважна більшість яких є сільськими. При цьому, якщо у 2015 році їх частка складала 31,4% від утворених ОТГ, то у 2016 році – 35,8%.

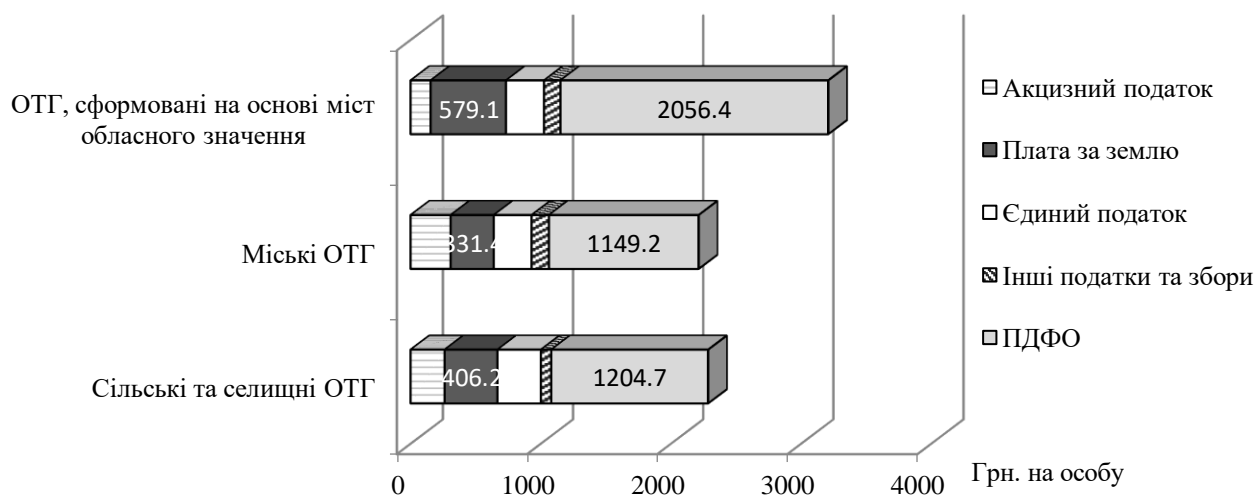

Рис.2.3. Власні доходи бюджетів ОТГ в Україні в розрахунку на одну особу⁹⁵

Відтак можна зробити висновок, що створення ОТГ в Україні на основі принципу добровільності характеризується в значній мірі об'єднанням 2-3 місцевих рад та формуванням ОТГ з незначною чисельністю населення та невеликих за площею. Враховуючи масовість таких об'єднань доцільно стверджувати про відсутність стратегічного бачення розвитку таких ОТГ на рівні органів місцевого самоврядування. Якщо на етапі формування перших 159 ОТГ цю проблему можна було визначити з позиції неусвідомлення основних

⁹⁵ Децентралізація. Місцеві бюджети 159 об'єднаних територіальних громад за 2016 рік. Фінансово-аналітичні матеріали. Кабінет Міністрів України. Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. – 282 с.

завдань об'єднання громад та низької поінформованості, то на етапі формування ОТГ у 2016 році цю тенденцію можна констатувати з позиції усвідомленого неврахування завдань децентралізації та орієнтації на одержання фінансових ресурсів на місцевий рівень.

Проблема. Об'єднання територіальних громад задля отримання відповідних преференцій та додаткових фінансових ресурсів на місцевий рівень

Ризик. Відсутність стратегічного бачення розвитку ОТГ у представників органів місцевого самоврядування та місцевих еліт

Серед таких ОТГ є і громади, які характеризувалися високим рівнем податкоспроможності на етапі їх створення, однак стоїть питання щодо достатності ендегенного потенціалу, щоб залишитись спроможними у довгостроковій перспективі. Можна виділити кілька типів таких утворень, одним з яких є створення невеликих за площею та кількістю населення громад-«мільйонників», фінансова потужність яких забезпечується за рахунок функціонування на їх території потужних суб'єктів господарювання.

Прикладом такої громади є Пришибська ОТГ Кременчуцького району Полтавської області, створена на основі об'єднання двох сільських рад з чисельністю населення 1992 особи та площею 91,91 кв.км. Попри невеликі розміри Пришибська ОТГ впродовж 2016-2017 рр. залишається в першій десятці в рейтингу громад за показниками власних доходів на одного мешканця та є громадою з найбільшими капітальними видатками на особу. Основним платником податків до бюджету ОТГ є Єристівський гірничо-збагачувальний комбінат, яким розробляється родовище залізистих кварцитів, розташоване на території ОТГ.

Відтак фактично мало місце об'єднання лише двох сільрад, на території яких функціонують потужні суб'єкти господарювання, та штучне «відсікання» суміжних громад, де проживає значна кількість працівників цих підприємств. Така ситуація у перспективі несе загрозу конфлікту, оскільки громади, які залишаються поза таким об'єднанням, не можуть забезпечити своїх мешканців наданням послуг належної якості та активізувати економічні процеси через відсутність відповідної інфраструктури та ресурсів.

Окремим аспектом аналізу особливостей формування та розвитку ОТГ в Україні є необхідність дослідження зовнішньої та

внутрішньої форм прояву спроможності аналізованих територіальних громад та визначення впливу соціально-економічної диференціації розвитку регіонів на розвиток громад.

Проблема. Вплив особливостей та рівня економічного розвитку регіонів на формування та соціально-економічне становище в ОТГ

Ризик. Уповільнення розвитку ОТГ в результаті впливу чинників зовнішнього середовища

Окрім зазначених, варто виділити і такі проблеми, які залишаються невирішеними в умовах завершення першого етапу децентралізації:

- неврегульованість розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування різних рівнів та органами виконавчої влади;
- відсутність належно підготованих робочих кадрів в органах місцевого самоврядування;
- відсутність ефективних механізмів контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування та системної взаємодії органів місцевого самоврядування з іншими структурами;
- низький рівень контролю власних фінансових ресурсів на рівні місцевих бюджетів.

2.2.

ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ РЕФОРМИ: ІНТЕГРАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ

Розвиток регіону як територіальної соціально-економічної системи передбачає використання наявних ресурсів в процесі економічної, виробничої, соціальної, науково-технічної та інших видів діяльності. Розвиток та взаємодія всіх видів господарської діяльності забезпечує формування фінансово-економічного потенціалу регіону і виступає джерелом наповнення державного та місцевого бюджетів.

Рівень використання потенціалу та можливості й умови визначення, а в подальшому і залучення прихованих та невикористаних резервів, впливає на темпи соціально-економічного розвитку регіонів, а також їх диференціацію, дослідження та оцінка якої сьогодні є особливо актуальною в умовах реформування місцевого самоврядування та децентралізації влади.

Фінансово-економічний потенціал регіону формується на його території суб'єктами економіки та населенням. Ними створено фінансовий ресурс регіону, який прямо залежить від діяльності суб'єктів регіональної економіки та їх взаємодії. Ключову роль в питанні формування таких фінансових взаємозв'язків відіграє сформована на центральному рівні бюджетно-податкова система, представлена на місцях у вигляді місцевих бюджетів. Відтак аналіз ефективності формування та використання фінансово-економічного потенціалу доцільно проводити на основі оцінки бюджетного потенціалу як його основної складової. Ця складова фінансово-економічного потенціалу досліджується на основі аналізу достатності власних фінансових ресурсів місцевих бюджетів та оцінки ефективності їх використання місцевими органами влади для забезпечення соціально-економічного розвитку регіону та формування фінансово-економічного потенціалу майбутніх періодів.

Критерієм, який дозволяє визначити рівень достатності бюджетного потенціалу регіону та показує відповідність тенденцій формування доходів місцевих бюджетів потребі формування фінансово незалежного місцевого самоврядування, є порівняння власних доходів місцевих бюджетів на одну особу з показником видатків на одну особу (рис. 2.4).

В середньому показник власних доходів місцевих бюджетів Карпатського регіону значно нижчий середнього рівня власних доходів місцевих бюджетів України. Впродовж аналізованого періоду ця різниця коливалася в межах 763,3 – 842,9 грн. на особу. Натомість, середній рівень видатків на одну особу в Карпатському регіоні та в загальному по Україні приблизно однаковий і у 2016 році становив 8614,6 грн. та 8231,0 грн. на особу відповідно.

Рис. 2.4. Динаміка доходів та видатків місцевих бюджетів України та Карпатського регіону у 2012-2016 рр.⁹⁶

Проведений аналіз підтверджує значну різницю між обсягами власних доходів місцевих бюджетів та видатками, оскільки видатки перевищують обсяг власних доходів на одного жителя в середньому по Україні більше ніж у 2 рази, по Карпатському регіону – у 3 рази. Нестача фінансових ресурсів покривається за рахунок міжбюджетних трансфертів. Така ситуація існувала і до бюджетно-податкової реформи, розпочатої в кінці 2014 року, і залишається на даний час, незважаючи на зміни в складі та структурі доходів місцевих бюджетів. Складається ситуація, коли більша половина населення Карпатського регіону проживає в територіальних громадах, місцеві бюджети яких характеризуються нижчою за середньоукраїнську податковою спроможністю (рис. 2.5). Такими громадами є сільські, селищні та громади міст районного значення.

Сучасна структура доходів місцевих бюджетів (сформована на засадах бюджетно-податкової децентралізації) функціонує з 1 січня 2015 р., тому здійснимо її порівняння із структурою, яка була у 2013-2014 рр. (рис. 2.6).

⁹⁶ www.ukrstat.gov.ua. - Офіційний сайт Державної служби статистики України.

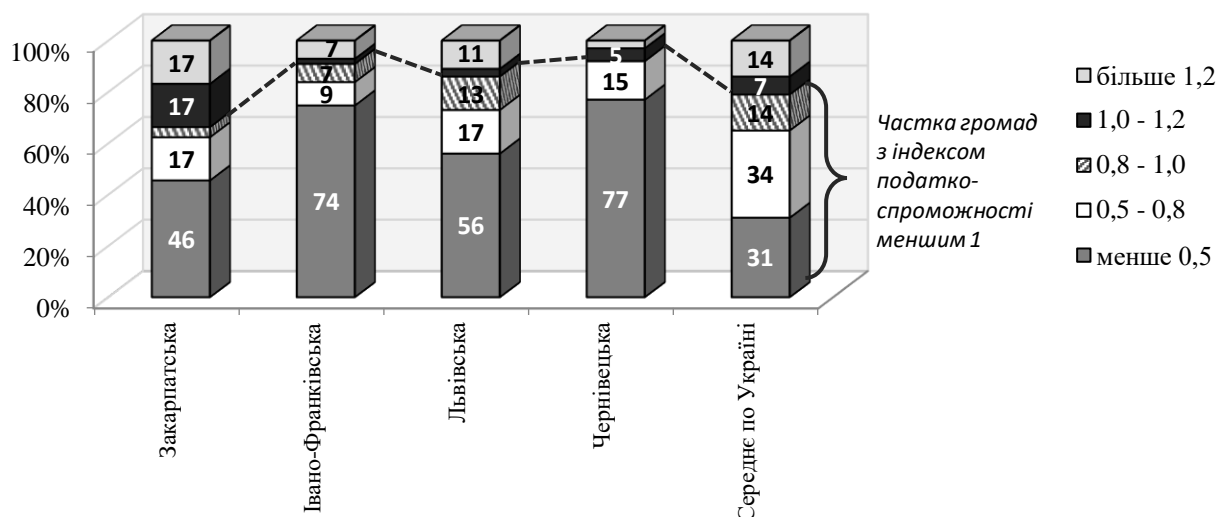

Рис. 2.5. Розподіл територіальних громад областей Карпатського регіону за індексом податкоспроможності, %

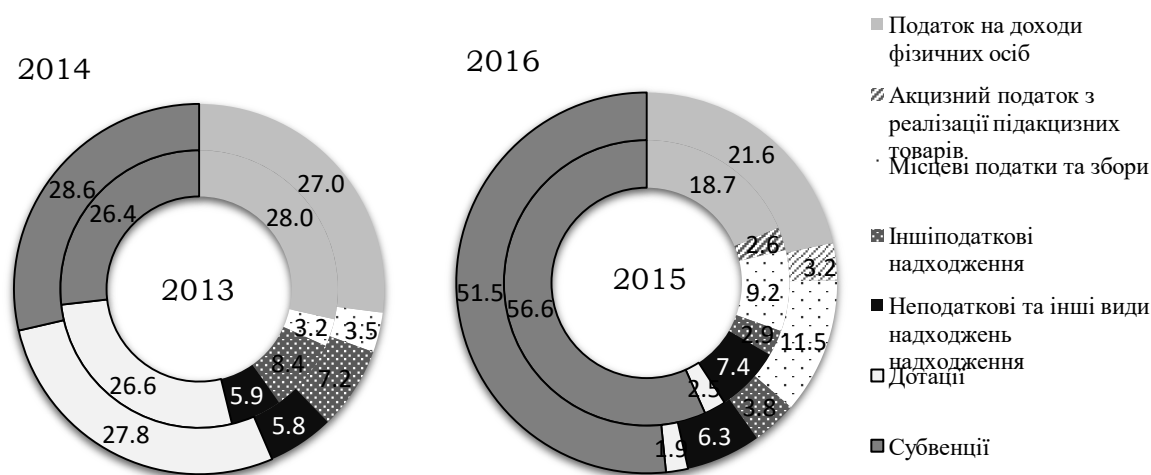

Рис. 2.6. Порівняльна структура доходів місцевих бюджетів України у 2013-2016 рр.⁹⁷

Зміни у структурі доходів місцевих бюджетів у 2015-2016 рр. у порівнянні з 2013-2014 рр. пов'язані з наступним:

- по-перше, знизилася частка ПДФО в складі доходів місцевих бюджетів – з 28,0-27,0% у 2013-2014 рр. до 18,7-21,6% у 2015-2016 рр.;
- по-друге, відбулося запровадження акцизного податку з реалізації підакцизних товарів, який склав у 2015 році 2,6% доходів місцевих бюджетів, а у 2016 році зріс до 3,2%;
- по-третє, внаслідок зміни складу місцевих податків та зборів відбулося збільшення їх частки в складі місцевих доходів з 3,2-3,5% у 2013-2014 рр. до 9,2-11,5%;

⁹⁷ www.minfin.gov.ua. – Офіційний сайт Міністерства фінансів України.

- по-четверте, у 2015-2016 рр. спостерігаємо зміну структури міжбюджетних трансфертів, які направлені до місцевих бюджетів (якщо у 2013-2014 рр. співвідношення субвенцій та дотацій становило в середньому 1:1, то у 2015-2016 рр. – приблизно 25:1 відповідно), проте не зменшення їх частки.

Попри це, результати аналізу засвідчують, що зростання суми податкових надходжень до місцевих бюджетів (починаючи з 2014 року зростання склало 59,6 млрд. грн. або 1,7 разу) практично не позначилось на їх частці в структурі місцевих бюджетів (рис. 2.7).

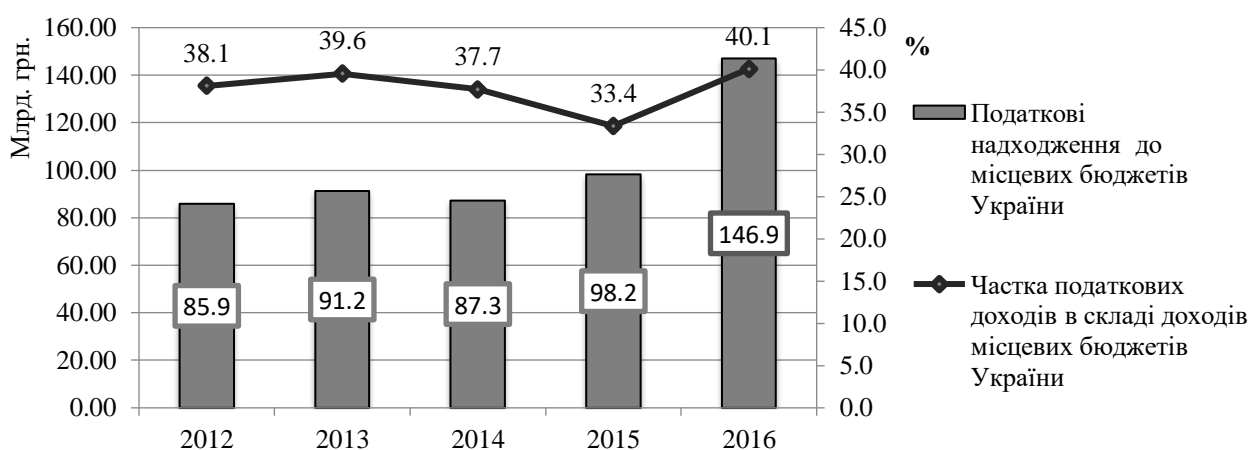

Рис. 2.7. Динаміка податкових доходів місцевих бюджетів та їх частки в доходах місцевих бюджетів України у 2012-2016 рр.⁹⁸

Зростання відбулося внаслідок збільшення надходжень до місцевих бюджетів від усіх основних податків, зокрема місцевих податків та зборів, надходження яких за 2014-2016 рр. збільшилися більш ніж вдвічі, ПДФО, надходження від якого зросли на 27,0%, та запровадження акцизного податку з реалізації підакцизних товарів. Щодо частки податкових доходів, найнижче її значення спостерігалось у 2015 році, що було результатом збільшення сум офіційних трансфертів, направлених до місцевих бюджетів. Натомість, у 2016 році частка податкових доходів в складі доходів місцевих бюджетів зросла до 40,1%.

Структуру доходів місцевих бюджетів Карпатського регіону впродовж 2012-2016 рр. також зазнав змін (рис. 2.8).

⁹⁸ www.ukrstat.gov.ua. - Офіційний сайт Державної служби статистики України.

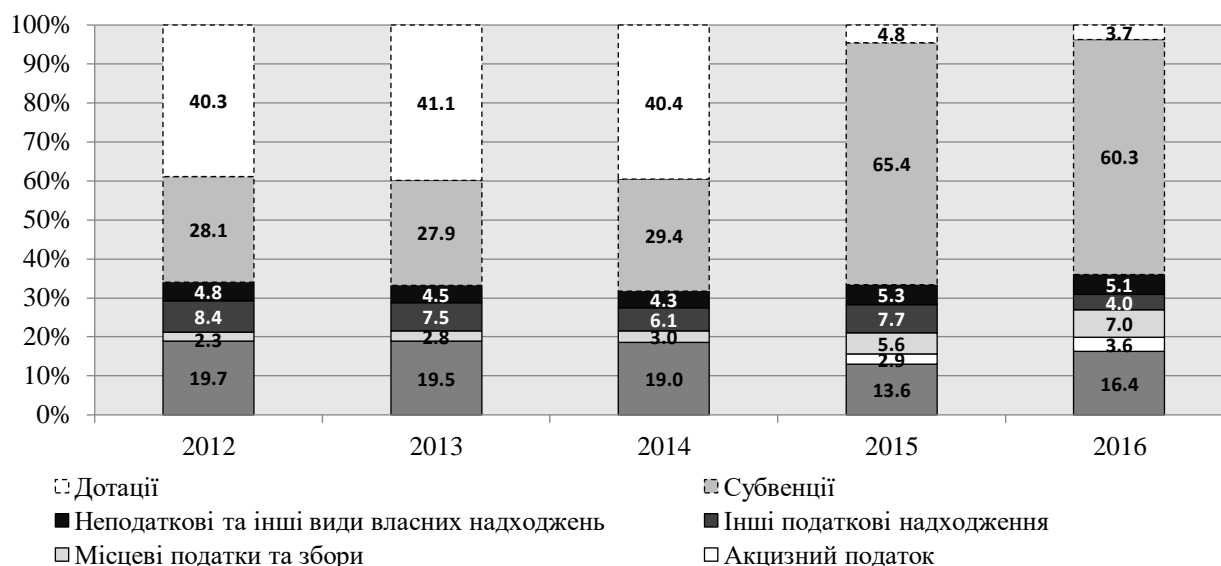

Рис. 2.8. Порівняльна структура доходів місцевих бюджетів Карпатського регіону у 2012-2016 рр.⁹⁹, %

При порівнянні структури доходів місцевих бюджетів України та Карпатського регіону можна говорити про більшу залежність місцевих бюджетів Карпатського регіону від надходження офіційних трансфертів з Державного бюджету (якщо середній рівень міжбюджетних трансфертів в складі доходів місцевих бюджетів України у 2016 році становив 53,9%, то в складі доходів місцевих бюджетів Карпатського регіону – 63,5%), меншу питому вагу ПДФО в складі доходів місцевих бюджетів Карпатського регіону у порівнянні з середнім значенням по Україні (16,4% на противагу 21,6%), місцевих податків та зборів (6,3% на противагу 7,0%).

При цьому питома вага надходжень акцизного податку від реалізації підакцизних товарів в доходах місцевих бюджетах Карпатського регіону у 2016 році дещо вища, ніж в середньому по Україні (3,6% на противагу 3,2%) за рахунок прикордонних територій Закарпатської, Чернівецької та Львівської областей. Частка цього податку в складі доходів місцевих бюджетів зазначених областей складає відповідно 3,8%, 3,0% та 2,9%.

Наявність значної соціально-економічної диференціації розвитку регіонів та необхідність її зниження вимагає визначення рівня їх фінансово-економічної спроможності для виявлення резервів нарощення та розвитку фінансово-економічного потенціалу регіонів, що дозволяє комплексно оцінити стан, сильні та слабкі сторони функціонування економіки регіону, визначити місце та роль місцевих

⁹⁹ www.minfin.gov.ua. – Офіційний сайт Міністерства фінансів України.

бюджетів у забезпеченні соціально-економічного розвитку. Схема оцінки ефективності формування фінансово-економічного потенціалу регіону¹⁰⁰ показана на рис. 2.9.

Основними показниками, які характеризують використання фінансово-економічного потенціалу регіонів, визначено:

- ефективність використання фінансово-економічного потенціалу регіону попередніх періодів – показує результативність використання ресурсів і можливостей на рівні регіону в минулому, здатність до самостійного фінансування власних потреб та нарощення фінансово-економічного потенціалу, тобто правильного планування, розподілення та використання фінансових ресурсів;

де a_j^c, a_j^d - стандартизовані індикатор-стимулятор (ознака називається стимулятором при монотонному зростанні відповідної якості об'єкта, тобто, якщо вищому значенні ознаки відповідає вищий рівень якості об'єкта¹⁰¹) та індикатор-дестимулятор (ознака є де стимулятором при монотонному спаданні якості об'єкта, тобто якщо нижчому значенні ознаки відповідає кращий рівень якості об'єкта¹⁰²);

x_{ij} - фактичне значення i -того індикатора j -ої адміністративно-територіальної одиниці;

$x_{Pi/ci}$ - порогове/усереднене значення індикатора;

$i = 1..., n$ – індикатори, на основі яких проводиться дослідження;

$j = 1..., m$ – адміністративно-територіальні одиниці, що досліджуються;

I_{xyz} – інтегральний індекс;

r – розмір інтервалу;

I_{max} – максимальне значення інтегрального індексу серед аналізованих регіонів;

I_{min} – мінімальне значення інтегрального індексу серед аналізованих регіонів ($I_{min}=1$, адже поріг рівний 1¹⁰³);

g – кількість відокремлених груп ($g = 3$).

¹⁰⁰Для формування власного методичного підходу визначення ефективності використання фінансово-економічного потенціалу регіону використано методику визначення фінансової спроможності регіону І.М. Вахович та І.М. Камінської [12].

¹⁰¹ Григорук П.М., Ткаченко І.С. Методи побудови інтегрального показника. Бізнес-інформ.2012. № 4. С. 34-38.

¹⁰² Там само

¹⁰³ Вахович І. М., Камінська І.М. Фінансова спроможність регіону : діагностика та механізми забезпечення: навчальний посібник. Луцьк: Надстир'я. 2009.400 с.

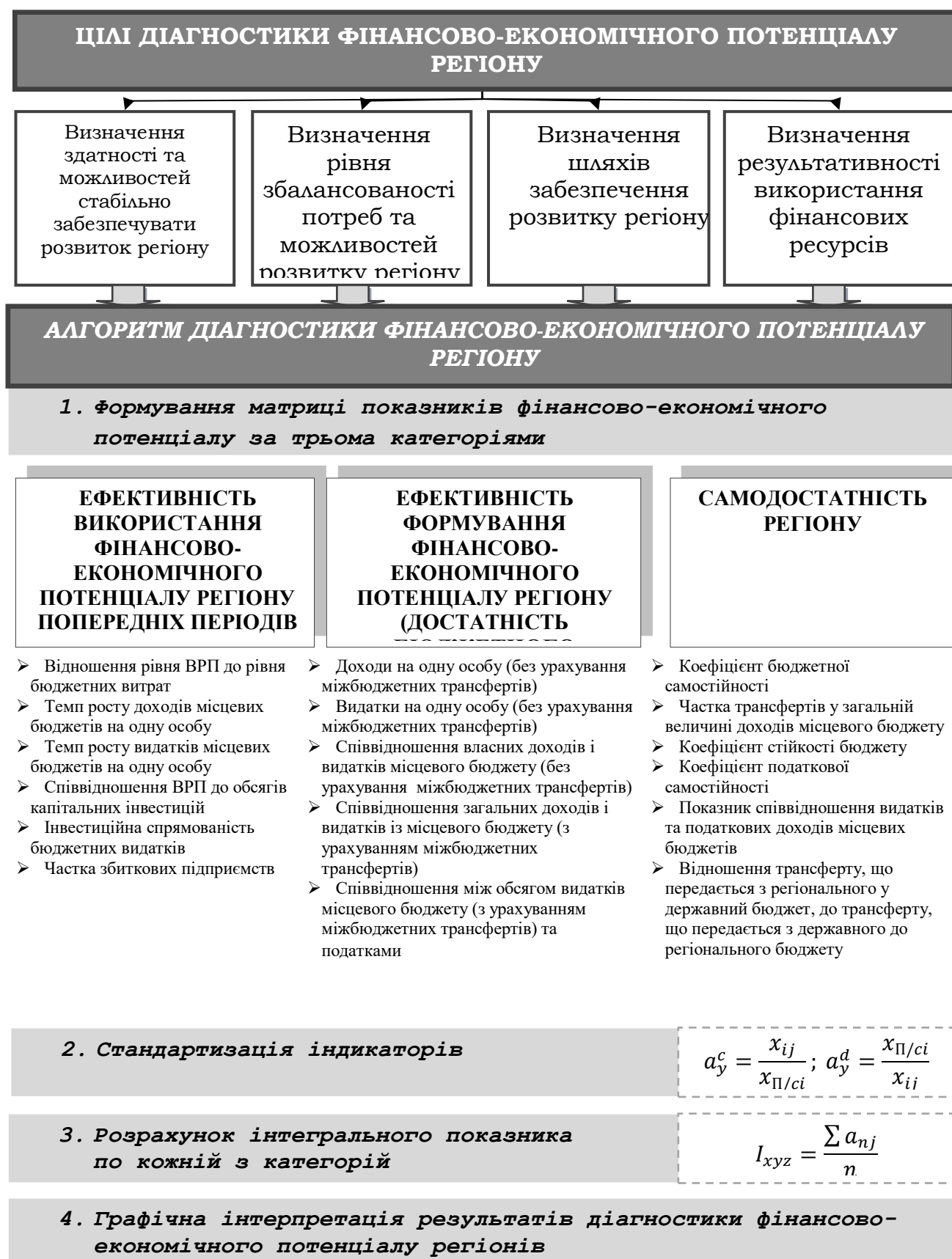

Рис. 2.9. Схема діагностики фінансово-економічного потенціалу регіону

- ефективність формування фінансово-економічного потенціалу регіону на сучасному етапі (достатність бюджетного забезпечення) – показує рівень бюджетного забезпечення регіону та здатність забезпечити відповідність між потребами та наявними фінансовими можливостями;

- рівень самодостатності регіону – показує стабільність фінансового забезпечення розвитку регіону та здатність до розвитку у короткостроковій та довгостроковій перспективі.

Відповідно до запропонованого алгоритму оцінки ефективності формування фінансово-економічного потенціалу регіону варто визначити групи індикаторів, які «дають достатньо вичерпну інформацію і не враховують другорядних факторів»¹⁰⁴, а також забезпечують комплексне та всеохоплююче дослідження та оцінювання кожної з категорій.

Аналіз ефективності формування фінансово-економічного потенціалу регіону на сучасному етапі (достатність бюджетного забезпечення), його використання у попередні періоди та рівня самодостатності необхідно розпочинати з формування вихідних даних, необхідних для розрахунку індикаторів. Відповідні дані для визначення індикаторів у 2012-2016 роках наведено у додатках В, Г та Д. Методика та результати обчислень відповідних коефіцієнтів наведено у додатках Е-З. Оскільки для діагностики фінансово-економічного потенціалу регіону необхідним є зведення відповідного масиву даних до конкретного інтегрального показника, оцінювання потрібно проводити на основі методики багатофакторного порівняльного аналізу із застосуванням методів групування, порівняльного аналізу, систематизації, ранжування та інших. Визначення стандартизованих значень індикаторів основних категорій при діагностиці фінансово-економічного потенціалу регіонів України у 2012-2016 роках показано у додатках Й-Ч. Результати обчислення індексів, їх ранжування відповідно до обчислень у 2012-2016 роках наведено у додатку Ш.

Аналіз наведених даних доцільно розпочати з визначення причин низьких показників індексу ефективності формування фінансово-економічного потенціалу регіонів на сучасному етапі (достатність бюджетного забезпечення). Цей показник характеризує рівень збалансованості потреб та можливостей регіонів, дозволяє дослідити наявність та ефективність використання бюджетних коштів, зокрема, власних фінансових ресурсів.

¹⁰⁴ Там само

Визначений індекс по кожному з регіонів дав змогу зробити висновок: усі регіони України характеризуються недостатністю фінансових ресурсів для забезпечення належного рівня свого розвитку. При дослідженні періоду з 2012 до 2016 року рівень бюджетної забезпеченості жодного з регіонів, окрім м.Києва, не досяг порогового значення - 1.

Щодо достатності бюджетного забезпечення Карпатського регіону, області, які формують його, посідають різні місця в рейтингу. Так, Івано-Франківська область за цей період посідала 23 місце у 2012 році, 24 - у 2013 та 2014 роках, 27 у 2014 році, 17 – у 2015 році та 21 у 2016 році, Закарпатська – відповідно 27 впродовж 2012-2014 років, 22 та 23 місця, Львівська – 16, 18, 15, 12 та 9 місця, а Чернівецька – 25 впродовж 2012-2014 років, 23 та 19 місця. Місцеві бюджети цих адміністративно-територіальних утворень характеризуються, як уже зазначалося вище, недостатністю бюджетного забезпечення.

Основною причиною низьких місць в рейтингу достатності бюджетного забезпечення областей Карпатського регіону є низькі показники власних доходів місцевих бюджетів на одну особу у порівнянні з загальноукраїнськими тенденціями. Загалом у 2016 році на два регіони України, м. Київ та Дніпропетровську область, припадало 1/3 сукупних власних доходів місцевих бюджетів країни, що свідчить про значну економічну диференціацію в розвитку регіонів. Найбільшими обсяги власних доходів місцевих бюджетів на одну особу були у Києві (10180,6 грн.), Дніпропетровській (5539,7 грн.) та Київській (5339,2 грн.) областях (рис. 2.10). Окрім перелічених, до регіонів з високими обсягами власних доходів на одну особу відносяться Запорізька, Полтавська, Одеська, Харківська та Львівська області.

Щодо розподілу міжбюджетних трансфертів по регіонах, прослідковується залежність обсягу міжбюджетних трансфертів на одну особу від обсягу власних доходів на одного жителя регіону. Так, одним з найнижчих показників міжбюджетних трансфертів на одного жителя (за винятком Донецької та Луганської областей) характеризується м.Київ (3276,3 грн.) з найвищим рівнем власних доходів на одну особу (10180,6 грн.). Низькими показниками характеризуються Одеська та Львівська, а також області з високим рівнем власних доходів на одну особу (Дніпропетровська, Запорізька та Київська). Івано-Франківська, Чернівецька та Закарпатська області належать до регіонів з високими показниками міжбюджетних трансфертів на одну особу.

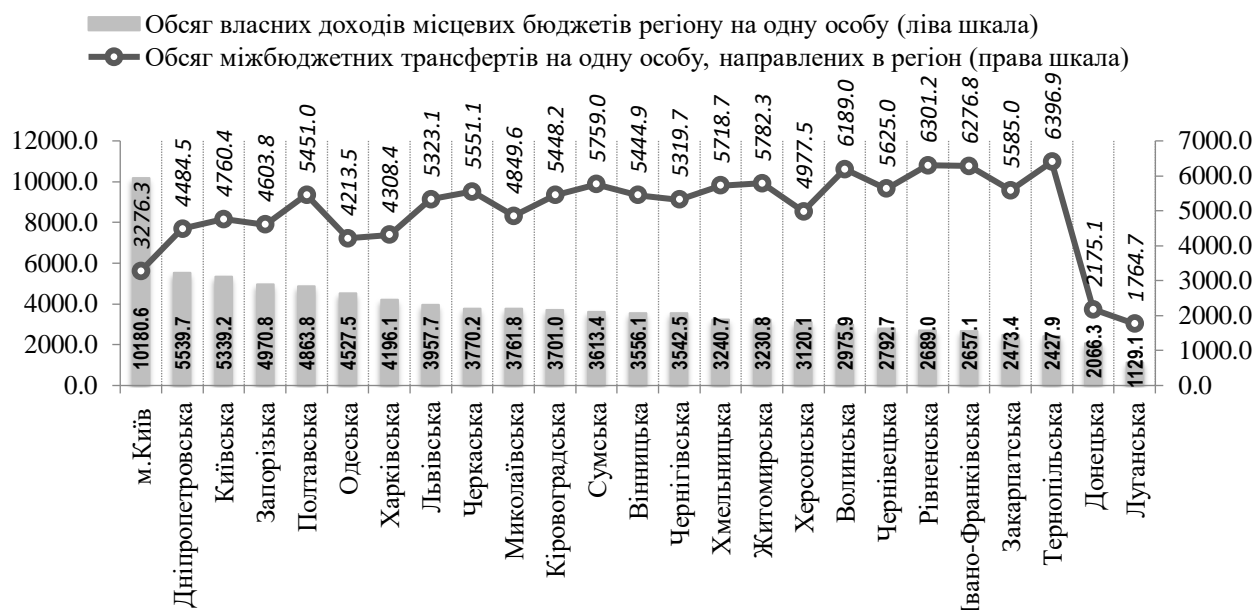

Рис. 2.10. Власні доходи місцевих бюджетів України та міжбюджетні трансферти в розрахунку на одну особу в розрізі регіонів у 2016 році¹⁰⁵, грн.

Загалом на області Карпатського регіону припадає 12,6% сукупних власних доходів, що дорівнює 11,9 млрд. грн. Натомість частка міжбюджетних трансфертів, направлених в регіон становить 18,2%, тобто 22,8 млрд. грн.

Враховуючи те, що обсяги міжбюджетних трансфертів на одну особу в середньому в 1,3 разу перевищують обсяги власних доходів місцевих бюджетів України на особу, можна говорити про їх фінансову неспроможність за встановленого розподілу податкових надходжень між бюджетами забезпечити надання відповідних соціальних послуг та розвиток на рівні регіонів, оскільки втрачено зв'язок між обсягами зібраних власних доходів та видатками, які потребують фінансування.

Інтегральний показник ефективності використання фінансово-економічного потенціалу регіонів України у попередні періоди дозволяє охарактеризувати ще одну сторону їх спроможності – рівень результативності фінансово-економічної політики органів місцевого самоврядування та діяльності органів центральної влади в цьому напрямку.

Відповідно до отриманих результатів (додаток III), найвищий рівень ефективності використання фінансово-економічного

¹⁰⁵ www.ukrstat.gov.ua. - Офіційний сайт Державної служби статистики України.

потенціалу у 2012-2016 роках показали м.Київ, Запорізька, Миколаївська, Полтавська, Харківська та Черкаська області. Найнижчий – Волинська, Тернопільська, Чернівецька області.

Слід зауважити, що рівень ефективності використання фінансово-економічного потенціалу регіонів України продовж 2012-2016 років зростає. Стабільно високий рівень дієздатності показують м.Київ, Харківська, Дніпропетровська та Полтавська області. Знизилася і регіонів з низькими показниками ефективності використання фінансово-економічного потенціалу: якщо у 2012 році їх налічувалося 19, то у 2016 році – 15.

Щодо областей Карпатського регіону, то у 2016 році всі області регіону характеризувалися низькими інтегральними показниками (Івано-Франківська (0,9555), Закарпатська (0,8766) Львівська (0,8909) та Чернівецька (0,8955)). Для з'ясування причин таких показників доцільно проаналізувати основні індикатори, які були використані при діагностиці ефективності використання фінансово-економічного потенціалу регіонів у попередні періоди.

Аналізуючи результативність інвестування в розвиток регіонів, доцільно звернутися до питання інвестиційної спрямованості видатків місцевих бюджетів (рис. 2.11).

Лише три регіони у 2016 році характеризувалися часткою видатків на інвестування більшою ніж 10% (м. Київ, Харківська та Одеська області). Порівняно високою була питома вага видатків на інвестування в складі видатків місцевих бюджетів у Івано-Франківській (7,5%) та Чернівецькій (7,0%) областях. Натомість Львівська та Закарпатська області характеризувалися низькими показниками – 5,9% та 5,7% відповідно, що свідчить про низький рівень спрямованості фінансових ресурсів з місцевих бюджетів на соціально-економічний розвиток регіону. Попри це, порівняння динаміки середнього значення частки видатків на інвестування в Україні у 2012 та 2016 роках свідчить про її зростання на 3,0 в.п. з 3,6% до 6,6% відповідно. Причиною зростання став перерозподіл фінансових ресурсів та управлінських повноважень в результаті децентралізації на користь регіонів та адміністративно-територіальних громад базового рівня.

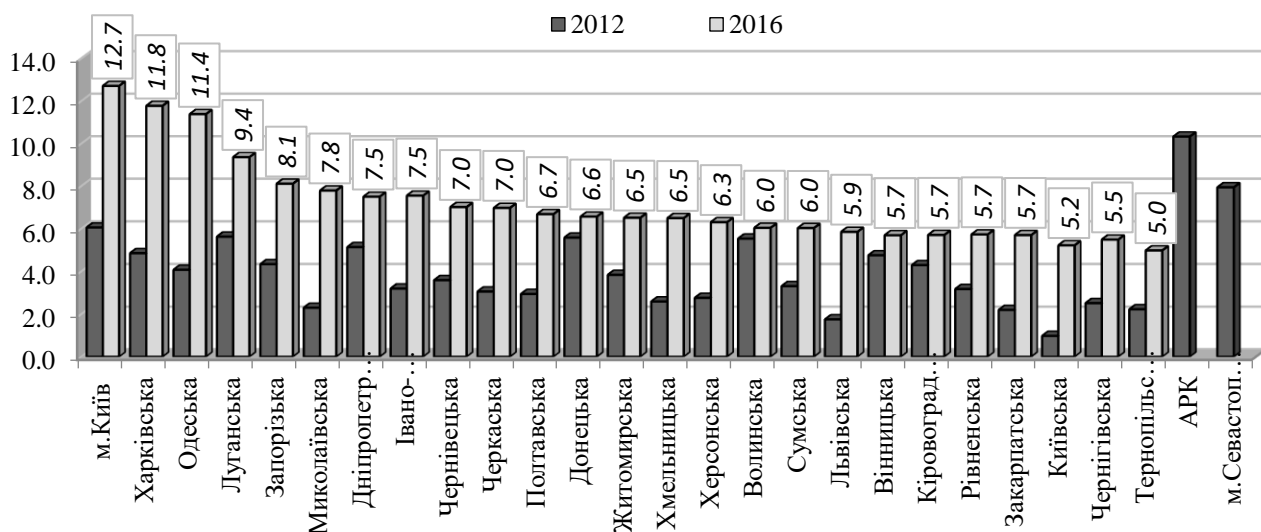

Рис. 2.11. Динаміка частки видатків місцевих бюджетів регіонів України на інвестування у 2012 та 2016 роках¹⁰⁶, %

Що стосується співвідношення ВРП до обсягу капітальних інвестицій, то в середньому по Україні цей показник у 2016 році становив 6,5, тобто на 1 грн. капітальних інвестицій було вироблено 6,5 грн. ВРП. В областях Карпатського регіону на кожну гривню інвестицій припадало 5,9 грн. ВРП (Закарпатська область – 5,9 грн., Івано-Франківська – 5,8 грн., Львівська – 5,0 грн., Чернівецька – 6,9 грн.).

Якщо проаналізувати результативність бюджетних витрат областей Карпатського регіону впродовж 2012-2016 років, можна зауважити її зниження: якщо у 2012 році на 1 грн. видатків припадало в середньому 4,4 грн. ВРП, то у 2016 році – 3,3 грн., тобто відбулося зниження на 1,1 грн. (в той час як середній показник зниження результативності бюджетних витрат по Україні – 0,6 грн.).

У 2016 році на кожну гривню видатків з місцевих бюджетів в середньому по Україні припадало 5,0 грн. ВРП. Лише 9 регіонів (Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Київська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Харківська області та м.Київ) характеризувалися показниками, вищими від середнього по Україні. Натомість аналогічні показники областей Карпатського регіону значно нижчі. Так, на 1 грн. видатків з місцевих бюджетів Чернівецької області припадало 2,5 грн. ВРП, Закарпатської – 2,8 грн., Івано-Франківської – 3,8 грн., Львівської – 4,2 грн.

¹⁰⁶ www.ukrstat.gov.ua. - Офіційний сайт Державної служби статистики України.

Доказом позитивного впливу реформи місцевого самоврядування в напрямку підвищення рівня дієздатності фінансово-економічного потенціалу регіонів України є високі темпи приросту власних доходів місцевих бюджетів на особу (рис. 2.12).

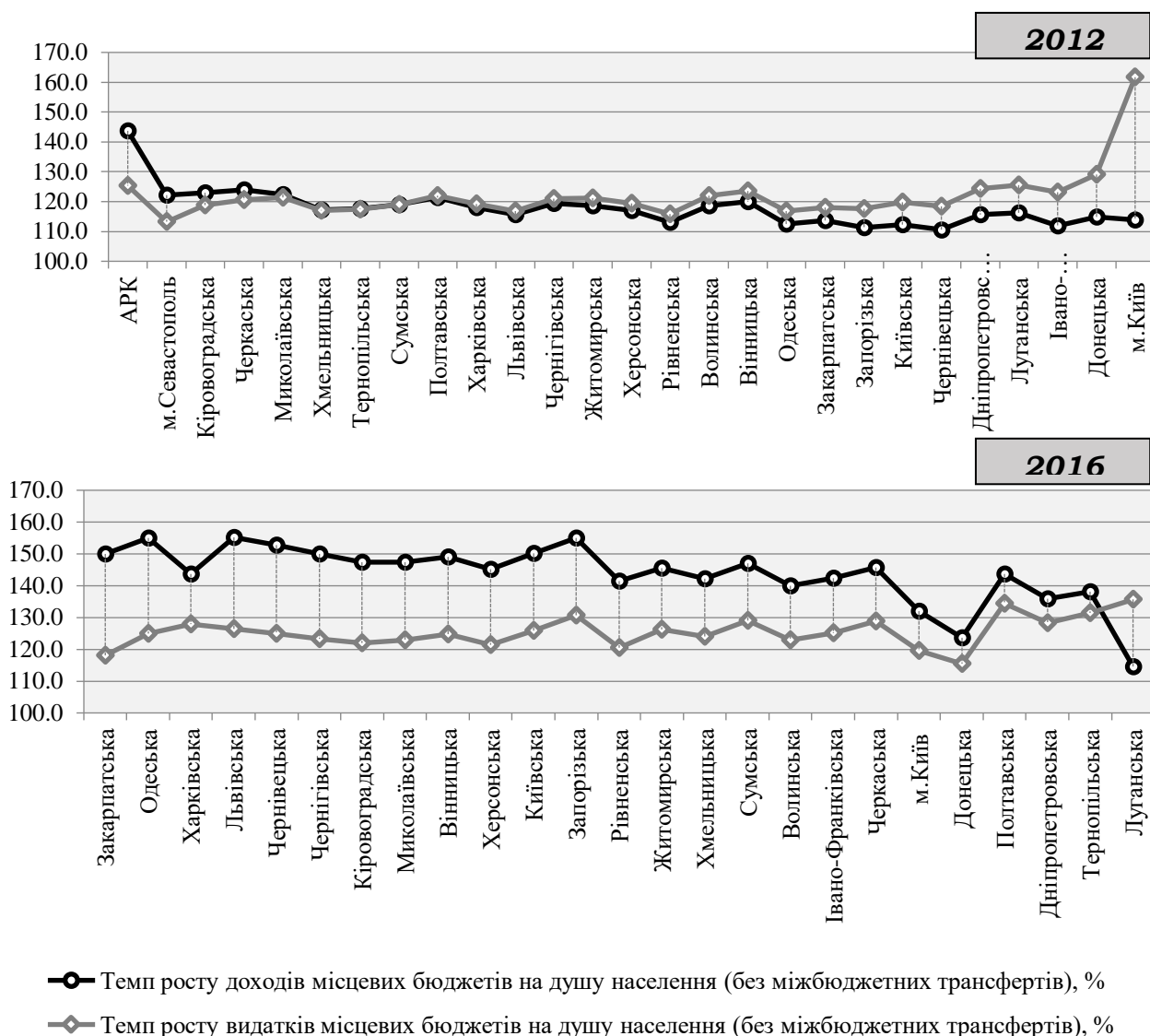

Рис. 2.12. Динаміка темпів росту доходів та видатків місцевих бюджетів на одну особу у 2012 та 2016 роках¹⁰⁷, %

Якщо у 2012 році лише шість регіонів характеризувалися вищими темпами приросту доходів на одиницю населення в порівнянні з темпами росту видатків (АРК, м. Севастополь, Кіровоградська, Черкаська, Миколаївська та Хмельницька області), то у 2016 році лише по місцевих бюджетах Луганської області темпи зростання видатків на особу перевищують темпи зростання доходів. Щодо областей

¹⁰⁷ www.ukrstat.gov.ua. - Офіційний сайт Державної служби статистики України.

Карпатського регіону, Закарпатська, Львівська та Чернівецька входять до п'ятірки регіонів з найвищими темпами приросту доходів на особу.

Таким чином, перерозподіл фінансових ресурсів та управлінських повноважень на базовий рівень дозволив виявити резерви та забезпечити формування фінансово-економічного потенціалу регіонів, що сприяло підвищенню рівня їх фінансової дієздатності.

Останньою групою аналізованих показників є критерії, на основі яких здійснюється діагностика самодостатності регіонів. Це важливий етап дослідження фінансово-економічного потенціалу, оскільки дозволяє аналізувати рівень стабільності функціонування місцевих бюджетів регіонів та їх опору дії дестимулятивних факторів.

Аналіз рівня самодостатності регіонів України у 2012-2016 роках дозволив визначити низькі значення цього показника для регіонів України: впродовж цього періоду усі регіони визначені як нестійкі ($I_z < 1$). Про це свідчать невисокі значення коефіцієнта бюджетної самостійності (рис. 2.13), який аналізується в даній категорії показників та показує рівень залежності фінансових можливостей регіонів від направлених до місцевих бюджетів трансфертів з державного бюджету та визначається шляхом співвідношення власних доходів місцевих бюджетів та доходів місцевих бюджетів з урахуванням міжбюджетних трансфертів.

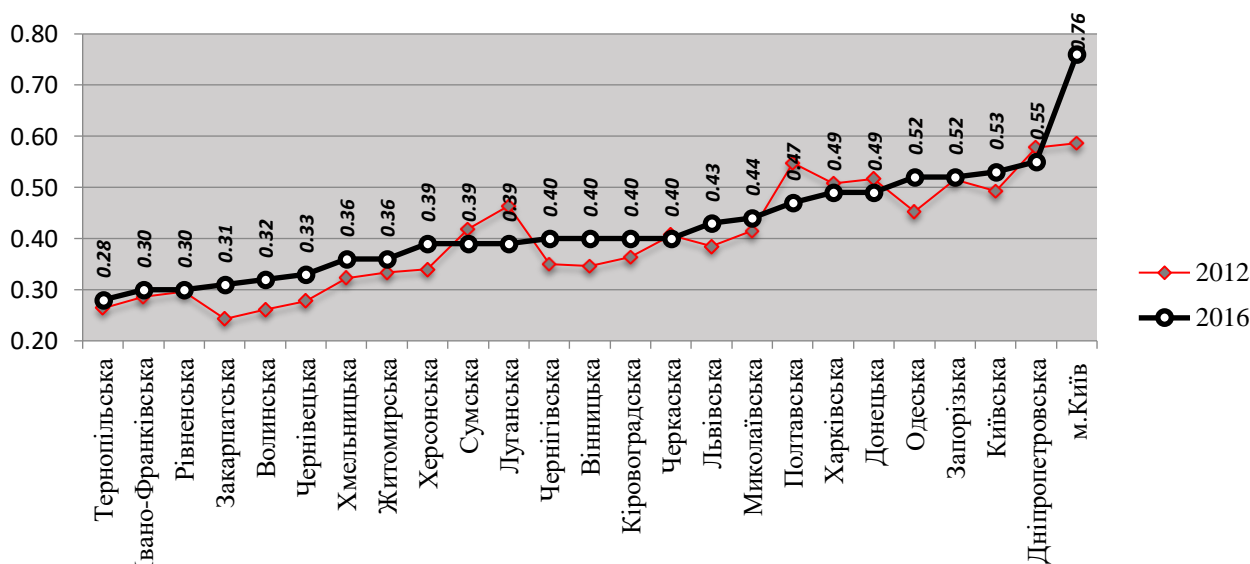

Рис. 2.13. Рівень бюджетної самостійності регіонів України у 2012 та 2016 рр.¹⁰⁸

¹⁰⁸ www.ukrstat.gov.ua. - Офіційний сайт Державної служби статистики України.

У 2016 році найвищим індексом самодостатності характеризувався м. Київ (0,76), найменшим – Тернопільська область з показником 0,28. Відтак співвідношення найбільшого та найменшого значення показника становило $2,7 : 1$. Якщо порівняти з 2012 роком, коли співвідношення становило $2,4 : 1$, спостерігається зростання диференціації рівня самодостатності регіонів (передовсім, за рахунок м.Києва). Області Карпатського регіону, як уже було зазначено, характеризуються високим рівнем залежності від трансфертів з державного бюджету, а відтак є фінансово нестійкими.

Результати діагностики ефективності формування фінансово-економічного потенціалу регіонів України на сучасному етапі (достатність бюджетного забезпечення), його використання у попередні періоди та рівня самодостатності у 2016 році наведено на рис. 2.14.

Більшість регіонів України характеризуються низькими показниками ефективності фінансово-економічного потенціалу. У 2016 році лише м. Київ характеризується достатністю бюджетного забезпечення та ефективністю використання фінансово-економічного потенціалу. А такі області, як Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Кіровоградська, Луганська, Одеська, Полтавська, Харківська та Черкаська - та ефективністю використання фінансово-економічного потенціалу.

Щодо областей, які входять до складу Карпатського регіону, результати діагностики графічно представлено на рис. 2.15. Сірим кольором на рисунку показано рівень реалізованого фінансово-економічного потенціалу регіонів, пунктиром виділено пороговий рівень переходу до спроможності, а проміжок між ними по вектору X – наявна потреба регіону в фінансових ресурсах, по вектору Y – втрачені фінансові можливості, а по вектору Z – рівень залежності місцевого бюджету від впливу центру. Для порівняння подано графічне зображення середнього по Україні рівня реалізованого фінансово-економічного потенціалу.

Уточнено та деталізовано графоаналітичні зображення в додатку Щ, де в числовому виразі наведено слабкі та сильні сторони фінансової політики місцевих органів влади та державних органів стосовно регіонів.

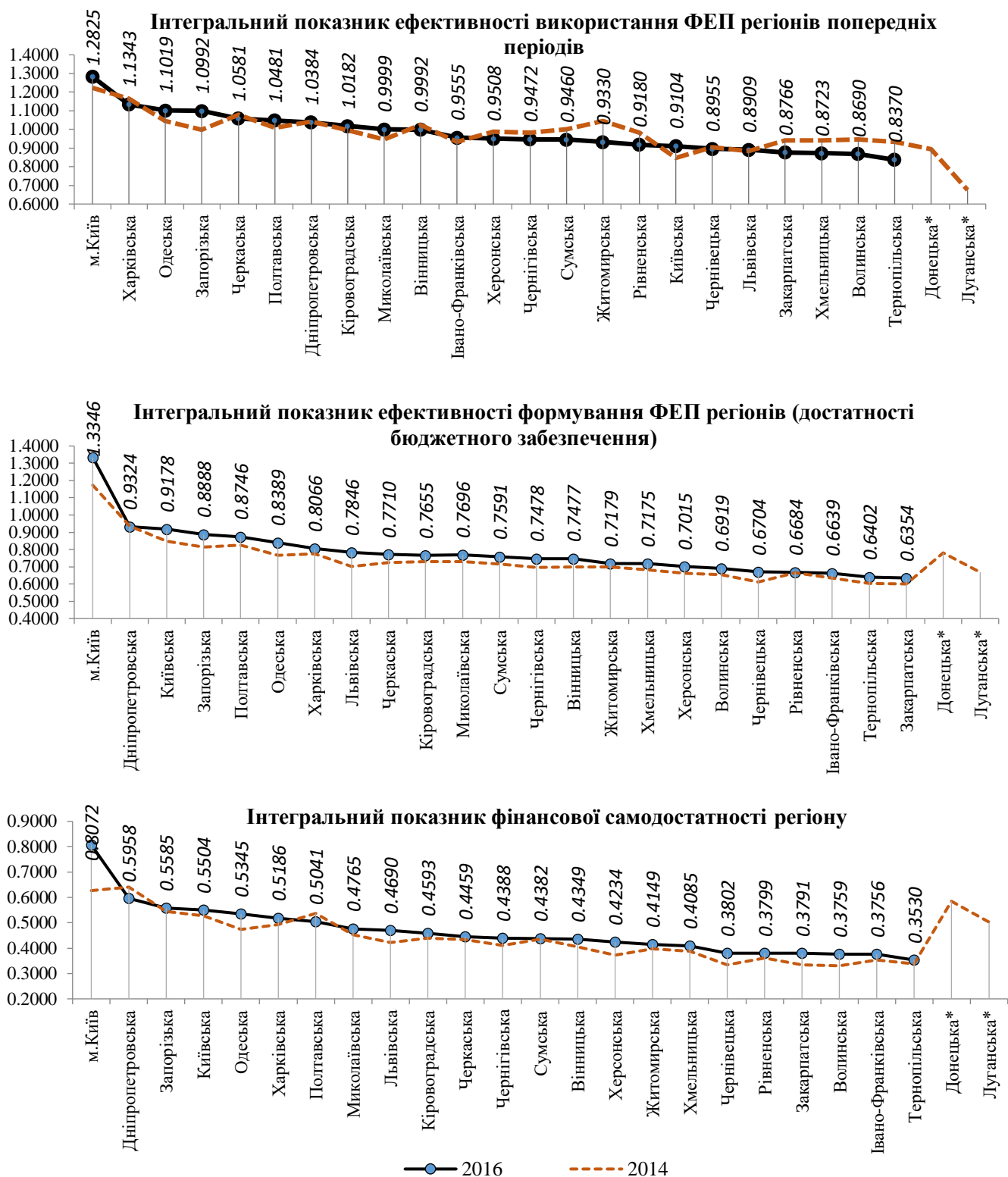

Рис. 2.14. Ранжування регіонів України як результат діагностики їх ФЕП у 2014 та 2016 роках

*Розрахунки по Донецькій та Луганській областях за 2016 р. не представлені як такі, що характеризуються інформаційними перекосами

Джерело: розраховано на основі авторської методики

Здійснення діагностики ефективності фінансово-економічного потенціалу регіонів України дозволило зробити такі висновки:

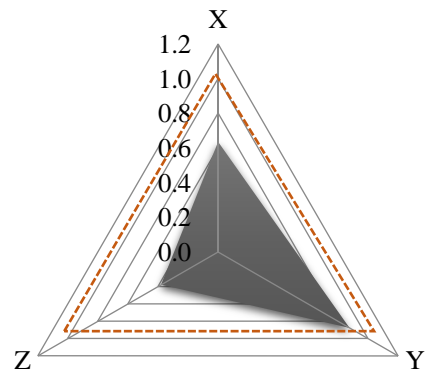
- регіони України характеризуються недостатністю бюджетного забезпечення. Потреба у фінансових ресурсах становила в середньому 25,7% у 2016 році, коливаючись від 6,76% у Дніпропетровській області до 51,60% в Луганській області. Обласні-представники Карпатського регіону характеризуються таким рівнем потреби в фінансових ресурсах: Львівська область – 21,54%, Івано-Франківська – 33,61%, Закарпатська – 36,46% та Чернівецька – 32,96%;

найвищий рівень запасу фінансових можливостей – 0,2830 та 0,1160 – у бюджетів м. Києва та Донецької областей, найнижчий – у бюджету Миколаївської області. Натомість, 14 регіонів характеризуються неефективністю ведення фінансової політики – невикористані фінансові можливості в 2016 році становили в середньому по даних регіонах 8,56%: найвищим цей показник був у Волинській області – 13,10%. Серед регіонів-аутсайдерів – обласні-представники Карпатського регіону, що свідчить про повну неефективність ведення фінансової політики в регіоні. Втрачені фінансові можливості в регіоні коливаються в середньому в межах 9,54%;

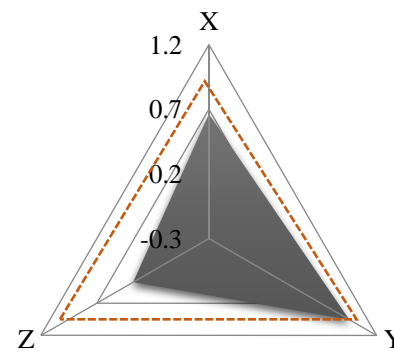
- низькими є також показники самодостатності регіонів України. Місцеві бюджети усіх регіонів є залежними від зовнішніх джерел фінансування – рівень залежності по Україні коливається в межах 52,42%. Найвищим рівнем залежності характеризуються Тернопільська (64,70%), Закарпатська (62,09%), Волинська (62,41%) та Івано-Франківська (62,44%) та Рівненська (62,01%) області. Найнижчим – м. Київ (19,28%). Обласні, які належать до Карпатського регіону, характеризуються високим рівнем залежності від фінансування ззовні – в середньому на 59,90%, що на 7,48 в.п. більше, ніж середнє значення по Україні.

Таким чином, аналізуючи фінансово-економічний потенціал Карпатського регіону у порівнянні з іншими регіонами України, можна дійти таких висновків:

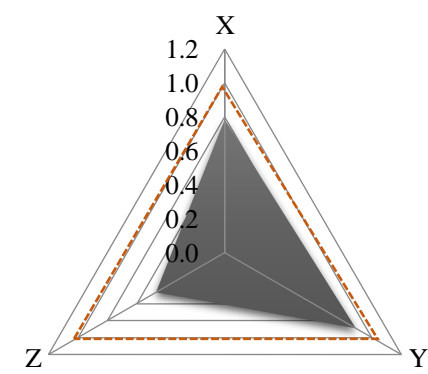
- по-перше, області Карпатського регіону характеризуються порівняно нижчими показниками економічного розвитку (ВРП, ВРП на одну особу, середньомісячна заробітна плата, кількість підприємств тощо), проте, темпи приросту цих показників у Карпатському регіоні є вищими у порівнянні з середньоукраїнськими, що свідчить про позитивні тенденції їх розвитку;

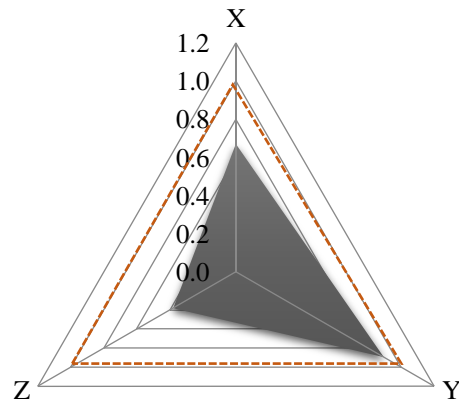
Закарпатська

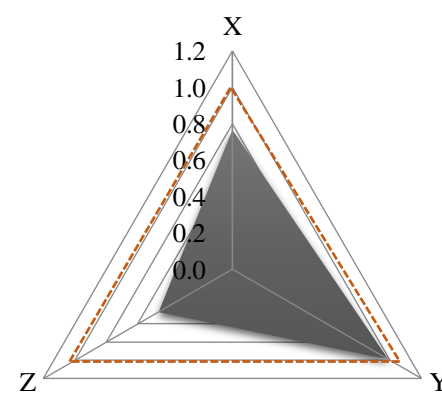
**Івано-
Франківська**

Львівська

Чернівецька

Україна

Рис. 2.15. Графічне представлення рівнів ефективності використання фінансово-економічного потенціалу областей Карпатського регіону та середнього по Україні значення у 2016 році

-по-друге, області Карпатського регіону характеризуються вищим рівнем дотаційності місцевих бюджетів у порівнянні з середньоукраїнським значенням, причиною чого є різниця між обсягами власних доходів місцевих бюджетів та видатками.

Як висновок, слід зауважити: рівень ефективності фінансово-економічного потенціалу регіонів України та, зокрема, областей Карпатського регіону низький. Проте, зміни, внесені в розподіл та перерозподіл доходів бюджетів усіх рівнів, дають змогу покращити податкоспроможність, а, відтак, і спроможність регіонів України.

2.3.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ЗАВЕРШЕННЯ І ЕТАПУ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

2.3.1

КАРПАТСЬКИЙ РЕГІОН

Станом на 1 січня 2017 року в областях Карпатського регіону створено 52 ОТГ (табл. 2.2), що становить 14,2% об'єднаних громад в Україні. Особливістю сформованих на території регіону громад є наявність ОТГ, до складу яких входять населені пункти, віднесені Законом¹⁰⁹ до категорії гірських (¼ ОТГ регіону) і визначені як такі, що мають недостатньо розвинуті сферу застосування праці та систему соціально-побутового обслуговування, обмежену транспортну доступність. Серед них 5 ОТГ – це громади зі 100% гірських населених пунктів в їх складі, 7 ОТГ характеризуються наявністю гірських населених пунктів в своєму складі.

Таблиця 2.2

¹⁰⁹ Про статус гірських населених пунктів в Україні. Закон України №56/95-ВР від 15.02.1995 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: грудень 2018 р.).

ОТГ Карпатського регіону, створені у 2015-2016 рр.

Рік створення	ОТГ	Чисельність населення	Площа	Кількість рад, що об'єдналися	Створена навколо міста/села/селища	Примітки
Закарпатська область						
2015	Вільховецька ОТГ	12464	76,75	3	сільська	Входять гірські території
	Тячівська ОТГ	19533	91,35	3	міська	Прикордонна
2016	Полянська ОТГ	7698	162,01	3	сільська	Входять гірські території
Івано-Франківська область						
2015	Верхнянська ОТГ	10611	140,62	6	сільська	
	Печеніжинська ОТГ	17496	184,45	8	селищна	Гірська
	Старобогородчанська ОТГ	6076	84,33	2	сільська	Входять гірські території
2016	Витвицька ОТГ	5975	154,94	5	сільська	Гірська
	Космацька ОТГ	8335	105,73	3	сільська	Гірська
	Матеївецька ОТГ	6713	78,61	4	сільська	Входять гірські території
	Нижньовербізька ОТГ	9718	64,99	4	сільська	
	Білоберізька ОТГ	2761	46,34	3	сільська	Гірська
	Більшівцівська ОТГ	6369	99,4	8	селищна	
	П'ядицька ОТГ	9738	112,93	5	сільська	
	Тлумацька ОТГ	18243	181,27	12	міська	
Львівська область						
2015	Бабинська ОТГ	4134	77,2	3	сільська	
	Бісковицька ОТГ	5567	55	3	сільська	
	Вільшаницька ОТГ	2866	79,1	2	сільська	
	Воле-Баранецька ОТГ	5276	69,4	3	сільська	
	Гніздичівська ОТГ	6386	57,6	3	селищна	
	Грабовецька ОТГ	4104	65,9	4	сільська	
	Дублянська ОТГ	2980	66,4	3	селищна	
	Заболотцівська ОТГ	2604	105,65	2	сільська	
	Луківська ОТГ	3637	54,7	2	сільська	
	Міженецька ОТГ	2404	45,5	2	сільська	Прикордонна
	Новокалінівська ОТГ	7384	108,3	5	міська	
	Новоміська ОТГ	5989	113	4	сільська	
	Новострілищанська ОТГ	2673	71,9	3	селищна	
	Тростянецька ОТГ	8087	190,4	6	сільська	
2016	Чуквянська ОТГ	3260	76,8	2	сільська	
	Давидівська ОТГ	12283	78,5	5	сільська	
	Жовтанецька ОТГ	8513	130,1	3	сільська	
	Мостиська ОТГ	21721	258,43	11	міська	
	Нижанковицька ОТГ	2559	18,6	2	селищна	Прикордонна
	Судовишнянська ОТГ	10978	80,1	3	міська	
	Ходорівська ОТГ	2565	331,4	12	міська	
	Шегинівська ОТГ	5449	147,3	4	сільська	Прикордонна
Чернівецька область						
2015	Вашковецька ОТГ	4870	58,67	2	сільська	Прикордонна
	Великокучурівська ОТГ	13802	10,31	3	сільська	
	Волоківська ОТГ	6192	60,8	6	сільська	
	Глибоцька ОТГ	10868	68,4	2	селищна	
	Клішовецька ОТГ	7109	72,61	2	сільська	
	Мамалигівська ОТГ	12115	139,3	6	сільська	Прикордонна
	Недобойська ОТГ	7055	79,5	3	сільська	
	Рукшинська ОТГ	6778	108,57	5	сільська	
	Сокирянська ОТГ	11125	82,16	2	міська	Прикордонна
	Усть-Путильська ОТГ	2236	92,06	2	сільська	Гірська
2016	Вашківецька ОТГ	11581	136,2	3	міська	
	Вижницька ОТГ	17048	185,3	7	міська	Входять гірські території
	Красноільська ОТГ	11041	190,97	2	селищна	Прикордонна, входять гірські території
	Сторожинецька ОТГ	38526	496,22	11	міська	Входять гірські території
	Тереблеченська ОТГ	5362	67,78	2	сільська	Прикордонна
	Чудейська ОТГ	11446	85,66	2	сільська	Прикордонна

Центральним офісом реформ при Міністерстві регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства визначено основні критерії, які сприяють формуванню спроможних ОТГ: чисельність населення не менше 5-7 тис. осіб, питома вага базової дотації не більше 30% суми власних доходів, витрати на утримання управлінського апарату не більше 20% власних ресурсів громади¹¹⁰. Аналіз цих критеріїв в розрізі ОТГ Карпатського регіону та України загалом (табл. 2.3) дозволив дійти таких висновків:

Таблиця 2.3

Порівняння середніх показників формування та розвитку ОТГ
Карпатського регіону та України в цілому

Показник	Одиниця вимірювання	Україна	Карпатський регіон
Площа	км ²	237,9	108,7
Чисельність населення	тис. осіб	8,5	9,0
Власні доходи на одну особу	грн.	3005,7	1805,0
Рівень дотаційності бюджетів	%	11,6	27,0
Капітальні видатки на одну особу	грн.	1453,3	1173,7
Питома вага видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах (без трансфертів)	%	26,4	37,6

- по-перше, ОТГ Карпатського регіону за площею вдвічі менші середньоукраїнського значення, проте характеризуються більшою середньою чисельністю жителів на громаду (9,0 тис. осіб на противагу 8,5 тис. осіб в середньому по ОТГ України), що пов'язане з особливістю формування адміністративно-територіальних одиниць первинного рівня в регіоні та високою густотою населення;

- по-друге, ОТГ регіону характеризуються суттєво вищим рівнем залежності від трансфертів з державного бюджету – рівень дотаційності в середньому по регіону становить 27,0%, що вдвічі більше середнього по країні; аналіз рівня власних доходів на одну особу в ОТГ регіону дозволив констатувати суттєво нижчі показники (у 1,7 разу), ніж в середньому по Україні;

- по-третє, питома вага видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах ОТГ Карпатського регіону становить 37,6%, що в 1,4 раза більше, ніж в середньому по Україні.

¹¹⁰ Оцінка фінансової спроможності 366 ОТГ за 2017 рік (у розрізі областей). Група фінансового моніторингу. Центральний офіс реформ при Мінрегіоні. Лютий, 2018 р. 48 с.

Аналіз показників формування та розвитку ОТГ Карпатського регіону за цими критеріями дозволив констатувати нижчий рівень фінансової спроможності останніх. Серед причин таких результатів слід першочергово виділити дві.

По-перше, це низький рівень економічного розвитку областей Карпатського регіону.

Оскільки більша половина населення регіону проживає в територіальних громадах, місцеві бюджети яких характеризуються нижчою за середньоукраїнську податковою спроможністю (рис. 2.16), можна констатувати нижчі середнього по Україні показники надходжень від ПДФО та податку на прибуток до місцевих бюджетів, що, в свою чергу, є прямим свідченням низького рівня розвитку економіки громад.

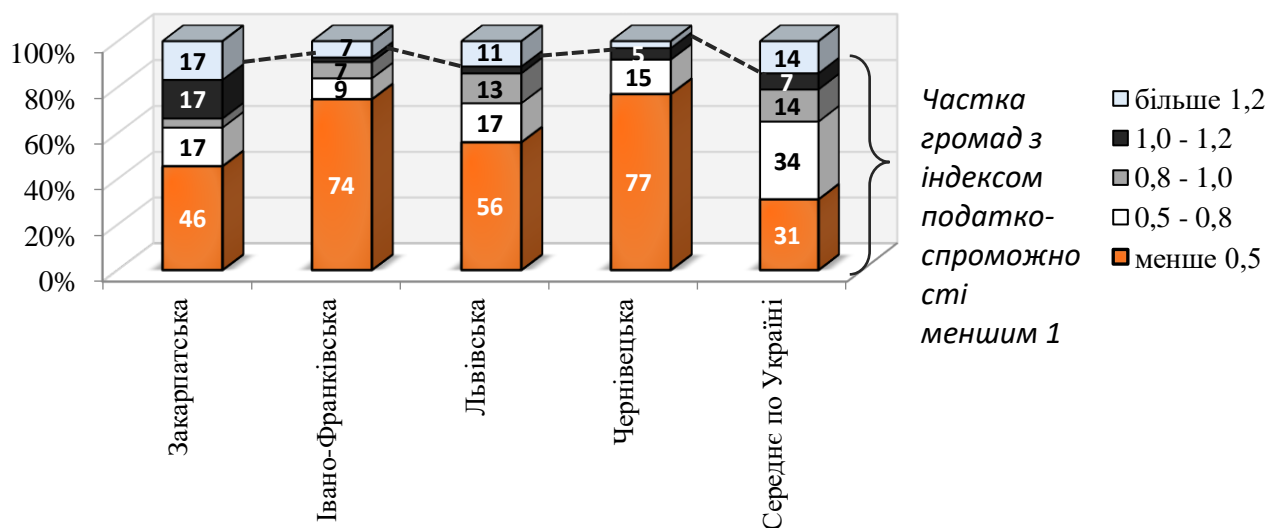

Рис. 2.16. Структура місцевих бюджетів областей Карпатського регіону за індексом податкоспроможності, 2017 р.

Доказом прямої залежності рівня економічного розвитку ОТГ та їх фінансової спроможності є аналіз надходжень до бюджетів ОТГ Карпатського регіону (рис. 2.17).

Вищими середнього по Україні обсягами власних доходів на одну особу в регіоні характеризуються лише шість ОТГ. Серед них п'ять ОТГ Львівської області (економічно розвинутої області регіону) та одна – Тячівська ОТГ Закарпатської області. Тячівська та Мостиська ОТГ – це громади, сформовані навколо економічно розвинутого міста, яке є центром району. Окрім того, Мостиська, Тячівська та Шегинівська ОТГ включають прикордонні території, а на території Мостиської та

Шегинівської громад є пункти пропуску через Державний кордон України, що теж сприяє економічному розвитку.

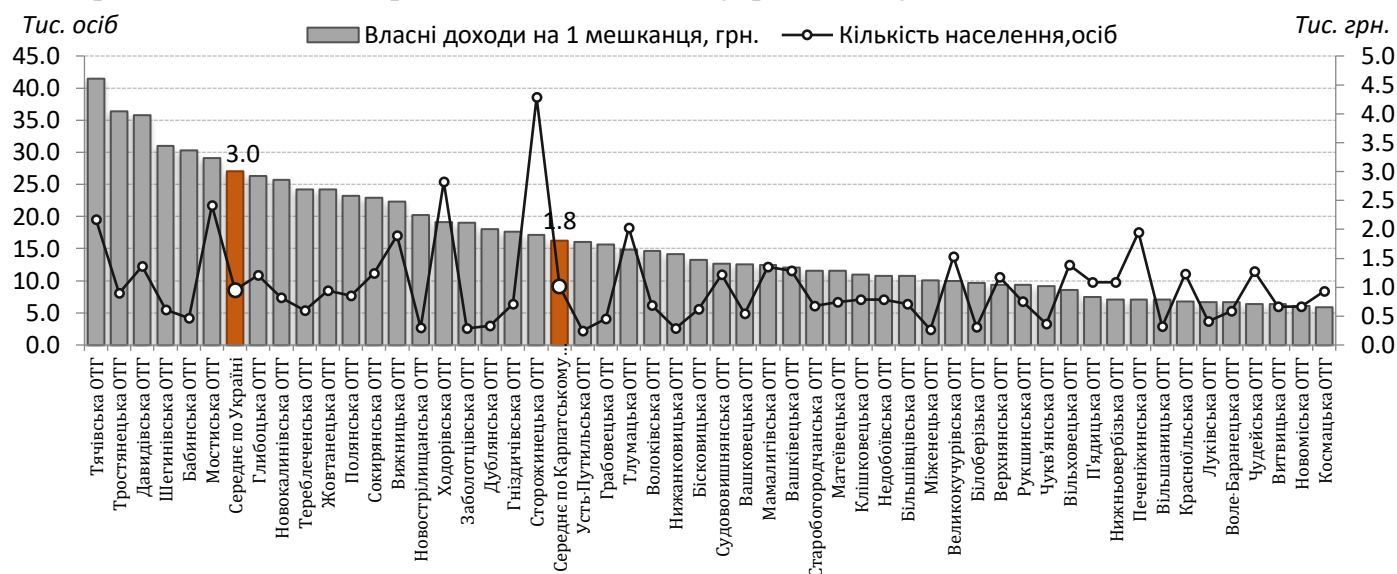

Рис. 2.17. Ранжування ОТГ Карпатського регіону за рівнем власних доходів на одну особу, 2017 р.

Розвитку Давидівської та Тростянецької ОТГ сприяв географічний фактор: у першому випадку – розташування поблизу м. Львова, у другому – функціонування на території підприємств, що спеціалізуються на видобутку будівельних матеріалів, зокрема, піску і каменю, поклади яких є на території громади. Бабинська ОТГ характеризується високими доходами завдяки розташування на її території значної кількості АЗС.

Таким чином, можна зробити висновок: надходження до бюджетів ОТГ повністю залежить від рівня їх економічного розвитку, зокрема, розташування на території громади підприємницьких структур. Разом з тим, не прослідковується залежність між обсягом власних доходів на одну особу в ОТГ та чисельністю її жителів.

По-друге, це наявність в складі ¼ ОТГ населених пунктів, які Законом¹¹¹ визначені як гірські.

Серед ОТГ Карпатського регіону слід виділити:

- 5 громад з кількістю населених пунктів, меншою 50% у своєму складі (Матівецька та Сторожинецька (8,3% гірських населених пункти в складі ОТГ), Полянська (22,2%), Вижницька (30,0%), Старобогородчанська (40,0%));

¹¹¹Про статус гірських населених пунктів в Україні. Закон України №56/95-ВР від 15.02.1995 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: грудень 2018 р.).

- 2 громади з кількістю населених пунктів, рівною 50% (Вільховецька та Красноільська);

- 5 громад, які на 100% складаються з гірських населених пунктів (Білоберізька, Витвицька, Космацька, Печеніжинська, Усть-Путильська).

Аналіз динаміки власних доходів на одну особу, рівня дотаційності бюджетів ОТГ та частки видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах (рис. 2.18) дозволив констатувати: ОТГ, які входять до цієї категорії, характеризуються суттєво гіршими показниками фінансової спроможності.

Так, середній показник власних доходів на одну особу зменшується в залежності від наявності в складі ОТГ гірських населених пунктів. Зокрема, по ОТГ, у складі яких 50% гірських населених пунктів, він становить 1512,0 грн. на особу, що вдвічі менше середньоукраїнського значення, а по ОТГ зі 100% гірських населених пунктів в своєму складі – 928,2 грн., що втричі менше середньоукраїнського та в 1,8 раза середнього по регіону значення.

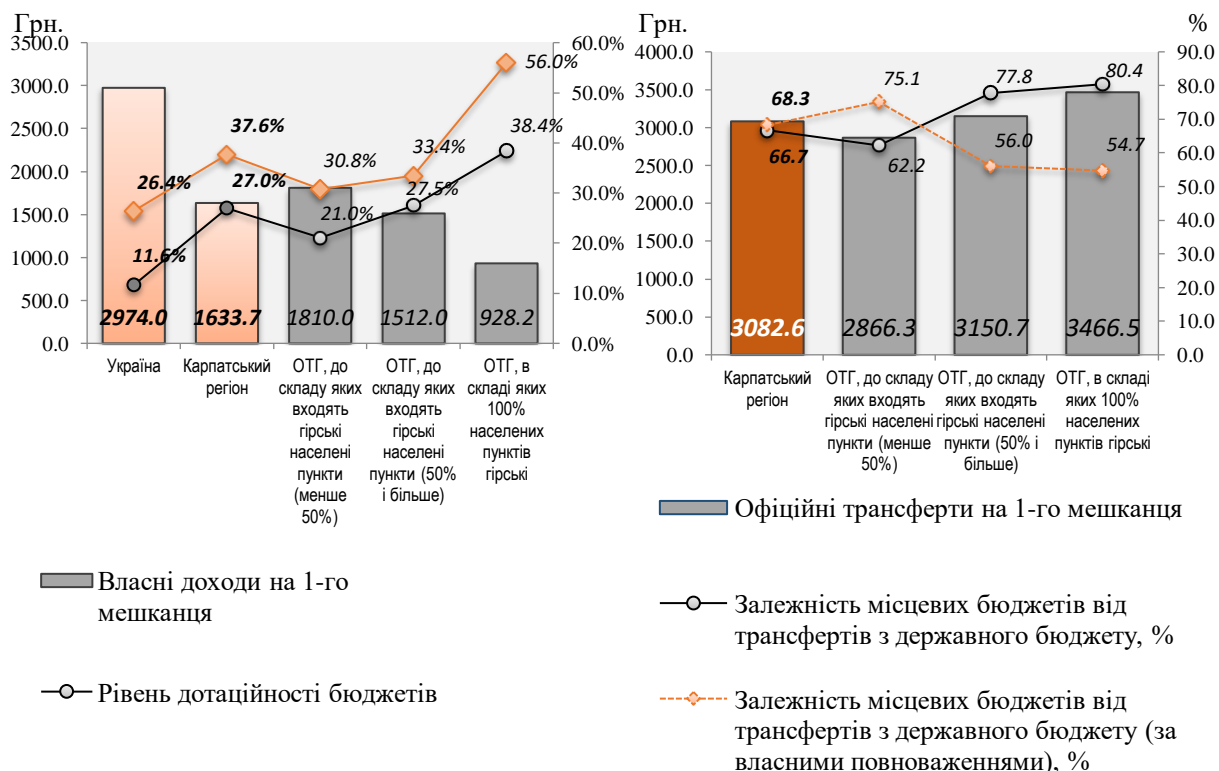

Рис. 2.18. Динаміка окремих показників розвитку ОТГ Карпатського регіону у 2017 р.

Щодо рівня дотаційності місцевих бюджетів, в ОТГ, в складі яких 100% населених пунктів гірські, цей показник становить 38,4%, що

більше ніж втричі більше середньоукраїнського значення (11,6%), у півтора раза більше показника по Карпатському регіону і в 1,4 раза більше ніж по ОТГ з 50% гірських населених пунктів в складі громади. Щодо частки видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах, в ОТГ з 100% гірських населених пунктів цей показник становить 56,0%. Такий показник свідчить або про фінансову неспроможність громади, або про суттєво збільшений штат управлінського апарату. Разом з тим про фінансову неспроможність таких громад свідчить і показник залежності місцевих бюджетів від трансфертів з державного бюджету – 80,4%.

По-третє, це наявність в складі ОТГ Карпатського регіону незначної кількості міських ОТГ (менше 1/5 ОТГ) та, зокрема, відсутність громад, утворених навколо міст обласного значення.

Аналізуючи особливості формування та розвитку ОТГ Карпатського регіону, помітними є порівняно вищі показники економічного розвитку та фінансової спроможності громад, центрами яких є міста. Серед ОТГ Карпатського регіону таких громад десять.

Середній обсяг власних ресурсів на одного мешканця в міських ОТГ становить 2231,2 грн., що в 1,4 разів більше ніж середнє значення по ОТГ регіону загалом (рис. 2.19). Аналіз міських ОТГ регіону за даним критерієм дозволив констатувати: сім міських ОТГ характеризуються показниками власних доходів на одну особу, вищими середнього значення по регіону, і лише три (Вашківецька, Судововишнянська, Тлумацька ОТГ) з них – нижчими середніми доходами на особу по регіону.

Щодо питомої ваги видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах міських ОТГ, середнє значення коливається в межах 21,0%, що на 16,6 в.п. менше, ніж по ОТГ регіону і 5,5 в.п. менше середнього по Україні.

Значно нижчим у порівнянні з середнім значенням по регіону (27,0%) є також рівень дотаційності бюджетів міських ОТГ (13,1%) – більше ніж у два рази. Причиною суттєвої різниці показників є наявність серед міських ОТГ двох громад з високим рівнем податкової спроможності – Тячівської та Новокалінівської ОТГ, до бюджетів яких не надходила базова дотація, а з бюджету Новокалінівської ОТГ до державного бюджету направляється реверсна дотація.

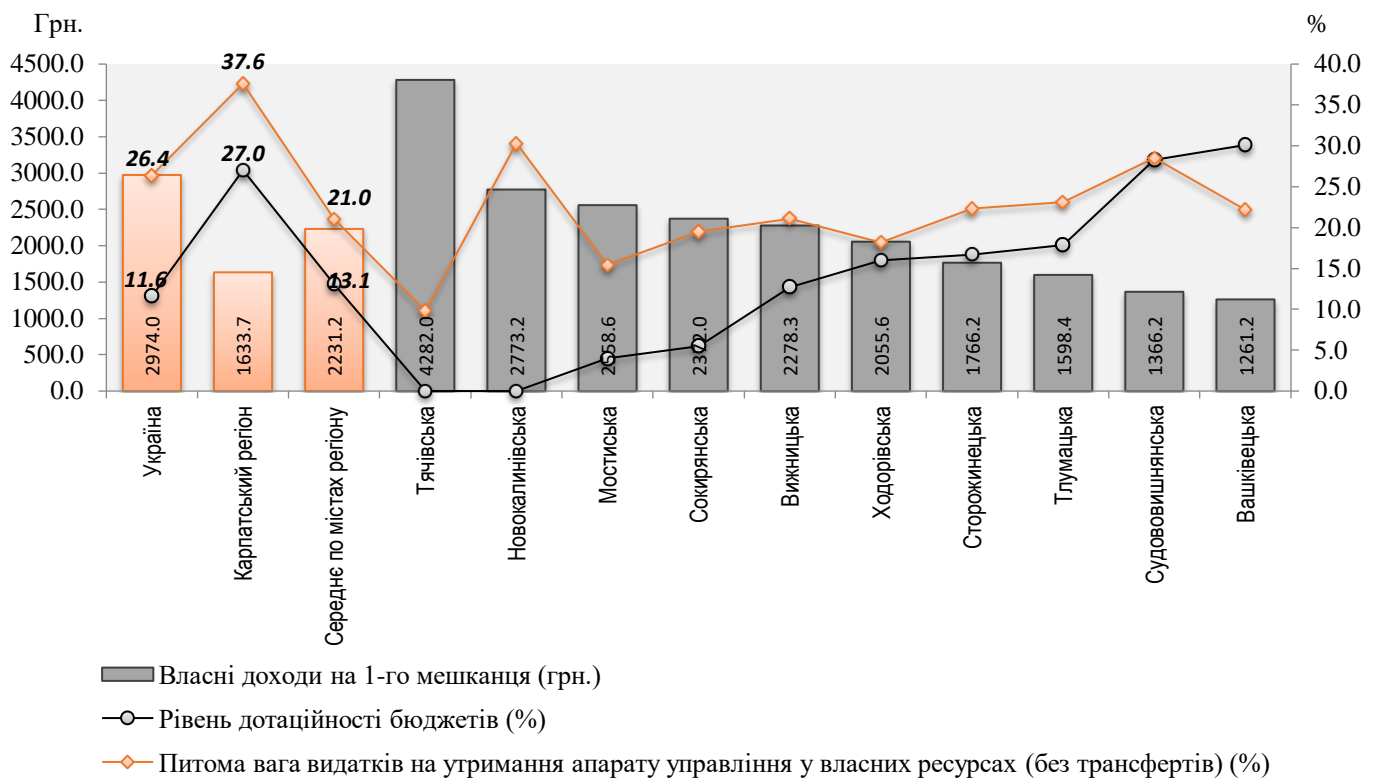

Рис. 2.19. Динаміка окремих показників розвитку міських ОТГ Карпатського регіону, 2017 р.

Відтак з проведеного аналізу можна зробити висновок. Законодавчі зміни, спрямовані на перерозподіл ресурсу місцевих бюджетів від обласних та районних бюджетів на користь адміністративно-територіальних одиниць базового рівня, результувались у збільшення доходів бюджетів міст та їх можливостей забезпечувати економічний розвиток територій. Відтак в умовах формування ОТГ, саме громади з містом, яке є центром економічного зростання та місцем концентрації ресурсів, мають вищі показники фінансової спроможності.

Необхідним в процесі дослідження рівня економічного розвитку ОТГ Карпатського регіону та визначення їх фінансової спроможності є проведення аналізу структури власних доходів бюджетів таких громад, що сприятиме обґрунтуванню закономірностей розвитку та можливих ризиків. Оскільки попередньо виявлено відмінності рівня фінансової спроможності ОТГ, в складі яких є гірські населені пункти, від інших об'єданих громад регіону та України загалом, а також акцентовано увагу на особливостях економічного розвитку міських ОТГ, аналіз структури власних доходів проведено в розрізі таких груп ОТГ (рис. 2.20, рис. 2.21). В результаті отримано такі висновки.

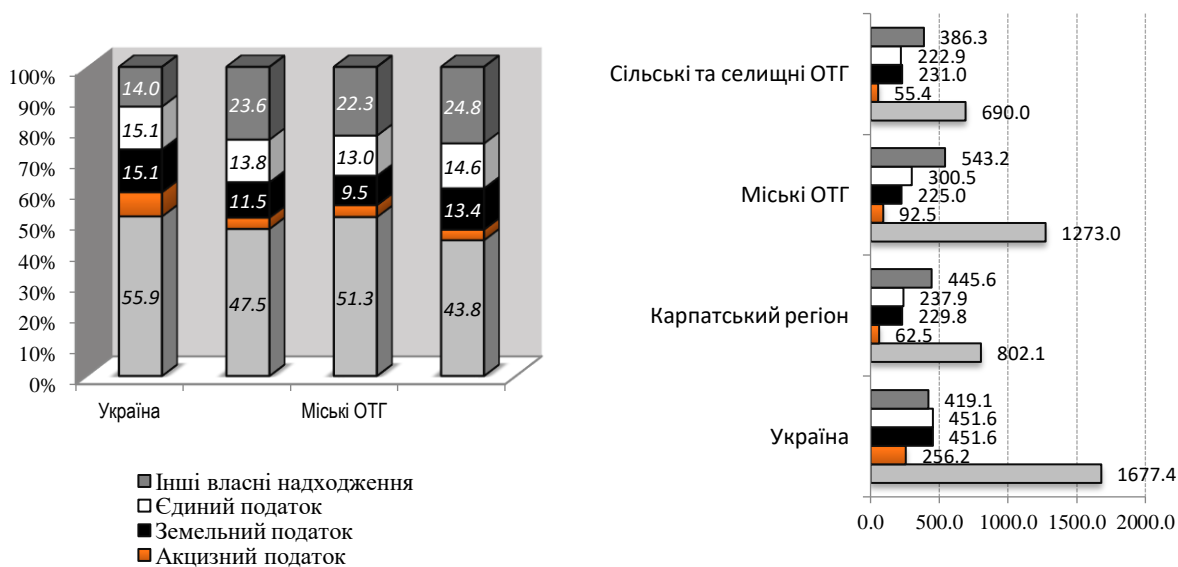

Рис. 2.20. Структура власних доходів бюджетів міських та сільських ОТГ Карпатського регіону, 2017 р.

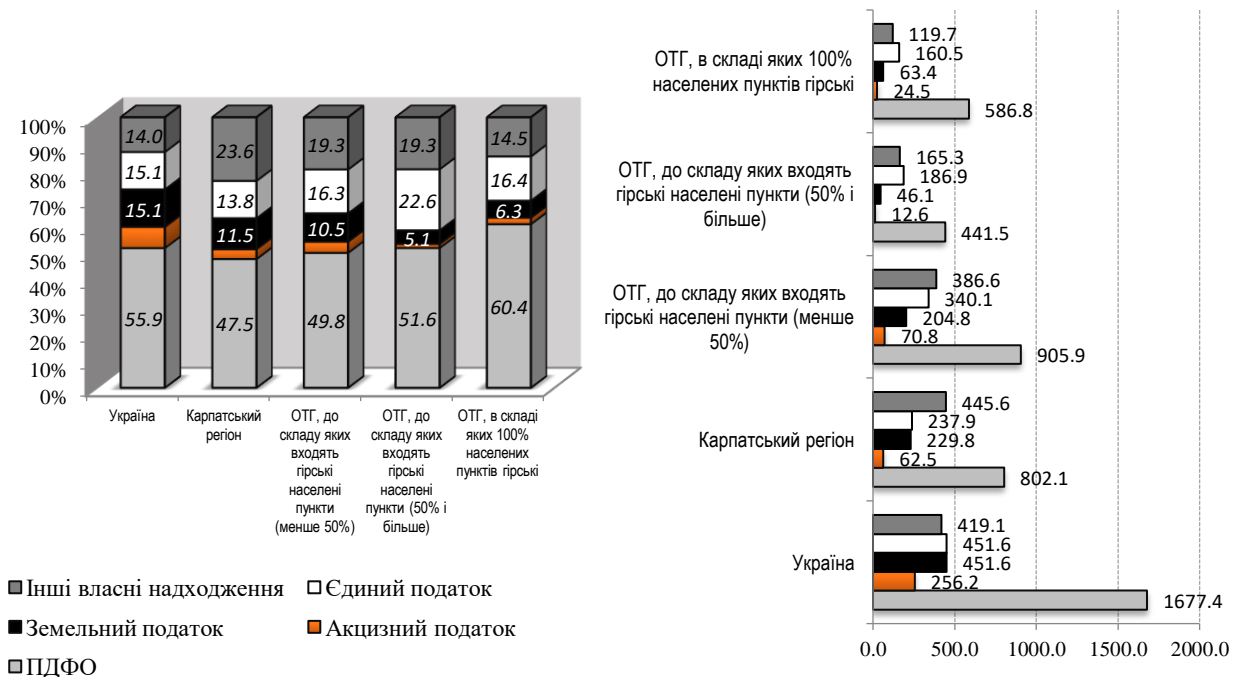

Рис. 2.21. Структура власних доходів бюджетів ОТГ Карпатського регіону, до складу яких входять гірські населені пункти, 2017 р.

1. У випадку аналізу ОТГ регіону в розрізі міських та сільських і селищних громад, виявлено суттєву різницю в складі доходів на одного мешканця. Якщо у випадку акцизного, земельного, єдиного податків та інших власних надходжень різниця незначна, то надходження ПДФО на особу у міських ОТГ становить в середньому 1273,0 грн., що вдвічі більше, ніж по сільських та селищних (690,0 грн.).

Різницю помітно і в структурі власних доходів таких громад. Питома вага ПДФО у власних доходах міських ОТГ становить 51,3%, що на 7,5 в.п. більше, ніж у сільських ОТГ.

Разом з тим, зважаючи на суттєво кращі показники податкових надходжень на особу в середньому по міських ОТГ регіону, ці показники значно нижчі середньоукраїнських, що, знову ж таки, свідчить про гірший рівень економічного розвитку таких ОТГ.

2. В процесі аналізу ОТГ регіону, до складу яких входять гірські населені пункти, виявлено помітно вищу середньоукраїнської питому вагу ПДФО та єдиного податку в складі власних доходів бюджетів таких громад. Причиною таких результатів є незначна частка надходжень від акцизного та земельного податків, що обумовлене специфікою територіального розташування та географічними особливостями таких громад.

Таким чином, провівши аналіз особливостей розвитку ОТГ Карпатського регіону можна дійти таких висновків:

- ОТГ регіону менші за площею, ніж в середньому по Україні (причиною чого є особливості формування адміністративно-територіальних одиниць первинного рівня на цих територіях), що свідчить про відсутність в ОТГ співвідносного земельного ресурсу, який виступає одним з основних активів громади, а відтак, впливає на рівень її фінансової спроможності;

- на диференціацію рівня фінансової спроможності ОТГ значний вплив має соціально-економічна диференціація розвитку регіонів; у випадку громад Карпатського регіону на їх економічне становище та фінансове забезпечення впливають нижчі показники ВРП, середньомісячної заробітної плати по регіону та кількості підприємницьких структур, місцеві бюджети областей також характеризуються тенденцією вищого середньоукраїнського рівня дотаційності;

- у структурі власних доходів бюджетів ОТГ найбільшу питому вагу складають надходження від ПДФО (при цьому, такий показник суттєво нижчий, ніж в середньому по ОТГ України), хоча при аналізі надходжень податку на одну особу виявлено вдвічі нижчий показник по ОТГ регіону, ніж по ОТГ України, що свідчить про низький рівень розвитку економіки громад (основним джерелом надходження ПДФО до бюджетів громад є оподаткування працівників бюджетних установ); незначними є питома вага та надходження на одну особу акцизного податку з реалізації підакцизної продукції, єдиного та земельного податків;

- в складі ОТГ регіону незначна кількість міських ОТГ (менше 1/5 ОТГ) та відсутні громади, що утворені навколо міст обласного значення; це є ще одним чинником низьких показників фінансової спроможності громад регіону, адже саме міста виступають центрами економічного розвитку та концентрації трудових, фінансових та інших видів ресурсів, а також розвинутого підприємництва, що позитивно впливає на рівень спроможності громади;

- характерною особливістю ОТГ Карпатського регіону є наявність в їх складі населених пунктів зі статусом гірських (серед ОТГ регіону таких 25%); в умовах аналізу основних показників їх фінансового забезпечення визначено суттєво нижчі показники фінансової спроможності та високий рівень залежності від фінансування з державного бюджету таких громад, що передовсім свідчить про нижчий рівень їх економічного розвитку та відсутність достатніх ресурсів на його забезпечення.

2.3.2

ЦЕНТРАЛЬНА УКРАЇНА

Станом на кінець 2018 року в областях Центрального регіону створено 156 ОТГ – 54 у Черкаській області, 45 – у Полтавській, 37 – у Вінницькій та 20 – у Кіровоградській. При цьому, якщо у Черкаській області частка громад, що об'єднались, складає 40,2%, то у Вінницькій – 17,4%. Водночас зазначимо, що об'єднані громади Центрального регіону - це переважно невеликі за кількістю жителів формування. Половина населення ОТГ регіону проживає в громадах з кількістю жителів меншою 5 тис. осіб (у Вінницькій області цей показник становить 45,2%, у Кіровоградській – 42,9%, у Полтавській – 50,0% та у Черкаській – 53,6%, тоді як в середньому по Україні – 36,2%).

З метою з'ясування основних тенденцій та проблем функціонування ОТГ Центрального регіону, проаналізуємо діяльність 50 громад створених на 1 січня 2017 року (табл. 2.4), що становили 13,7% об'єднаних громад в Україні.

Таблиця 2.4

ОТГ Центрального регіону, створені у 2015-2016 рр.

Рік створення	ОТГ	Чисельність населення	Площа	Кількість рад, що об'єдналися	Створена навколо міста/села/селища
Вінницька область					
2015	Калинівська ОТГ	20175	88,49	2	міська
	Студенянська ОТГ	3335	129,32	2	сільська
2016	Бабчинецька ОТГ	3034	127,97	2	сільська
	Барська ОТГ	16697	35,05	2	міська
	Вапнярська ОТГ	8093	34,1	3	селищна
	Вороновицька ОТГ	7837	82,8	2	селищна
	Дашівська	8313	235,36	6	селищна
	Джулинська ОТГ	5395	126,01	2	сільська
	Жданівська ОТГ	3827	69,59	2	сільська
	Іллінецька ОТГ	19410	398,96	10	міська
	Ковалівська ОТГ	5005	165,94	5	сільська
	Мельниківська ОТГ	1465	85,31	2	сільська
	Немирівська ОТГ	15266	153,2	6	міська
	Оратівська ОТГ	3833	100,51	3	селищна
	Райгородська ОТГ	2190	98,52	4	сільська
	Северинівська ОТГ	3598	72,96	2	сільська
	Ситковецька ОТГ	2769	57,66	2	селищна
	Сокиринецька ОТГ	3607	48,89	2	сільська
	Томашпільська ОТГ	7504	129,2	4	селищна
	Тульчинська ОТГ	20840	183,8	5	міська
	Шпиківська ОТГ	4392	94,23	2	селищна
Кіровоградська область					
2015	Бобринецька ОТГ	11672	194,3	2	міська
	Маловисківська ОТГ	13354	231,83	4	міська
2016	Великоандрусівська ОТГ	3123	556,63	2	сільська
	Новоукраїнська ОТГ	19137	347,84	3	міська
	Соколівська ОТГ	6018	228,39	5	сільська
Полтавська область					
2015	Білоцерківська ОТГ	3676	200,69	4	сільська
	Глобинська ОТГ	14726	405,2	6	міська
	Клепацьківська ОТГ	2725	126,28	3	сільська
	Недогарківська ОТГ	3551	84,77	2	сільська
	Новознам'янська ОТГ	4505	82,69	2	сільська
	Омельницька ОТГ	5063	224,82	4	сільська
	Пирятинська ОТГ	16869	97,62	2	міська
	Піщанська ОТГ	6510	78,03	2	сільська
	Покровськобагачанська ОТГ	2557	121,25	3	сільська
	Пришибська ОТГ	1974	91,91	2	сільська
	Семенівська ОТГ	10934	272	6	селищна
	Шишацька ОТГ	14821	611,55	12	селищна
2016	Великосорочинська ОТГ	3678	130,76	2	сільська
	Засульська ОТГ	16573	604,3	11	сільська
	Новоаврамівська ОТГ	2691	137,2	3	сільська
	Решетилівська ОТГ	11154	174,26	2	міська

	Сергіївська ОТГ	2884	167,62	3	сільська
	Скороходівська ОТГ	5254	135,64	3	селищна
Черкаська область					
2015	Білозірська ОТГ	8906	200,71	2	сільська
	Єрківська ОТГ	5004	53	2	селищна
	Мокрокалігирська ОТГ	4194	127	4	сільська
2016	Набутівська ОТГ	6627	215,98	7	сільська
	Стеблівська ОТГ	6797	225,39	5	селищна
	Тальнівська ОТГ	15585	109,22	4	міська

Центральним офісом реформ при Міністерстві регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства визначено основні критерії, які сприяють формуванню спроможних ОТГ: чисельність населення не менше 5-7 тис. осіб, питома вага базової дотації не більше 30% суми власних доходів, витрати на утримання управлінського апарату не більше 20% власних ресурсів громади¹¹². Аналіз цих критеріїв в розрізі ОТГ Центрального регіону та України загалом (табл. 2.5) дозволив дійти таких висновків:

Таблиця 2.5

Порівняння середніх показників формування та розвитку ОТГ
Центрального регіону та України в цілому

Показник	Одиниця вимірювання	Україна	Центральний регіон
Площа	км ²	237,9	167,3
Чисельність населення	тис. осіб	8,5	7,9
Власні доходи на одну особу	грн.	2974,0	3758,3
Рівень дотаційності бюджетів	%	11,6	4,7
Капітальні видатки на одну особу	грн.	1453,3	1853,6
Питома вага видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах (без трансфертів)	%	26,4	22,0

- по-перше, ОТГ Центрального регіону за площею в 1,4 рази менші середньоукраїнського значення та характеризуються меншою середньою чисельністю жителів на громаду (7,9 тис. осіб на противагу 8,5 тис. осіб в середньому по ОТГ України), що пов'язане з особливістю формування таких адміністративно-територіальних одиниць, адже половина з них сформована шляхом об'єднання двох місцевих рад (23 з 50 ОТГ), а 21 ОТГ включає менше п'яти тисяч жителів;

¹¹² Оцінка фінансової спроможності 366 ОТГ за 2017 рік (у розрізі областей). Група фінансового моніторингу. Центральний офіс реформ при Мінрегіоні. Лютий, 2018 р. 48 с.

- по-друге, незважаючи на невелику кількість населення та значно меншу ніж середньоукраїнську площу, ОТГ регіону характеризуються суттєво нижчим рівнем залежності від трансфертів з державного бюджету – рівень дотаційності в середньому по регіону становить 4,7%, що більше ніж у 2 рази менше середнього по країні; аналіз рівня власних доходів на одну особу в ОТГ регіону дозволив констатувати вищі показники (у 1,3 разу), ніж в середньому по Україні;

- по-третє, питома вага видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах ОТГ Центрального регіону становить 22,0%, що менше, ніж в середньому по Україні, проте перевищує 20-відсотковий критерій, визначений Центральним офісом реформ при Мінрегіоні.

Аналіз показників формування та розвитку ОТГ Центрального регіону за цими критеріями дозволив констатувати високий рівень фінансової спроможності останніх.

Соціально-економічне становище ОТГ Центрального регіону значною мірою визначається їх географічним розташуванням, оскільки території регіону визначені як розвинута сільськогосподарська зона з переважними чорноземними ґрунтами, а також характеризуються покладами рудних та нерудних корисних копалин, зокрема будівельних матеріалів.

Існування залежності фінансової спроможності ОТГ від рівня її економічного розвитку та наявного ендогенного потенціалу доводить аналіз надходжень до бюджетів ОТГ Центрального регіону (рис. 2.22).

Загалом середній обсяг власних доходів на одну особу в ОТГ Центрального регіону складає 3818,5 грн., що більше середнього по Україні значення на 812,8 грн. Вищими середнього по Україні обсягами в регіоні характеризуються 33 ОТГ, середнього по регіону – 19 ОТГ. Серед них половина ОТГ – це громади Полтавської області (найбільш економічно розвинутої області регіону), сім громад Вінницької області, одна громада Кіровоградської та одна – Черкаської областей. Слід зауважити, що серед цих 19-ти ОТГ 2/3 це сільські та селищні громади і лише 6 міських ОТГ (при 12-ти міських ОТГ в регіоні загалом).

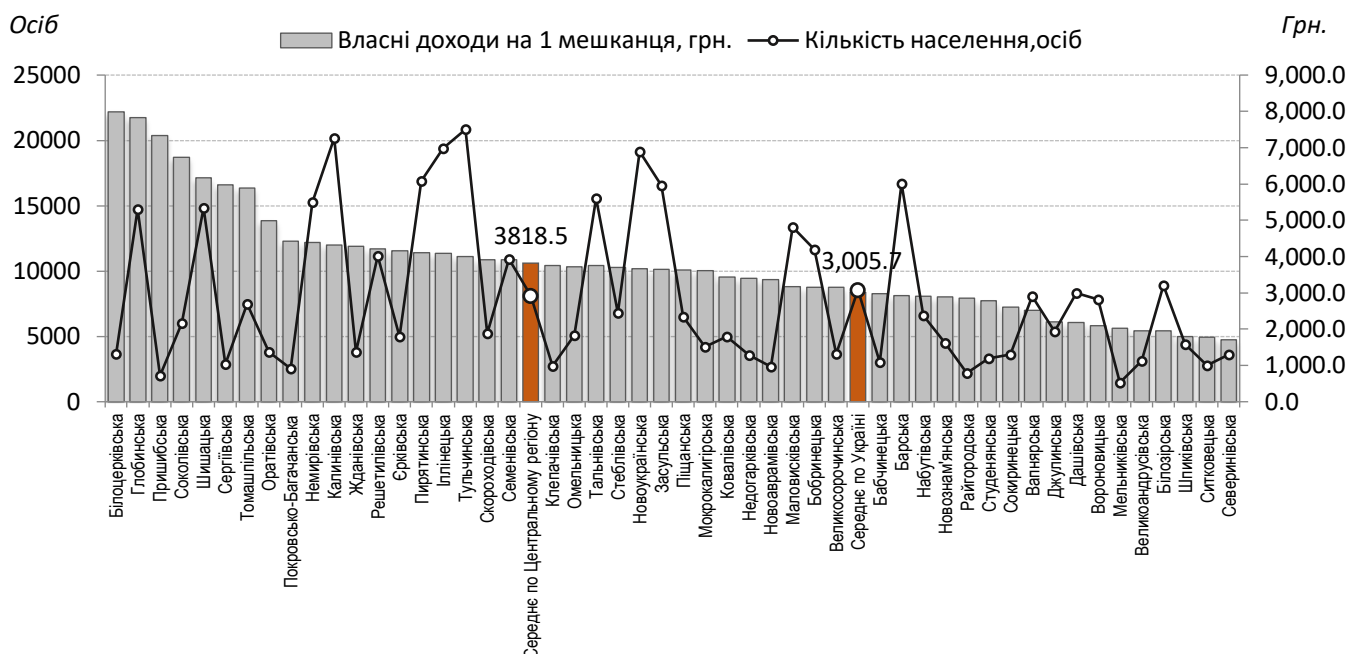

Рис. 2.22. Ранжування ОТГ Карпатського регіону за рівнем власних доходів на одну особу, 2017 р.

Громадою з найвищим обсягом власних доходів на особу є Білоцерківська сільська ОТГ, сформована шляхом об'єднання чотирьох сільських рад з населенням 3,7 тис. осіб. На території громади є великі агропромислові підприємства, які наповнюють бюджет. 56,0% доходів бюджету громади – це надходження від справляння ПДФО, 77,0% якого сплачують ТОВ «Білагро» та ПП «Біагр» (велике підприємство, яке експортує свою продукцію у 70 країн світу).

Аналогічно за рахунок наявності на території потужних сільськогосподарських підприємств високим рівнем власних доходів характеризуються Шишацька ОТГ, Томашпільська ОТГ (на її території функціонує великий агрохолдинг «Поділля» та цукровий завод, на якому працюють понад 600 людей), крім того, центром громади є адміністративний центр Томашпільського району – смт Тоомашпіль.

Глобинська ОТГ - це громада, сформована навколо економічно розвинутого міста, яке є центром району. На території громади наявні великі підприємницькі структури, які громада отримала «у спадок», оскільки сформувалася на території економічно потужного району. Серед таких: ТОВ СП «Нібулон», ВП «Глобинський цукровий завод», ТОВ «Полтавазернопродукт», ВАТ «Глобинський маслосирзавод» та інші виробничі підприємства, а також 175 торговельних підприємств.

Розвитку Соколівської ОТГ сприяв географічний фактор – розташування поблизу м. Кропивницький. В результаті зрозумілим і

логічним є розташування на території ОТГ потужних агропромислових підприємств.

Окремо слід акцентувати на громадах, які розвиваються за рахунок наявності на території покладів корисних копалин. Так, Сергіївська ОТГ характеризується високими обсягами надходжень на одну особу за рахунок функціонування на її території групи підприємств нафтогазового комплексу України (зокрема, ПАТ «Укрнафта»), що пов'язано з наявністю покладів нафти, газу, торфу та будівельних матеріалів.

Аналогічно Пришибська ОТГ – це так звана громада-«мільйонник», утворена шляхом об'єднання двох сільських рад з чисельністю населення 1980 осіб та площею 91,91 кв. км., проте фінансова потужність якої забезпечується за рахунок функціонування на її території потужних суб'єктів господарювання. Основним платником податків до бюджету ОТГ є Єристівський гірничо-збагачувальний комбінат, яким розробляється Єристівське родовище залізистих кварцитів, розташоване на території ОТГ, а також ВАТ «Михайлівський райагропостач», зерносклад ТОВ «Українська Елеваторна Компанія» та нафтобаза.

Таким чином, аналіз причин високих обсягів надходжень до бюджетів ОТГ в Центральному регіоні дозволяє виділити два аспекти:

1) наявність ОТГ з розвинутими агропромисловими підприємствами;

2) наявність ОТГ з покладами корисних копалин і функціонуванням на території суб'єктів господарювання, які спеціалізуються на їх видобутку.

Аналізуючи особливості формування та розвитку ОТГ України, слід акцентувати на тенденційності вищих показників економічного розвитку та фінансової спроможності громад, центрами яких є міста. Серед ОТГ Центрального регіону міських громад дванадцять, сільських – 38 (рис. 2.23).

Середній обсяг власних ресурсів на одного мешканця в міських ОТГ становить 4131,8 грн., що на 9,9% більше ніж середнє значення по ОТГ регіону загалом та на 13,5% - ніж середнє по сільських громадах. Аналіз міських ОТГ регіону за цим критерієм дозволив констатувати: більшість ОТГ характеризуються близькими до середньорегіональних обсягами доходів, а вище значення середнього по міських ОТГ регіону доходу спричинене впливом показника по Глобинській ОТГ (7827,6 грн.). Таким чином, тенденції вищого рівня фінансової спроможності міських ОТГ в Центральному регіоні не спостерігається, що пов'язано з

потужними сільськими ОТГ. Така «потужність» визначається двома аспектами:

- по-перше, центрами деяких сільських ОТГ є селища міського типу, які водночас виступають районними центрами, а відтак характеризуються порівняно вищим рівнем економічного розвитку;
- по-друге, значний фінансово-економічний потенціалу сільських ОТГ зумовлений, серед іншого, агропромисловою спеціалізацією більшістю підприємств, які функціонують на їх територіях (специфіка сільськогосподарського сектору впливає на обрання для розміщення таких підприємств сільських територій).

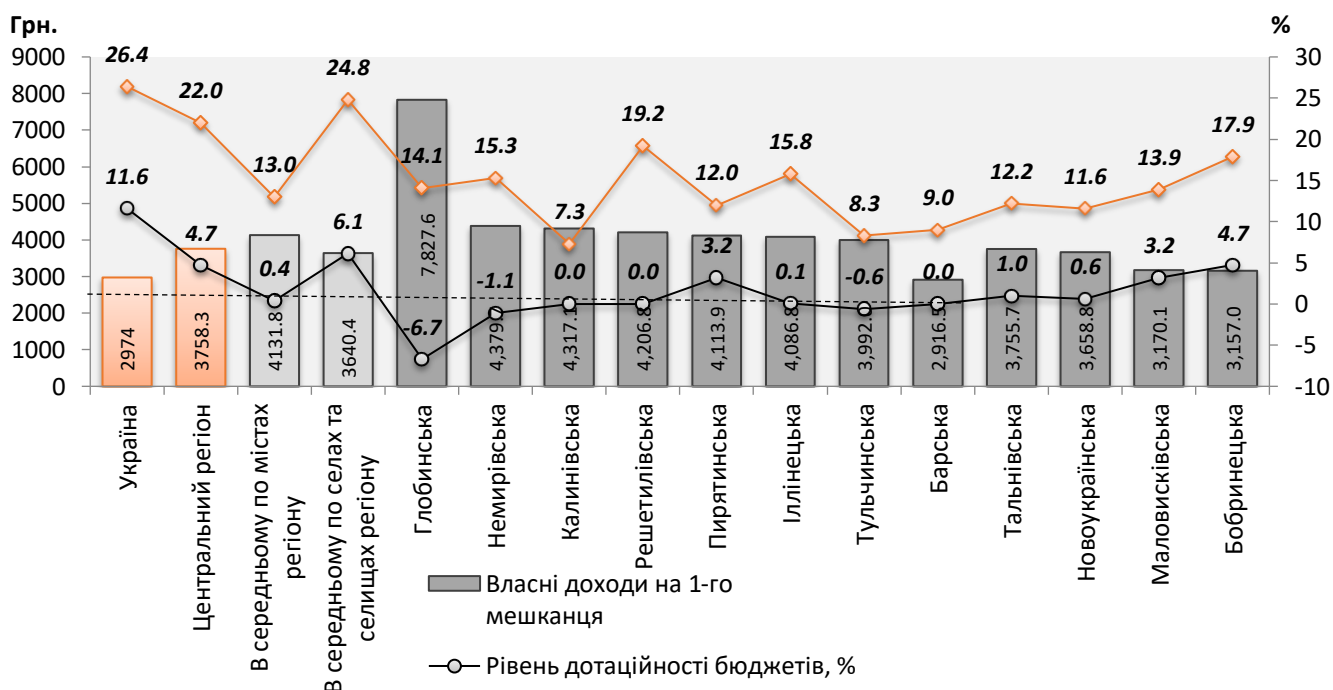

Рис. 2.23. Динаміка окремих показників розвитку міських та сільських ОТГ Центрального регіону, 2017 р.

Щодо питомої ваги видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах міських ОТГ, середнє значення коливається в межах 13,0%, що на 9,0 в.п. менше, ніж по ОТГ регіону і на 11,8 в.п. менше середнього по сільських та селищних ОТГ.

Значно нижчим у порівнянні з середнім значенням по регіону (4,7%) є також рівень дотаційності бюджетів міських ОТГ (0,4%). Причиною низького показника дотаційності є наявність лише п'яти громад, які отримують базову дотацію, трьох бездотаційних ОТГ та трьох громад, які направляють до державного бюджету реверсну дотацію.

Необхідним в процесі дослідження рівня економічного розвитку та визначення рівня фінансової спроможності ОТГ Центрального регіону є проведення аналізу структури власних доходів бюджетів таких громад. Порівняльний аналіз структури власних доходів місцевих бюджетів міських та сільських ОТГ представлено на рис. 2.24.

За результатами аналізу ОТГ регіону в розрізі міських та сільських і селищних громад, виявлено різницю в складі доходів на одного мешканця. По-перше, ОТГ регіону характеризуються нижчою питомою вагою ПДФО в складі доходів бюджетів; разом з тим, це не пов'язано з малими обсягами надходження від справляння податку на територіях громад, оскільки на одну особу в регіоні надходить 2261,9 грн. ПДФО, що в 1,3 рази більше, ніж по ОТГ України. По-друге, суттєво вища частка в складі власних доходів ОТГ регіону інших власних надходжень, що пов'язано з надходженнями до бюджетів багатьох громад рентних платежів за користування ресурсами територій.

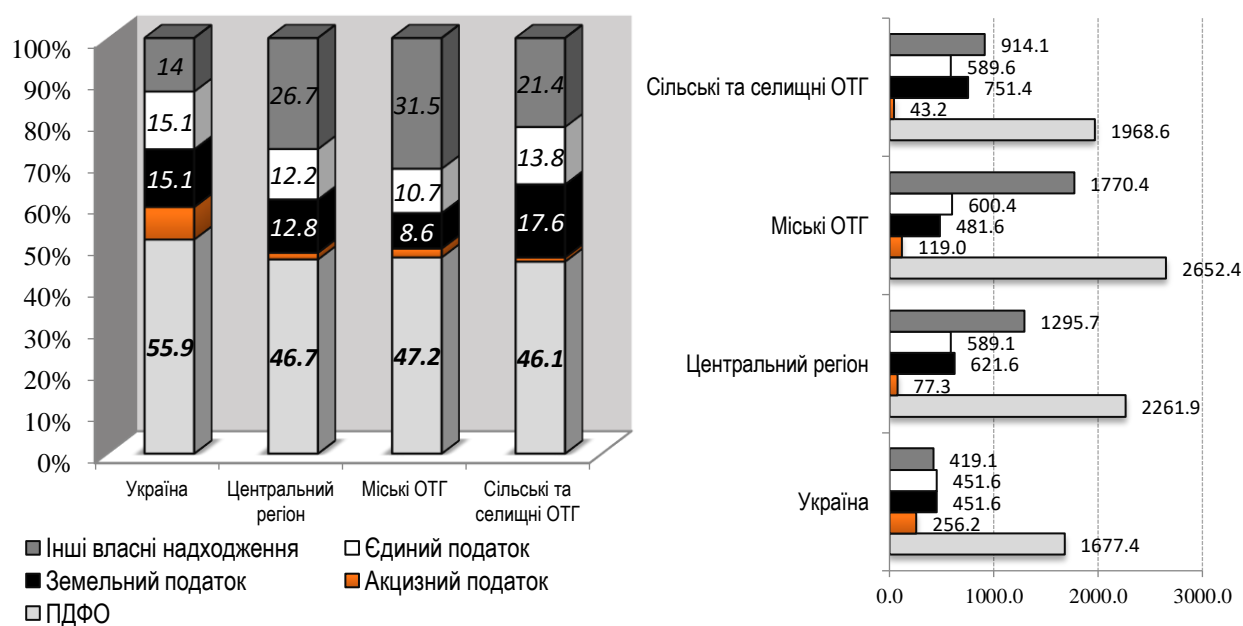

Рис. 2.24. Структура власних доходів бюджетів міських та сільських ОТГ Центрального регіону, 2017 р.

Отже, ОТГ Центрального регіону характеризуються суттєво вищим рівнем фінансової спроможності, при цьому, відсутня різниця між міськими та сільськими ОТГ. Основою забезпечення високої доходності бюджетів громад регіону є аграрна специфіка його територій та наявність значної кількості сільськогосподарських підприємств, а також наявність покладів корисних копалин. Це основні причини стрімкого економічного розвитку таких громад.

Розділ 3.

АКТИВІЗАЦІЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

3.1.

НАПРЯМИ СТИМУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Основною ціллю реформування місцевого самоврядування в Україні є активізація економічного зростання в державі за принципом «знизу – вгору» за рахунок ефективного використання власних соціально-економічних ресурсів ОТГ. Основні напрямки активізації формування фінансово-економічного потенціалу територіальної громади в умовах реалізації реформи місцевого самоврядування наведені на рис. 3.1.

Зазначене, у свою чергу, вимагає створення спроможних територіальних громад, які зможуть нести відповідальність за економічний розвиток територій та формування повноцінного життєвого середовища для мешканців. Йдеться насамперед про зміну ментальної моделі як представників органів місцевого самоврядування базового рівня, так і кожного мешканця громади – відмови від патерналістських очікувань і розуміння власної відповідальності за громаду.

Водночас, процеси реформування адміністративно-територіального устрою, зокрема в частині створення ОТГ на основі укрупнення громад, супроводжуються низкою складних проблем, що, з одного боку, стримує зазначені процеси, розтягуючи їх в часі, з іншого – знижує соціально-економічну результативність їх функціонування.

На сьогоднішній день існує чимало невирішених проблем, які впливають на формування та розвиток ОТГ в Україні, основними з яких є:

- формування громад, які не відповідають критеріям спроможності (за чисельністю населення, фінансово-економічним потенціалом тощо), хоча деякі з них на даний час мають високий рівень податкоспроможності;

Рис. 3.1. Напрями активізації формування фінансово-економічного потенціалу ОТГ

- залишення поза процесами об'єднання міст обласного значення, а також дотаційних сільських громад;

- низький рівень підтримки процесу створення ОТГ з боку районних адміністрацій та місцевих еліт, незацікавлених у зміні керівництва селищних рад та принципів їх функціонування.

Розглянемо докладніше окреслені проблеми.

Не зважаючи на затвердження процедури та правил об'єднання громад¹¹³, впродовж 2015-2017 рр. в Україні утворено низку ОТГ, які не відповідають критеріям спроможності. Слід зазначити, що серед таких

¹¹³ Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад: Постанова Кабінету Міністрів України; Методика від 08.04.2015 № 214. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-п> (дата звернення: березень 2016).

ОТГ є громади, які характеризуються високим рівнем податкоспроможності на даному етапі, однак варто визначити чи володіють вони достатнім соціально-економічним потенціалом, щоб залишитись такими у довгостроковій перспективі.

На нашу думку, можна виділити кілька типів таких утворень, одним з яких є створення невеликих за площею та кількістю населення громад-«мільйонників», фінансова потужність яких забезпечується за рахунок функціонування на їх території потужних суб'єктів господарювання. Прикладом такої громади є Пришибська ОТГ Кременчуцького району Полтавської області, утворена 25 жовтня 2015 р. на основі об'єднання двох сільських рад з чисельністю населення 1980 осіб та площею 91,91 кв. км. Попри невеликі розміри Пришибська ОТГ у 2016 р. зайняла шосте місце в рейтингу громад за показниками власних доходів на одного мешканця з сумою 6318,3 грн. на особу, а також перше місце в рейтингу громад з найбільшими капітальними видатками на особу – 12600,1 грн. Джерелом доходів виступає плата за землю (78,6% усіх власних доходів громади) та ПДФО (11,3%)¹¹⁴. Основним платником податків до бюджету ОТГ є Єристівський гірничо-збагачувальний комбінат, яким розробляється Єристівське родовище залізистих кварцитів, розташоване на території ОТГ, а також ВАТ «Михайлівський райагропостач», зерносклад ТОВ «Українська Елеваторна Компанія» та нафтобаза.

Фактично мало місце об'єднання лише двох сілрад, на території яких знаходяться ці економічні об'єкти, та штучне «відсікання» суміжних громад, де проживає значна кількість працівників цих підприємств. Така ситуація у перспективі несе загрозу конфлікту, оскільки громади, які залишаються поза таким об'єднанням, не можуть забезпечити своїх мешканців наданням послуг належної якості та активізувати економічні процеси, оскільки не мають відповідної інфраструктури та ресурсів.

З тієї ж причини – прагнення повного розпорядження фінансовими ресурсами – у 2017 році у Миколаївському районі Львівської області було утворено Розвадівську ОТГ, яка, відповідно до Перспективного плану формування територій громад Львівської області, мала увійти до складу Миколаївської міської ОТГ. Рішення про формування громади було прийняте на основі побоювань щодо розподілу фінансових ресурсів в Миколаївській ОТГ (яка мала

¹¹⁴ Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування станом на 8.12.2017 р. Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. URL:<http://decentralization.gov.ua/about>(дата звернення: грудень 2017).

утворитися) на користь м. Миколаїв та ризик втрати впливу на розвиток громади з боку прилеглих до міста сіл. Спираючись на особливості законодавства в питанні визначення представників-депутатів від сільських громад до ОТГ (відповідно до Закону України «Про місцеві вибори» [96], вибори депутатів міських рад проводяться за пропорційною виборчою системою в багатомандатному виборчому окрузі за виборчими списками місцевих організацій політичних партій із закріпленням кандидатів за територіальними виборчими округами), представники сіл, які мали ввійти в Миколаївську ОТГ, остерігалися втратити важелі впливу на розподіл фінансових ресурсів громади. Відтак, було прийнято рішення про формування ОТГ, не передбаченої перспективним планом.

Така ситуація є ще одним проблемним аспектом формування ОТГ – відмова від об'єднання приміських сільських громад з міськими (йдеться насамперед про міста обласного значення), які значно переважають за кількістю жителів, через загрозу «вилучення» управлінських повноважень та фінансових ресурсів з сіл-периферії до міста-центру. При цьому, як правило, центри приміських ОТГ не володіють достатньою інфраструктурою для виконання покладених функцій, оскільки більшість їх мешканців користуються інфраструктурою міст і працює в містах. Виникає питання потреби у створенні такої інфраструктури у селах, що наближені до міст обласного значення, та ефективності її використання у перспективі. Окрім цього, часто фінансова потужність приміських ОТГ базується на доходах від акцизного податку на пальне, оскільки саме у приміській зоні розташована основна частина автозаправних станцій. Зважаючи на нормативні зміни в механізмі сплати та розподілу надходжень від цього податку (з 2020 р. 100% акцизного податку з пального відповідно до норм Бюджетного кодексу зараховуватиметься до спеціального фонду державного бюджету), фінансова спроможність таких громад може суттєво знизитись вже у найближчій перспективі.

Тут слід звернутись до Методики формування спроможних громад та акцентувати, що створення ОТГ навколо міст обласного значення не суперечить прийнятим засадам процесу реформування адміністративно-територіального устрою в Україні. Так, згідно з п. 6 Методики процес формування ОТГ мав би здійснюватись у такій послідовності:

1) визначення потенційними адміністративними центрами міст обласного значення та населених пунктів, що мають статус районних центрів, та зон їх доступності;

2) визначення потенційними адміністративними центрами населених пунктів, які раніше мали статус районних центрів;

3) визначення потенційними адміністративними центрами інших населених пунктів (сіл, селищ, міст)¹¹⁵.

На даний час в Україні є 168 міст обласного значення та 271 мале місто, які потенційно могли б стати адміністративними центрами новоутворених ОТГ. При цьому, станом на 2018 рік лише шість ОТГ сформовані на основі міст обласного значення та 21 – на основі міст загалом (табл. 3.1).

Серед причин такої ситуації - самоусунення міст обласного значення від участі у процесах об'єднання, оскільки саме вони виявились у найбільшому виграші від фінансової децентралізації (рис. 3.2).

Фактично, законодавчі зміни, спрямовані на перерозподіл ресурсу місцевих бюджетів від обласних та районних бюджетів на користь адміністративно-територіальних одиниць базового рівня, результувались у збільшення доходів бюджетів міст та їх можливостей забезпечувати економічний розвиток територій.

Водночас отримання містами обласного значення усього спектру дохідних джерел та видаткових повноважень (передбаченого статтями 89 та 91 Бюджетного кодексу України) обумовило «небажання» в об'єднанні з іншими громадами. Тому сьогодні існує необхідність у виробленні нових механізмів залучення міст до формування ОТГ та ефективного використання потенціалу міст в якості їх центрів.

Новий поштовх може дати прийняття Закону України про внесення змін до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» щодо добровільного приєднання територіальних громад сіл, селищ до територіальних громад міст обласного значення¹¹⁶. Проектом Закону пропонується прирівняти територіальні громади міст обласного значення до спроможних ОТГ та

¹¹⁵ Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» № 6466 від 18.05.2017р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61814 (дата звернення: липень 2017).

¹¹⁶ Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» № 6466 від 18.05.2017р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61814 (дата звернення: липень 2017).

поширити на них порядок приєднання до спроможних ОТГ інших територіальних громад без проведення перших виборів до міської ради.

Таблиця 3.1

Міські ОТГ в Україні:¹¹⁷

Region	Станом на 2016 р.			Станом на 09.2017 р.		
	Кількість ОТГ	Кількість міських ОТГ	Частка міських ОТГ, %	Кількість ОТГ	Кількість міських ОТГ	Частка міських ОТГ, %
Україна	159	21	13,2	413	59	17,1
Вінницька	2	1	50,0	24	5	20,8
Волинська	5	1	20,0	20	1	5,0
Дніпропетровська	15	2	13,3	34	2	5,9
Донецька	3	1	33,3	7	4	57,1
Житомирська	9	0	0,0	32	3	9,4
Закарпатська	2	1	50,0	5	3	60,0
Запорізька	6	0	0,0	24	4	16,7
Івано-Франківська	3	0	0,0	12	1	8,3
Київська	1	0	0,0	2	0	0,0
Кіровоградська	2	1	50,0	7	3	42,9
Луганська	2	0	0,0	4	0	0,0
Львівська	15	1	6,7	25	4	16,0
Миколаївська	1	0	0,0	20	1	5,0
Одеська	8	2	25,0	12	2	16,7
Полтавська	12	2	16,7	20	2	10,0
Рівненська	6	0	0,0	19	1	5,3
Сумська	1	0	0,0	18	2	11,1
Тернопільська	26	4	15,4	36	5	13,9
Харківська	0	0	0,0	5	1	20,0
Херсонська	1	0	0,0	14	0	0,0
Хмельницька	22	3	13,6	26	3	11,5
Черкаська	3	0	0,0	10	2	20,0
Чернівецька	10	2	20,0	18	4	22,2
Чернігівська	5	0	0,0	19	6	31,6

¹¹⁷ www.decentralization.gov.ua. – Офіційний сайт.

Динаміка реальних доходів місцевих бюджетів в Україні у 2014-2016 рр.

Розподіл платників реверсної дотації та одержувачів базової дотації, 2017 р.

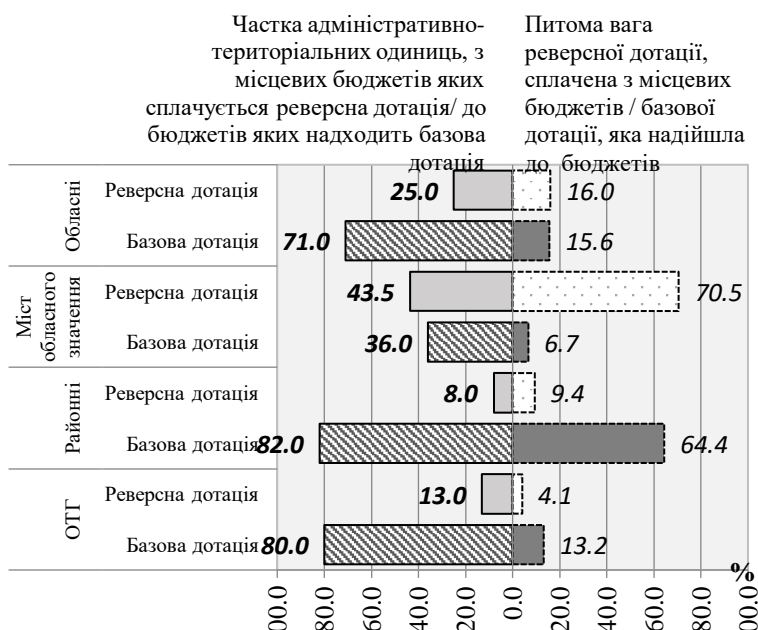

Рис. 3.2. Порівняння показників реальних доходів та міжбюджетних трансфертів місцевих бюджетів України у різні періоди¹¹⁸

Іншим напрямком розвитку міст як центрів «економічного зростання» в умовах реформи місцевого самоврядування є використання потенціалу міських агломерацій, які фактично існують в Україні, проте, не визначені на законодавчому рівні. Прийняття Закону про міські агломерації дозволило б вирішити ці проблеми.

Сьогодні в країнах Заходу спостерігаються тенденції формування агломерацій навколо міст так званого «другого» ярусу – середніх та малих. В результаті зміни особливостей транспортного сполучення, розвитку комунікаційних мереж та інновацій, такі тенденції цілком передбачувані. Проте, на даний час питання формування міських агломерацій навколо порівняно невеликих міст залежить від їх розташування поблизу міст-метрополій.

Згідно з Проектом Закону про міські агломерації¹¹⁹, міська агломерація є формою багатоцільового співробітництва

¹¹⁸ www.minfin.gov.ua. – Офіційний сайт Міністерства фінансів України.

¹¹⁹ Проект Закону про міські агломерації №6743 від 17.07.2017 р.
URL:http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62318 (дата звернення: жовтень 2017).

територіальної громади міста-центру агломерації та територіальних громад сіл, селищ, міст, що розташовані в зоні впливу міста-центру агломерації та мають інтенсивні господарські, трудові, культурно-побутові зв'язки з містом-центром агломерації, з метою спільної реалізації окремих функцій місцевого самоврядування. Практична імплементація такого підходу сприятиме налагодженню співробітництва міст і приміських сіл та селищ (рис. 3.3).

Рис. 3.3. Агломераційний ефект взаємодії центру та периферії міської агломерації

Оскільки частими є випадки, коли рішення одного органу управління однієї територіальної громади, найчастіше – міста, може мати суттєвий вплив на територіальні громади - сусіди по агломерації, важливою є координація ухвалення рішень у таких сферах та забезпечення спільного стратегування розвитку усієї території. Основними напрямками взаємодії громад в умовах агломерації є:

- спільне планування розвитку території;

- вироблення спільних стратегій щодо поводження з твердими побутовими відходами в напрямку спільного використання існуючих полігонів та їх рекультивації, а також спільного використання (в майбутньому) сміттєпереробного комплексу;

- розширення міської мережі водопостачання та водовідведення;

- формування спільної транспортної мережі на міських, міжміських та районних маршрутах – для кращого задоволення потреб щоденної маятникової міграції населення тощо.

Реалізації цих напрямів потенційного співробітництва в межах агломерації мало б передувати узгодження інтересів громад у сфері стратегічного планування та формування елементів спільної інвестиційної політики.

Центром міської агломерації виступає населений пункт, віднесений до категорії міст, що має передумови для виконання функцій адміністративного центру міської агломерації, тобто мова йде про можливість формування міської агломерації не лише навколо міст-обласних центрів, а й навколо інших розвинених міст. Для прикладу, у Карпатському регіоні такими містами є Дрогобич, Самбір, Стрий, Хуст, Червоноград, Чоп, Яремче тощо.

При цьому, в результаті децентралізаційних процесів такі міста отримали значний поштовх в економічному розвитку і сьогодні характеризуються найвищими показниками власних доходів на одну особу в регіоні (рис. 3.4).

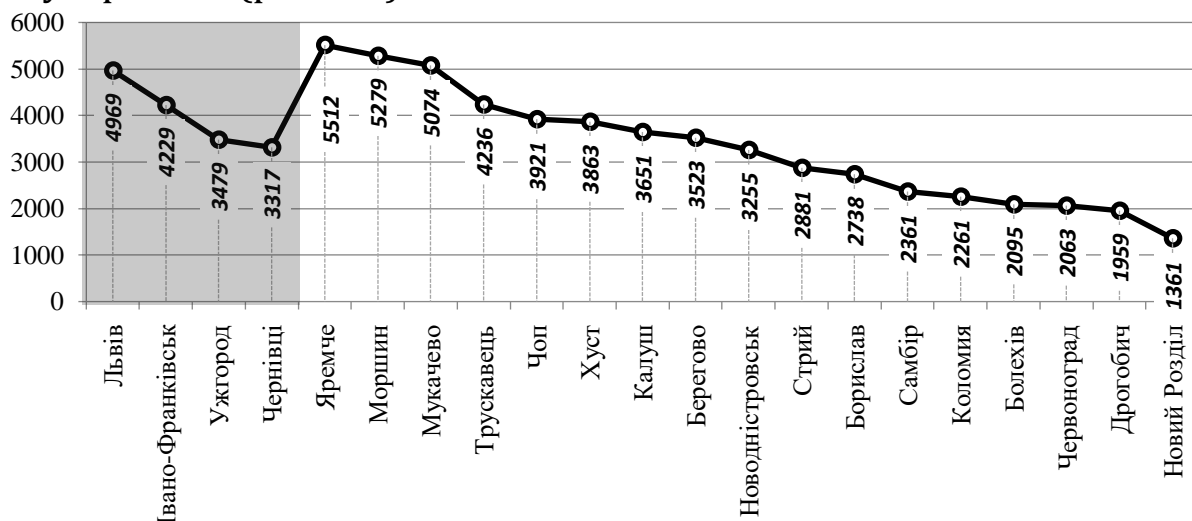

Рис. 3.4. Обсяги власних доходів на одну особу бюджетів міст Карпатського регіону, грн. на особу¹²⁰

¹²⁰ www.minfin.gov.ua. – Офіційний сайт Міністерства фінансів України.

При формуванні міської агломерації сторонами підписується відповідний договір, формується Рада агломерації та виконавчі органи (рис. 3.5).

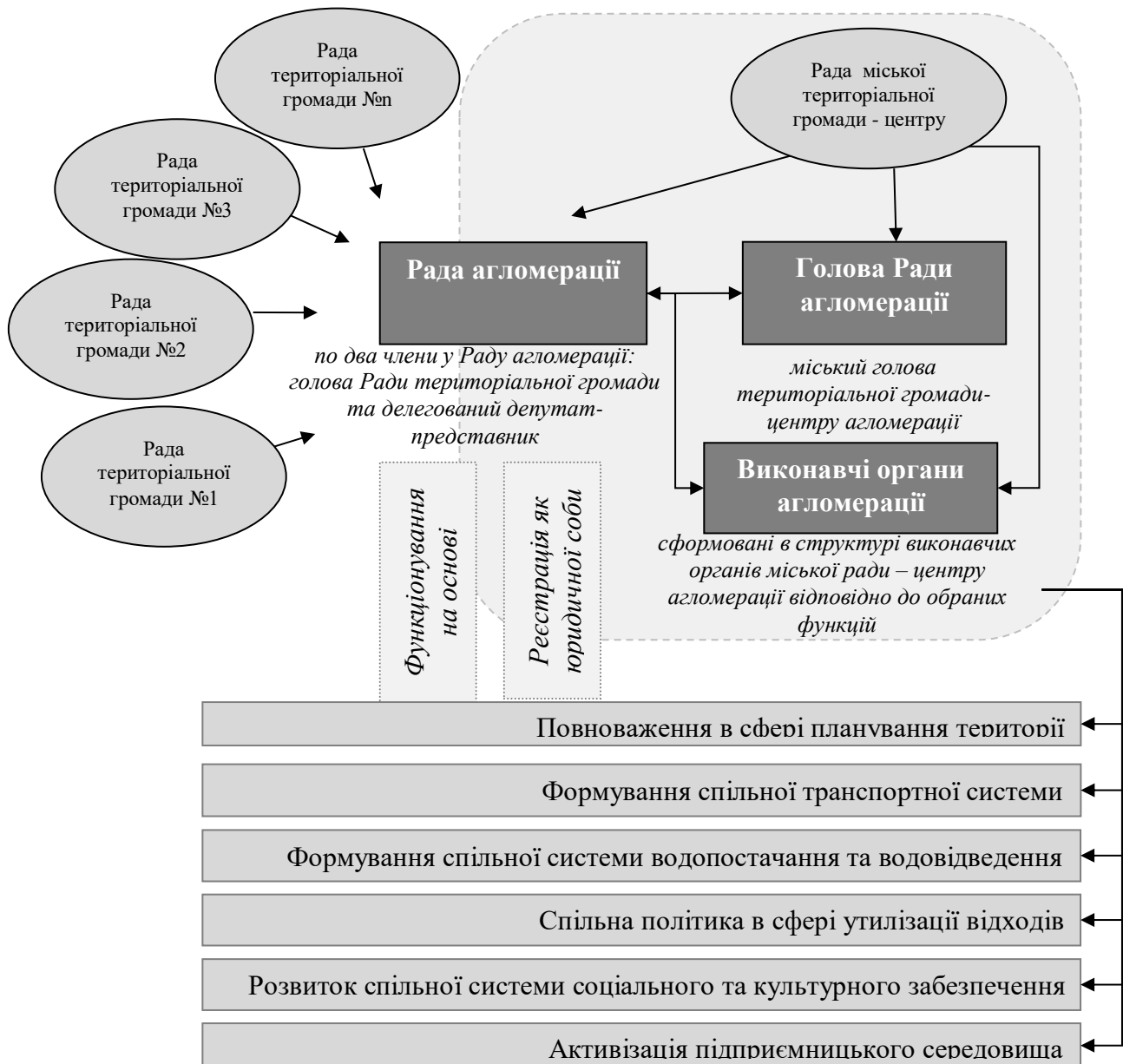

Рис.3.5. Організаційні засади формування міської агломерації

Слід зауважити, що повноваження міської агломерації можуть бути різними для різних агломерацій, відповідно до чого і мають бути сформовані виконавчі органи. Ключовою особливістю формування Ради агломерації має бути представництво кожної територіальної громади – члена агломерації. Відтак, пропонується формувати Раду за рахунок голови кожної територіальної громади та депутата-представника, обраного шляхом голосування на зібранні ради

громади. При цьому, кількість представників від кожної громади має бути однаковою (пропонується – 2 особи), незважаючи на чисельність жителів чи територіальні особливості громад. Таким чином буде усунутий ризик акумулювання фінансових та майнових ресурсів, а також повноважень в руках найбільшої – міської громади. Попри це, враховуючи, що формування міської агломерації здійснюється навколо розвинутого міста-центру, доцільним є обрання Головою Ради агломерації міського голови центральної територіальної громади. Виконавчі органи міської агломерації мають забезпечувати організаційний, правовий, аналітичний, інформаційний та матеріально-технічний супровід діяльності самої Ради. Відтак, доцільним з точки зору ефективності та ощадності є формування такого апарату в структурі виконавчих органів міської ради центру агломерації, що дозволить, по-перше, пришвидшити процес адаптації та забезпечити ефективну взаємодію з іншими учасниками агломерації, а, по-друге, забезпечити максимально ефективне використання коштів на сам процес функціонування цих виконавчих органів.

Співробітництво в умовах функціонування міської агломерації можна здійснювати як з метою спільної реалізації певних завдань, які визначені договором, так і на основі укладання окремих публічно-правових договорів, відповідно до яких громади-учасники делегують окремі повноваження одній територіальній громаді. При цьому, обсяг делегованих повноважень, виконання яких покладається на певну громаду, має бути «другорядним» у порівнянні з власними повноваженнями громади.

Фінансування діяльності зазначених органів здійснюється з кошторису міської агломерації за рахунок коштів відповідних місцевих бюджетів учасників міської агломерації, державного бюджету та міжнародної технічної та фінансової допомоги, кредитних ресурсів та інших не заборонених законодавством джерел (рис. 3.6). Порядок розрахунку розміру фінансової участі кожної громади в міській агломерації визначається договором про участь.

Це дозволяє забезпечити співробітництва територіальних громад навколо міста без формування ОТГ, чого (як у випадку з Розвадівською ОТГ у Львівській області) побоюються представники сільських громад. Формується відповідний бюджет та забезпечується співробітництво громад на основі договору, Закону України «Про співробітництво територіальних громад», Закону України «Про місцеве самоврядування» та закону про міські агломерації поза

бюджетами відповідних територіальних громад, які утворили агломерацію.

Рис. 3.6. Форми участі в управлінні міською агломерацією

Можливість співробітництва територіальних громад існує і поза питанням формування міської агломерації. Слід зауважити, що співробітництво громад, яке регулюється Законом України «Про співробітництво територіальних громад», є дієвою формою розвитку територіальних громад, яка надає можливість громадам із скрутним фінансовим становищем створити власні структури, необхідні для свого незалежного функціонування, та забезпечує економію фінансових ресурсів за рахунок співфінансування із сусідніми громадами. Попри це, зазначена можливість практично не використовується. Відтак, можна виокремити ще одну проблему –

низька зацікавленість територіальних громад у такій формі співробітництва.

Згідно з Законом України «Про співробітництво територіальних громад», співробітництво територіальних громад – це відносини між двома або більше територіальними громадами, що здійснюються на договірних засадах у визначених цим законом формах з метою забезпечення соціально-економічного, культурного розвитку територій, підвищення якості надання послуг населенню на основі спільних інтересів та цілей, ефективного виконання органами місцевого самоврядування визначених законом повноважень, що дозволяє забезпечити якісне виконання органами місцевого самоврядування своїх повноважень та зекономити фінансові ресурси з можливістю подальшого їх використання на розвиток.

Передовсім перспективи такого співробітництва стосуються можливості спільного формування тих структур, від діяльності яких не залежить функціонування управлінського апарату ОТГ, а які направлені безпосередньо на надання населенню суспільних послуг. До таких структур слід віднести пожежну команду, муніципальну поліцію та комунальні підприємства.

До проблем, з якими стикається процес створення ОТГ, слід віднести і відсутність підтримки, а подекуди й спротив з боку районних адміністрацій, місцевих рад та місцевих еліт.

Про наявність цієї проблеми постійно заявляють представники вже створених ОТГ та експерти, а віднедавна – і представники центральних органів виконавчої влади. Місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування протидіють створенню ОТГ через побоювання втратити робочі місця або повноваження. Водночас місцеві еліти не хочуть втрачати свого впливу на сільські та районні ради, адже створення ОТГ супроводжується переформатуванням органів влади та зміною акцентів в управлінні на користь громад.

Слід зауважити, що процес створення ОТГ, який відбувається за відсутності офіційної позиції щодо моделі реформування всіх рівнів адміністративно-територіального устрою, веде до посилення протиріч між органами влади новостворених ОТГ та адміністративних районів. На кінець 2017 р. з 490 районів в Україні:

- створено 9 ОТГ, територія яких повністю співпадає з територією відповідних адміністративних районів: Лиманська (Донецька область), Народицька (Житомирська область), Великобілозерська, Чернігівська (Запорізька область), Біловодська (Луганська область),

Старосинявська, Летичівська (Хмельницька область), Сновська (Чернігівська область) та Апостолівська (Дніпропетровська область);

- у 103 районах відбулося об'єднання більше 50% територіальних громад району;

- є 5 районів, в яких об'єдналися усі територіальні громади (Апостолівський Дніпропетровської, Оріхівський Запорізької, Горностаївський Херсонської, Летичівський Хмельницької, Куликівський Чернігівської).

- 29 ОТГ в 19 областях є утвореними в межах двох або трьох районів [149, 150].

Водночас у районах продовжують функціонувати і утримувати свої апарати районна рада і районна державна адміністрація, хоча більша частина повноважень від них, відповідно до законодавства, має перейти до ОТГ. Відтак виникають проблеми щодо розподілу повноважень та ефективності організації влади на цих територіях, які потребують негайного унормування.

На сьогодні визначено чотири варіанти унормування зазначеної ситуації¹²¹:

- зміна адміністративно-територіального устрою районного рівня в межах країни або території окремих областей;

- ліквідація районів, у яких всі територіальні громади об'єдналися;

- дострокове припинення повноваження районних рад у районах, де всі громади об'єдналися в одну ОТГ;

- утворення нових районів шляхом об'єднання в один район територій двох і більше суміжних районів.

Саме для реалізації останнього варіанту до Верховної Ради подано законопроект про порядок утворення, ліквідації районів, встановлення і зміни їх меж¹²². Цим законопроектом визначено форми реорганізації районів, а саме: об'єднання районів шляхом ліквідації одного з них, зміна меж між районами без ліквідації одного з них та створення нового району шляхом надання нової назви району. При цьому, депутати ради району, який ліквідовується, продовжуватимуть виконання своїх представницьких функцій шляхом їх кооптації в районну раду району, до якого приєднується територія ліквідованого

¹²¹ Що робити з районами, які повністю реформувались в ОТГ. ОТГ.cn.ua. 5.10.2017 р. URL: <http://otg.cn.ua/2017/10/05/news-gromady/shho-robyty-z-rajonamy-yaki-povnistyu-reformuvalys-v-otg>(жовтень 2017).

¹²² Проект Закону про порядок утворення, ліквідації районів, встановлення і зміни їх меж від 22.06.2017 р. №6636. URL:http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62118 (дата звернення: жовтень 2017).

району. А голова районної ради району, що ліквідовується, стає заступником голови районної ради об'єднаного району. Така районна рада здійснює свої повноваження до наступних чергових місцевих виборів. Згідно розрахунків експертів, таких районів має бути близько 100.

Водночас залишається питання чіткого розподілу повноважень, що залишаються за райдержадміністрацією та райрадою, а також перегляду чисельності та відповідно видатків на утримання їхніх апаратів.

Таким чином, продовження політики децентралізації управління має стати дієвим фактором стабілізації соціально-економічної ситуації, подолання суперечностей між різними рівнями влади, сприяти підвищенню ефективності використання бюджетних коштів на всіх рівнях. Основні завдання децентралізації на середньострокову перспективу полягають у завершенні формування спроможних територіальних громад на всій території країни, посиленні інституційної та ресурсної спроможності громад, запровадженні стратегічного планування розвитку ОТГ, розбудові інфраструктури громад, підвищенні якості надання всього спектру публічних послуг населенню.

3.2.

ІНСТРУМЕНТИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО СЕРЕДОВИЩА НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Основною метою реформи децентралізації відповідно до Концепції реформування місцевого самоврядування є «формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян». Тобто ціллю реформи місцевого самоврядування є не перерозподіл повноважень та фінансових ресурсів, а уміння територіальних громад ефективно розпоряджатися наявними ресурсами та можливостями для забезпечення розвитку території.

Проведений в попередньому розділі аналіз розвитку ОТГ дозволив зробити висновок: фінансова спроможність громад прямо залежить від функціонування на їх території суб'єктів господарювання, які виступають основними платниками податків до

місцевих бюджетів. При цьому рівень підприємницького середовища в територіальних громадах (зокрема у сільських та селищних) низький. Це стосується і більшості ОТГ, які, отримавши додаткові фінансові ресурси і повноваження, землю та об'єкти комунальної власності «в одні руки», все ж не спроможні ефективно використовувати наявні ресурси для розвитку підприємництва на своїй території.

Така ситуація стала наслідком тих умов, в яких розвивалося місцеве самоврядування в Україні. Проблемою розвитку місцевого самоврядування впродовж всього періоду незалежності України було домінування короткотермінових інтересів та відсутність стратегічного бачення розвитку громад. В цьому контексті слід зазначити, що і процес добровільного об'єднання територіальних громад часто проходить під впливом «імпульсів» – бажання отримати додаткові повноваження та фінансові ресурси на місцевий рівень та сконцентрувати матеріальні та природні ресурси найбагатших громад. Питання перспективи економічного розвитку таких адміністративно-територіальних формувань в довгостроковому періоді на місцевому рівні відходить на другий план.

Окрім того, існує проблема низької якості комунальної інфраструктури та нерозвиненості технічної інфраструктури в сільських територіальних громадах. Це спричиняє концентрування підприємницьких структур на території великих міст та промислових центрів, де бізнес-клімат порівняно сприятливіший.

З позиції дослідження функціонування територіальних громад в напрямку формування підприємницького середовища можна виділити такі перешкоди:

- низький рівень використання можливостей місцевих податкових інструментів органами місцевого самоврядування;
- відсутність стратегії та плану розвитку підприємницького середовища громади передовсім в малих містах, сільських та селищних населених пунктах;
- низький рівень підготовки та відсутність досвіду представників органів місцевого самоврядування в питаннях реалізації проектів залучення та супроводу підприємств на території громади;
- фактор економічної кризи в країні та нестабільної соціально-економічної та політичної ситуації;
- низька економічна активність населення сільських та селищних територіальних громад, а також громад малих міст,

недостатність навиків та досвіду ведення підприємницької діяльності та відсутність достатніх обсягів власних фінансових ресурсів;

- складність доступу до кредитних ресурсів, їх висока ціна;
- відсутність програм залучення коштів трудових мігрантів до розвитку малих підприємств на території громади;
- недовикористання фінансових ресурсів міжнародної та державної технічної допомоги.

Адміністративно-територіальна реформа та децентралізація, яка визначена як основна передумова ефективного соціального та економічного розвитку територіальних громад, має вплив на формування та розвиток підприємств на території громад. На рис. 3.7 наведено основні переваги та ризики впливу децентралізації на підприємницьке середовище у територіальних громадах, які виділено на основі аналізу звіту, підготовленого за результатами дослідження актуальних потреб розвитку малих і середніх підприємств в Україні.

З наведеного стає зрозумілим: ключовою умовою ефективного розвитку підприємств на території громад є подолання корупції на рівні органів місцевого самоврядування та їх зацікавлення в формуванні підприємницького середовища громади. Територіальна громада, передовсім в особі органу місцевого самоврядування, маючи фінансові можливості та законодавчо визначені інструменти, має формувати підприємницьке середовище та забезпечувати підтримку розвитку підприємств для нарощення фінансово-економічного потенціалу.

В умовах формування та функціонування об'єднаних територіальних громад такими громадами сьогодні формуються стратегії свого розвитку. З аналізу деяких з них^{123;124;125;126;127;128}

¹²³ Стратегічний план розвитку Волочиської громади до 2020 року. URL: http://www.csi.org.ua/wp-content/uploads/2016/11/SP_Volochysk_2020-red-PRN.pdf (дата звернення: березень 2017).

¹²⁴ Стратегічний план розвитку Новострілищанської ОТГ на 2017-2026 рр. Новострілищанська громада, Жидачівський район, Львівська область. URL: <http://nstril-gromada.gov.ua/pasport-gromadi-09-59-43-18-07-2017> (дата звернення: березень 2017).

¹²⁵ Стратегічні пріоритети і завдання податкової реформи в Україні: Аналітична доповідь / Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. Відділ фінансової безпеки. 2015, №46.Серія «Економіка». URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/podatкова_ref-21822.pdf (дата звернення: серпень 2016).

¹²⁶ Стратегія розвитку Голобської ОТГ 2012-2026 рр. Голобська громада, Ковельський район, Волинська область. URL: <http://golobska-gromada.gov.ua/strategiya-rozvitku-golobskoi-otg-20162026-12-05-07-17-02-2017> (квітень 2017).

¹²⁷ Стратегія розвитку Деснянської ОТГ Чернігівської області на 2017-2025 рр. Деснянська громада, Козельський район, Чернігівська область. URL:<http://desnyanska.gromada.org.ua/strategiya-rozvitku-gromadi-na-2017-02025-r-12-24-28-07-06-2017>(квітень 2017).

¹²⁸ Стратегія розвитку ОТГ Дунаєвецької міської ради на 2017-2020 рр. URL: https://dun.at.ua/Other/Strategia_rozvitku_2017-20.pdf (квітень 2017).

впливає, що формування на території громад підприємницького середовища є однією з основних стратегічних цілей таких громад.

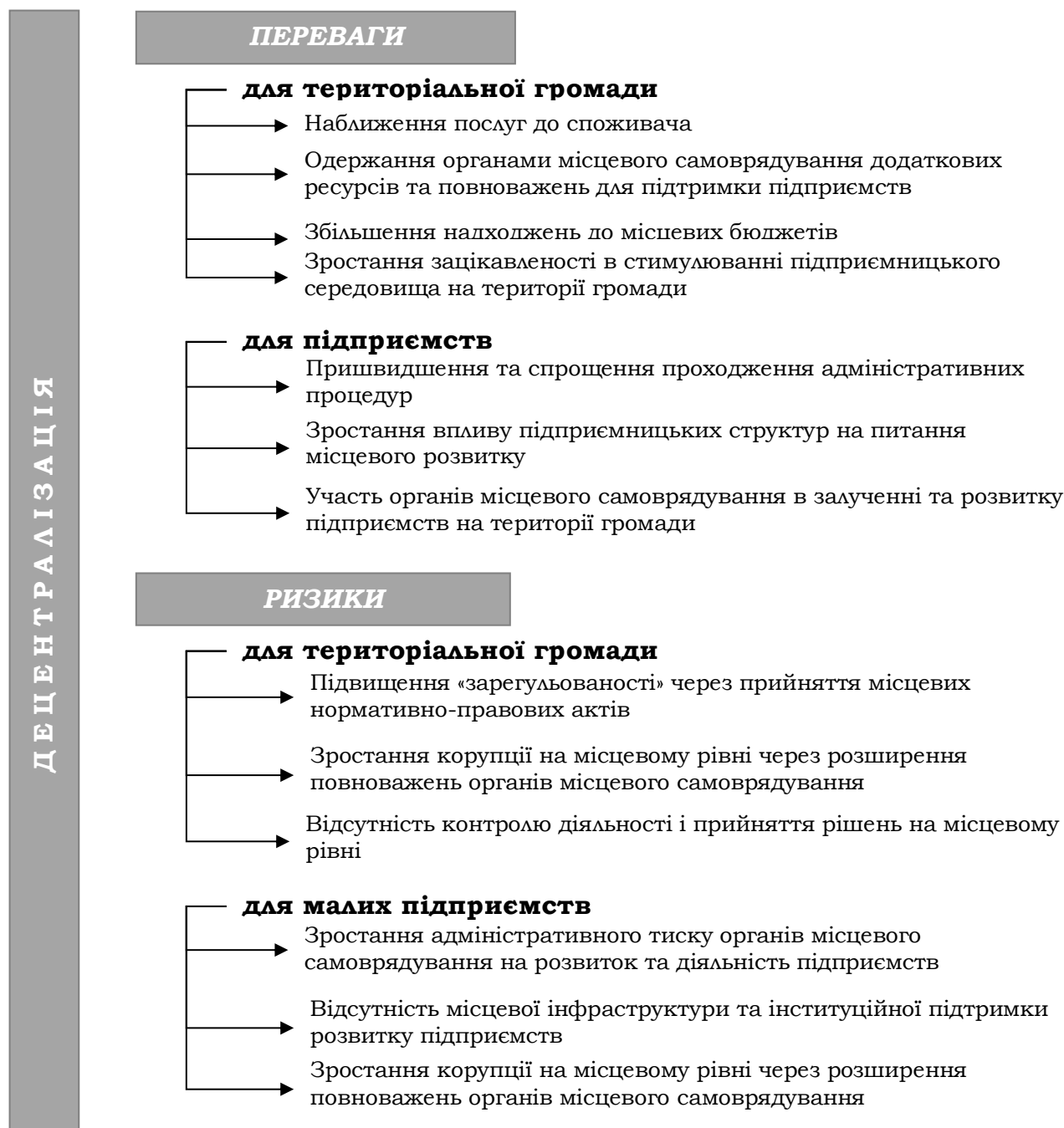

Рис. 3.7. Переваги та потенційні ризики впливу децентралізації на підприємницьке середовище у територіальних громадах¹²⁹

¹²⁹ Розвиток малого і середнього підприємництва в Україні: проблеми, потреби, перспективи / Центр громадської експертизи, Центр міжнародного приватного підприємництва, 2015. URL: http://donetskcci.com/images/files/SME_Needs.pdf (дата звернення: вересень 2016)

Деякими ОТГ вже на сьогодні сформовано відповідні документи^{130,131}, основними заходами в яких визначено:

- підвищення інституційної спроможності органів місцевого самоврядування для роботи з підприємцями через підготовку працівників ОТГ до підтримки розвитку підприємців та забезпечення їх ефективної взаємодії;

- упорядкування нормативного регулювання підприємницької діяльності через, по-перше, участь у розробленні проектів нормативно-правових актів для сприяння розвитку підприємництва, по-друге, створення ЦНАПу, по-третє, інформаційно-консультаційну підтримку підприємств;

- ресурсне та інформаційне забезпечення, формування інфраструктури підприємництва через такі заходи: створення інвестиційного паспорта ОТГ; інформування та заохочення підприємців до участі у грантових та кредитних програмах; інвентаризацію та створення бази незадіяних приміщень, виробничих площ, обладнання, устаткування, об'єктів незавершеного будівництва; допомогу суб'єктам малого підприємництва для забезпечення їх участі в замовленнях щодо виконання робіт та надання послуг за бюджетні кошти через систему Prozorro; співпрацю з професійно-технічними навчальними закладами з метою розвитку спеціальностей, які відповідають потребам бізнесу; організаційно-консультаційну роботу.

Таким чином, основним напрямком формування підприємницького середовища територіальних громад є подолання проблем для залучення на їх територію суб'єктів господарювання, тобто визначення та позиціонування громади як просторової бази для розміщення підприємницьких структур, стимулювання підприємницької активності жителів громади, а також залучення інвестицій на територію громади (цілі стимулювання підприємницького середовища визначено на рис. 3.8).

Дослідження особливостей розвитку територіальних громад, які формують середовище для залучення на їх територію інвестиційних ресурсів та підприємницьких структур, дозволяє назвати основні чинники їх конкурентоспроможності: геопросторове розміщення, рівень розвитку технічної та комунальної інфраструктури, наявність

¹³⁰ Програма розвитку малого і середнього підприємництва у Вишнівецькій ОТГ на 2018-2019 рр. URL: <http://crrp.org.ua/havings/files/2017/10/Prohrama-rozvytku-MSP-Vyshnivetska-OTH-2018-19.pdf> (дата звернення: вересень 2017).

¹³¹ Дорожня карта розвитку малого та середнього підприємництва Тростянецької ОТГ Миколаївського району Львівської області. URL: http://rozdil.com.ua/wp-content/uploads/2016/07/Dorozhnya-karta-rozvitku-MSP-Trostryanetskoyi-OTG_povna-versiya.pdf (дата звернення: серпень 2017).

та кваліфікація трудових ресурсів, місцевий бізнес-клімат, особливості формування попиту в населення, особливості функціонування органів місцевого самоврядування (рис. 3.9).

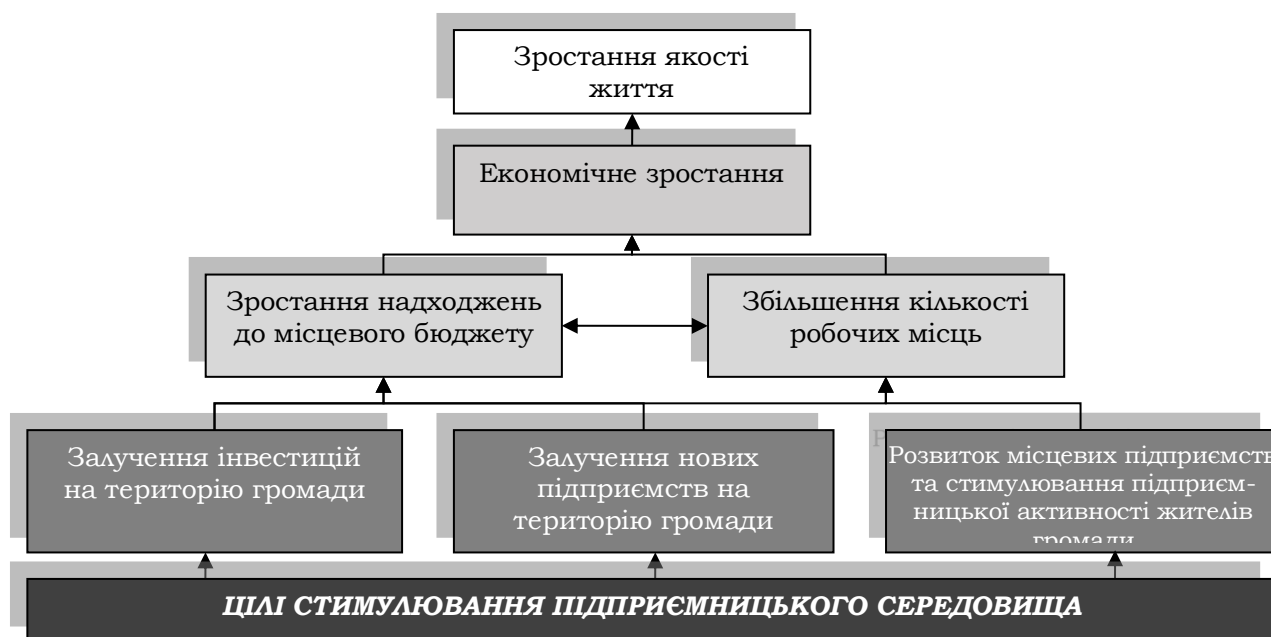

Рис. 3.8. Цілі формування підприємницького середовища територіальної громади

При цьому конкурентні переваги територіальної громади для окремих підприємств суттєво відрізняються, що залежить від сфери здійснення економічної діяльності, рівня розвитку підприємства та його внутрішньої політики.

Органи місцевого самоврядування як суб'єкти формування підприємницького середовища на території громади мають різний вплив на забезпечення чинників її конкурентоспроможності.

Відтак постає питання визначення ключових інструментів формування підприємницького середовища, серед яких можна виділити п'ять груп:

- стабільна і прозора юридична та фіскальна системи, сформована в межах повноважень органів місцевого самоврядування;
- ефективне розпорядження комунальною власністю;
- землекористування, яке спрямоване на зменшення юридичних перешкод у сфері розпорядження;
- плани розвитку земель, які б точно визначали правила просторового управління, виражаючи концепцію соціально-економічного розвитку, яка була прийнята та виконується;

Рис. 3.9. Чинники конкурентоспроможності територіальної громади
Джерело: розробка автора

- правова культура органів місцевого самоврядування та посадових осіб, сприятливі наміри щодо інвесторів, ефективна та компетентна співпраця з ними.

Існує багато інструментів, які можна застосувати в процесі формування підприємницького середовища. Найважливішим є питання їх ефективного «поєднання» для створення довгострокової, послідовної політики підтримки підприємництва. Стабільність забезпечених органами місцевого самоврядування умов та ефективність застосовуваних інструментів також визначаються як ключовий елемент формування підприємницького середовища, на що звертають увагу західні економісти. Вони стверджують, що органи місцевого самоврядування доволі рідко застосовують наявні інструменти для підтримки розвитку підприємницького середовища у довгостроковій перспективі, в основному через об'єктивне обмеження бюджетних ресурсів¹³². При цьому, відсутність цілісної політики на рівні громади може бути обмежувальним чинником ефективності використання інструментів стимулювання підприємництва.

Відтак, основними інструментами формування підприємницького середовища на території громади є встановлення (в межах законодавства) місцевих податків та зборів, а також повноваження громади в сфері управління землями.

Щодо встановлення місцевих податків та зборів на рівні органів місцевого самоврядування територіальної громади, варто звернути увагу на висновки польських економістів, якими було проведено дослідження впливу місцевих податків на розвиток підприємницького середовища в умовах фінансової децентралізації. Було висунуто такі тези:

1. Найчастіше причиною зниження податкових ставок та встановлення податкових пільг є бажання місцевого самоврядування стимулювати підприємницьке середовище. Проте гміни зі зниженими місцевими податками не розвиваються швидше і динамічніше. Навпаки, гміни, які залучили на свою територію інвесторів (наприклад, Тарново Подгурне, Кобежице, Неполоміце), використовують максимальні ставки та не вводять жодних податкових пільг¹³³ (T. Skica, T. Wolowiec);

¹³² Skica T., Bem A., Zygadlo K. The role of local government in the process of entrepreneurship development. E-Finanse: Financial Internet Quarterly. University of Information Technology and Management, Rzeszów. 2013, vol. 9/ nr. 4. P. 1-24.

¹³³ Skica T., Bem A., Zygadlo K. The role of local government in the process of entrepreneurship development. E-Finanse: Financial Internet Quarterly. University of Information Technology and Management, Rzeszów. 2013, vol. 9/ nr. 4. P. 1-24.

2. Зниження лише ставок для окремих місцевих податків характеризується меншим впливом на формування підприємницького середовища, ніж у випадку побудови системи спільного застосування податкових пільг, зниження податкових ставок та відстрочки податкових платежів¹³⁴ (T. Skica, T. Wolowiec);

3. Високі, проте стабільні, податки є менш шкідливими для формування підприємницького середовища на відповідній території, ніж нижчі податки, розмір яких часто змінюється. Найважливішим фактором ефективності місцевих податкових стимулів є прозорість податкової системи та орієнтація на довгострокову стабільність, а не лише «політика податкових ставок»¹³⁵ (Bończak-Kucharczyk E., Herbst K. та Chmura K.).

В Україні в умовах встановлення на рівні територіальної громади місцевих податків та зборів Податковим кодексом України визначено (ст. 10): обов'язковими для встановлення місцевими радами є єдиний податок та податок на майно в частині плати за землю та транспортного податку. Щодо податку на майно в частині податку на нерухоме майно, відмінного від земельної ділянки, а також збору за місця для паркування транспортних засобів та туристичного збору, місцеві ради самостійно (в межах повноважень) вирішують питання їх встановлення – вони не є обов'язковими для запровадження.

Окрім того, Податковим кодексом визначено: до повноважень органів місцевого самоврядування належить також і визначення інших аспектів справляння місцевих податків і зборів. Так, органами місцевого самоврядування приймається рішення про встановлення місцевих податків та зборів, в якому обов'язково визначаються об'єкт оподаткування, платник податків і зборів, розмір ставки та податковий період, а також можуть бути передбачені податкові пільги в межах, визначених Податковим кодексом.

Рішення про встановлення місцевих податків та зборів офіційно оприлюднюється відповідним органом місцевого самоврядування до 15 липня року, що передує бюджетному періоду, в якому планується застосовування встановлюваних місцевих податків та зборів або змін (плановий період). В іншому разі норми відповідних рішень застосовуються не раніше початку бюджетного періоду, що настає за

¹³⁴ Там само

¹³⁵ Bończak-Kucharczyk E., Herbst K., Chmura K. Jak władze lokalne mogą wspierać przedsiębiorczość. Warszawa: Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Fundacja Promocji Małych i Średnich Przedsiębiorstw. 1998. URL: <https://poig.parp.gov.pl/files/74/81/93/Lokalne.pdf> (Last accessed: september 2017).

плановим, а в визначеному бюджетному періоді встановлюються мінімальні ставки обов'язкових для встановлення місцевих податків. Щодо плати за землю, застосовуються ставки, які діяли до 31 грудня року, який передує бюджетному періоду.

Важливим аспектом встановлення місцевих податків та зборів є надання пільг. При цьому, ознакою податкових пільг є їх зв'язок з іншими елементами податку, що виступає передумовою їх різноманітності та форм прояву. На основі цього можна виділити основні види податкових пільг:

- звільнення від оподаткування певних категорій платників податку;
- виключення з об'єкта оподаткування певних його елементів;
- зменшення бази оподаткування (встановлення неоподатковуваного мінімуму/ максимуму бази оподаткування, виключення з бази оподаткування сум, визначених законодавством);
- зниження податкових ставок;
- застосування спеціального методу обліку податку;
- зменшення суми відповідного податку до сплати через виключення певної її частини (для прикладу, застосування податкової кредиту для забезпечення стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності);
- збільшення податкового періоду.

Для прикладу, при встановленні на території громади податку на нерухоме майно, законодавством звільняються від оподаткування квартири або їх частки до 60 кв.м., житлові будинки – 120 кв.м. З урахуванням зазначеного органи місцевого самоврядування встановлюють пільги з податку, що сплачується на відповідній території. Пільги для фізичних осіб визначаються виходячи з їх майнового стану та рівня доходів, для юридичних осіб - залежно від майна, яке є об'єктом оподаткування. При цьому, пільги не застосовуються, якщо площа об'єкта оподаткування перевищує п'ятикратний розмір неоподаткованої площі, та у випадку, коли власник об'єкта використовує його з метою одержання доходу.

Ставки податку на нерухоме майно також встановлюються за рішенням місцевої ради у розмірі, що не перевищує 1,5% розміру мінімальної заробітної плати. При цьому, Податковим кодексом передбачено: при встановленні ставки податку органами місцевого самоврядування має враховуватися розташування (зональність) та тип об'єкта нерухомості.

Органи місцевого самоврядування по різному використовують можливості встановлення податку на нерухомість. Якщо звернутися до практики визначення ставок податку в обласних центрах Карпатського регіону, можна виділити зовсім різні підходи^{136;137;138;139;140} (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Особливості встановлення ставок податку на нерухоме майно міськими радами міст Карпатського регіону

Місто	Визначення ставок			
	для фізичних осіб	для юридичних осіб		
Ужгород	0,4% - для об'єктів житлової нерухомості; 0,2% - для об'єктів нежитлової нерухомості	0,4% - для об'єктів житлової нерухомості; Для об'єктів нежитлової нерухомості – в залежності від зони розташування об'єкту: 0,4% - I зона; 0,5% - II зона; 0,6% - III зона		
Івано-Франківськ	0,5% МЗП – для об'єктів житлової нерухомості. Для об'єктів нежитлової нерухомості, % МЗП:			
		I зона	II зона	III зона
	Будівлі готельні	1,0	0,8	0,5
	Будівлі офісні	0,8	0,5	0,3
	Будівлі торговельні	1,0	0,8	0,8
	Гаражі	0,3	0,2	0,1
	Господарські (присадибні) будівлі	0	0	0
	Підвали в багатоповерхових будинках у власності фізичних осіб, які не використовуються у підприємницькій діяльності	0	0	0
	Будівлі для публічних виступів, нічні клуби	1,0	1,0	1 0
Інші будівлі	0,8	0,5	0,5	
Львів	0,5% МЗП – для квартир; 1% - для житлових будинків	1,5% МЗП - для об'єктів житлової нерухомості; Для об'єктів нежитлової нерухомості – в залежності від зони розташування об'єкту: 1,25% - I зона; 1.0% - II зона:		

¹³⁶ Про внесення змін до рішення міської ради VI скликання від 25.06.2015 р. №1635 та рішення міської ради VII скликання від 28.01.2016 р. №80 щодо справляння в місті Чернівцях місцевих податків і зборів: Рішення 21 сесії VII скликання Чернівецької міської ради від 9.02.2017 р. № 581. URL:<http://www.chernivtsy.eu/portal/f/mr/ses2017021-581.doc> (дата звернення: вересень 2017).

¹³⁷ Про внесення змін до ухвали міської ради від 14.07.2011 № 664 «Про затвердження Положення про податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки»: Ухвала Львівської міської ради від 9.02.2017 р. № 1469. URL: <https://www8.city-adm.lviv.ua/inTEAM/Uhvaly.nsf/91c21bb29b2b4f47c22571340037f910/fccc32d81a58cf33c22580c700453ad8?OpenDocument> (дата звернення: вересень 2017).

¹³⁸ Про встановлення місцевих податків та зборів на території м. Івано-Франківська: Рішення Івано-Франківської міської ради від 28.01.2016 р. № 10-3. URL: <http://www.namvk.if.ua/dt/30313> (дата звернення: вересень 2017).

¹³⁹ Про зміни до рішень міської ради 16.01.2015 р. № 1618: Рішення Ужгородської міської ради від 4.02.2016 р. № 97. URL:http://rada-uzhgorod.gov.ua/rada_docs_taxonomy/mistsevi-podatky-ta-zbory (дата звернення: вересень 2017).

¹⁴⁰ Про місцеві податки та збори: Рішення Ужгородської міської ради від 16.01.2015 р. № 1618. URL: http://rada-uzhgorod.gov.ua/rada_docs_taxonomy/mistsevi-podatky-ta-zbory (дата звернення: вересень 2017).

		0,75% - III зона
Чернівці	0,1% МЗП - для квартир до 120 кв.м, житлових будинків до 250 кв.м, для різних типів об'єктів житлової нерухомості за сумарну загальну площу до 370 кв.м; 0,5% - для квартир площею 120-145 кв.м, житлових будинків 250-300 кв.м; 0,5% - для складських приміщень; 1% - для квартир площею більше 145 кв.м, житлових будинків більших 300 кв.м, для різних типів об'єктів житлової нерухомості за сумарну загальну площу більшу 370 кв.м; 1% - для інших типів об'єктів нежитлової нерухомості; 25 000 грн. - для квартир площею понад 300 кв.м, житлових будинків понад 500 кв.м	0,5% МЗП - для складських приміщень 1% - для інших типів об'єктів нежитлової та житлової нерухомості

Найвищими ставками податку на нерухомість характеризується м. Львів. При цьому, за основу при оподаткуванні для юридичних осіб взято розташування об'єкта оподаткування. За таким принципом встановлено ставки цього податку і в м. Ужгороді. В Івано-Франківську, окрім зональності, враховано також тип об'єкта оподаткування. Натомість, в м. Чернівці ставка оподаткування різниться лише для фізичних осіб за площею об'єкта оподаткування.

Таким чином, при встановленні податку на нерухоме майно органи місцевого самоврядування мають широкі повноваження. Попри це, слід зазначити, що рішення міських рад міст, досвід яких проаналізовано, датуються 2016 та 2017 рр., що свідчить про відсутність стабільності при встановленні податку на нерухоме майно.

Аналогічно, органи місцевого самоврядування мають повноваження щодо встановлення плати за землю. Для прикладу, у м. Львові основною ставкою при оподаткуванні платою за землю є 1% нормативної грошової оцінки. Попри це, є об'єкти, які оподатковуються за значно нижчою ставкою – 0,03% (сільськогосподарські угіддя для багаторічних насаджень, земельні ділянки, зайняті житловим фондом, автостоянками для громадян, гаражно-будівельними, дачно-будівельними та садівницькими товариствами тощо). Високі ставки плати за землю встановлені для земельних ділянок на територіях і об'єктах природоохоронного, рекреаційного та історико-культурного призначення, які використовуються не за функціональним призначенням (1,5-7,5% нормативної грошової оцінки), а також земельні ділянки, на яких

розташовані аеродроми, об'єкти енергетики, землі залізничного транспорту (25%)¹⁴¹.

Зважаючи на вищезазначене, слід акцентувати увагу на деяких аспектах. Зниження місцевих податків та зборів може бути лише тимчасовим заходом органів місцевого самоврядування для залучення на територію громади суб'єктів господарювання. Місцеві податки та збори є вагомим дохідним джерелом бюджетів громад, тому їх зниження на тривалий період може негативно вплинути на рівень їх фінансової спроможності. Натомість, значно важливішим є визначення та дотримання політики органів місцевого самоврядування щодо встановлення місцевих податків та зборів та визначення ставок і пільг по податках хоча б на середньострокову перспективу (3 роки).

Слід зауважити, що в процесі формування ОТГ такі громади на початку свого функціонування приймають рішення про нормативну грошову оцінку землі, яка знаходиться в їх розпорядженні. Відповідно до Закону України «Про оцінку земель»¹⁴², нормативна грошова оцінка проводиться раз на 5-7 років юридичними особами – розробниками документації із землеустрою для органів місцевого самоврядування. Статтею 5 Закону визначено, що така оцінка земельних ділянок здійснюється для:

- встановлення розміру плати за землю;
- визначення розміру державного мита при міні, спадкуванні та даруванні, купівлі-продажу ділянок згідно із законом;
- розрахунку орендної плати за земельні ділянки державної і комунальної форм власності тощо.

Відтак, проведення нормативної грошової оцінки земельних ділянок є засобом залучення додаткових фінансових ресурсів до місцевих бюджетів через встановлення більш вигідних для територіальної громади розмірів орендної плати, плати за землю та визначення більш точної вартості землі, з урахуванням її розміщення, функціонального призначення та інших характеристик.

Важливим інструментом формування підприємницького середовища територіальною громадою є управління земельними ресурсами. На сьогодні, попри анонсування передачі земель поза

¹⁴¹ Про встановлення ставок земельного податку та пільг щодо земельного податку, що сплачується на території м. Львова: Ухвала Львівської міської ради від 29.01.2015 р. № 4330. URL: <https://www8.city-adm.lviv.ua/inTEAM%5CUhvaly.nsf/%28SearchForWeb%29/A993293D59A63109C2257DE4002CC07C?OpenDocument> (дата звернення: вересень 2017).

¹⁴² Про оцінку земель: Закон України від 11.12.2003 р. №1378-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1378-15> (дата звернення: вересень 2017).

межами населених пунктів у розпорядження територіальних громад, за громадами закріплені лише землі в межах населених пунктів. Землі сільськогосподарського призначення, які переважно мають статус «землі за межами населених пунктів», перебувають у державній власності та розпорядженні.

Відповідно до Земельного кодексу України, на даний час в сфері управління земельними ресурсами територіальні громади характеризуються такими власними повноваженнями:

- планування використання території населеного пункту;
- управління земельними ресурсами в межах населених пунктів;
- розпорядження землями комунальної власності;
- встановлення ставки земельного податку;
- вирішення земельних спорів;
- затвердження документації з землеустрою, передбаченої Земельним кодексом України;
- розробка і затвердження програми здійснення землеустрою на території ОТГ.

З позиції планування використання території населеного пункту основним документом виступає генеральний план, який, відповідно до ДБН Б.1.1 – 15:2012¹⁴³, є основним видом містобудівної документації на місцевому рівні, призначеної для обґрунтування довгострокової стратегії планування та забудови та іншого використання території населеного пункту. Генеральний план розробляється та затверджується в інтересах територіальної громади, проте, з урахуванням державних, громадських та приватних інтересів.

Таким чином, генеральний план виступає інструментом територіальної громади в напрямку формування підприємницького середовища, оскільки саме цим документом визначаються:

- функціонально-планувальна структура населеного пункту;
- пропозиції щодо зміни межі населеного пункту.

Відповідно до ДБН Б.1.1-14:2012¹⁴⁴, планувальна структура території включає розташування основних структурних елементів планування території, а функціональна – використання території за переважними функціями (багатофункціональна, громадська, житлова, промислова тощо). Відтак, органи місцевого самоврядування мають

¹⁴³ Склад та зміст генерального плану населеного пункту. ДБН Б.1.1-15:2012. Київ: Мінрегіон України. 2012. 37 с.

¹⁴⁴ Склад та зміст детального плану території. ДБН Б.1.1-14:2012. Київ: Мінрегіон України. 2012. 28 с.

безпосередній вплив на визначення та зміну функціонального призначення земельних ділянок, планувальної структури території, організації вулично-дорожньої та транспортної мережі та мають можливість зміни межі населеного пункту, що означає використання додаткового земельного ресурсу.

Земельні ресурси територіальної громади – це передовсім землі, які знаходяться в її комунальній власності. Розпорядження землями передбачає передачу, надання, вилучення, продаж, викуп, припинення права користування землею тощо. Зважаючи на особливості розвитку підприємницького середовища в Україні, при спробі залучення на територію громади підприємств мова йде про переваги купівлі-продажу або оренди земельних ділянок.

Продаж та надання в оренду земельних ділянок виступає вагомим джерелом доходів місцевих бюджетів та засобом формування підприємницького середовища на території громади. Така процедура сьогодні проходить в основному через процедуру земельних торгів (аукціонів), яка має ряд суттєвих переваг. По-перше, на аукціоні виставляються ділянки землі з землепорядною документацією, тобто набувач не витрачає часу на проходження процедур відведення і погодження. По-друге, оскільки ділянки продаються з відповідним цільовим призначенням, такий процес виступає етапом реалізації в дію плану забудови території громади. По-третє, аукціон є ефективним конкурентним та прозорим способом продажу/оренди земельних ділянок та забезпечує пошук ефективного землекористувача.

Таким чином, в напрямку формування підприємницького середовища на своїй території через використання земельного ресурсу як інструменту такого стимулювання, територіальна громада може:

- здійснити вплив на формування планувально-функціональної структури населених пунктів з метою пропозиції земельних ділянок підприємницьким структурам;
- вносити пропозиції щодо зміни меж населених пунктів, що дозволить залучити додаткові земельні ресурси;
- реалізувати своє право розпорядження земельними ділянками з метою залучення на територію громади інвестиційних ресурсів;
- стимулювати залучення на територію громади підприємств через надання податкових преференцій.

Як висновок, можна зауважити: розвиток підприємницького потенціалу територіальних громад залежить передовсім від економічної політики самої громади. Залучення та підтримка підприємств на території громади може стати кроком до формування

позитивного інвестиційного потенціалу громади та забезпечення її фінансової спроможності. Основними інструментами територіальної громади в даному випадку виступають місцеві податки та збори та повноваження в сфері управління землею. В напрямку використання цих інструментів органам місцевого самоврядування доцільно врахувати такі аспекти:

- встановлення місцевих податків та зборів має здійснюватися на певний строк (на нашу думку, не менше ніж на 3 роки) для забезпечення стабільності та надання суб'єктам господарювання можливості пристосування довідповідних умов;

- зниження ставок місцевих податків та зборів може бути лише короткотривалим заходом органів місцевого самоврядування для залучення на територію громади нових суб'єктів господарювання;

- необхідність стимулювання до підприємницької діяльності мешканців громади, їх навчання та інформування є важливим напрямком формування підприємницького середовища;

- необхідною є офіційна реєстрація ведення підприємницької діяльності на території громади, що в умовах реформи місцевого самоврядування лежить в колі інтересів передовсім органів місцевого самоврядування;

- формування планувально-функціональної структури населеного пункту має здійснюватися з урахуванням стратегічних планів або програм розвитку територіальної громади для забезпечення максимально ефективного використання землі та соціально-економічного розвитку;

- оскільки суб'єкти господарювання віддають перевагу купівлі земельних ділянок перед її орендою, органи місцевого самоврядування повинні вирішувати питання продажу/оренди в кожному окремому випадку, виходячи з можливої вигоди та ризиків, які несе така угода.

НАРОЩЕННЯ ПОДАТКОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІСКАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Реформування системи місцевого самоврядування в Україні в напрямку формування фінансово та економічно спроможних адміністративно-територіальних утворень базового рівня включає суттєве переформатування бюджетно-податкової системи як основного джерела фінансових ресурсів територіальних громад та держави загалом. Нарощення фінансово-економічного потенціалу та забезпечення ефективного його використання передбачає передовсім дослідження та удосконалення його податкової складової як, по-перше, ключового «наповнювача» бюджетів, по-друге, стимулятора (або дестимулятора) економічного розвитку громади.

Характерними особливостями розвитку податкової системи України є її нестабільність, що відповідно сповільнює розвиток підприємницької діяльності та характеризується дестимуляційним впливом на економічний розвиток громад в довгостроковому вимірі. Відтак, першочерговим є забезпечення стабільності податкової системи відповідно до чітко визначених фундаментальних принципів розвитку оподаткування, які суттєво зменшать політичний вплив на формування та функціонування системи. Такими орієнтирами податкової реформи є:

- досягнення соціальної справедливості при оподаткуванні;
- рівномірний розподіл податкового навантаження та його поступове прогнозоване зниження;
- спрощення адміністрування податків та зборів;
- мінімізація витрат на забезпечення сплати та адміністрування податків та зборів;
- забезпечення стимулюючого впливу податків та зборів на розвиток фінансово-економічного потенціалу територій;
- гармонізація податкового законодавства до норм та вимог ЄС відповідно до обраного євроінтеграційного вектора розвитку Української держави¹⁴⁵.

¹⁴⁵ Бюджетна політика: прагматичні підходи до стратегічних рішень / Аврамченко К.В., Дешко А.Л., Жаліло Я.А. та ін. СТ-ДРУК, Київ. 2016. 112 с.

Щодо зазначених орієнтирів, в рамках децентралізації та формування спроможних об'єднаних територіальних громад, питання забезпечення стимулюючого впливу оподаткування для економічного розвитку територій виступає першочерговим. Проте спроби направлення податкової реформи в напрямку зниження податкових ставок та податкового навантаження для стимулювання розвитку підприємництва характеризуються значними ризиками. Перш за все це пов'язано з потребою забезпечення цілого комплексу умов, необхідних для прискорення розвитку підприємництва на відповідній території, серед яких: наявність сприятливого підприємницького клімату, ринків збуту продукції та їх достатньої місткості, відповідної інфраструктури, фінансових ресурсів для розвитку підприємств тощо. За відсутності зазначених умов кошти, вивільнені в результаті зниження податкового навантаження, опиняючись в розпорядженні суб'єктів господарювання та в руках населення можуть бути фактором підвищення інфляції та девальвації національної валюти, таким чином провокуючи гальмівні за впливом заходи макроекономічної стабілізації¹⁴⁶.

Важливим є також зниження податкового навантаження та забезпечення соціальної справедливості оподаткування з одночасним збереженням відповідно стабільного рівня доходів бюджетів. Недоцільним є надмірне спрощення податкової системи, яке передбачає зменшення кількості податків та зборів, використання недиференційованих податкових ставок, а також мінімізацію винятків з загальних правил оподаткування. Таке «спрощення» спричиняє втрату можливості стимулювання та регулювання державою та, в окремих випадках, органів місцевого самоврядування соціально-економічного розвитку території через використання гнучкості податкової системи.

Відтак, основним змістом податкової реформи на місцевому рівні має стати формування таких умов оподаткування, при яких податки, виступаючи основним та достатнім джерелом доходів місцевих бюджетів, ефективно виконували соціально-вирівнюючу та регуляторно-стимулюючу функції для нарощення фінансово-економічного потенціалу територіальних громад.

Склад податкових доходів місцевих бюджетів міст обласного значення, міста Києва, районних бюджетів, бюджетів об'єднаних територіальних громад, бюджетів міст районного значення, сільських

¹⁴⁶ Там само

та селищних бюджетів включає відповідні податкові надходження відповідно до статей 64 та 69 Бюджетного кодексу України (табл. 3.3).

Важливим є виокремлення взаємозалежності формування податкових платежів від рівня розвитку економіки території, а також потенційних можливостей її зростання. У додатку Г наведено джерела податкових надходжень до місцевих бюджетів та їх спрямування на забезпечення видатків бюджетів.

Основними податковими надходженнями, які надходять до Державного та місцевих бюджетів в нашій державі, є податок на додану вартість (36,24% всіх податкових надходжень до бюджету), податок на доходи фізичних осіб (20,39%), податок на прибуток підприємств (15,54%). З них лише 25% податку на доходи фізичних осіб та податок на прибуток підприємств, які знаходяться у комунальній власності, до внесення змін в Бюджетний та Податковий кодекси залишалися в місцевих бюджетах.

Щодо останнього, податок на прибуток підприємств, які знаходяться у комунальній власності – це менше 1,5% податку на прибуток підприємств, тобто на місцях залишилася сота частка податку на прибуток.

Податок на доходи фізичних осіб займає провідне місце у питанні формування фінансового ресурсу місцевих бюджетів, відповідно, від його обсягу перш за все залежить спроможність територіальної громади виконувати покладені на неї функції.

Відповідно до Бюджетного кодексу, в обласні бюджети надходить 15% податку на доходи фізичних осіб, в бюджети об'єднаних територіальних громад, міст обласного значення, та райони – 60%, до державного бюджету – 25%, а в сільські, селищні та бюджети міст районного значення зарахування частки надходжень від даного податку законодавством не передбачено. Таким способом – наданням об'єднаним громадам потужного дохідного джерела та відсутність його у решти громад – влада намагається мотивувати громади приєднатися до реалізації адміністративно-територіальної реформи та об'єднуватися з метою формування адміністративно-територіальних одиниць з спроможними та самодостатніми громадами.

Таблиця 3.3

Склад податкових надходжень в доходах місцевих бюджетів

Податкові надходження	Обласні бюджети	Бюджети міст обласного значення, міста Києва, районних бюджетів, бюджетів об'єднаних територіальних громад	Бюджети міст районного значення, сільських, селищних бюджетів
Загальнодержавні податки			
Податок на доходи фізичних осіб	15%	60% - для перелічних бюджетів (окрім м.Києва) 40% - для м. Києва	-
Рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів	50%	50%- для м.Києва	-
Рентна плата за спеціальне використання води	50%	50%- для м.Києва	-
Рентна плата за користування надрами (видобування нафти, природного газу та газового конденсату)	1,5%	1,5%	2%
Плата за використання інших природних ресурсів	100%	100% - для м.Києва	-
Акцизний податок з реалізації підакцизних товарів	-	100%	100%
Акцизний податок з вироблених платниками підакцизних товарів	100% - для АРК	-	-
Податок на прибуток підприємств	10%	10%- для м. Києва	-
Податок на прибуток підприємств комунальної форми власності	100%	100%	100%
Рентна плата за користування природними ресурсами місцевого значення	-	100%	100%
Екологічний податок	30%	25% - для перелічних бюджетів, 80% - для м.Києва	25%
Місцеві податки і збори			
Податок на майно(податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки; транспортний податок; плата за землю)	-	100%	100%
Єдиний податок	-	100%	100%
Збір за місця для паркування транспортних засобів	-	100%	100%
Туристичний збір	-	100%	100%

На мобілізацію надходжень від оподаткування цим податком впливають такі фактори:

- кількість та можливості розвитку суб'єктів господарської діяльності, зареєстрованих/розташованих на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці;

- рівень тіньового сектору економіки – поширення проблеми виплати заробітної плати «в конвертах», прихованої зайнятості населення та рівня безробіття;

-інвестиційна привабливість відповідної території та підприємницьких структур, розташованих в межах адміністративно-територіальної одиниці.

Податок на доходи фізичних осіб відіграє все більш значущу роль порівняно із податком на прибуток підприємств (відповідно 4,5-5,8 % ВВП проти 2,6-4,1 % ВВП у 2009-2016рр.). Подальше зростання прогресії податку на доходи, підвищення ставки на доходи по дивідендах, успішна детінізація та зростання заробітних плат у подальшому будуть посилювати цю тенденцію¹⁴⁷. Зменшення відсотку надходжень від цього податку до місцевих бюджетів не сприятиме фінансовій забезпеченості громад та підтримці фінансової децентралізації, анонсованої центральними органами влади.

Одним з основних «замінників» фінансових надходжень від податку на доходи фізичних осіб пропонується закріплення за місцевими бюджетами частки податку на прибуток підприємств. Реформуванням податково-бюджетної системи України в 2014 році передбачено зарахуванням 10% податку на прибуток підприємств до бюджету АРК та обласних бюджетів. Таке нововведення характеризується як можливість стимулювання відповідних органів місцевого самоврядування та територіальних громад ефективно експлуатувати розташовані на території адміністративно-територіальної одиниці виробничі об'єкти та інші приватні підприємства та сприяти їх розвитку, а також створювати умови для залучення інвесторів та підприємців, оскільки саме від рівня розвитку виробничих потужностей та наявності суб'єктів господарювання на відповідній території залежать суми надходжень до місцевого бюджету від податку на прибуток підприємств. Проте, ефективнішим та більш мотивуючим було б зарахування частини доходів від оподаткування податком на прибуток підприємств безпосередньо в місцеві бюджети сіл, селищ та міст. Саме така зміна системи оподаткування стала б справжнім стимулом для громад найнижчого рівня управління до залучення інвесторів та розвитку бізнесу на території відповідної адміністративної одиниці.

Відповідно, як і в ситуації з податком на доходи фізичних осіб, надходження від оподаткування податком на прибуток прямо залежить від діяльності місцевих органів влади щодо забезпечення

¹⁴⁷ Стратегічні пріоритети і завдання податкової реформи в Україні: Аналітична доповідь / Національний інститут стратегічних досліджень при Президенті України. Відділ фінансової безпеки. 2015, №46.Серія «Економіка». URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/podatкова_ref-21822.pdf (дата звернення: серпень 2016).

позитивного інвестиційного клімату, формування інфраструктури території, ефективним моніторингом та контролем за веденням господарської діяльності, стимулюванням розвитку підприємництва на території адміністративно-територіальної одиниці, що дає можливість забезпечення достатньої кількості робочих місць. В іншому випадку, спостерігається міграція населення до великих міст на роботу, ситуація, коли адміністративно-територіальна одиниця стає «спальним пунктом» для її населення, що негативно впливає на перспективи економічного та фінансового потенціалу території.

Відповідно до висновків економістів та дослідників основ фінансової теорії, важливою умовою ефективного розвитку багаторівневої бюджетної системи є формування тісних взаємозв'язків між податками, які сплачуються на відповідній території та надходять до відповідних місцевих бюджетів, та вигодами, які отримують платники цих податків. Відтак споживачі суспільних послуг, проживаючи на відповідній території, сплачують до місцевого бюджету податки як плату за те, що вони одержують.

Саме такий підхід донедавна використовувався щодо трактування ПДФО. Відповідно до Закону України «Про податок з доходів фізичних осіб» від 22.05.2003 р. ПДФО – це плата фізичної особиста за послуги, які надаються їй територіальною громадою, на території якої така фізична особа має податкову адресу або розташовано особу, що утримує цей податок¹⁴⁸. Втрата чинності вищезазначеним Законом¹⁴⁹ відбулася на основі прийняття Податкового кодексу України, відповідно до якого визначення податку було вилучене, що «розмило» трактування економічної сутності ПДФО. В подальшому наслідком цього став перерозподіл надходжень від ПДФО до бюджетів різних рівнів на користь державного бюджету в результаті реформи місцевого самоврядування та фінансової децентралізації. Якщо до реформи, у 2014 році, частка надходжень ПДФО до місцевих бюджетів складала 83,2% усіх надходжень від оподаткування податком, то у 2016 році – 56,9%. Перш за все, ПДФО як джерело доходів втратили бюджети сіл, селищ та міст районного значення. Відтак відбулося нівелювання податку як плати за надані суспільні послуги.

Попри це, європейський досвід справляння та зарахування ПДФО засвідчує, що цей податок виступає:

¹⁴⁸ Про податок з доходів фізичних осіб: Закон України від 22.05.2003 р. № 889-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/889-15> (дата звернення: червень 2016).

¹⁴⁹ Там само

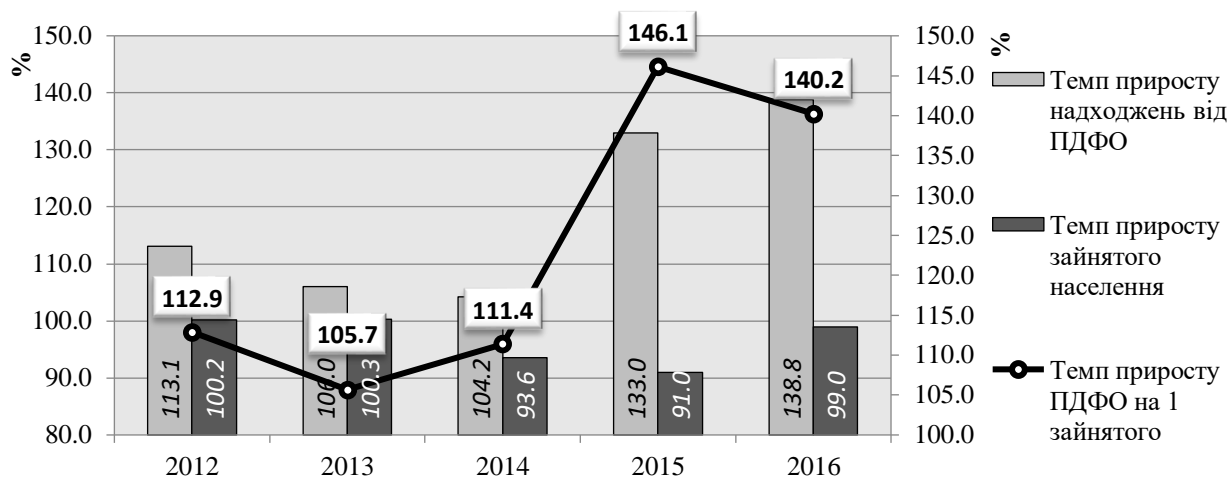
- по-перше, інструментом забезпечення фіскальної самостійності місцевих бюджетів. В таких країнах, як Австрія, Німеччина та Угорщина запроваджено місцевий податок з доходів, сформований як надбавка до державного податку з доходів фізичних осіб. В Швейцарії встановлення розміру надбавки визначається на локальному рівні в межах, визначених законодавством. Відтак, можна говорити про доцільність вивчення можливостей запровадження такої практики в Україні в умовах фінансової децентралізації. Натомість в Україні сьогодні відбуваються зворотні процеси – збільшення концентрації доходів від ПДФО у державному бюджеті;

- по-друге, індикатором ефективності розвитку підприємницької діяльності та залучення інвестиційних ресурсів на відповідній території, зокрема є вагомим показником ефективності ринку праці. При цьому, справедливість в оподаткуванні цим податковим платежем оцінюється не через оцінку сплати податку – «хто скільки сплатив», а через оцінку вірності розподілу податкового навантаження на платників – «скільки коштів залишається у платника податку після його сплати». Тобто на перше місце висувається сприйняття ПДФО як інструмента підвищення фінансово-економічного потенціалу території, що є особливо важливим для забезпечення фінансової спроможності територіальних громад в Україні.

Дослідження можливості нарощення фінансово-економічного потенціалу територіальних громад через оптимізацію системи оподаткування та розподілу податків до бюджетів різних рівнів дозволило виокремити проблеми та напрямки оптимізації справляння ПДФО до місцевих бюджетів.

1. В Україні при оподаткуванні ПДФО передбачене однакове податкове навантаження як на соціально незахищені верстви населення, так і на громадян з доходами, вищими за середні, що не відповідає принципу соціальної справедливості та є неефективним з позиції характеристики ПДФО як засобу стимулювання розвитку фінансово-економічного потенціалу території.

Доказом цього твердження є оцінка податку як фіскального показника (рис. 3.10).

	2012	2013	2014	2015	2016
ПДФО на 1 особу	1492,2	1583,9	1655,5	2329,0	3245,6
ПДФО на 1 працюючого	3535,2	3735,6	4161,0	6080,5	8526,3
ПДФО на 1 працюючого/ПДФО на 1 особу	2,37	2,36	2,51	2,61	2,63

Рис. 3.10. Оцінка ПДФО як фіскального показника¹⁵⁰

Помітними є тенденції зменшення кількості зайнятого населення – починаючи з 2014 року (якщо причиною зменшення у 2014 році стало неврахування зайнятого населення Автономної Республіки Крим та окупованих територій Донецької та Луганської областей, то у 2015-2016 рр. це може бути свідченням зростання безробіття та кількості зайнятих в тіньовому секторі економіки).

Щодо показників темпу приросту надходжень ПДФО та ПДФО на одного зайнятого, бачимо їх зростання. Зростання надходжень від ПДФО можна пояснити, по-перше, інфляційним чинником, по-друге, збільшенням ставки податку та зростанням мінімальної заробітної плати в бюджетному секторі. Натомість темп приросту ПДФО на одного зайнятого значно вищий зростання надходжень ПДФО до Зведеного бюджету України. За період з 2014 до 2016 року цей показник зріс удвічі – з 4161,0 грн. до 8526,3 грн., що вказує на зростання податкового навантаження. Крім того, збільшення різниці між ПДФО на одного зайнятого та ПДФО на одну особу знову ж таки свідчить про приховування доходів громадян, тобто зростання тих, хто працює в тіньовому секторі економіки. Таким чином, використання пропорційної схеми при оподаткуванні ПДФО засвідчило свою неефективність.

¹⁵⁰ www.treasury.gov.ua – Веб-портал Державної казначейської служби України.

Натомість в більшості розвинених країн використовується прогресивна шкала оподаткування ПДФО з використанням різних ставок для населення з різними рівнями доходів. Слід зауважити, що в більшості таких країн громадяни з низькими показниками доходів звільняються від сплати податку, натомість особи з високими показниками доходів сплачують ПДФО до бюджету за ставками 30-50% (в Канаді ставка ПДФО – 29%, в США – 35%, у Франції – 40%, в Німеччині та Австралії – 45%, Іспанії – 47%, Великобританії та Японії – 50%)¹⁵¹. Окрім того, при визначенні ставки ПДФО враховується сімейний стан платника, кількість працюючих у його сім'ї, наявність дітей та осіб, яких необхідно утримувати.

Існує велика кількість пропозицій щодо встановлення ставок ПДФО при введенні прогресивної шкали. Окремо звертається увага на можливість запозичення європейського досвіду через накладання прогресивних ставок, які застосовуються в розвинених європейських країнах, на економічне та інституційне середовище України. Проте, як звертають увагу Карлін М. І.¹⁵², Крисоватий А. І. та Юрій С. І.¹⁵³, це може призвести до негативних наслідків, оскільки економіка України суттєво відрізняється від рівня розвитку економіки країн розвиненої Європи. Обкладання багатих верств населення за високими ставками ПДФО на кшталт вищенаведених країн Європи в нашій державі може бути неефективним, оскільки велика частина таких доходів сформована в тіньовому секторі економіки. Як звертає увагу Карлін М. І., «доходи високозаможних верств населення доцільно обкладати не за допомогою високої ставки ПДФО, а з використанням підвищених податків на товари не першої необхідності... це позитивно сприймається більшістю суспільства, оскільки такий підхід краще дозволяє реалізувати принципи соціальної справедливості в оподаткуванні в бідній країні».

Відтак практика застосування прогресивної шкали оподаткування ПДФО є запорукою стимулювання соціально-економічного розвитку територіальних громад, а саме:

¹⁵¹ Духновська Л. М., Пономаренко Р. А. Вплив ставки податку на доходи фізичних осіб на доходи громадян України. Проблеми та перспективи регулювання міжнародних економічних відносин : збірник наукових праць. Дніпропетровськ. 2014. С. 266-270.

¹⁵² Карлін М. І. Встановлення ставок основних податків в Україні на основі принципу прогресивності. Регіональна економіка. 2015. №4. С. 102-107.

¹⁵³ Юрій С. І., Крисоватий А. І., Кошук Т. В. Сучасні тенденції розвитку європейського оподаткування та новітня парадигма податкової політики в Україні : монографія. Тернопіль: Тернопільський національний економічний університет, 2010. 292 с.

- сприяє зменшенню тих, хто ухиляється від сплати податків та працюють у тіньовому секторі економіки;

- використання прогресивної шкали оподаткування ПДФО є особливо ефективним для розвитку економіки. Адже вилучаючи фінансові ресурси у забезпеченого населення та залишаючи їх у малозабезпечених, держава перерозподіляє їх на користь останніх, стимулюючи таким чином використання коштів для споживання та заощадження, а відтак і розвитку економіки;

- є можливістю забезпечення соціальної справедливості та зниження податкового тягара, а також врахування індивідуальних характеристик життєдіяльності кожного платника ПДФО (сімейний стан, кількість дітей тощо).

2. Як уже зазначалося у параграфі 1.3, існує проблема з зарахуванням ПДФО до бюджету територіальної громади, на території якої фактично розташовано структурний підрозділ суб'єкта господарювання, чи за місцем реєстрації головного офісу. Для прикладу, у Львівській області одним з основних завдань є зарахування податку з доходів фізичних осіб, який сплачується автозаправними станціями ПАТ «Укрнафта» та ТЗОВ «ЮСК Україна», зареєстрованими в м. Києві, до бюджету області. Аналогічна ситуація і щодо найбільших підприємств Львівщини (Львівгаззбут, ТЗОВ «Овація», ТЗОВ «Галичина»), відокремлені підрозділи яких розміщені в одних населених пунктах, а податок з доходів фізичних осіб сплачують за місцем реєстрації підприємств¹⁵⁴.

Відповідно до ст. 95 Цивільного кодексу України¹⁵⁵, відокремленим підрозділом визначено філії та представництва, відомості про які підлягають обов'язковій реєстрації – включенню до ЄДРПОУ. При цьому, розташування підрозділу підприємства на іншій території не є причиною до внесення такого підрозділу до ЄДРПОУ, визначення його як відокремленого і взяття на облік як самостійного платника податків.

Відтак, законодавством України не обмежується права підприємства на самостійне визначення підрозділу структурним чи відокремленим. Невідокремлені (або де-факто відокремлені, але не зареєстровані) підрозділи не виступають самостійними платниками ПДФО, тобто нарахування та сплата податку здійснюється самою

¹⁵⁴ Звіт про роботу департаменту фінансів у 2016 році та завдання на 2017 рік. Департамент фінансів ЛОДА. 2017.

¹⁵⁵ Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. № 40-44.С.356.

юридичною особою за своїм місцезнаходженням. А ст. 168 Податкового кодексу України стосується виключно відокремлених підрозділів юридичних осіб, відомості про яких є внесеними до ЄДРПОУ та які визначені самостійними платниками податків.

Таким чином, виникла ситуація, коли в рамках чинного законодавства підприємствам була дана можливість самостійно визначати місце сплати ПДФО. Враховуючи особливості та принципи функціонування податкової системи, це неприпустимо. По-перше, характеризується негативним впливом на прогнозованість надходжень до бюджетів. По-друге, враховуючи тенденції до сплати податку підприємствами саме за місцем реєстрації головного офісу, якими в основному є великі міста, дана ситуація негативно впливає на фінансову спроможність сільських територіальних громад, на території яких розміщені та функціонують підрозділи підприємств.

ДФС України листом від 28.09.2015 року №20530/6/99-99-17-02-01-15, керуючись ст. 52 Податкового кодексу України, надало роз'яснення щодо місця сплати ПДФО: «ПДФО підлягає сплаті до відповідного місцевого бюджету за місцезнаходженням (розташуванням) власних або орендованих приміщень (будівель) в різних регіонах України, в яких працюють наймані працівники такого суб'єкта господарювання, незважаючи на відсутність у такого суб'єкта господарювання відокремлених структурних підрозділів». Відтак, місцем сплати ПДФО визначено місцевий бюджет, на території якого розташовано суб'єкт господарювання або його підрозділи.

Попри це, ПДФО визначається як плата за надані суспільні послуги. справедливою є передача надходжень від оподаткування цим податком до місцевих бюджетів за місцем фактичного проживання (реєстрації) осіб, доходи котрих оподатковуються. На необхідність переходу від «оподаткування ПДФО працівника» до «оподаткування мешканця» звертають увагу вітчизняні науковці та експерти^{156;157}. Проте, аналізуючи ситуацію розвитку територіальних громад в Україні, доцільним є спрямування ПДФО на паритетних засадах до місцевих бюджетів за місцем реєстрації особи, з доходу якої сплачується податок, та за фактичним місцезнаходженням підприємства чи його підрозділу, на якому безпосередньо зайнята особа. В рамках цієї пропозиції можна досягти виконання двох завдань: по-перше,

¹⁵⁶ Луніна І.О. Бюджетна децентралізація: цілі та напрями реформ. Економіка України. 2014. №11. С. 61-75.

¹⁵⁷ Тулуш Л.Д. Посилення доходної спроможності бюджетів місцевого самоврядування за рахунок розподілу надходжень податку на доходи фізичних осіб. Збірник наукових праць Уманського НУС. 2016. Вип. 86, ч. 2. С. 28-45.

забезпечити дотримання принципу соціальної справедливості при сплаті ПДФО, по-друге, досягти стимулювання розвитку підприємництва на території громади за рахунок податкових надходжень до бюджету.

Отже, дослідження проблем та можливостей оптимізації оподаткування ПДФО та його розподілу між бюджетами дозволило виокремити такі основні аспекти:

- для подолання проблеми ухилення від сплати податків та зайнятості громадян в тіньовому секторі економіки, а також стимулювання розвитку фінансово-економічного потенціалу територіальних громад доцільним є запровадження прогресивної шкали оподаткування, проте, з урахуванням особливостей розвитку економіки країни та врахуванням життєдіяльності осіб, з доходів яких сплачується податок;

- для забезпечення точності та відповідності сплати та зарахування ПДФО до місцевих бюджетів доцільним є точне визначення на законодавчому рівні місцевого бюджету – місця сплати податку.

Важливим стало запровадження акцизного податку з реалізації підакцизних товарів. В роботі звернено увагу на особливості його справляння, тому на рис. 3.11 узагальнено позитивні та негативні чинники справляння та зарахування цього податку.

Відтак, до сильних сторін оподаткування акцизним податком з реалізації підакцизних товарів віднесено:

- цей податковий платіж став вагомим джерелом доходів місцевих бюджетів в умовах втрати сільських, селищних та бюджетів міст районного значення ПДФО як основного бюджетоформуєчого податку;

- враховуючи особливості справляння податку можна стверджувати про стабільність його надходження.

До слабких сторін оподаткування акцизним податком з реалізації підакцизних товарів належать:

- зростання асиметричності фінансової спроможності територіальних громад внаслідок запровадження акцизного податку через залежність його надходжень від територіального розташування громади - надходження податку значно вищі у приміських та прикордонних громадах, а також тих, що розташовані вздовж автошляхів міжнародного та національного значення;

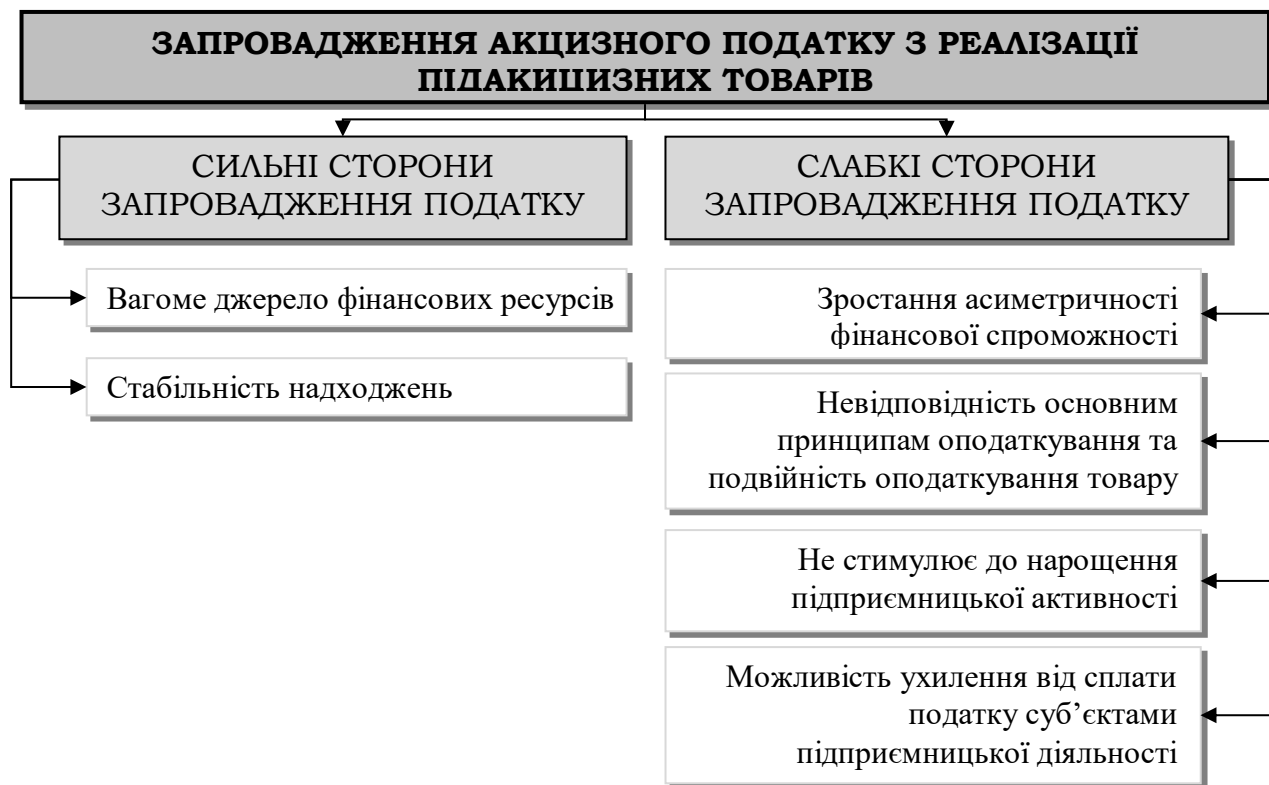

Рис. 3.11. Сильні та слабкі сторони запровадження акцизного податку з реалізації підакцизних товарів

- базою оподаткування є вартість товару з урахуванням податку на додану вартість та специфічної адвалерної компоненти акцизного податку, тобто можна говорити про подвійність оподаткування товару та суперечність його справляння основним принципам оподаткування;

- обсяги надходження податку не вимагають розвитку соціальної та економічної ситуації на території громади, оскільки в більшості залежать від розміщення на її території автозаправних станцій, в результаті чого при наявності вагомого доходного джерела органи місцевого самоврядування втрачають стимули для соціально-економічного розвитку території;

- через необов'язковість використання системи електронного обліку операцій з продажу підакцизних товарів, яка передбачає мінімізацію впливу людського фактору на процес формування звітності суб'єктами підприємницької діяльності, місцеві бюджети недоотримують значних обсягів надходження від сплати акцизного податку з реалізації підакцизних товарів.

20 грудня 2016 року з метою забезпечення моніторингу та ефективного контролю за сплатою акцизного податку було прийнято

Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2017 році» (реєстраційний номер законопроекту – 5132, від 15.09.2016 року), відповідно до якого з 1 січня 2017 року скасовано роздрібний акцизний податок з пального, який становив 0,042 євро за кожний літр пального, реалізованого суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі. На заміну цього платежу у 2017 році органи місцевого самоврядування отримують 13,44 % від розмитнення нафтопродуктів, котрі поступають на автозаправні станції, що розташовуються на їхній території, але не більше суми, отриманої ними у 2016 році від реалізації нафтопродуктів автозаправними станціями. З одного боку, така новація спрощує адміністрування цього податку, з іншого – практично дестимулює органи місцевого самоврядування від активізації економічної діяльності в межах громади. Це нововведення не сприяє вирішенню основної проблеми запровадження акцизного податку з реалізації підакцизних товарів – нерівномірність розподілу надходжень від його справляння. Громади, на території яких розташовані автозаправні станції, отримують високі обсяги надходжень від податку, натомість в складі доходів інших громад вони відсутні або складають невелику частку. Відтак, для уникнення цієї ситуації та забезпечення соціальної справедливості доцільним є забезпечити акумулювання надходжень податку на консолідованому Єдиному казначейському рахунку з наступним їх пропорційним розподілом між бюджетами базової ланки. При цьому, розподіл надходжень акцизного податку з реалізації підакцизних товарів в розрізі бюджетів районів не сприятиме повному вирішенню проблеми (різниця між надходженням податку на одну особу в районах Львівської області коливається від 83,4 грн. у Турківському районі до 885,8 грн. у Пустомитівському районі (2.22)), адже все ще спостерігатиметься значна диференціація. Натомість надходження податку на одну особу в розрізі областей різняться значно менше (рис. 3.12).

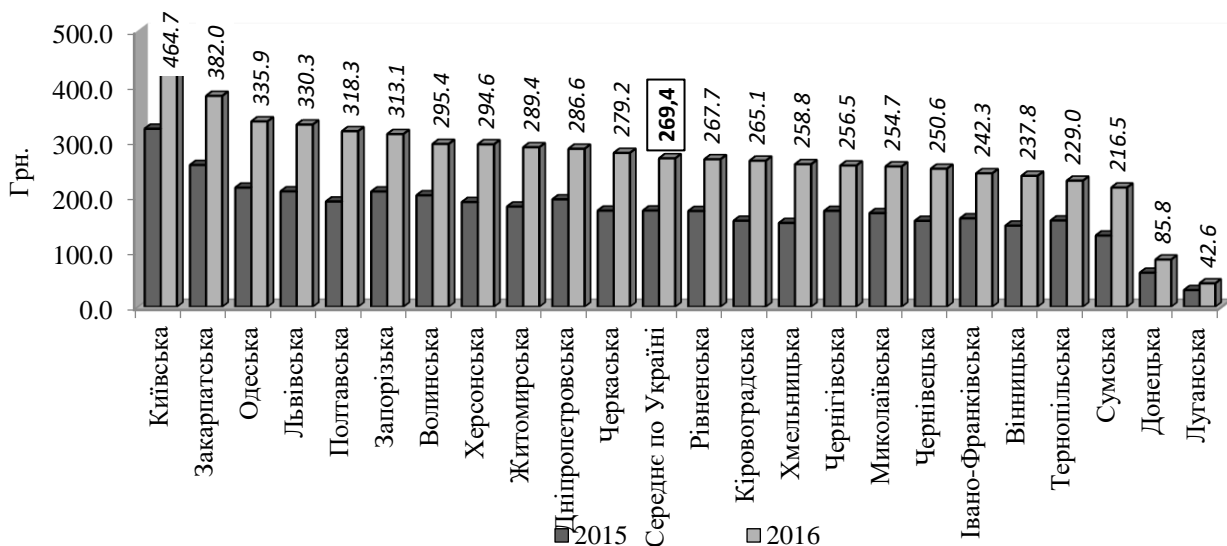

Рис. 3.12. Надходження акцизного податку з реалізації підакцизних товарів на одну особу в розрізі областей України у 2015-2016 рр.¹⁵⁸

Якщо не брати до уваги надходження акцизного податку з реалізації підакцизних товарів на одну особу у Донецькій та Луганській областях (де через окупацію та близькість фронту поширення та функціонування автозаправних станцій, супермаркетів та магазинів припинилося), співвідношення найвищого та найнижчого показника становить 2,14 разу. Таким чином, можна стверджувати, що розподіл акцизного податку в розрізі місцевих бюджетів області та його пропорційний розподіл між територіальними громадами дозволить знизити рівень асиметричності їх спроможності.

Враховуючи специфіку сплати податку (в основному податковий тягар лягає на автоводіїв при придбанні пального), доцільним є його зарахування до спеціального фонду бюджетів базового рівня з чітко визначеним цільовим спрямуванням – фінансування ремонту доріг комунальної власності (оскільки податок фактично сплачується саме автоводіями, з метою дотримання принципу соціальної справедливості платник податку має отримувати відповідну вигоду (суспільну послугу) від його сплати).

Отже, не зважаючи на розширення джерел формування доходів місцевих бюджетів та передачу органам місцевого самоврядування

¹⁵⁸ Децентралізація. Виконання доходів місцевих бюджетів за 2016 рік. Кабінет міністрів України. Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. Міністерство фінансів України. URL: [http://decentralization.gov.ua/pics/attachments/MinReg_FEB-2017-mini_\(1\).pdf](http://decentralization.gov.ua/pics/attachments/MinReg_FEB-2017-mini_(1).pdf) (дата звернення: квітень 2017).

низки повноважень, що дозволяють розширити їх вплив на обсяги податкових доходів громади, і надалі існує низка проблем, від вирішення яких залежить рівень фінансової спроможності територіальних громад. Подальші кроки оптимізації системи оподаткування на місцевому рівні та нарощення податкового потенціалу територіальних громад лежать у площині:

- вдосконалення системи адміністрування податків (зокрема податку на нерухомість та плати за землю) в напрямку спрощення, оптимізації та прозорості;

- забезпечення соціальної справедливості у випадку справляння податку з доходів фізичних осіб шляхом запровадження прогресивної шкали оподаткування з урахуванням особливостей розвитку економіки країни та життєдіяльності осіб, з доходів яких сплачується податок;

- пропорційний розподіл акцизного податку з реалізації підакцизних товарів між місцевими бюджетами для уникнення зростання асиметричності розвитку територіальних громад та дестимуляційного впливу податку на розвиток фінансово-економічного потенціалу території, а також забезпечення цільового спрямування надходжень від податку у зв'язку з особливостями його справляння;

- забезпечення точності та відповідності сплати та зарахування податків до місцевих бюджетів, яке передбачає передовсім визначення на законодавчому рівні усіх аспектів оподаткування податками.

3.4.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТА СТИМУЛЮВАННЯ МАЙНОВОГО ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄС

Особливо важливим в умовах децентралізації та формування фінансово та економічних спроможних адміністративно-територіальних одиниць базового рівня є забезпечення ефективного справляння податків на майно. Згідно з дослідженнями Організації економічного співробітництва та розвитку, перерозподіл податкового тягара на користь податків на майно може забезпечити прискорення

економічного зростання та сприяти ефективному використанню фінансово-економічного потенціалу територіальних громад.

Відповідно до класифікації Міжнародного валютного фонду, податками на майно є податки, що підлягають сплаті за використання, володіння або передачу майна та можуть стягуватися через рівні проміжки часу, тільки один раз, або у разі зміни права власності. Поділяються на п'ять категорій: періодичні податки на нерухоме майно; періодичні податки на чисту вартість майна; податки на майно, що передається у спадок; податки на капітал; інші періодичні податки на власність¹⁵⁹.

Враховуючи особливості формування податків на майно в Україні та міжнародну практику, транспортний податок в його сучасному визначенні (об'єктом оподаткування є легкові автомобілі, з року випуску яких минуло не більше п'яти років (включно) та середньоринкова вартість яких становить понад 750 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року (ст. 267.2.1 Податкового кодексу України) доцільно трактувати як податок на багатство або переспоживання. Тому в якості податків на майно розглядатимуться податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, та плата за землю.

В більшості країн оподаткування нерухомості включає оподаткування землі та «improvements», тобто будівель, споруд тощо. Натомість в Україні плата за землю та податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, - це два різні податки. Плата за землю є варіантом податку на майно, при якому оподатковується лише вартість землі. Основною перевагою оподаткування землі перед оподаткуванням нерухомого майна, відмінного від земельної ділянки, є стимулювання власників земельних ділянок до їх ефективного використання. Оскільки при встановленні лише земельного податку «improvements» не оподатковується, платник податку має стимул до більш ефективного використання ділянки. У порівнянні з податком на майно, який включає землю та інше нерухоме майно, що перешкоджає інвестиціям у власність, земельний податок стимулює будівництво.

На важливість цього аспекту формування податкової системи держави було звернено увагу при визначенні індексу міжнародної податкової конкурентоспроможності (ITCI) серед податкових систем 34 країн ОЕСР. Найбільш конкурентоспроможною податковою

¹⁵⁹ International Monetary Fund: Government finance statistics manual. 2014.URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/gfs/manual/gfs.htm>(Last accessed: september 2017).

системою у 2014 році характеризувалася Естонія. Серед причин таких результатів була наявність податку на нерухомість, при якому оподатковувалася лише земля¹⁶⁰.

На даний час близько 30 країн світу використовують оподаткування землі як ефективний варіант податку на майно [2]. Серед країн ЄС податок на землю застосовується у таких країнах, як Данія, Естонія, Литва, Польща, Румунія, Словенія, Угорщина, Франція та Хорватія (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Особливості механізму податку на землю в країнах ЄС та
Україні¹⁶¹¹⁶²¹⁶³¹⁶⁴

Країна	Назва податку	Бюджет, до якого надходить	Податкова ставка	Примітки
Данія	Податок на землю	Місцевий податок	1,6-3,4% від вартості землі	Оцінка на основі ринкової вартості землі
Естонія	Податок на землю	Державний, повністю зараховується до бюджету відповідного муніципалітету	0,1-2,5% від вартості землі	Оцінка на основі ринкової вартості землі
Литва	Податок на землю	Слачується до відповідного місцевого бюджету	0,01-4% від вартості землі	Оцінка на основі середньої ринкової вартості землі, яка встановлюється терміном на 5 років масовою оцінкою
Польща	Сільськогосподарський податок	Місцеві податки	Ставки сільськогосподарського податку залежать від виду землі та встановлюються відповідно до ціни так званого жито-гектара	
	Лісовий податок		Розрахунки лісового податку на гектар залежать від грошового еквівалента 0,22 кубометра деревини, яка розрахована на основі середньої ціни продажу деревини	
Румунія	Податок на землю	Місцевий податок	Органом місцевого самоврядування встановлюється фіксована сума податку на 1 кв.м. залежно від площі та особливостей землекористування	
Словенія	Плата за користування землею під будівлями	Місцевий податок	Суми до сплати податку визначаються муніципалітетами на основі врахування багатьох факторів розміщення та використання землі - це так звана система "point"	

¹⁶⁰ K.Pomerleau, A. Lundeen. 2014 International tax competitiveness index / K.Pomerleau, A. Lundeen // Tax Foundation. – 2014. – Access: <https://taxfoundation.org/2014-international-tax-competitiveness-index>.

¹⁶¹ M. Kesner-Skreb. What should one know about immovable property taxation in Croatia? / M. Kesner-Skreb // Newsletter. Institute of public finance. - № 46. – 2009. – Access: <http://www.ijf.hr/eng/newsletter/46.pdf>.

¹⁶² Property tax in Hungary. Angloinfo. – Access: <https://www.angloinfo.com/how-to/hungary/money/hungarian-taxes/property-taxes>.

¹⁶³ European property tax guide summary. Gerald eve international. – Access: https://www.geraldeve.com/pdf/European_Property_Tax_Guide_DECEMBER-2016.pdf.

¹⁶⁴ M. Ali, O.-H. Fjeldstad, L. Katena. Property taxation in developing countries / M. Ali, O.-H. Fjeldstad, L. Katena // Bergen: Chr. Michelsen Institute. – 2017. – Access: <https://www.cmi.no/publications/6167-property-taxation-in-developing-countries>.

Угорщина	Податок на землю	Місцевий податок	Податок нараховується або на всю землю, що перебуває у власності, з максимальною ставкою 200 ф. за кв. м, або на кориговану справедливою ринковою вартістю землі (не більше 3% від цієї вартості). Відкоригована справедлива ринкова вартість становить 50% від вартості землі, визначеної для встановлення податку на спадщину або податку на подарунок	
Україна	Плата за землю	Місцевий податок	0-3% від нормативної грошової оцінки землі	Нормативна грошова оцінка землі
Франція	Податок на нерозвинене майно (TFPNB)	Місцевий податок	Сума податку визначається органом місцевого самоврядування	
Хорватія	Податок за користування державними землями	Місцевий податок	Сума податку визначається органом місцевого самоврядування	

Питома вага податку на землю в складі періодичних податків на нерухоме майно в цих країнах суттєво відрізняється (рис. 3.13). Якщо, в Естонії вона складає 100%, то у Франції – 1,7%, що свідчить про різну систему майнових податків в країнах ЄС.

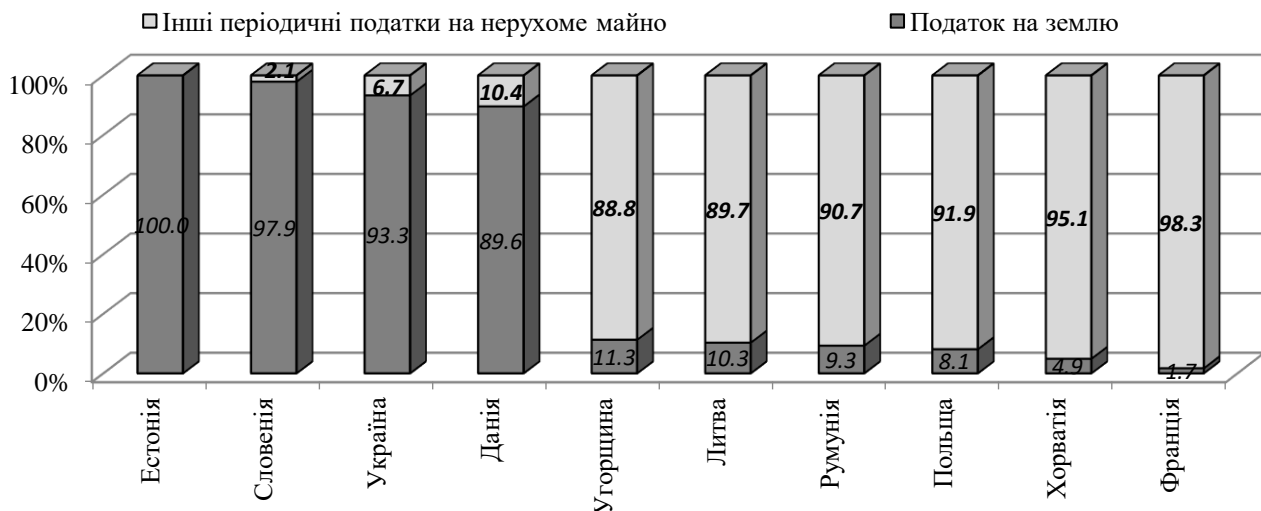

Рис. 3.13. Питома вага податку на землю в складі періодичних податків на нерухоме майно в окремих країнах ЄС та в Україні, 2016 р.¹⁶⁵

Досліджуючи особливості оподаткування землі та нерухомого майна загалом в країнах світу та аналізуючи напрацювання науковців

¹⁶⁵ Eurostat – Офіційний сайт Служби статистики ЄС. - Режим доступу: <http://stats.oecd.org>.

в цій сфері, доцільно звернути увагу на основні аспекти при встановленні «правил» оподаткування. Система оподаткування майна включає чотири основні компоненти, які і визначають «правила гри», а саме:

- визначення податкової бази;
- проведення оцінки бази оподаткування;
- встановлення податкових ставок;
- визначення рівня та особливостей управління при оподаткуванні майна і землі.

Ключовим питанням при встановленні плати за землю є **визначення податкової бази**.

Аналіз законодавства в сфері оподаткування нерухомого майна та земельних ділянок в країнах світу дозволяє визначити об'єкти, які звільняються від оподаткування майновими податками в більшості країн, серед них: земельні ділянки, які знаходяться у власності органів державної влади, навчальних закладів та закладів культури, релігійних організацій та кладовища, державних закладів охорони здоров'я, благодійних установ, дороги, парки, землі іноземних посольств та міжнародних організацій. В деяких країнах до таких винятків віднесено також землі сільськогосподарського призначення¹⁶⁶.

В результаті проведення досліджень впливу наявності звільнених від оподаткування майновими податками об'єктів різними науковцями в різні періоди, такі особливості визначення бази оподаткування були піддані критиці з огляду на такі підстави:

- оскільки органи державної влади, які володіють майном на території відповідного муніципалітету, отримують відповідні соціальні послуги на рівні з іншими суб'єктами оподаткування, вони мають сплачувати податки, що відповідає принципу соціальної справедливості¹⁶⁷;
- оскільки оподатковуване майно характеризується вищою вартістю, ніж звільнене від оподаткування, економічна конкуренція

¹⁶⁶ E.Slack and R.M. Bird. How to reform the property tax: lessons from around the world // E.Slack and R.M. Bird // Institute on Municipal Finance and Governance. - № 21. - 2015. - 35 p. - Access: https://tspace.library.utoronto.ca/bitstream/1807/81246/1/imfg_paper_21_slack_bird_sept19_2015.pdf.

¹⁶⁷ Roy W. Bahl, Johannes F. Linn. *Urban public finance in developing countries* / Roy W. Bahl, Johannes F. Linn // New York : Oxford University Press. - 1992. - Access: <http://documents.worldbank.org/curated/en/963911468739534803/Urban-public-finance-in-developing-countries>.

між суб'єктами економіки – платниками майнових податків спотворюється¹⁶⁸;

- звільнення від оподаткування обмежує податкову базу, збільшує податкове навантаження на інших платників податків (оскільки в окремих країнах органи місцевого самоврядування, встановлюючи податки на майно, визначають їх розмір в залежності від потреб наповнення місцевого бюджету), а також знижує рівень та якість надання місцевих послуг¹⁶⁹;

Слід врахувати, наведені результати наукових досліджень є особливо актуальними в умовах визначення умов звільнення від оподаткування на державному рівні. Для прикладу, в Польщі у свій час централізовано встановлені пільги при оподаткуванні землі та іншого нерухомого майна були об'єктом значних політичних суперечностей, оскільки органи місцевого самоврядування заявляли про доцільність компенсування їм втрачених доходів з державного бюджету та необхідності встановлення пільг лише за їх згодою¹⁷⁰.

Щодо можливостей органів місцевого самоврядування в цій сфері, на базовому рівні доволі часто надаються податкові пільги з метою залучення на відповідну територію підприємств. Аргументом податкової конкуренції органів місцевого самоврядування у сфері майнового оподаткування є те, що пільги виступають стимулом до створення додаткових робочих місць та залучення інвестицій на територію громади. Однак, дослідження впливу встановлення майнових податків на місцевому рівні на розвиток адміністративно-територіальних утворень у США¹⁷¹ дозволило зробити висновок: податкові пільги при оподаткуванні майна в окремих випадках мали вплив на обрання місця розташування підприємств, проте у більшості випадків їх встановлення призводило до зниження податкових надходжень до місцевих бюджетів та зниження якості надання

¹⁶⁸ H.M. Kitchen and E.Slack. Business Property Taxation / H.M. Kitchen and E.Slack // Working Papers, Queen's at Kingston. School of Policy Studies. – 1993. – Access: <https://EconPapers.repec.org/RePEc:fth:qkinpo:93-24>.

¹⁶⁹ E.Slack and R.M. Bird. How to reform the property tax: lessons from around the world // E.Slack and R.M. Bird // Institute on Municipal Finance and Governance. - № 21. - 2015. - 35 p. - Access: https://tspace.library.utoronto.ca/bitstream/1807/81246/1/imfg_paper_21_slack_bird_sept19_2015.pdf.

¹⁷⁰ P. Swianiewicz, J. Łukomska. Local tax policies in the limited autonomy of the revenue collection system in Poland', in Interaction between local expenditure responsibilities and local tax policy / P. Swianiewicz, J. Łukomska // eds K Junghun, J Lotz & NJ Mau, Danish Ministry for Economic Affairs and the Interior and The Korea Institute of Public Finance, Rosendahls. - 2015. - Access: <http://english.sim.dk/media/13665/pawe%C5%82-swianiewicz-and-julita-%C5%82ukomska.pdf>.

¹⁷¹ Daphne A. Kenyon, Adam H. Langley, and Bethany P. Paquin. Rethinking Property Tax Incentives for Business / Daphne A. Kenyon, Adam H. Langley, and Bethany P. Paquin // policy focus report. Lincoln institute of land policy. - 2012. - Access: <https://community-wealth.org/sites/clone.community-wealth.org/files/downloads/paper-kenyon-et-al.pdf>

суспільних послуг. Окрім того, частою є ситуація, коли податкові пільги, які вводяться з метою залучення на територію громади нових підприємств, застосовуються і до вже функціонуючих підприємницьких структур, що не відповідає меті, призводить до недоотримання надходжень до місцевого бюджету та може бути причиною недобросовісної конкуренції та корупції.

Основою податку на землю є визначення бази оподаткування та проведення оцінки вартості землі. На сьогодні в країнах ЄС використовують такі **методи оцінки вартості землі**:

1. Оцінка на основі площі – плата за землю стягується за квадратний метр площі земельної ділянки. При цьому, можливим є коригування вартості земельної ділянки на відповідні коефіцієнти для врахування місця розташування та інших факторів. Відтак, ринкова вартість земельної ділянки має опосередкований вплив на оцінку вартості землі на основі площі ділянки – лише через вплив відповідних коефіцієнтів коригування.

Використання коефіцієнта коригування вартості земельної ділянки при її оцінці може використовуватися для «відображення» місцезнаходження ділянки в межах певної зони населеного пункту. При цьому, такий коефіцієнт виводиться з середніх значень для певної групи властивостей у кожній зоні і не відображає характеристики кожної окремої властивості ділянки. Проте у випадку, коли група властивостей визначається досить точно, оцінка вартості землі наближається до її ринкової вартості¹⁷². Для прикладу, зона, в межах якої застосовується відповідний коефіцієнт коригування, може бути визначена як для певного міста чи окремих районів міста, так і для земельних ділянок на окремій вулиці.

На сьогодні оцінка земельних ділянок на основі їх площі широко використовується передовсім у країнах Центральної та Східної Європи, тобто в країнах з недостатнім рівнем розвитку ринків нерухомості.

2. Оцінка на основі ринкової вартості земельної ділянки – оцінюється вартість ділянки, визначена на ринку нерухомості. Ринкова вартість визначена як ціна, сформована між імовірними покупцем та продавцем. Для проведення оцінки ринкової вартості земельної ділянки використовуються такі методи:

- підхід порівняння продажів – підхід до визначення вартості земельної ділянки на основі дійсних продажів аналогічних ділянок.

¹⁷² M. Bird and E. Slack. Land and property taxation: a review / World Bank. – 2002. – Access: <http://www1.worldbank.org/publicsector/decentralization/June2003Seminar/LandPropertyTaxation.pdf>.

Використовується, коли ринок землі активний та розвинений, і на ньому здійснюються продажі майна, аналогічного до оцінюваного;

- дохідний – ідея використання такого методу полягає у визначенні суми постійного доходу (орендного), який власник може отримувати від володіння земельною ділянкою;

- витратний – передбачає, що покупець заплатить не більше, ніж суму, яку йому необхідно вкласти для забезпечення максимально ефективного використання ділянки у порівнянні з попереднім власником.

Слід зауважити, що оцінка землі на основі її ринкової вартості доволі складний процес і вимагає високого рівня розвитку ринку землі. Відтак, супроводжується серйозними ризиками та неоднозначністю.

На даний час така модель оцінки вартості землі використовується у країнах ОЕСР, Індонезії, Філіпінах, Латвії, Аргентині та Мексиці. Дещо адаптований варіант оцінки земельних ділянок використовується у Великобританії.

Порівняння двох моделей оцінки вартості землі дозволило акцентувати увагу на тому, що модель оцінки ринкової вартості характеризується вагомими перевагами при порівнянні з оцінкою вартості за площею ділянки, а саме:

- по-перше, у ринковій вартості земельної ділянки закладено врахування усіх характерних їй особливостей, що не передбачене при визначенні її площі;

- по-друге, ринкова вартість землі передбачає врахування такого фактора як рівень розвитку території за рахунок надання соціальних послуг органами місцевого самоврядування та органами державної влади. Для прикладу, дві однакові за площею та основними характеристиками ділянки згідно оцінки за площею матимуть однакову вартість попри те, що одна з них знаходиться поблизу парку, а інша – заводу. Натомість при використанні оцінки ринкової вартості, їх вартість буде різною, тобто більш справедливою;

- по-третє, оцінка на основі врахування площі земельної ділянки призводить до більшого податкового навантаження на платників податків з низьким рівнем доходу, оскільки не враховуються фактори, які визначають реальну вартість об'єкта.

Способом подолання зазначених проблем при використанні моделі оцінки вартості землі за її площею є використання коригуючих коефіцієнтів для відображення відмінностей у вартості. Проте, для прикладу, у Нідерландах удосконалення використовуваної моделі за

рахунок коригуючих коефіцієнтів ускладнило її настільки, що від неї відмовилися. У міру того, як відбувалося подрібнення зон для визначення коефіцієнтів, відбувалося максимальне наближення моделі оцінки вартості землі за площею до моделі оцінки ринкової вартості землі, а також її ускладнення.

3. **Самооцінка** – метод, при якому оцінка вартості землі проводиться власником майна – платником податку. Для прикладу, в Угорщині місцева система оподаткування майна ґрунтується на самоідентифікації. Платники податку зобов'язані самостійно реєструватися та подавати податкові зобов'язання до місцевої податкової служби. У Таїланді самооцінка проводиться не безпосередньо платником податку, а місцевими оцінювачами.

Слід зауважити, що самооцінка як процедура оцінювання вартості землі та нерухомого майна є виправданою для країн з низькою адміністративною спроможністю, оскільки не вимагає висококваліфікованого персоналу та доволі проста у реалізації. Попри це, говорити про її точність доволі складно – результатом її використання може стати недооцінка вартості майна та, відповідно, недоотримання коштів до бюджету.

Щодо питання встановлення податкових ставок при справлянні плати за землю, першочергово потрібно визначити: на якому рівні встановлюються податкові ставки і чи диференційовані податкові ставки і як саме. Відтак, встановлення ставок можливе на центральному, регіональному чи муніципальному рівні, або за їх поєднання. Слід зауважити, що встановлення ставок на місцевому рівні є найбільш поширеним способом, оскільки враховуючи визначення цього податку в більшості країн як місцевого, органи місцевого самоврядування мають можливість впливу на забезпечення надходжень до відповідного бюджету для надання місцевих послуг. Доказом вагомості цього аспекту є ситуація у 2017 році у Великобританії, де майнові податки є ключовим дохідним джерелом місцевих бюджетів. Відтак, для забезпечення надання соціальних послуг відповідного рівня органами місцевого самоврядування було прийнято рішення підвищення ставок при оподаткуванні нерухомого майна та землі. Як звертають увагу Б. Гоффман [B.D. Hoffman] та С. Гібсон [C.C. Gibson]¹⁷³, «встановлення місцевих податкових ставок покладає відповідальність за прийняття податкових рішень на

¹⁷³ E.Slack and R.M. Bird. How to reform the property tax: lessons from around the world // E.Slack and R.M. Bird // Institute on Municipal Finance and Governance. - № 21. - 2015. - 35 p. - Access: https://tspace.library.utoronto.ca/bitstream/1807/81246/1/imfg_paper_21_slack_bird_sept19_2015.pdf.

місцевий рівень та забезпечує посилення підзвітності, що може призвести до покращення місцевих послуг та більш ефективного розвитку муніципалітету».

При цьому, економістами, які впродовж тривалого часу досліджували питання встановлення податкових ставок на різних рівнях, доведено, що визначення на центральному рівні мінімальних та максимальних податкових ставок є доцільним¹⁷⁴¹⁷⁵. Мінімальна та максимальна ставки дозволяють уникнути проблеми спотворення податкової конкуренції. Багаті муніципалітети, маючи можливість надавати послуги високої якості, можуть значно знижувати ставки при оподаткуванні майновими податками. Аналогічно і з максимальною ставкою. В даному випадку частою є ситуація, коли органи місцевого самоврядування встановлюють більш високі податкові ставки для промислових підприємств.

В Україні плата за землю є обов'язковим для встановлення місцевим податком. Основи його справляння визначено Податковим кодексом України (табл. 3.5).

Визначення бази оподаткування платою за землю відбувається на основі проведення нормативної грошової оцінки землі.

Відповідно до Закону України «Про оцінку земель»¹⁷⁶, грошова оцінка землі поділяється на нормативну та експертну. Експертна проводиться для визначення вартості об'єкта оцінки. Нормативна грошова оцінка землі є основою для розрахунку плати за землю та оренди земельних ділянок державної та комунальної власності. Відповідно до п. 14.1.125 Податкового кодексу України, нормативна грошова оцінка земельних ділянок визначається як капіталізований рентний дохід із земельної ділянки, визначений відповідно до законодавства центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин. Її проведення затверджується за рішенням органу виконавчої влади, або органу місцевого самоврядування, або на підставі договору, а розрахунок здійснюють землевпорядні компанії, які розробляють технічну документацію з нормативної оцінки.

¹⁷⁴ Там само.

¹⁷⁵ R. W. Boadway, H.M. Kitchen. Canadian Tax Policy (3rd ed.) /R. W. Boadway, H.M. Kitchen // . Toronto: Canadian Tax Foundation.- 1999.

¹⁷⁶ Закон України «Про оцінку земель» № 1378-IV від 11.12.2003. Відомості Верховної Ради України №15. – 2004. – с. 229.

Таблиця 3.5

Основи справляння плати за землю в Україні

Податок	Платники податку	Об'єкт та база оподаткування	Ставка податку
Плата за землю	власники земельних ділянок, земельних часток (паїв); землекористувачі	нормативна грошова оцінка земельних ділянок, які перебувають у власності або користуванні, з урахуванням коефіцієнта індексації	не більше 3% від нормативної грошової оцінки землі; для земель загального користування – не більше 1%; для сільськогосподарських угідь – 0,3-1%; для земель, які перебувають у постійному користуванні суб'єктів господарювання – не більше 12%
		площа земельних ділянок, нормативну грошову оцінку яких не проведено	за земельні ділянки за межами населених пунктів - не більше 5% від нормативної грошової оцінки одиниці площі ріллі по області; для сільськогосподарських угідь - 0,3-5%
Орендна плата	орендар земельної ділянки	земельна ділянка, надана в оренду	розмір орендної плати встановлюється у договорі оренди. Річна сума орендної плати не може бути меншою розміру земельного податку та перевищувати 12% нормативної грошової оцінки землі

Станом на 2018 рік в Україні оголошено проведення загальнонаціональної нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення, що передбачено Законом України «Про Державний бюджет на 2018 рік». Її проведення буде здійснене на основі Методики нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення¹⁷⁷ згідно формули:

$$Гзд = \Sigma (Пагр \times Гагр) + Пнсг \times Гнсг, \quad (3.1)$$

де $Гзд$ – нормативна грошова оцінка земельної ділянки сільськогосподарського призначення, грн.; $Гагр$ – нормативна грошова оцінка агропромислової групи ґрунтів відповідного сільськогосподарського угіддя природно-сільськогосподарського району, грн. за га; $Пагр$ – площа агропромислової групи ґрунтів сільськогосподарського угіддя, га; $Пнсг$ – площа несільськогосподарських угідь (земель під господарськими шляхами і прогонами, полезахисними лісовими смугами та іншими захисними насадженнями, окрім тих, які віднесені до земель лісгосподарського призначення, земель під господарськими будівлями і дворами, земель під інфраструктурою оптових ринків сільськогосподарської продукції, земель тимчасової консервації тощо), га; $Гнсг$ – норматив

¹⁷⁷ Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Методики нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення» №831 від 16 листопада 2016 року. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249510871>.

капіталізованого рентного доходу несільськогосподарських угідь на землях сільськогосподарського призначення, грн. за га.

В цій формулі першочергову увагу слід звернути на показник *Гагр*, який визначається на основі врахування результатів ґрунтових обстежень сільськогосподарських земель. На сьогодні ґрунтознавцями сформовано 222 агровиробничі групи ґрунтів та вироблено понад 5,5 тисяч так званих ґрунтових різниць, які і виступають важливим елементом нормативної оцінки земель. Відтак, зрозумілою є складність та високий рівень залежності визначення нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення саме від показників якості ґрунтів.

Попри це, єдине великомасштабне ґрунтове обстеження на території сучасної України було проведено у 1956-1961 рр., а так зване «уточнююче» ґрунтове обстеження - у 1975-1985 рр. Враховуючи, що середній термін чинності ґрунтових карт складає 15 років, а в окремих випадках – 5 років¹⁷⁸, дані, які використовуватимуться і використовувалися для визначення нормативної грошової оцінки земель застарілі та не відображають реального стану ґрунтового покриву в Україні. Адже за практично 40 років змінилися і методи дослідження ґрунтового покриву, застаріла класифікація ґрунтів, а також змінився стан ґрунтів (першочергово в результаті їх техногенного порушення).

Щодо проведення нормативної грошової оцінки земель в межах населених пунктів, вона базується на витратній концепції і визначається за формулою¹⁷⁹:

$$Ц_n = \frac{B \cdot H_n}{H_k} * K_f * K_m \quad (3.2)$$

де C_n – нормативна грошова оцінка 1 кв.м. земельної ділянки, грн.; B – витрати на освоєння та облаштування території з розрахунку на 1 кв.м., грн.; H_n – норма прибутку (6%); H_k – норма капіталізації (3%); K_f – коефіцієнт, який характеризує функціональне використання земельної ділянки; K_m – коефіцієнт, який характеризує місце розташування земельної ділянки.

В даному випадку увагу слід зосередити на зміні сітки коефіцієнтів функціонального призначення. До 2017 року

¹⁷⁸ Дацько Л.В. Необхідність проведення ґрунтових обстежень / Дацько Л.В. // Родючість ґрунтів України. – 2013. – Режим доступу: <http://soils-roduchist.blogspot.com/2013/01/blog-post.html>.

¹⁷⁹ Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України «Про затвердження Порядку нормативної грошової оцінки земель населених пунктів» № 489 від 21.11.2016. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1647-16>.

максимальним коефіцієнтом функціонального використання було значення 2,5, яке застосовувалося для категорії земель комерційного призначення. З 2017 року, в результаті прийняття Порядку нормативної грошової оцінки земель населених пунктів № 489¹⁸⁰, коефіцієнт 2,5 застосовується лише для земель з окремими видами цільового призначення (будівництво та обслуговування будівель торгівлі, туристичної інфраструктури, закладів громадського харчування, будівель ринкової інфраструктури, кредитно-фінансових установ). Для інших земель застосовуються суттєво нижчі коефіцієнти (земель промисловості – 1,2, земель транспорту – 1,0, земель рекреаційного призначення – 0,5), що знижує обсяги плати за землю. Щодо коефіцієнта *Км*, при його визначенні враховується, по-перше, місцеположення населеного пункту у загальнодержавній, регіональній і місцевій системах виробництва і розселення, по-друге, містобудівна цінність території в межах населеного пункту (економіко-планувальної зони), по-третє, місце розташування земельної ділянки в межах економіко-планувальної зони.

Відтак, зважаючи на основні аспекти справляння плати за землю в Україні та врахування досвіду країн ЄС в цьому питанні слід зробити **висновки щодо ефективності механізму справляння плати за землю в Україні.**

По-перше, використання саме податку на землю та податку на нерухоме майно як окремих платежів (як це визначено в Україні), а не єдиного податку на нерухоме майно, яке включає і оподаткування нерухомості, і землі, більш позитивно сприймається економістами, оскільки сприяє розвитку та ефективному використанню земельних ділянок.

По-друге, плата за землю визначена обов'язковим для встановлення місцевим податком в Україні, що відповідає загальноєвропейській практиці та висновкам науковців в цій сфері. Окрім того, законодавче встановлення мінімальної та максимальної податкових ставок дозволяє забезпечити справедливу податкову конкуренцію на місцевому рівні. Проте, в Україні мінімальною ставкою при встановленні плати за землю є 0%, тобто встановивши плату за землю як обов'язковий податок, органи місцевого самоврядування мають можливість його не справляти на території громади. Тому доцільно говорити про необхідність встановлення мінімальної податкової ставки на рівні, відмінному від 0%, для збільшення

¹⁸⁰ Там само.

надходжень до місцевих бюджетів та уникнення спотворення податкової конкуренції та можливої корупції. Окрім того, ведучи мову про встановлення пільг чи мінімальних ставок податку на землю на рівні територіальної громади з метою залучення на територію громади суб'єктів господарювання, слід зазначити: зниження місцевих податків та зборів (в тому числі, і плати за землю) може бути лише тимчасовим заходом. Місцеві податки та збори є вагомим дохідним джерелом бюджетів громад, тому їх зниження на тривалий період може негативно вплинути на рівень їх фінансової спроможності. Натомість, значно важливішим є визначення та дотримання політики органів місцевого самоврядування щодо встановлення місцевих податків та зборів та визначення ставок і пільг по податках хоча б на середньострокову перспективу (3 роки).

По-третє, проблемою встановлення плати за землю в Україні і в багатьох країнах Європи є відсутність оцінки землі на основі її ринкової вартості. На сьогодні в Україні проводять нормативну та експертну грошову оцінку землі, цілі та способи розрахунку яких зовсім різні. Експертна оцінка спрямована на визначення ринкової вартості землі, натомість нормативна використовується для встановлення земельного податку. Такий підхід неефективний та зумовлює ризики невідповідності вартості землі та її оподаткування, про що свідчать і дані дослідження вартості ріллі в країнах ЄС з різними моделями оцінки землі (рис. 3.14).

Попри помітний вплив територіального розташування на вартість землі в країнах ЄС, спостерігаються і значно нижчі показники вартості у державах, де оцінка землі проводить не на основі її ринкової вартості.

Проте використання оцінки землі на основі ринкової вартості вимагає високого рівня розвитку ринку землі в державі, чого в Україні на даний час немає.

По-четверте, відповідно до Методики нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення та Методики нормативної грошової оцінки земель населених пунктів, розрахунок нормативної грошової оцінки землі в Україні здійснюється відповідно до таких підходів: для земель населених пунктів оцінка проводиться на основі суми витрат на освоєння та облаштування території; для земель за межами населених пунктів визначено відповідні нормативи рентного доходу для сформованих категорій земель на строк капіталізації; для земель сільськогосподарського призначення норми капіталізованого рентного доходу визначаються відповідно до

особливостей природно-сільськогосподарського районування та бонітування ґрунтів.

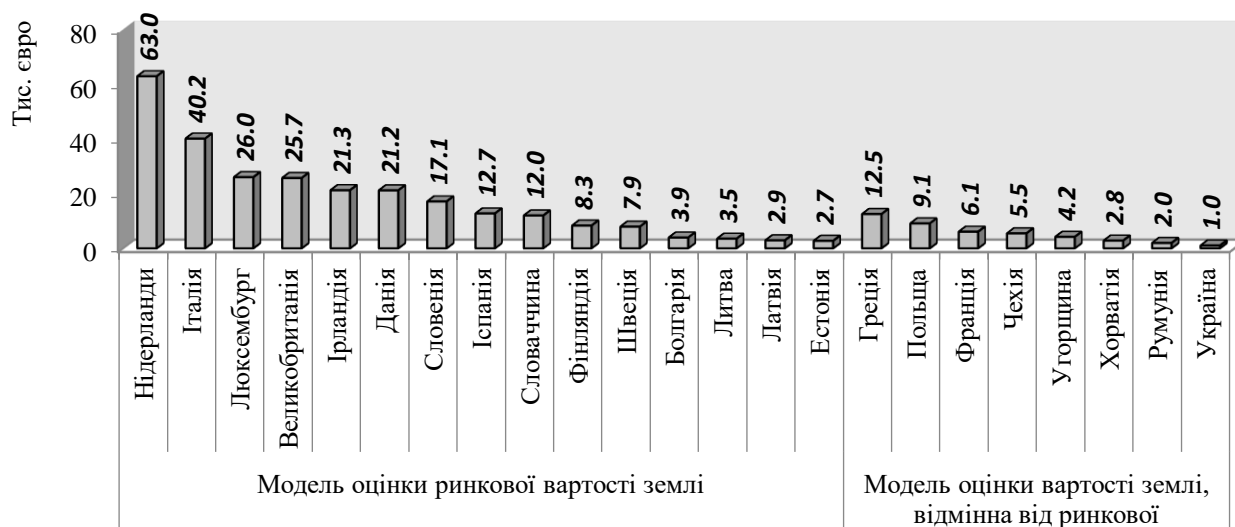

Рис. 3.14. Вартість 1 га ріллі в країнах ЄС та Україні у 2016 році¹⁸¹

При цьому, відповідно до Закону «Про оцінку земель» та Податкового кодексу, нормативна грошова оцінка землі визначається як капіталізований рентний дохід, тобто теоретично проведення оцінки має базуватися на основі можливого доходу від оренди земельної ділянки, а відтак, відповідати її ринковій вартості. Натомість вищенаведені підходи дещо суперечать визначенню нормативної грошової оцінки, а нормативно встановлені значення розходяться з ринковою вартістю землі. Визначення нормативної грошової оцінки землі передбачає використання великої кількості показників, що значно ускладнює цей процес, а при розрахунку використовуються коефіцієнти, обчислені на основі застарілих даних, що не просто знижує її точність, а може бути причиною її спотворення.

¹⁸¹ Вартість сільськогосподарських земель та їх оренди у країнах ЄС та Україні. Економічний дискусійний клуб. – 2018. – Режим доступу: <http://edclub.com.ua/analitika/rubryka-cikavo-znaty-vartist-silskogospodarskyh-zemel-ta-yih-orendy-u-krayinah>.

ПІСЛЯМОВА

У монографії здійснено теоретичне узагальнення і запропоноване нове рішення актуального науково-практичного завдання – удосконалено теоретико-методичні засади та розроблено практичні рекомендації щодо формування фінансово-економічного потенціалу територіальних громад в умовах реформи місцевого самоврядування. На основі одержаних результатів сформульовано низку висновків і пропозицій як методичного, так і практичного змісту.

Удосконалено термінологічний апарат дослідження в частині уточнення сутності понять «територіальна громада» та «фінансово-економічний потенціал». Запропонований підхід до трактування поняття «територіальна громада» дозволяє акцентувати увагу на залученні кожного члена громади до її розвитку на основі його самоідентифікації.

На основі дослідження підходів до трактування поняття «фінансово-економічний потенціал» визначено, що до складу фінансово-економічного потенціалу територіальної громади віднесено виробничий, трудовий, інноваційний, інформаційний, підприємницький та фінансовий потенціали. Встановлено, що ефективність формування та використання фінансово-економічного потенціалу територіальної громади виступає передумовою забезпечення її спроможності. Наголошено на визначальній ролі ендогенної складової при формуванні фінансово-економічного потенціалу територіальної громади як основи її економічного розвитку.

Запропоновано концептуальну модель забезпечення спроможності територіальної громади, яка спрямована на вирішення таких завдань як раціональне використання ендогенного потенціалу та пошук резервів нарощення фінансово-економічного потенціалу території. При цьому встановлено, що результативність реалізації моделі залежить від налагодження взаємозв'язків між суб'єктами економіки громади – органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання та домогосподарств.

Розроблено методичний інструментарій діагностики фінансово-економічного потенціалу адміністративно-територіальних одиниць,

на основі якого проведено аналіз фінансово-економічного потенціалу та окреслено основні тенденції соціально-економічного розвитку територіальних громад Карпатського регіону та України загалом. Проведене дослідження ґрунтується на оцінюванні ефективності управління територіальним розвитком на різних етапах та засвідчило порівняно нижчі показники економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць Карпатського регіону та вищий рівень дотаційності місцевих бюджетів.

Здійснення порівняльного аналізу ефективності формування та використання фінансово-економічного потенціалу регіонів дозволило встановити, що низький рівень економічного розвитку областей Карпатського регіону відображається на ОТГ, сформованих в цих областях. Визначено значно нижчий рівень спроможності ОТГ регіону, ніж в середньому по Україні. Встановлено, що для таких громад характерні порівняно невелика площа території та високий рівень дотаційності місцевих бюджетів.

На основі узагальнення вітчизняного досвіду та досвіду країн ЄС обґрунтовано необхідність оптимізації процесу формування ОТГ в умовах реформи місцевого самоврядування та активізації економічного розвитку громад. Шляхами вирішення окреслених проблем визначено: використання потенціалу міських агломерацій, що дозволить забезпечити співробітництво громад навколо міста без формування ОТГ; застосування норм Закону України «Про співробітництво територіальних громад» для якісного виконання органами місцевого самоврядування своїх повноважень та економії фінансових ресурсів через спільне формування структур, від діяльності яких не залежить функціонування управлінського апарату ОТГ; унормування порядку функціонування районів в умовах адміністративно-територіальної реформи та перерозподілу повноважень.

Встановлено залежність рівня спроможності територіальної громади від її економічного розвитку та функціонування суб'єктів господарювання на її території. Розвинуто засади формування підприємницького середовища територіальної громади та визначено чинники її конкурентоспроможності. Обґрунтовано необхідність використання регулюючих інструментів органів місцевого самоврядування щодо активізації економічного розвитку територіальної громади, серед яких: встановлення місцевих податків та зборів; розпорядження комунальною власністю; землекористування, яке спрямоване на зменшення юридичних

перешкод у сфері розпорядження; плани розвитку земель, якими окреслено правила просторового управління; правова культура, ефективна та компетентна співпраця з інвесторами.

Доведено, що основним джерелом наповнення бюджетів територіальних громад є податкові надходження; визначено напрямки удосконалення механізмів оподаткування для нарощення податкового потенціалу громад. Напрямком оптимізації справляння ПДФО визначено використання прогресивної шкали оподаткування та перехід від оподаткування працівника до оподаткування мешканця, що сприятиме зменшенню ухилень від сплати податку та забезпечить дотримання принципу соціальної справедливості. Шляхом подолання проблеми зростання асиметричності спроможності територіальних громад внаслідок запровадження акцизного податку з реалізації підакцизних товарів запропоновано акумулювання надходжень податку на єдиному казначейському рахунку з наступним перерозподілом між бюджетами області. Доведено необхідність повного охоплення всіх об'єктів майнового оподаткування в частині реєстрації речових прав на нерухоме майно та проведення нормативної грошової оцінки земель.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Адміністративно-територіальний устрій України: методологічні основи та практика реформування : монографія / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України»; наук. ред. В.С. Кравців, Львів, 2016. 264 с.

2. Баранецький Т. Бюджети об'єднаних громад Львівщини: нові виклики та можливості. Аналітичне дослідження. URL:<http://dialog.lviv.ua/wp-content/uploads/2016/06/Byudzheti-OTG.pdf> (дата звернення: грудень 2016).

3. Батанов О. В. Територіальна громада – первинний суб'єкт муніципальної влади в Україні: поняття та ознаки. Вісник Центральної виборчої комісії. 2008. № 2 (12). URL: http://www.cvk.gov.ua/visnyk/pdf/2008_2/visnik_st_13.pdf (дата звернення: жовтень 2014).

4. Беззуб І. Перспективи розвитку сімейних фермерських господарств в Україні. Центр дослідження соціальних комунікацій НБУВ СІАЗ НЮБ ФПУ. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=419:agropromislovij-sektor-&catid=71&Itemid=382 (дата звернення: вересень 2017).

5. Бейко О. В. Європейська хартія місцевого самоврядування та розвиток місцевої і регіональної демократії в Україні: наук.-практ. посіб. / ред. М.О. Пухтинський, В. В. Толкованов. Фонд сприяння місцевому самоврядуванню України, ЛІМО. Київ. 2003. 400 с.

6. Бесчастний В. М. Місцеве самоврядування в Україні: проблеми та перспективи / за ред. В. М. Бесчастного. Донецьк: Донецький юридичний інститут при Донецькому національному університеті. 2005. 579 с.

7. Борщевський В. В. Потенціал розвитку і перспективи відродження сільських територій в умовах сучасних реформ : науково-аналітична доповідь / В. В. Борщевський, В. М. Магас, Н. А. Цимбаліста. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України». Львів, 2017. 44 с.

8. Бюджетна політика: прагматичні підходи до стратегічних рішень / Аврамченко К.В., Дешко А.Л., Жаліло Я.А. та ін. СТ-ДРУК, Київ. 2016. 112 с.

9. Бюджетний літопис: 4 квартал 2016 року. Ціна держави. 2017. URL:<http://cost.ua/news/508-budget-chronicles-4th-quarter-2016> (дата звернення: квітень 2017).

10. Вахович І. М., Забедюк М. Дослідження ендогенної складової в еволюції концептуальних засад територіального розвитку. Економічний форум. 2011. №2. С.96-102.

11. Вахович І.М., Камінська І.М. Резерви нарощування фінансової спроможності регіонів України. Актуальні проблеми економіки. 2010. № 3 (105). С. 187-196.
12. Вахович І. М., Камінська І.М. Фінансова спроможність регіону : діагностика та механізми забезпечення: навчальний посібник. Луцьк: Надстир'я. 2009.400 с.
13. Великий тлумачний словник сучасної української мови. 7-е вид. / уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел.Ірпінь:Перун. 2009. 1736с.
14. Григоруk П.М., Ткаченко І.С. Методи побудови інтегрального показника. Бізнес-інформ.2012. № 4. С. 34-38.
15. Дем'янчук О.І., Струмінська Б.М. Плата за землю як важливе джерело доходів місцевих бюджетів України та недоліки його застосування. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Економіка. 2013.Вип. 24. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nznuoa_2013_24_24.pdf(дата звернення: липень 2017).
16. Дем'янчук О.І. Теоретичні основи фінансового потенціалу адміністративно-територіальної одиниці. Наукові записки. Серія «Економіка».Вип. 23. С. 153-160.
17. Децентралізація. Виконання доходів місцевих бюджетів за 2016 рік. Кабінет міністрів України. Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. Міністерство фінансів України. URL: [http://decentralization.gov.ua/pics/attachments/MinReg_FEB-2017-mini_\(1\).pdf](http://decentralization.gov.ua/pics/attachments/MinReg_FEB-2017-mini_(1).pdf) (дата звернення: квітень 2017).
18. Децентралізація. Місцеві бюджети 159 об'єднаних територіальних громад за 2015 рік. Фінансово-аналітичні матеріали. Кабінет Міністрів України. Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. Київ. 282 с.
19. Децентралізація. Місцеві бюджети 159 об'єднаних територіальних громад за 2016 рік. Фінансово-аналітичні матеріали. Кабінет Міністрів України. Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. Київ. 282 с.
20. Дорожня карта розвитку малого та середнього підприємництва Тростянецької ОТГ Миколаївського району Львівської області.URL: http://rozdil.com.ua/wp-content/uploads/2016/07/Dorozhnya-karta-rozvitku-MSP-Trostanetskoyi-OTG_povna-versiya.pdf (дата звернення: серпень 2017).
21. Духновська Л. М., Пономаренко Р.А. Вплив ставки податку на доходи фізичних осіб на доходи громадян України. Проблеми та перспективи регулювання міжнародних економічних відносин : збірник наукових праць. Дніпропетровськ. 2014. С. 266-270.
22. Жук П.В. Актуальні завдання та шляхи реформування адміністративно-територіального устрою в Україні. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2015. №1 (111). С. 20-25.

23. Зарубіжний та вітчизняний досвід реформування адміністративно-територіального устрою / за ред. Шевчук Л.Т. Львів. 2007. 254 с.
24. Зарубіна О. С. До питання інвестиційні аспекти розвитку міста. URL: eprints.ksame.kharkov.ua/5039/1/тезиси_Зарубина.doc (дата звернення: березень 2017).
25. Звіт про роботу департаменту фінансів у 2016 році та завдання на 2017 рік. Департамент фінансів ЛОДА. 2017.
26. Іванова О. Ю. Вплив фіскальної децентралізації на саморозвиток регіонів України / О. Ю. Іванова // Світ фінансів. - 2016. - Вип. 2. - С. 136-147.
27. Іванова О. Ю., Белікова Н.В. Формування фінансової самодостатності регіонів в контексті реалізації економічних реформа. Актуальні проблеми економіки. 2016. № 3(177). С. 219-229.
28. Ірзаєв Г.І. Економічний потенціал підприємства та теоретичне обґрунтування напрямів його оцінки. Вісник Хмельницького національного університету. 2014. №3. Т. 3. С. 145-149.
29. Казюк Я.М. Система фінансового вирівнювання та особливості методик визначення міжбюджетних трансфертів: досвід європейських країн. Сучасні проблеми освіти і науки: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Будапешт, 26-27 січня 2013 р.) Будапешт. URL: <http://scaspee.com/6/post/2013/01/35.html> (дата звернення: 2013 року).
30. Камінська І.М. Фінансова спроможність регіону: діагностика та механізми забезпечення. Економічний форум : наук. журн. Луцьк : РВВ ЛНТУ. 2011. № 2. С. 131-144.
31. Кампо В.М. Деякі проблеми становлення і розвитку місцевого самоврядування. Місцеве і регіональне самоврядування в Україні. 1993. Вип. 1/2 (4/5). С. 68.
32. Карлін М.І. Встановлення ставок основних податків в Україні на основі принципу прогресивності. Регіональна економіка. 2015. №4. С. 102-107.
33. Карлін М.І. Необхідність врахування фінансової спроможності регіонів в контексті проведення адміністративно-територіальної реформи в Україні. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Економіка. 2010. Вип. 15. С. 21-31.
34. Карлін М.І. Проблема вибору моделі оподаткування в Україні в умовах соціально-економічної кризи / М. І. Карлін // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія : Економіка. - 2016. - Вип. 1. - С. 100-103. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2016_1_21.
35. Кількість, відпрацьований час та середньомісячна заробітна плата штатних працівників у містах і районах Львівської області у 2016 році. Експрес-випуск. Головне управління статистики у Львівській області. 2017. №37. URL: http://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/express/2017/v0703_37.pdf (дата звернення: жовтень 2016).

36. Класифікація організаційно-правових форм господарювання. Наказ Держспоживстандарту України від 28.05.2004 р. № 97. URL:http://www.ukrstat.gov.ua/klasf/nac_kls/op_dk002_2016.htm (дата звернення: липень 2017).

37. Ковенко О.Ю. Адміністративна реформа як крок до створення успішних територіальних громад. Теорія та практика державного управління. 2012. Вип. 2. С. 362-368.

38. Козоріз М. А. Фінанси регіону: теорія, проблеми, практика : монографія / М. А. Козоріз, А. Я. Кузнецова, І. З. Сторонянська, Г. В. Возняк. Київ: УБС НБУ. 2010. 222 с.

39. Коломієць Т. В., Патицька Х. О. Податкова спроможність як показник рівня фінансової автономії територіальної громади. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду: зб. наук. пр. НАН України. ДУ «Ін-т регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАНУ». Львів. 2015. Вип. 4 (114). С. 15-18.

40. Кондратюк С. Я., Осадчук Н. В. Фінансова спроможність як категорія публічних фінансів: сутність та складові. М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». 2008. Вип. 10. С. 133-138.

41. Кравців В.С., Жук П.В. Реформа адміністративно-територіального устрою: результати, проблеми, подальші дії. Стратегічна панорама. 2016. № 2. С. 104-112.

42. Кравченко В.І. Місцеві фінанси України: навч. пос. / В.І. Кравченко. Київ: Знання. 1999. С. 77-82.

43. Кулакова Є.В., Бречко А.С. Щодо поняття та сутності територіальних громад. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2014. Вип. 25. URL:http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvuzhpr_2014_25_12.pdf (дата звернення: січень 2015).

44. Лазор О.Д. Еволюція сутності територіальної громади: аксіологічний вимір. Держава та регіони. 2010. №3. С. 184-193.

45. Лешанич С. Є. Формування складових економічного потенціалу регіону. Моделювання регіональної економіки. 2013. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Modre_2013_2_32 (дата звернення: липень 2015).

46. Лист ФДС від 28.09.2015 р. №20530/6/99-99-17-02-01-15. Державна фіскальна служба України. URL: <http://sfs.gov.ua/baneryi/podatkovyi-konsultatsii/konsultatsii-dlya-yuridichnih-osib/64216.html> (дата звернення: листопад 2016).

47. Луніна І.О. Бюджетна децентралізація в Україні в контексті європейських тенденцій. Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України. 2016. №2. С. 155-171.

48. Луніна І.О. Бюджетна децентралізація: цілі та напрями реформ. Економіка України. 2014. №11. С. 61-75.

49. Лушагіна Т.В. Поняття «громада» у вітчизняних концепціях державотворення кінця ХІХ – початку ХХ століття. Наукові праці

Чорноморського державного університету імені Петра Могили. 2010. № 118. С. 35-39.

50. Максимчук О.С., Палац Х.П., Письменний В.В. Проблеми формування в Україні нової системи фінансового вирівнювання території. Всеукраїнський конкурс студентських наукових робіт зі спеціальності «Гроші, фінанси і кредит»: зб. матер. наук.-практ. конференції (Київ, 22-24 квітня 2015 р.). Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ. 2015. С. 58-61.

51. Маслов Ю.К. Реформування місцевого самоврядування в системі публічної влади країн Європейського Союзу. S.P.A.C.E. 2016. № 1. С. 22-26.

52. Метрополійні функції великих міст України: потенціал розвитку та перспективи реалізації: монографія / наук. ред. М.І. Мельник. НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України». Львів, 2016. – 552 с.

53. Монастирський Г.Л. Модернізація технологій управління економічним розвитком територіальних спільнот базового рівня в умовах трансформаційних змін в Україні: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук: 08.00.03 / ТНЕУ. Тернопіль, 2011. 508 с.

54. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування станом на 8.12.2017 р. Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. URL: <http://decentralization.gov.ua/about> (дата звернення: грудень 2017).

55. Мороз О. Територіальна громада: сутність, становлення та сучасні українські реалії. Демократ. врядування : електрон. наук. фак. видання. 2008. Вип. 2. URL: http://lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik2/fail/Moroz.pdf (дата звернення: листопад 2014).

56. Муркович Л. Територіальна громада як суб'єкт місцевого самоврядування в Україні: теоретичні аспекти. Державне управління та місцеве самоврядування. 2010. №2. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Dums/2010_2/10mliuta.pdf (дата звернення: листопад 2014).

57. Надходження до місцевих бюджетів від податку на нерухомість вдвічі більші від запланованих. Прес-служба Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства. Урядовий портал. 25.08.2015. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=248430537&cat_id=244277212 (дата звернення: липень 2016).

58. Новіков О.Є., Ключник А.В. Економічний потенціал сільських територій: теоретичний аспект. Вісник аграрної науки Причорномор'я. 2015. Вип. 2. Т. 1. С. 12-19.

59. Орзіх М.П. Концепція правового статусу самоврядних територій і органів місцевого самоврядування. Місцеве та регіональне самоврядування України. Київ. 1994. Вип. 4 (9). С. 45.

60. Орлатий М.К., Величко А.Є. Підходи до формування ресурсного потенціалу сільських територій Дніпропетровської області. URL: [http://www.dbuara.dp.ua/zbirnik/2013_01\(9\)/13omktdo.pdf](http://www.dbuara.dp.ua/zbirnik/2013_01(9)/13omktdo.pdf) (дата звернення: липень 2015).

61. Оцінка фінансової спроможності 366 ОТГ за перше півріччя 2017 року. Група фінансового моніторингу. Центральний офіс реформ при Мінрегіоні. 2017. 8 с.

62. Патицька Х.О. Економічний потенціал як основа соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці. Сучасний стан та пріоритети модернізації фінансово-економічної системи України: матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (Київ, 23 листопада 2016 р.). Київ: Алерта. 2016.с. 113-116.

63. Патицька Х.О. Нарощення податкового потенціалу об'єднаних територіальних громад в контексті забезпечення їх фінансової спроможності. Причорноморські економічні студії. 2017. № 21. С. 42-46.

64. Патицька Х.О. Особливості формування податкових доходів місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації. Регіональна економіка. НАН України. ДУ «Ін-т регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАНУ». Львів. 2017. №1. С. 53-62.

65. Патицька Х.О. Податки на майно як інструмент нарощення податкового потенціалу територіальних громад. Проблеми та шляхи досягнення соціо-еколого-економічної безпеки на мікро-, мезо- та макрорівні: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (10 жовтня 2017 р.).URL:<http://economyosvita.lntu.edu.ua/internet-konferentsija-2.html> (дата звернення: липень 2015).

66. Патицька Х.О. Податкова спроможність територіальної громади в контексті оцінки її економічного потенціалу. Трансформація фіскальної політики України в умовах євроінтеграції: збірник наукових праць за матеріалами VIII науково-практичної інтернет-конференції (Ірпінь, 1-15 грудня 2016 р.). Ірпінь. 2016. С. 157-160.

67. Патицька Х.О. Територіальна громада в політико-правовій практиці сучасної України. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Механізми ефективного розвитку прикордонних територій: зб. наук. пр.НАН України. Ін-т регіональних досліджень. Львів. 2014. Вип. 4(108). С. 320-328.

68. Патицька Х.О. Фінансова децентралізація як основа формування самодостатніх територіальних громад України. Ефективна економіка. 2015. №10.URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4412> (дата звернення: січень 2015).

69. Патицька Х.О. Фінансова спроможність територіальної громади: основні аспекти визначення. Проблеми регіоналістики: минуле, сучасне, майбутнє: тези науково-практичної інтернет-конференції (Київ, 3 березня 2017 р.). Київ: КНЕУ, 2017. С. 173-177.

70. Патицька Х.О. Фінансово-економічний потенціал територіальної громади: основні аспекти дослідження. Актуальні проблеми соціально-економічних систем в умовах трансформаційної економіки: збірник наукових статей за матеріалами III Всеукраїнської науково-практичної конференції (Дніпро, 13-14 квітня 2017 р.). Частина 1. Дніпро: НМетАУ, 2017. С. 210-213.

71. Пелехатий А. О. Зміцнення фінансової бази органів місцевого самоврядування як чинник самостійності територіальної громади. Вісник Університету банківської справи Національного банку України. 2011. №2 (11). С. 22-25.

72. Петрушенко Ю.М., Костюченко Н.М. Політика місцевого розвитку, заснована на участі територіальних громад. Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія : Економічна. 2014. № 3. С. 40-51.

73. Підкуйко О. О. Потенціал самоврядування сучасної територіальної громади: теоретико-методологічний підхід. Теорія та практика державного управління. 2010. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Trpu_2010_1_29.pdf (дата звернення: лютий 2015).

74. Планування розвитку територіальних громад: навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування / Г. Васильченко, І. Парасюк, Н. Єременко. Асоціація міст України. Київ: ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 256 с.

75. Плата за землю. Вісник. Офіційне видання Державної фіскальної служби України. 30.01.2015. № 4. URL: <http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/8022> (дата звернення: березень 2016).

76. Плата за землю як місцевий податок. ВГО Асоціація платників податків України. 16.01.2015. URL: <http://appu.org.ua/news/--03451> (дата звернення: березень 2016).

77. Податкова політика України: стан, проблеми та перспективи: монографія / П. В. Мельник, Л. Л. Тарангул, З. С. Варналій та ін.; за ред. З. С. Варналія. Київ: Знання України, 2008. 190 с.

78. Поліщук В.Г., Вахновська Н.А., Іванова І.О. Концептуальна модель фінансової спроможності регіонів держави. Економічний форум: наук. журн. Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2016. № 3. С. 131-137.

79. Попова М.Ф. Децентралізація влади як механізм розвитку громад. Актуальні проблеми політики. 2015. Вип. 54. С. 258-264. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/appol_2015_54_31.pdf (режим доступу: лютий 2016).

80. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин/ Верховна Рада України: Закон України від 28.12.2014 р. № 79-VIII.URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/79-19> (дата звернення: лютий 2015).

81. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо цільового спрямування екологічного податку: Закон України від 24.12.2015 № 918-VIII.URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/918-19/paran7#n7> (дата звернення: березень 2016).

82. Про внесення змін до Закону України «Про фермерське господарство» щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств: Закон України від 31.03.2016 № 1067-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1067-19> (дата звернення: листопад 2016).

83. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи: Закон України від 28.12.2014 № 71-VIII.URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/ru/71-19> (дата звернення: лютий 2015).

84. Про внесення змін до рішення міської ради VI скликання від 25.06.2015 р. №1635 та рішення міської ради VII скликання від 28.01.2016 р. №80 щодо справляння в місті Чернівцях місцевих податків і зборів: Рішення 21 сесії VII скликання Чернівецької міської ради від 9.02.2017 р. № 581. URL:<http://www.chernivtsy.eu/portal/f/mr/ses2017021-581.doc> (дата звернення: вересень 2017).

85. Про внесення змін до ухвали міської ради від 14.07.2011 № 664 «Про затвердження Положення про податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки»: Ухвала Львівської міської ради від 9.02.2017 р. № 1469. URL: <https://www8.city-adm.lviv.ua/inTEAM/Uhvaly.nsf/91c21bb29b2b4f47c22571340037f910/fccc32d81a58cf33c22580c700453ad8?OpenDocument> (дата звернення: вересень 2017).

86. Про встановлення місцевих податків та зборів на території м. Івано-Франківська: Рішення Івано-Франківської міської ради від 28.01.2016 р. № 10-3. URL: <http://www.namvk.if.ua/dt/30313> (дата звернення: вересень 2017).

87. Про встановлення ставок земельного податку та пільг щодо земельного податку, що сплачується на території м. Львова: Ухвала Львівської міської ради від 29.01.2015 р. № 4330. URL: <https://www8.city-adm.lviv.ua/inTEAM%5CUhvaly.nsf/%28SearchForWeb%29/A993293D59A63109C2257DE4002CC07C?OpenDocument> (дата звернення: вересень 2017).

88. Програма розвитку малого і середнього підприємництва у Вишнівецькій ОТГ на 2018-2019 pp. URL: <http://crrp.org.ua/havings/files/2017/10/Prohrama-rozvytku-MSP-Vyshnivetska-OTH-2018-19.pdf>(дата звернення: вересень 2017).

89. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII. URL:

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/157-viii> (дата звернення: лютий 2016).

90. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» № 6466 від 18.05.2017р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61814 (дата звернення: липень 2017).

91. Проект Закону про міські агломерації №6743 від 17.07.2017 р. URL:http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62318 (дата звернення: жовтень 2017).

92. Проект Закону про порядок утворення, ліквідації районів, встановлення і зміни їх меж від 22.06.2017 р. №6636. URL:http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62118 (дата звернення: жовтень 2017).

93. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад: Постанова Кабінету Міністрів України; Методика від 08.04.2015 № 214.URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-p> (дата звернення: березень 2016).

94. Про зміни до рішень міської ради 16.01.2015 р. № 1618: Рішення Ужгородської міської ради від 4.02.2016 р. № 97. URL:http://rada-uzhgorod.gov.ua/rada_docs_taxonomy/mistsevi-podatky-ta-zbory (дата звернення: вересень 2017).

95. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України № 280/97-ВР (із змінами та доповненнями) від 21 травня 1997 року. URL:<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: грудень 2014).

96. Про місцеві вибори: Закон України від 14.07.2015 р. № 595-VIII.URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/595-19> (дата звернення: серпень 2017).

97. Про місцеві податки та збори: Рішення Ужгородської міської ради від 16.01.2015 р. № 1618. URL: http://rada-uzhgorod.gov.ua/rada_docs_taxonomy/mistsevi-podatky-ta-zbory (дата звернення: вересень 2017).

98. Про оцінку земель: Закон України від 11.12.2003 р. №1378-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1378-15> (дата звернення: вересень 2017).

99. Про податок з доходів фізичних осіб: Закон України від 22.05.2003 р. № 889-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/889-15> (дата звернення: червень 2016).

100. Про столицю України - місто-герой Київ: Закон України від 15.01.1999 р. № 401-XIV.URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/401-14> (дата звернення: травень 2016).

101. Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17.06.2014 р. №1508-18. Відомості Верховної Ради. 2014. №34. С. 1167.

102. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> (дата звернення: серпень 2015).

103. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. № 333-р. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p> (дата звернення: серпень 2014).

104. Профіль Львівської області: аналітично-описова частина до стратегії розвитку Львівської області. Львів, 2013. URL: surdp.eu/uploads/files/SEA_case_study_Lvivska_oblast.pdf (дата звернення: вересень 2015).

105. Проць Н. В. Формування податкових надходжень місцевих бюджетів в контексті бюджетної децентралізації. Фінансовий простір. 2015. № 1. С. 221-229.

106. Пухтинський М.О. Проблеми реалізації конституційно-правових засад місцевого самоврядування. Збірник наукових праць УАДУ. 1999. Вип. 1. С. 257.

107. Руда Н. І. Територіальна громада – суб'єкт конституційно-правових відносин: теоретичний та історичний аспекти. Правова держава: щорічник наукових праць Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2001. Вип. 12. С. 236.

108. Руда Н.І. Формування соціального статусу територіального колективу в період переходу до ринкових відносин. Правова система України: теорія і практика: тези доп. і наук., пров. наук.-практ. конф. (Київ, 7-8 жовтня 1993 р.) Київ, 1993. С. 203.

109. Розвиток малого і середнього підприємництва в Україні: проблеми, потреби, перспективи / Центр громадської експертизи, Центр міжнародного приватного підприємництва, 2015. URL: http://donetskcci.com/images/files/SME_Needs.pdf (дата звернення: вересень 2016).

110. Рябушка Л. Б. Інтегральне оцінювання соціально-економічного розвитку муніципалітетів країн-членів Європейського Союзу. Актуальні проблеми економіки. 2014. № 9. С. 264-271.

111. Сембер С.В., Чубарь О.Г., Машіко К.С. Теоретичні підходи до визначення сутності фінансової спроможності та фінансових ресурсів територіальної громади. Регіональна економіка. 2015. № 3. С. 81-90.

112. Склад та зміст генерального плану населеного пункту. ДБН Б.1.1-15:2012. Київ: Мінрегіон України. 2012. 37 с.

113. Склад та зміст детального плану території. ДБН Б.1.1-14:2012. Київ: Мінрегіон України. 2012. 28 с.

114. Смірнова О.М. Систематизація наукових і практичних підходів до трактування і оцінки податкового потенціалу у країнах СНД. Економічний

вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету ім. Г. Сковороди». 2013. Вип. 20/2. С. 203-210.

115. Сторонянська І.З., Беновська Л.Я. Фінансова спроможність регіонів у контексті бюджетно-податкової децентралізації. Фінанси України. 2015. №6. С. 44-57.

116. Сторонянська І. З., Патицька Х.О., Прокопюк А. Бюджетна спроможність регіонів України: порівняльний аналіз і напрями нарощення. Вісник Університету банківської справи. 2016. № 1-2. С. 10-17.

117. Сторонянська І. З. Ефективність використання фінансових ресурсів місцевих бюджетів: проблемно-орієнтовний аналіз. Стратегічні пріоритети. 2014. № 1. С. 84-90.

118. Сторонянська І.З. Концептуальні засади управління фінансами регіону. Економічні науки. 2014. Вип. 11 (41). ч. 1. С. 241-250.

119. Сторонянська І.З., Патицька Х.О. Проблеми та напрями оптимізації процесу формування ОТГ: за результатами першого етапу адміністративно-фінансової децентралізації. Регіональна економіка. НАН України. ДУ "Ін-т регіональних досліджень ім. М.І. Долішнього НАНУ". Львів, 2017. №4. С. 65-78.

120. Сторонянська І.З., Пелехатий А.О. Напрямки модернізації фінансового забезпечення розвитку сільських територіальних громад у контексті завдань адміністративно-територіальної реформи. Фінанси України. 2015. № 10. С. 97-108.

121. Сторонянська І. З., Возняк Г.В. Сучасні підходи до організації бюджетного процесу на місцевому рівні. Регіональна економіка. 2014. № 2. С. 209.

122. Сторонянська І.З., Пелехатий А.О. Фінансове забезпечення розвитку територіальних громад у контексті адміністративно-територіальної реформи. Регіональна економіка. 2014. № 3. С. 228-238.

123. Суб'єкти малого підприємництва Львівської області у 2016 році: експрес-випуск Головного управління статистики у Львівській області. 2017. № 236. URL:

http://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/express/2017/V0804_236.pdf (дата звернення: серпень 2017).

124. Стратегічний план розвитку Волочиської громади до 2020 року. URL: http://www.csi.org.ua/wp-content/uploads/2016/11/SP_Volochysk_2020-red-PRN.pdf (дата звернення: березень 2017).

125. Стратегічний план розвитку Новострілищанської ОТГ на 2017-2026 рр. Новострілищанська громада, Жидачівський район, Львівська область. URL: <http://nstril-gromada.gov.ua/pasport-gromadi-09-59-43-18-07-2017> (дата звернення: березень 2017).

126. Стратегічні пріоритети і завдання податкової реформи в Україні: Аналітична доповідь / Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. Відділ фінансової безпеки. 2015, №46. Серія

«Економіка». URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/podatкова_ref-21822.pdf (дата звернення: серпень 2016).

127. Стратегія розвитку Голобської ОТГ 2012-2026 рр. Голобська громада, Ковельський район, Волинська область. URL: <http://golobska-gromada.gov.ua/strategiya-rozvitku-golobskoj-otg-20162026-12-05-07-17-02-2017> (квітень 2017).

128. Стратегія розвитку Деснянської ОТГ Чернігівської області на 2017-2025 рр. Деснянська громада, Козельський район, Чернігівська область. URL: <http://desnyanska.gromada.org.ua/strategiya-rozvitku-gromadi-na-2017-02025-r-12-24-28-07-06-2017> (квітень 2017).

129. Стратегія розвитку ОТГ Дунаєвецької міської ради на 2017-2020 рр. URL: https://dun.at.ua/Other/Strategia_rozvitku_2017-20.pdf (квітень 2017).

130. Тарангул Л.Л. Теоретичні основи регіональної податкової політики. Науковий вісник Національної академії ДПС України. 2002. №3 (17). С. 33-42.

131. Тарангул Л.Л. Оподаткування та регіональний розвиток (теорія і практика): монографія. Ірпінь: Академія ДПС України, 2003. 286 с.

132. Тарнаруцький А. Концепція реформування громад базового рівня. Модель для Сумщини. Редакційна стаття медіа-платформи SumyNews. 16.06.2014. URL: <http://www.sumynews.com/crps/policy/7052> (квітень 2015).

133. Теорія та практика регіонального розвитку: колект. монографія / Сторонянська І. З. та ін.; за заг. ред. К. Ф. Ковальчука, Л. М. Савчук. Дніпро: Герда, 2016. 583 с.

134. Територіальна громада як базова ланка адміністративно-територіального устрою України: проблеми та перспективи реформування. Київ: НІСД, 2016. 61 с.

135. Територіальний розвиток та регіональна політика в Україні 2017: актуальні проблеми, ризики та перспективи адміністративно-фінансової децентралізації: наукова доповідь / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»; наук. ред. В. С. Кравців; наук. координатор І. З. Сторонянська. Львів, 2017. 120 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).

136. Токвіль А. Про демократію в Америці. У 2-х тт. Київ, 1999.

137. Тулуш Л.Д. Посилення доходної спроможності бюджетів місцевого самоврядування за рахунок розподілу надходжень податку на доходи фізичних осіб. Збірник наукових праць Уманського НУС. 2016. Вип. 86, ч. 2. С. 28-45.

138. Український радянський енциклопедичний словник: у 3 т. / гол. ред. М.П. Бажан; Академія наук УРСР. К.: Київська книжкова фабрика, 1966. Т. 1: А – Кабарга. С. 521.

139. Ухаль К.В. Методичні засади дослідження соціально-економічного потенціалу регіону. Український географічний журнал. 2013. №3. С. 40-45.

140. Фінансовий потенціал регіону: механізм формування та використання: монографія / НАН України. Інститут регіональних досліджень; за наук. ред.. д.е.н., проф.. М.А. Козоріз. Львів, 2012. 307 с.

141. Хмара К., Шарапов Ю. Об'єднання територіальних громад у контексті пропозицій відповідного проекту Закону України. Державне управління та місцеве самоврядування. 2013. Вип. 3(18). С. 267-275.

142. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. № 40-44. С.356.

143. Цимбалюк І.О. Оцінка рівня податкового навантаження в регіоні (на прикладі Волинської області). Вісник Хмельницького національного університету. 2013. Том 1. №4. С. 125-130.

144. Чаленко О. Про невизначеність поняття «потенціал» в економічних дослідженнях. Економіка України. 2011. № 5. С. 73-82.

145. Шавалюк Л. Вузькі місця податкових змін. Український тиждень. 2015. № 46. С. 17-18.

146. Школа В.Ю. Економічний потенціал регіону та його складові. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/25831/1/Shkola.pdf> (дата звернення: травень 2016).

147. Шульц С. Л., Волиняк Г. В. Особливості формування просторових економічних зв'язків великого міста в умовах нарощення його метрополійних функцій. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2013. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2013_2_13 (квітень 2017).

148. Шульц С. Л. Шляхи вдосконалення регіональної політики в умовах децентралізації влади в Україні. Проблеми регіоналістики: минуле, сучасне, майбутнє: тези наук.-практ. інтернет-конф. (Київ, 3 березня 2017 р.). Київ: КНЕУ, 2017. С. 209-211.

149. Що робити з районами, які повністю реформувались в ОТГ. ОТГ.сн.ua. 5.10.2017 р. URL: <http://otg.cn.ua/2017/10/05/news-gromady/shho-robyty-z-rajonamy-yaki-povnistyu-reformuvalys-v-otg> (жовтень 2017).

150. Що чекає на райони, територія яких покрита об'єднаними територіальними громадами: дискусія. Ukraine crisis media center. 14.04.2017. URL: <http://uacrisis.org/ua/55262-raioni> (жовтень 2017).

151. Юрій С. І., Крисоватий А. І., Кошук Т. В. Сучасні тенденції розвитку європейського оподаткування та новітня парадигма податкової політики в Україні : монографія. Тернопіль: Тернопільський національний економічний університет, 2010. 292 с.

152. Як в Україні збільшилися доходи місцевих бюджетів. Конкурент. Ділове інтернет-видання Волині. 22.05.2017. URL:

<https://konkurent.in.ua/news/volin/14858/ak-v-ukrayini-zbilshilisya-dohodimiscevih-byudzhativ-.html>(серпень 2017).

153. Яресько Н. Податкова реформа : популізм, соціалізм чи реалізм. Дзеркало тижня. 7 листопада 2015. С. 8.

154. Ярошенко Л.Л. Міжбюджетні трансфери в умовах реформування системи міжбюджетних відносин. Ефективна економіка. 2015.№ 6.URL: www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4163 (липень 2015).

155. Баймуратов М. А. Европейские стандарты локальной демократии и местное самоуправление в Украине. Харьков: Одиссей, 2000. 314 с.

156. Бойцов В.Я. Система субъектов советского государственного права. Уфа, 1976. С. 24.

157. Григорьев В. А. Становление местного самоуправления в Украине. Одесса: Юрид. л-ра, 2000. 108 с.

158. Иванов С.Н. Территориальные коллективы в системе социалистического самоуправления советского народа. XXVII съезд КПСС и повышение эффективности конституционного регулирования. Свердловск, 1988. С. 914.

159. Ильинский И.П. Политическая система зарубежных стран социализма / И.П. Ильинский, Б.А. Страшун, В.И. Ястребов. М., 1981. С.140.

160. Кондратьева М.Н., Баландина Е.В., Глухова С.А., Нилова И.В., Шубина Т.Н., Романченко В.А. Актуальные проблемы развития социально-экономических систем в современных условиях: моногр. Ульяновск: УлГТУ, 2012. 131 с.

161. Попович С. Административное право (Общая часть). М., 1967. С. 372-373.

162. Смелзер Н. Социология: пер. с англ. М.: Феникс, 1998. 688 с.

163. Советский энциклопедический словарь / гл. ред. А.М. Прохоров. 4-е изд. М.: Советская энциклопедия, 1986. С. 914.

164. Страшун Б.А. Социализм и демократия. М., 1976. С. 24.

165. Bończak-Kucharczyk E., Herbst K., Chmura K. Jak władze lokalne mogą wspierać przedsiębiorczość. Warszawa: Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Fundacja Promocji Małych i Średnich Przedsiębiorstw. 1998.URL: <https://poig.parp.gov.pl/files/74/81/93/Lokalne.pdf> (Last accessed: september 2017).

166. Davulis G. Analysis of situation on local taxes in Lithuania. Intellectual economics. 2009. № 1 (5). P. 21-29.

167. Decentralization and local democracy in the world. First Global Report. A co-publication of the World Bank and United Cities and Local Governments. 2008. P. 350.

168. Decentralization and Local Governance in South Eastern Europe and Southern Caucasus. ALDA. 2011. 52 p.

169. Hillery G. H. Definitions of Community: Areas of Agreement. Rural Sociology. 1955. V. 20. P. 111-119.

170. International Monetary Fund: Government finance statistics manual. 2014. URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/gfs/manual/gfs.htm> (Last accessed: september 2017).

171. Local and regional government in Europe. Structures and competences. CCRE.CEMR.55 p.

172. Local Economic Development: a primer developing and implementing local economic development strategies and action plans / by Swinburn G., Goga S., Murphy F. The World Bank. Washington, D.C. 2006. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/763491468313739403/pdf/337690REVISED0ENGLISH0led1primer.pdf> (Last accessed: october 2017).

173. Mercer B. The American Community. N Y., 1957. P. 27.

174. Parsons T Social System Glencoe, 1951. P 91.

175. Patytska K. The main results of decentralization during the formation of local budget revenues. Contemporary socio-economic issue of polish-ukrainian cross-border cooperation: collection of abstracts of the international research and practical conference (Warsaw, november 2017). P. 139-140.

176. Pelehatyy A.O., Patytska Ch. O. Ways of modernization of financial support for territorial communities development through tasks of administrative-territorial reform. Journal Association 1901 «SEPIKE». Poitiers, Frankfurt, Los Angeles, 2016. Ausgabe 12. P. 130-133.

177. Pelekhatyy A.O., Patytska H.O. Forming of local budgets' revenues from taxes in Ukraine under the conditions of budget and taxes decentralization / Economic and social development of Ukraine in XXI century: national vision and globalization challenges: Collection of scientific articles. Dradt2Digital Publishing House, 2017. P. 107-109.

178. Schnore L.F. Community. Sociology / ed. by N.J. Smelser. New York, 1973.

179. Skica T., Bem A., Zygodlo K. The role of local government in the process of entrepreneurship development. E-Finance: Financial Internet Quarterly. University of Information Technology and Management, Rzeszów. 2013, vol. 9/ nr. 4. P. 1-24.

180. The role of Local Government in Local Economic Development. VNG International. 54 p.

181. www.decentralization.gov.ua. – Офіційний сайт.

182. www.cv.ukrstat.gov.ua. - Офіційний сайт Головного управління статистики у Чернівецькій області.

183. www.ec.europa.eu/eurostat – Офіційний сайт Статистичної служби Європейського Союзу.

184. www.ifstat.gov.ua. - Офіційний сайт Головного управління статистики в Івано-Франківській області.

185. www.loda.gov.ua/departament-finansiv – Офіційний сайт Департаменту фінансів Львівської обласної державної адміністрації

186. www.lv.ukrstat.gov.ua. – Офіційний сайт Головного управління статистики у Львівській області.

187. www.minfin.gov.ua. – Офіційний сайт Міністерства фінансів України.

188. www.treasury.gov.ua – Веб-портал Державної казначейської служби України.

189. www.ukrstat.gov.ua. - Офіційний сайт Державної служби статистики України.

190. www.uz.ukrstat.gov.ua. - Офіційний сайт Головного управління статистики у Закарпатській області.

ДОДАТКИ

Еволюція поглядів щодо сутності поняття «територіальна громада»

Автор	Рік публікації роботи	Сутність поняття
Висвітлення поняття західними науковцями		
А. Токвіль [136]	1835	Жоден з народів Європи не знає, що таке незалежність громади. Тим часом саме в громаді полягає сила свободи народу... Громада є тим об'єднанням, яке найбільше відповідає самій природі людини, бо скрізь, де збиралися разом люди, громада виникає нібито сама собою. Є королівства та республіки, які створює людина; громада, здається, виходить просто з рук Господніх
Т. Парсонс [174]	1951	Це об'єднання діючих осіб, що володіють певним територіальним простором як основою для здійснення більшої частини їх повсякденної діяльності
Дж. Хіллер [166]	1955	Це територіально відокремлене об'єднання індивідів, міцно пов'язаних між собою соціальними установками
Б. Мерсер [171]	1957	Це внутрішньо функціонально пов'язане об'єднання людей, що живуть на певній географічній території в певний час, мають загальну культуру, утворюють певну соціальну структуру і виявляють почуття своєї єдності у складі окремої групи
Л. Шноре [178]	1973	Це сукупність людей, які мають спільне постійне місце проживання, залежать один від одного в повсякденному житті і здійснюють багато видів діяльності для задоволення своїх економічних і соціальних потреб
Н. Слезер [162]	1988	Для членів соціальних спільнот характерні також почуття приналежності до певної групи (психологічні характеристики), якийсь загальний статус
Е. Остом [134]	1990	Чітко визначена група індивідуальностей, яка, визначивши правила користування ресурсом, у відповідності з локальними умовами, створює довгострокові інституційні об'єднання для моніторингу використання ресурсу, вирішення конфліктів, адміністрування санкцій
Ж. Гербер [134]	2011	Територіальні громади само організовані та базовані на праві власності та регульовані чіткою публічною політикою, яка стимулює їх до взаємодії в рамках політико-адміністративного об'єднання
Висвітлення поняття науковцями радянського періоду		
Український радянський енциклопедичний словник [138]	1966	Сільське поземельне об'єднання жителів села (на Україні і в Білорусії). До XVII століття громади на Україні існували під назвою «копа», «купа»
С. Попович [79]	1967	Місцеве співтовариство, самоврядна, відокремлена від державних органів співдружність громадян
В. Я. Бойцов [156]	1976	Колектив трударів, об'єднаних територіальною спільністю
Б.А. Страшун [164]	1976	Самоврядне об'єднання громадян за місцем проживання

І.П. Ільїнський [159]	1981	Об'єднання людей, яке складається в результаті об'єктивно необхідного поділу території держави на складові, у кожній з яких забезпечується функціонування єдиної державної влади, а також партійних та громадських організацій
Радянський енциклопедичний словник [163]	1986	1) форма об'єднання людей, властива, насамперед первісному ладу. Характеризується сильним володінням засобами виробництва, повним або частковим самоврядуванням; 2) низова адміністративно-територіальна одиниця; 3) ланка суспільно-політичної організації суспільства, самостійний колектив громадян
С.Н. Іванов [158]	1988	Соціально організована група людей, які відносно компактно проживають на певному просторі та об'єднані вирішенням завдань за місцем мешкання
Висвітлення поняття науковцями періоду незалежної України		
В.М. Кампо [31]	1993	Первинний суб'єкт місцевого самоврядування - територіальний колектив в особі жителів села (сіл відповідної сільради), селища або міста
Н.І. Руда [107]	1993	Спільність, що здійснює свої функції в різних сферах життєдіяльності, яка об'єднана спільними інтересами і формується в межах спільного проживання людей
М.П. Орзіх [59]	1994	Як первинний суб'єкт місцевого самоврядування, до складу якого входять громадяни України, іноземці, особи без громадянства, що постійно мешкають або працюють на даній території, або володіють на території нерухомим майном, або сплачують місцеві податки та збори
М.О. Пухтинський [106]	1999	Свідомо сформована, соціальна і політична активна людська спільнота, самодостатня у своєму існуванні і розвитку з погляду забезпечення фінансовими, економічними, природними ресурсами
В.І. Кравченко[42]	1999	Сукупність громадян України, котрі спільно проживають у міському чи сільському поселенні, мають колективні інтереси і визначений законом правовий статус; територіальну громаду можна розглядати як: базову адміністративно-територіальну одиницю; форму організації місцевої влади; суб'єкт цивільно-правових відносин (господарюючий суб'єкт)
М.А. Баймуратов [155]	2000	Сукупність фізичних осіб, що постійно мешкають на відповідній території та пов'язані між собою територіально-особистісними зв'язками системного характеру
В.А. Григор'єв [157]	2000	Певна самоорганізація громадян, які об'єднані за територіальною ознакою з метою задоволення в межах закону своїх колективних потреб та запитів, а також захисту законних прав та інтересів
Н.І. Руда [108]	2001	Визнана законом група людей, яка володіє правом на місцеве самоврядування і виражає свою волю в самостійному вирішенні місцевих справ, єдиному зверненні до державних органів і посадових осіб місцевого самоврядування
Група авторів під керівництвом В.М. Бесчастного [51]	2005	Спільність жителів, об'єднаних шляхом природного розселення і постійним проживанням в межах одного або кількох населених пунктів з єдиним адміністративним центром, за якою Конституцією та Законами України визнане право вирішувати питання місцевого значення в межах законодавства України

О.В. Батанов [3]	2008	Це первинний суб'єкт місцевого самоврядування, що складається з фізичних осіб - жителів (громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства, біженців, вимушених переселенців), що постійно мешкають, працюють на території села (або добровільного об'єднання в спільну громаду кількох сіл), селища або міста, безпосередньо або через сформовані ними муніципальні структури вирішують питання місцевого значення, мають спільну комунальну власність, володіють на даній території нерухомим майном, сплачують комунальні податки та пов'язані територіально-особистісними зв'язками системного характеру
---------------------	------	--

Джерело: сформовано автором

Теоретичні підходи до трактування поняття «податковий потенціал»

Автор	Визначення
Системний підхід	
Горський Н.В.	Податковий потенціал – це сума усіх діючих у даному регіоні окремих податків. Податковий потенціал окремого податку – максимально можлива за визначений період сума надходжень по даному податку, виходячи із встановленої федеральним законодавством бази оподаткування і ставки (ставок).
Меламед М.	Податковий потенціал – сума податків, яку можна зібрати, не позбавляючи господарюючих суб'єктів стимулів для подальшого розвитку.
Гапонюк М.А., Яцюта В.П., Буряченко А.Є.	Податковий потенціал адміністративно-територіальної одиниці – загальний обсяг податків, які мобілізуються за рахунок усіх платників на відповідній території.
Кашина Н. В.	Податковий потенціал – оцінка природного обсягу доходів, що може бути реально зібраний на території регіону при середньому коефіцієнті збору податків. Розрахунок показника податкового потенціалу ґрунтується на твердженні, що податковий потенціал території дорівнює сумі потенціалів окремих податків.
Відтворювальний підхід	
Каламбет С.В.	Податковий потенціал – сукупна величина вкладених у товар інтелектуального потенціалу, фізичних сил (праці), матеріальних та енергетичних витрат, вартості основних фондів і засобів виробництва, що може відображати можливість відшкодування деякої умовної величини надходжень до загальносупільних витрат життєзабезпечення і розвитку держави.
Мошков С.С.	Податковий потенціал можливо охарактеризувати з позиції аналізу відносин між суб'єктами з приводу вилучення та використання для цілей відтворення тієї частини вартості, яка може стати податком, з врахуванням можливостей громади сплачувати цю вартість.
Ресурсний підхід	
Коломієць А.Л., Мельник А.	Податковий потенціал – частина фінансових ресурсів, які відповідно до чинного податкового законодавства представляють собою потенційно можливу суму податкових баз, які є основою для нарахування всієї сукупності податків та обов'язкових платежів на певній території.
Тарангул Л.Л.	Податковий потенціал – це фактичний обсяг податків, зборів та інших податкових платежів, які акумулює регіон при використанні своїх ресурсів в умовах діючого податкового законодавства.

Джерело: сформовано автором

Додаток В

Вихідні дані для обчислення індикаторів достатності бюджетного забезпечення регіонів України у 2012-2016 роках

(тис. грн.)

Області	Населення, тис. осіб					Доходи (з урахуванням міжбюджетних трансфертів)					Доходи (без урахування міжбюджетних трансфертів)				
	2012	2013	2014	2015	2016	2012	2013	2014	2015	2016	2012	2013	2014	2015	2016
АРК	1963,0	1965,2	1967,2	-	-	10178350,5	10247167,1	1926530,6	-	-	5600994,3	5893722,6	959043,8	-	-
Вінницька	1634,2	1627,0	1618,3	1610,6	1590,4	7560143,6	7678085,1	8551828,8	11268739,9	14304447,0	2616936,2	2824975,7	3111272,2	3790497,1	5651428,8
Волинська	1038,6	1040,0	1041,3	1042,9	1041,0	5366196,6	5562018,8	6290007,7	7945390,6	9523168,3	1400920,8	1452190,8	1590282,6	2208991,0	3092339,7
Дніпропетровська	3320,3	3307,8	3292,4	3276,6	3230,4	16909896,4	15981681,9	17876454,6	26372768,6	32471157,5	9775791,2	10137379,9	11030332,9	13203373,2	17944679,5
Донецька	4403,2	4375,4	4343,9	4297,0	4244,0	22415605,4	20512464,0	18092056,2	16590186,3	17990655,0	11586989,0	12455113,9	9651856,4	7093164,1	8764561,6
Житомирська	1273,2	1268,9	1262,5	1256,0	1240,5	6168877,6	6546112,5	7122589,8	8928463,5	11219503,4	2055400,2	2171617,2	2358501,0	2765170,4	4021738,5
Закарпатська	1250,7	1254,4	1256,9	1259,6	1258,8	5640918,2	6252705,0	6668883,6	8433086,7	10122170,4	1369783,0	1460982,0	1580068,0	2071088,0	3106913,1
Запорізька	1791,7	1785,2	1775,8	1765,9	1739,5	8293331,2	8452725,1	9049287,0	12702593,4	16715365,4	4277170,2	4452063,2	4652441,0	5602231,3	8678006,3
Івано-Франківська	1380,1	1381,8	1382,1	1382,6	1379,9	6745620,5	6869457,3	7558551,8	9785281,5	12314596,3	1926979,5	1929471,0	2028811,0	2571230,6	3662591,7
Київська	1719,5	1722,1	1725,5	1729,2	1734,5	8760770,4	8831752,6	9703175,8	13610158,8	17448017,1	4311584,2	4715967,6	4833566,0	6141895,3	9223987,4
Кіровоградська	1002,4	995,2	987,6	980,6	965,8	4872169,5	4959102,2	5393132,6	7039871,2	8810661,4	1769632,9	1886041,9	2042167,9	2419045,8	3564067,1
Луганська	2272,7	2256,5	2239,5	2220,0	2195,3	9921212,9	9083978,7	7639487,2	5427644,3	6353750,5	4602045,2	4456693,8	3306129,5	2163555,2	2479147,0
Львівська	2540,9	2540,7	2538,4	2537,8	2534,0	11137834,0	11789161,2	13150583,9	18454053,0	23347626,1	4287189,4	4455380,3	4840165,6	6415479,1	9956389,1
Миколаївська	1178,2	1173,5	1168,4	1164,3	1150,1	5489698,8	5636615,2	6120582,5	8082669,4	9932410,1	2276331,3	2289013,4	2415358,8	2942972,0	4338949,0
Одеська	2388,3	2395,2	2396,5	2396,4	2386,5	10967851,7	10997677,9	12452090,5	16507605,0	20780003,5	4959825,5	5209555,8	5607458,1	6940472,2	10763301,3
Полтавська	1477,2	1467,8	1458,2	1449,0	1426,8	7297818,5	7115645,2	7685279,1	11077354,3	14699629,1	3994561,8	3867876,9	3911443,3	4822853,7	6931430,4
Рівненська	1154,3	1156,9	1158,8	1161,2	1162,7	5876708,9	6264306,2	6877594,5	8577949,2	10439509,1	1740435,5	1789234,6	1876386,7	2208440,3	3122491,2
Сумська	1152,3	1143,2	1133,0	1123,4	1104,5	5197045,4	5357936,5	5800635,1	7863655,0	10372438,8	2175071,9	2223286,8	2290059,4	2718483,0	3998944,9
Тернопільська	1080,4	1077,3	1073,3	1069,9	1059,2	4796546,5	5108187,7	5562202,6	7227258,9	9347220,8	1265001,2	1360498,2	1403391,7	1860904,2	2571603,4
Харківська	2742,2	2744,4	2737,2	2731,3	2701,2	12151230,4	12074604,1	14123784,0	18452284,9	22913812,5	6175598,3	6439080,4	6567953,1	7872417,5	11305584,6
Херсонська	1083,4	1078,2	1072,5	1067,9	1055,6	4843641,2	5101028,5	5602710,3	7018684,7	8563967,3	1646674,2	1700555,7	1827351,7	2273094,0	3299804,3
Хмельницька	1320,2	1314,0	1307,0	1301,2	1285,3	6274553,4	6564936,4	7122869,1	9248117,8	11527955,3	2023614,1	2232051,5	2334869,4	2933449,4	4169827,2
Черкаська	1277,3	1268,9	1260,0	1251,8	1231,2	6067985,2	6071925,4	6762527,7	8899023,8	11497898,0	2468044,1	2497995,7	2582214,9	3193383,6	4650648,8
Чернівецька	905,3	907,2	908,5	910,0	908,1	4189441,8	4548852,2	4767152,7	6098939,1	7625646,5	1164384,1	1284900,9	1244827,7	1655993,1	2529926,1
Чернігівська	1088,5	1077,8	1066,8	1055,7	1033,4	5046961,0	4966119,6	5637463,7	7194486,4	9134345,6	1765508,2	1823556,6	1992038,8	2433623,2	3651252,3
м.Київ	2814,3	2845,0	2868,7	2888,0	2925,8	21128057,2	16510639,3	23794969,9	31653961,9	38687164,4	12389858,7	12891335,8	14821268,6	22178203,9	29268232,6
м.Севастополь	381,2	383,4	385,9	-	-	1974984,7	1934508,3	369580,2	-	-	1187501,6	1270528,7	241815,1	-	-

Продовження додатку В
(тис. грн.)

Області	Видатки бюджетів (з урахуванням міжбюджетних трансфертів)					Видатки бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів)					Податкові доходи				
	2012	2013	2012	2012	2012	2012	2012	2014	2015	2016	2012	2013	2014	2015	2016
АРК	9777813,5	10089621,7	4534764,4	4534764,4	4534764,4	4534764,4	4534764,4	1858474,7	-	-	4534764,4	4834786,1	809459,6	-	-
Вінницька	7365642,7	7558604,3	2217521,5	2217521,5	2217521,5	2217521,5	2217521,5	8511752,8	10998922,4	13713347,1	2217521,5	2425523,2	2584369,3	3069667,3	4722602,5
Волинська	5234712,5	5577389,1	1108916,0	1108916,0	1108916,0	1108916,0	1108916,0	6166576,4	7652795,3	9408002,7	1108916,0	1187349,2	1287142,5	1668168,4	2511924,8
Дніпропетровська	16215552,4	16064519,1	8868373,3	8868373,3	8868373,3	8868373,3	8868373,3	17507908,7	24135968,8	30962934,5	8868373,3	9268782,3	10122994,0	11841473,1	16144582,0
Донецька	21926484,4	20371391,1	10382804,2	10382804,2	10382804,2	10382804,2	10382804,2	16098551,9	13663419,2	15772868,4	10382804,2	11226043,4	8884270,0	6162557,1	7628759,9
Житомирська	6037295,0	6432956,7	1738146,6	1738146,6	1738146,6	1738146,6	1738146,6	7084438,7	8748485,0	11040109,9	1738146,6	1860158,4	2055307,5	2301722,5	3452421,0
Закарпатська	5499527,8	6009975,2	1154991,4	1154991,4	1154991,4	1154991,4	1154991,4	6475195,9	8451588,1	9982274,7	1154991,4	1244347,9	1343020,0	1713781,1	2653675,2
Запорізька	8204059,7	8411929,0	3780381,3	3780381,3	3780381,3	3780381,3	3780381,3	8837307,5	11869007,7	15517146,2	3780381,3	4000840,6	4153475,0	4882207,1	7710210,3
Івано-Франківська	6641692,2	6845289,2	1643876,0	1643876,0	1643876,0	1643876,0	1643876,0	7496682,6	9670972,4	12106834,0	1643876,0	1669340,5	1735907,7	2089732,2	3163716,1
Київська	8495763,4	8525340,3	3671243,0	3671243,0	3671243,0	3671243,0	3671243,0	9163035,1	12722967,7	16004156,7	3671243,0	4063179,0	4210685,4	5135123,4	7805933,8
Кіровоградська	4713547,8	4919034,0	1517288,2	1517288,2	1517288,2	1517288,2	1517288,2	5282499,0	6942966,1	8467899,8	1517288,2	1662386,4	1824052,1	2080224,9	3169010,3
Луганська	9810049,6	9384132,5	3818657,5	3818657,5	3818657,5	3818657,5	3818657,5	6431714,1	4480772,1	6077636,6	3818657,5	3931720,3	2989523,4	1733254,1	2177694,5
Львівська	10896274,5	11690329,5	3689175,2	3689175,2	3689175,2	3689175,2	3689175,2	12938357,4	17867193,1	22573967,1	3689175,2	3946145,6	4222754,8	5334591,1	8662268,6
Миколаївська	5374717,2	5565843,0	1858727,7	1858727,7	1858727,7	1858727,7	1858727,7	5976919,1	7720535,9	9494339,0	1858727,7	2001409,5	2140205,7	2483912,4	3770514,3
Одеська	10544270,9	10663345,2	4125073,0	4125073,0	4125073,0	4125073,0	4125073,0	12042571,0	15765868,7	19692298,6	4125073,0	4443396,5	4691353,6	5695388,9	9168141,0
Полтавська	7014131,1	7063480,4	3372663,6	3372663,6	3372663,6	3372663,6	3372663,6	7521512,0	10372651,6	13939913,9	3372663,6	3375026,5	3504722,4	4040774,6	5966623,7
Рівненська	5724609,1	6188415,3	1453237,4	1453237,4	1453237,4	1453237,4	1453237,4	6785385,6	8392465,6	10112887,3	1453237,4	1542515,0	1619350,2	1813748,3	2706301,8
Сумська	5042317,8	5259978,0	1862632,3	1862632,3	1862632,3	1862632,3	1862632,3	5773810,7	7700503,8	9940715,4	1862632,3	1899829,2	1965881,0	2262060,2	3456131,8
Тернопільська	4708866,1	5074037,2	1049385,1	1049385,1	1049385,1	1049385,1	1049385,1	5530451,5	7021121,1	9224308,3	1049385,1	1124007,9	1182265,6	1460595,9	2154196,1
Харківська	11869283,0	11752058,2	5355495,7	5355495,7	5355495,7	5355495,7	5355495,7	14251846,0	17257916,7	22063432,3	5355495,7	5611875,9	5822393,9	6736366,9	9815993,2
Херсонська	4772539,2	4996069,2	1333305,9	1333305,9	1333305,9	1333305,9	1333305,9	5565198,5	6841941,3	8302243,7	1333305,9	1401286,8	1466109,6	1799006,2	2748209,5
Хмельницька	6095813,4	6456948,1	1681238,0	1681238,0	1681238,0	1681238,0	1681238,0	6965608,8	9056368,6	11236869,0	1681238,0	1849555,6	1960168,3	2299609,3	3474304,9
Черкаська	5945855,0	6039844,6	2011924,4	2011924,4	2011924,4	2011924,4	2011924,4	6669518,2	8686652,9	11187048,0	2011924,4	2149614,4	2262666,1	2659758,9	3984487,2
Чернівецька	4101585,4	4432119,6	925691,9	925691,9	925691,9	925691,9	925691,9	4708298,9	5879051,5	7346981,1	925691,9	957517,7	1002909,0	1296453,5	2042525,2
Чернігівська	4902788,3	4904120,2	1514866,4	1514866,4	1514866,4	1514866,4	1514866,4	5565703,2	7080642,1	8724217,8	1514866,4	1706912,5	1727268,0	2033270,1	3081428,5
м.Київ	23692286,3	17589387,8	10169693,0	10169693,0	10169693,0	10169693,0	10169693,0	22087381,6	27959210,3	33451166,2	10169693,0	10849534,8	11550598,3	15624913,1	24730589,6
м.Севастополь	1857164,3	1799481,8	1011959,1	1011959,1	1011959,1	1011959,1	1011959,1	289076,2	-	-	1011959,1	1094205,1	214816,4	-	-

Додаток Г

Вихідні дані для обчислення індикаторів ефективності використання ФЕП України у 2012-2016 роках
(тис. грн.)

Області	Доходи (без урахування міжбюджетних трансфертів)					Видатки бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів)					ВРП, млн. грн.				
	2012	2013	2014	2015	2016	2012	2013	2014	2015	2016	2012	2013	2014	2015	2016
АРК	5600994,3	5893722,6	959043,8	-	-	9762014,0	10068951,9	1858474,7	-	-	44536,0	46393,0	-	-	-
Вінницька	2616936,2	2824975,7	3111272,2	3790497,1	5651428,8	7353190,6	7544035,7	8511752,8	10998922,4	13713347,1	33024,0	36191,0	43990,0	41834,5	62804,7
Волинська	1400920,8	1452190,8	1590282,6	2208991,0	3092339,7	5234712,5	5577389,1	6166576,4	7652795,3	9408002,7	20005,0	20622,0	24195,0	22622,3	34539,9
Дніпропетровська	9775791,2	10137379,9	11030332,9	13203373,2	17944679,5	16215552,4	16064519,1	17507908,7	24135968,8	30962934,5	147970,0	152905,0	176540,0	157826,8	214130,0
Донецька	11586989,0	12455113,9	9651856,4	7093164,1	8764561,6	21595158,5	20050778,8	16098551,9	13663419,2	15772868,4	170775,0	164926,0	119983,0	68270,3	117082,2
Житомирська	2055400,2	2171617,2	2358501,0	2765170,4	4021738,5	6033950,4	6430933,7	7084438,7	8748485,0	11040109,9	24849,0	25676,0	29815,0	28443,5	40154,1
Закарпатська	1369783,0	1460982,0	1580068,0	2071088,0	3106913,1	5487173,0	6004477,4	6475195,9	8451588,1	9982274,7	21404,0	21400,0	24120,0	21515,0	27822,9
Запорізька	4277170,2	4452063,2	4652441,0	5602231,3	8678006,3	7973561,8	8139948,7	8837307,5	11869007,7	15517146,2	54828,0	54352,0	65968,0	62801,5	87368,8
Івано-Франківська	1926979,5	1929471,0	2028811,0	2571230,6	3662591,7	6634063,0	6836898,1	7496682,6	9670972,4	12106834,0	32286,0	33196,0	37643,0	35158,6	46404,2
Київська	4311584,2	4715967,6	4833566,0	6141895,3	9223987,4	8341114,5	8387786,3	9163035,1	12722967,7	16004156,7	69663,0	68931,0	79561,0	76299,0	105902,5
Кіровоградська	1769632,9	1886041,9	2042167,9	2419045,8	3564067,1	4691559,2	4900597,1	5282499,0	6942966,1	8467899,8	22056,0	25313,0	28758,0	26486,1	41791,9
Луганська	4602045,2	4456693,8	3306129,5	2163555,2	2479147,0	9793659,9	9318251,7	6431714,1	4480772,1	6077636,6	58767,0	55108,0	31393,0	20185,7	29906,6
Львівська	4287189,4	4455380,3	4840165,6	6415479,1	9956389,1	10845215,3	11606186,1	12938357,4	17867193,1	22573967,1	61962,0	63329,0	72923,0	68693,5	94027,2
Миколаївська	2276331,3	2289013,4	2415358,8	2942972,0	4338949,0	5321238,5	5524922,4	5976919,1	7720535,9	9494339,0	29205,0	32030,0	35408,0	33637,6	50122,8
Одеська	4959825,5	5209555,8	5607458,1	6940472,2	10763301,3	10412989,3	10663345,2	12042571,0	15765868,7	19692298,6	64743,0	69760,0	74934,0	69089,2	105946,2
Полтавська	3994561,8	3867876,9	3911443,3	4822853,7	6931430,4	6948954,3	6914754,1	7521512,0	10372651,6	13939913,9	56580,0	58464,0	69831,0	66688,6	96154,6
Рівненська	1740435,5	1789234,6	1876386,7	2208440,3	3122491,2	5678017,8	6152684,0	6785385,6	8392465,6	10112887,3	21795,0	22004,0	28724,0	27058,0	34723,2
Сумська	2175071,9	2223286,8	2290059,4	2718483,0	3998944,9	5035807,5	5234668,3	5773810,7	7700503,8	9940715,4	24933,0	26765,0	30397,0	30214,6	40361,6
Тернопільська	1265001,2	1360498,2	1403391,7	1860904,2	2571603,4	4705210,7	5071569,5	5530451,5	7021121,1	9224308,3	17957,0	18085,0	21676,0	19855,2	25883,0
Харківська	6175598,3	6439080,4	6567953,1	7872417,5	11305584,6	11867708,3	11685448,2	14251846,0	17257916,7	22063432,3	82223,0	85315,0	96596,0	89641,1	129462,2
Херсонська	1646674,2	1700555,7	1827351,7	2273094,0	3299804,3	4771853,5	4995090,1	5565198,5	6841941,3	8302243,7	19357,0	20767,0	23250,0	23017,5	32311,6
Хмельницька	2023614,1	2232051,5	2334869,4	2933449,4	4169827,2	6068289,9	6433866,3	6965608,8	9056368,6	11236869,0	26237,0	26426,0	32162,0	29749,9	41622,1
Черкаська	2468044,1	2497995,7	2582214,9	3193383,6	4650648,8	5942853,8	6034964,7	6669518,2	8686652,9	11187048,0	31265,0	33087,0	38466,0	36888,9	52673,3
Чернівецька	1164384,1	1284900,9	1244827,7	1655993,1	2529926,1	4100396,3	4431330,9	4708298,9	5879051,5	7346981,1	13166,0	13757,0	15049,0	14161,1	18561,5
Чернігівська	1765508,2	1823556,6	1992038,8	2433623,2	3651252,3	4902502,3	4903975,2	5565703,2	7080642,1	8724217,8	23934,0	24237,0	28156,0	26016,1	38075,0
м.Київ	12389858,7	12891335,8	14821268,6	22178203,9	29268232,6	23668295,1	17581039,7	22087381,6	27959210,3	33451166,2	275685,0	312552,0	357377,0	334147,5	466606,1
м.Севастополь	1187501,6	1270528,7	241815,1	-	-	1854617,9	1797831,9	289076,2	-	-	9891,0	11066,0	-	-	-

Продовження додатку Г
(тис. грн.)

Області	Капітальні інвестиції, млн. грн.					Капітальні інвестиції з місцевих бюджетів, млн. грн.					Частка збиткових підприємств регіону, %				
	2012	2013	2014	2015	2016	2012	2013	2014	2015	2016	2012	2013	2014	2015	2016
АРК	18332,0	15453,0	-	-	-	1008,3	370,9	-	-	-	38,8	36,4	-	-	-
Вінницька	5824,0	6110,0	5675,0	7373,0	8302,0	349,4	268,8	317,8	575,1	780,4	30,9	29,2	28,9	22,4	20,8
Волинська	3255,0	3327,0	3390,0	6167,0	6384,0	289,7	249,5	220,4	357,7	568,2	36,5	34,6	33,5	25,5	25,9
Дніпропетровська	22509,0	21290,0	20357,0	25920,0	33169,0	832,8	447,1	346,1	1347,8	2321,8	37,1	34,9	34,3	25,8	26,6
Донецька	31722,0	27912,0	13155,0	8304,0	11902,0	1205,4	642,0	355,2	415,2	1035,5	31,6	32,4	36,6	26,5	24
Житомирська	2893,0	3005,0	2905,0	4044,0	5573,0	231,4	249,4	281,8	428,7	718,9	37,6	36,1	35,4	27	27,8
Закарпатська	2736,0	2646,0	2639,0	3778,0	4663,0	120,4	140,2	163,6	411,8	568,9	27,5	26,8	26,2	20,8	22
Запорізька	7204,0	6839,0	7035,0	7794,0	11040,0	345,8	246,2	189,9	701,5	1258,6	36	33,4	31,8	22,7	22,7
Івано-Франківська	5167,0	4797,0	6837,0	9609,0	7948,0	211,8	158,3	239,3	576,5	914,0	27,1	27,2	26,2	19,6	21,1
Київська	20367,0	20697,0	19653,0	24359,0	33411,0	81,5	124,2	117,9	341,0	835,3	31,6	31,7	32,7	25,7	23,6
Кіровоградська	4576,0	3224,0	3122,0	4057,0	6355,0	201,3	135,4	118,6	328,6	483,0	25,9	25,4	22,2	16,3	16,5
Луганська	8223,0	11369,0	5223,0	2060,0	4122,0	550,9	352,4	73,1	267,8	568,8	32,5	33,5	31,9	23,9	20,5
Львівська	11173,0	9817,0	9555,0	13387,0	18605,0	189,9	294,5	219,8	749,7	1321,0	37,3	35,2	34	25,5	26,3
Миколаївська	4696,0	5009,0	3771,0	5990,0	9730,0	122,1	140,3	101,8	299,5	739,5	31,7	27,3	26,9	20,2	20
Одеська	14631,0	11872,0	9361,0	9984,0	16729,0	424,3	368,0	440,0	998,4	2241,7	35,1	31,6	30,8	24,4	23,9
Полтавська	10218,0	9536,0	8828,0	8338,0	15265,0	204,4	200,3	150,1	458,6	931,2	30,4	31,5	28,9	23,4	23,6
Рівненська	2771,0	2837,0	2805,0	4334,0	4324,0	180,1	207,1	207,6	355,4	579,4	37,9	36,2	34,6	28,2	28,5
Сумська	2871,0	2721,0	2798,0	3663,0	5763,0	166,5	122,4	151,1	304,0	599,4	35,1	35,5	32,6	26,1	25,7
Тернопільська	3375,0	2976,0	2590,0	3828,0	4888,0	104,6	136,9	158,0	283,3	459,5	29,9	30,9	28,7	22,3	23,3
Харківська	14759,0	9293,0	8032,0	11247,0	16546,0	575,6	548,3	570,3	1259,7	2597,7	36,7	35,7	35,3	27,7	29,6
Херсонська	2436,0	2125,0	2208,0	3107,0	4591,0	131,5	127,5	154,6	323,1	523,4	35,2	31,8	30,7	22,3	22,9
Хмельницька	3489,0	3638,0	4078,0	6809,0	9123,0	157,0	167,3	203,9	537,9	729,8	32,4	31,8	30,5	22,6	23,5
Черкаська	3781,0	3413,0	3262,0	4486,0	6499,0	181,5	215,0	199,0	367,9	779,9	29,6	30	27,6	20,7	19,7
Чернівецька	2229,0	2257,0	1687,0	2789,0	2669,0	147,1	110,6	145,1	301,2	515,1	38,1	36,4	35	28,4	30,7
Чернігівська	2737,0	2842,0	2621,0	3550,0	5319,0	123,2	102,3	120,6	234,3	478,7	32,8	33,3	31	24,8	25,1
м.Київ	79614,0	70321,0	67833,0	88139,0	106296,0	1433,1	1054,8	678,3	2027,2	4251,8	41,2	38,5	39,8	32,6	33,9
м.Севастополь	2104,0	2402,0	-	-	-	147,3	160,9	-	-	-	41,9	42,1	-	-	-

Додаток Д

Вихідні дані для обчислення індикаторів самдостатності регіонів України у 2012-2016 роках

(тис. грн.)

Області	Доходи (з урахуванням міжбюджетних трансфертів)					Доходи (без урахування міжбюджетних трансфертів)					Міжбюджетні трансферти				
	2012	2013	2014	2015	2016	2012	2013	2014	2015	2016	2012	2013	2014	2015	2016
АРК	10178350,5	10247167,1	1926530,6	-		5600994,3	5893722,6	959043,8			4577356,1	4353444,6	967486,9	-	
Вінницька	7560143,6	7678085,1	8551828,8	11268739,9	14304447,0	2616936,2	2824975,7	3111272,2	3790497,1	5651428,8	4943207,4	4853109,4	5440556,6	7478242,8	8653018,3
Волинська	5366196,6	5562018,8	6290007,7	7945390,6	9523168,3	1400920,8	1452190,8	1590282,6	2208991,0	3092339,7	3965275,8	4109828,0	4699725,1	5736399,6	6430828,6
Дніпропетровська	16909896,4	15981681,9	17876454,6	26372768,6	32471157,5	9775791,2	10137379,9	11030332,9	13203373,2	17944679,5	7134105,2	5844302,0	6846121,8	13169395,4	14526478,0
Донецька	22415605,4	20512464,0	18092056,2	16590186,3	17990655,0	11586989,0	12455113,9	9651856,4	7093164,1	8764561,6	10828616,5	8057350,1	8440199,8	9497022,2	9226093,4
Житомирська	6168877,6	6546112,5	7122589,8	8928463,5	11219503,4	2055400,2	2171617,2	2358501,0	2765170,4	4021738,5	4113477,4	4374495,5	4764088,8	6163293,1	7197764,9
Закарпатська	5640918,2	6252705,0	6668883,6	8433086,7	10122170,4	1369783,0	1460982,0	1580068,0	2071088,0	3106913,1	4271135,2	4791723,0	5088815,6	6361998,7	7015257,3
Запорізька	8293331,2	8452725,1	9049287,0	12702593,4	16715365,4	4277170,2	4452063,2	4652441,0	5602231,3	8678006,3	4016161,0	4000661,9	4396846,1	7100362,1	8037359,1
Івано-Франківська	6745620,5	6869457,3	7558551,8	9785281,5	12314596,3	1926979,5	1929471,0	2028811,0	2571230,6	3662591,7	4818641,0	4939986,3	5529740,8	7214050,9	8652004,5
Київська	8760770,4	8831752,6	9703175,8	13610158,8	17448017,1	4311584,2	4715967,6	4833566,0	6141895,3	9223987,4	4449186,2	4115785,0	4869609,7	7468263,4	8224029,7
Кіровоградська	4872169,5	4959102,2	5393132,6	7039871,2	8810661,4	1769632,9	1886041,9	2042167,9	2419045,8	3564067,1	3102536,6	3073060,4	3350964,6	4620825,4	5246594,3
Луганська	9921212,9	9083978,7	7639487,2	5427644,3	6353750,5	4602045,2	4456693,8	3306129,5	2163555,2	2479147,0	5319167,7	4627285,0	4333357,6	3264089,1	3874603,5
Львівська	11137834,0	11789161,2	13150583,9	18454053,0	23347626,1	4287189,4	4455380,3	4840165,6	6415479,1	9956389,1	6850644,6	7333780,9	8310418,3	12038573,9	13391237,0
Миколаївська	5489698,8	5636615,2	6120582,5	8082669,4	9932410,1	2276331,3	2289013,4	2415358,8	2942972,0	4338949,0	3213367,5	3347601,8	3705223,7	5139697,3	5593461,1
Одеська	10967851,7	10997677,9	12452090,5	16507605,0	20780003,5	4959825,5	5209555,8	5607458,1	6940472,2	10763301,3	6008026,2	5788122,1	6844632,4	9567132,7	10016702,2
Полтавська	7297818,5	7115645,2	7685279,1	11077354,3	14699629,1	3994561,8	3867876,9	3911443,3	4822853,7	6931430,4	3303256,7	3247769,3	3773835,9	6254500,7	7768198,7
Рівненська	5876708,9	6264306,2	6877594,5	8577949,2	10439509,1	1740435,5	1789234,6	1876386,7	2208440,3	3122491,2	4136273,4	4475071,6	5001207,9	6369508,9	7317017,9
Сумська	5197045,4	5357936,5	5800635,1	7863655,0	10372438,8	2175071,9	2223286,8	2290059,4	2718483,0	3998944,9	3021973,5	3134649,6	3510575,7	5145171,9	6373493,9
Тернопільська	4796546,5	5108187,7	5562202,6	7227258,9	9347220,8	1265001,2	1360498,2	1403391,7	1860904,2	2571603,4	3531545,3	3747689,5	4158811,0	5366354,6	6775617,4
Харківська	12151230,4	12074604,1	14123784,0	18452284,9	22913812,5	6175598,3	6439080,4	6567953,1	7872417,5	11305584,6	5975632,1	5635523,7	7555830,9	10579867,4	11608227,9
Херсонська	4843641,2	5101028,5	5602710,3	7018684,7	8563967,3	1646674,2	1700555,7	1827351,7	2273094,0	3299804,3	3196966,9	3400472,8	3775358,5	4745590,7	5264163,1
Хмельницька	6274553,4	6564936,4	7122869,1	9248117,8	11527955,3	2023614,1	2232051,5	2334869,4	2933449,4	4169827,2	4250939,3	4332884,9	4787999,7	6314449,4	7358128,1
Черкаська	6067985,2	6071925,4	6762527,7	8899023,8	11497898,0	2468044,1	2497995,7	2582214,9	3193383,6	4650648,8	3599941,1	3573929,7	4180312,7	5705640,2	6847249,2
Чернівецька	4189441,8	4548852,2	4767152,7	6098939,1	7625646,5	1164384,1	1284900,9	1244827,7	1655993,1	2529926,1	3025057,7	3263951,3	3522325,0	4442946,0	5095720,4
Чернігівська	5046961,0	4966119,6	5637463,7	7194486,4	9134345,6	1765508,2	1823556,6	1992038,8	2433623,2	3651252,3	3281452,8	3142563,0	3645424,9	4760863,2	5483093,2
м.Київ	21128057,2	16510639,3	23794969,9	31653961,9	38687164,4	12389858,7	12891335,8	14821268,6	22178203,9	29268232,6	8738198,5	3619303,5	8973701,2	9475758,0	9418931,8
м.Севастополь	1974984,7	1934508,3	369580,2	-		1187501,6	1270528,7	241815,1	-		787483,1	663979,6	127765,1	-	

Продовження додатку Д
(тис. грн.)

Області	Видатки бюджетів					Податкові доходи місцевих бюджетів					Кошти, що передаються до державного бюджету				
	2012	2013	2014	2015	2016	2012	2013	2014	2015	2016	2012	2013	2014	2015	2016
АРК	9777813,5	10089621,7	1858474,7	-	-	4534764,4	4834786,1	809459,6	-	-	15799,5	20669,9	-	-	-
Вінницька	7365642,7	7558604,3	8526773,9	10998922,4	13830267,6	2217521,5	2425523,2	2584369,3	3069667,3	4722602,5	12452,1	14568,6	15021,1	83190,3	116920,5
Волинська	5234712,5	5577389,1	6166576,4	7673483,1	9438399,8	1108916,0	1187349,2	1287142,5	1668168,4	2511924,8	900,7	2604,2	3362,1	20687,7	30397,1
Дніпропетровська	16215552,4	16064519,1	17507908,7	25081811,5	32124034,7	8868373,3	9268782,3	10122994,0	11841473,1	16144582,0	110634,2	179702,2	84482,5	945842,7	1161100,2
Донецька	21926484,4	20371391,1	16297034,5	13901507,0	16142468,0	10382804,2	11226043,4	8884270,0	6162557,1	7628759,9	331326,0	320612,3	198482,7	238087,8	369599,6
Житомирська	6037295,0	6432956,7	7092838,9	8784446,1	11126166,5	1738146,6	1860158,4	2055307,5	2301722,5	3452421,0	3344,5	2023,0	8400,3	35961,1	86056,6
Закарпатська	5499527,8	6009975,2	6482016,8	8487712,9	10044467,2	1154991,4	1244347,9	1343020,0	1713781,1	2653675,2	12354,9	5497,8	6820,9	36124,8	62192,5
Запорізька	8204059,7	8411929,0	8966451,0	12119047,2	15869613,9	3780381,3	4000840,6	4153475,0	4882207,1	7710210,3	230497,9	271980,3	129143,5	250039,5	352467,7
Івано-Франківська	6641692,2	6845289,2	7505354,5	9721645,4	12161979,4	1643876,0	1669340,5	1735907,7	2089732,2	3163716,1	7629,2	8391,2	8671,9	50673,0	55145,4
Київська	8495763,4	8525340,3	9290027,3	13008128,9	16327713,7	3671243,0	4063179,0	4210685,4	5135123,4	7805933,8	154648,9	137554,0	126992,3	285161,2	323557,0
Кіровоградська	4713547,8	4919034,0	5313330,8	6970062,0	8531784,1	1517288,2	1662386,4	1824052,1	2080224,9	3169010,3	21988,7	18436,9	30831,8	27095,9	63884,3
Луганська	9810049,6	9384132,5	6444386,4	4484857,1	6142332,6	3818657,5	3931720,3	2989523,4	1733254,1	2177694,5	16389,7	65880,8	12672,3	4085,0	64696,0
Львівська	10896274,5	11690329,5	12945293,3	18049794,4	22821546,8	3689175,2	3946145,6	4222754,8	5334591,1	8662268,6	51059,2	84143,4	6935,9	182601,3	247579,7
Миколаївська	5374717,2	5565843,0	5976919,1	7769585,8	9575734,7	1858727,7	2001409,5	2140205,7	2483912,4	3770514,3	53478,6	40920,6	60697,9	49049,8	81395,7
Одеська	10544270,9	10663345,2	12145836,1	15952186,5	19912552,2	4125073,0	4443396,5	4691353,6	5695388,9	9168141,0	131281,6	117579,5	103265,1	186317,8	220253,6
Полтавська	7014131,1	7063480,4	7577574,9	10646402,7	14173609,7	3372663,6	3375026,5	3504722,4	4040774,6	5966623,7	65176,8	148726,3	56062,9	273751,2	233695,8
Рівненська	5724609,1	6188415,3	6838095,4	8452582,6	10186593,5	1453237,4	1542515,0	1619350,2	1813748,3	2706301,8	46591,2	35731,3	52709,9	60117,0	73706,2
Сумська	5042317,8	5259978,0	5779591,3	7764398,9	10025528,8	1862632,3	1899829,2	1965881,0	2262060,2	3456131,8	6510,3	25309,7	5780,6	63895,1	84813,4
Тернопільська	4708866,1	5074037,2	5533531,7	7039192,5	9258172,0	1049385,1	1124007,9	1182265,6	1460595,9	2154196,1	3655,4	2467,6	3080,1	18071,5	33863,7
Харківська	11869283,0	11752058,2	14251846,0	17448982,6	22291497,1	5355495,7	5611875,9	5822393,9	6736366,9	9815993,2	7574,7	66610,0	12866,1	191065,9	228064,8
Херсонська	4772539,2	4996069,2	5568388,2	6848729,4	8317984,6	1333305,9	1401286,8	1466109,6	1799006,2	2748209,5	685,7	979,1	3189,8	6788,1	15740,9
Хмельницька	6095813,4	6456948,1	6995460,6	9089540,6	11294558,7	1681238,0	1849555,6	1960168,3	2299609,3	3474304,9	27523,5	23081,8	29851,8	33172,1	57689,7
Черкаська	5945855,0	6039844,6	6680380,5	8723321,3	11251928,6	2011924,4	2149614,4	2262666,1	2659758,9	3984487,2	3001,2	4879,9	10862,3	36668,4	64880,6
Чернівецька	4101585,4	4432119,6	4711998,1	5883968,2	7355604,1	925691,9	957517,7	1002909,0	1296453,5	2042525,2	1189,1	788,7	3699,2	4916,6	8623,0
Чернігівська	4902788,3	4904120,2	5566203,2	7095439,4	8743266,5	1514866,4	170692,5	1727268,0	2033270,1	3081428,5	286,0	145,0	500,0	14797,3	19048,7
м.Київ	23692286,3	17589387,8	23230994,0	28005097,1	33567373,8	10169693,0	10849534,8	11550598,3	15624913,1	24730589,6	23991,2	8348,1	1143612,4	45886,8	116207,6
м.Севастополь	1857164,3	1799481,8	289076,2	-	-	1011959,1	1094205,1	214816,4	-	-	2546,4	1649,9	-	-	-

Методика та результати обчислення індикаторів достатності бюджетного забезпечення регіонів України у 2012-2016 роках

Області	Доходи на одну особу (без урахування міжбюджетних трансфертів), грн.					Видатки на одну особу (без урахування міжбюджетних трансфертів), грн.					Доходна частина бюджету, у % до ВРП					Витратна частина бюджету, у % до ВРП			
	X_1					X_2					X_3					X_4			
	2012	2013	2014	2015	2016	2012	2013	2014	2015	2016	2012	2013	2014	2015	2016	2012	2013	2014	2015
АРК	2853,28	2999,04	1950,07	-	-	4973,01	5123,63	3778,92	-	-	22,85	22,09	-	-	-	21,95	21,75	-	-
Вінницька	1601,36	1736,31	1922,56	2353,47	3553,46	4499,57	4636,78	5259,69	6829,08	8622,58	22,89	21,22	19,44	18,82	22,78	22,30	20,89	19,38	18,37
Волинська	1348,85	1396,34	1527,21	2118,12	2970,55	5040,16	5362,87	5922,00	7338,00	9037,47	26,82	26,97	26,00	25,07	27,57	26,17	27,05	25,49	24,22
Дніпропетровська	2944,25	3064,69	3350,24	4029,60	5554,94	4883,76	4856,56	5317,67	7366,16	9584,86	11,43	10,45	10,13	12,25	15,16	10,96	10,51	9,92	11,65
Донецька	2631,49	2846,62	2221,93	1650,72	2065,17	4904,42	4582,62	3706,01	3179,76	3716,51	13,13	12,44	15,08	14,42	15,37	12,84	12,35	13,58	12,09
Житомирська	1614,36	1711,42	1868,12	2201,57	3242,03	4739,20	5068,12	5611,44	6965,35	8899,73	24,83	25,50	23,89	23,24	27,94	24,30	25,05	23,79	22,86
Закарпатська	1095,21	1164,69	1257,12	1644,24	2468,15	4387,28	4786,73	5151,72	6709,74	7929,99	26,35	29,22	27,65	29,13	36,38	25,69	28,08	26,87	29,32
Запорізька	2387,21	2493,87	2619,91	3172,45	4988,79	4450,28	4559,68	4976,52	6721,22	8920,46	15,13	15,55	13,72	14,26	19,13	14,96	15,48	13,59	13,61
Івано-Франківська	1396,26	1396,35	1467,92	1859,71	2654,24	4806,94	4947,82	5424,12	6994,77	8773,70	20,89	20,69	20,08	21,34	26,54	20,57	20,62	19,94	21,20
Київська	2507,46	2738,50	2801,26	3551,87	5317,95	4850,90	4870,67	5310,37	7357,72	9226,96	12,58	12,81	12,20	13,08	16,48	12,20	12,37	11,68	12,50
Кіровоградська	1765,40	1895,14	2067,81	2466,90	3690,27	4680,33	4924,23	5348,82	7080,32	8767,76	22,09	19,59	18,75	18,31	21,08	21,37	19,43	18,48	18,13
Луганська	2024,92	1975,05	1476,28	974,57	1129,30	4309,26	4129,52	2871,94	2018,37	2768,48	16,88	16,48	24,34	22,76	21,25	16,69	17,03	20,53	18,81
Львівська	1687,27	1753,60	1906,78	2527,97	3929,12	4268,26	4568,11	5097,05	7040,43	8908,43	17,98	18,62	18,03	19,49	24,83	17,59	18,46	17,75	19,06
Миколаївська	1932,04	1950,59	2067,24	2527,67	3772,67	4516,41	4708,07	5115,47	6631,05	8255,23	18,80	17,60	17,29	16,77	19,82	18,40	17,38	16,88	16,12
Одеська	2076,72	2175,00	2339,85	2896,21	4510,08	4360,00	4451,96	5025,07	6578,98	8251,54	16,94	15,77	16,62	16,55	19,61	16,29	15,29	16,21	15,99
Полтавська	2704,14	2635,15	2682,38	3328,40	4858,03	4704,14	4710,96	5158,08	7158,49	9770,05	12,90	12,17	11,01	11,55	15,29	12,40	12,08	10,85	11,11
Рівненська	1507,78	1546,58	1619,25	1901,86	2685,55	4919,01	5318,25	5855,53	7227,41	8697,76	26,96	28,47	23,94	24,33	30,06	26,27	28,12	23,81	23,98
Сумська	1887,59	1944,79	2021,24	2419,87	3620,59	4370,22	4578,96	5096,04	6854,64	9000,20	20,84	20,02	19,08	18,92	25,70	20,22	19,65	19,01	18,68
Тернопільська	1170,86	1262,88	1307,55	1739,33	2427,87	4355,06	4707,67	5152,75	6562,41	8708,75	26,71	28,25	25,66	27,11	36,11	26,22	28,06	25,53	26,41
Харківська	2252,06	2346,26	2399,52	2882,30	4185,39	4327,81	4257,92	5206,72	6318,57	8168,01	14,78	14,15	14,62	14,78	17,70	14,44	13,77	14,75	13,98
Херсонська	1519,91	1577,22	1703,82	2128,56	3126,00	4404,52	4632,80	5189,00	6406,91	7864,95	25,02	24,56	24,10	21,79	26,50	24,66	24,06	23,95	21,26
Хмельницька	1532,81	1698,67	1786,43	2254,42	3244,24	4596,49	4896,40	5329,46	6960,01	8742,60	23,91	24,84	22,15	22,51	27,70	23,23	24,43	21,75	22,12
Черкаська	1932,24	1968,63	2049,38	2551,03	3777,33	4652,67	4756,06	5293,27	6939,33	9086,30	19,41	18,35	17,58	17,50	21,83	19,02	18,25	17,37	17,16
Чернівецька	1286,19	1416,34	1370,20	1819,77	2785,96	4529,32	4884,62	5182,50	6460,50	8090,50	31,82	33,07	31,68	32,96	41,08	31,15	32,22	31,31	31,79
Чернігівська	1621,96	1691,92	1867,30	2305,22	3533,24	4503,91	4549,99	5217,19	6707,06	8442,25	21,09	20,49	20,02	19,46	23,99	20,48	20,23	19,77	19,19
м.Київ	4402,47	4531,23	5166,55	7679,43	10003,50	8410,01	6179,63	7699,44	9681,17	11433,17	7,66	5,28	6,66	7,01	8,29	8,59	5,63	6,50	6,20
м.Севастополь	3115,17	3313,85	2506,51	-	-	4865,21	4689,18	2996,38	-	-	19,97	17,48	-	-	-	18,78	16,26	-	-

Продовження додатка Е

Області	Податкова місткість ВРП, %					Співвідношення власних доходів і видатків місцевого бюджету (без урахування міжбюджетних трансфертів)					Співвідношення загальних доходів і видатків із місцевого бюджету (з урахуванням міжбюджетних трансфертів)					Співвідношення між обсягом видатків місцевого бюджету (з урахуванням міжбюджетних трансфертів) та податками, зібраними на території регіону, %				
	X ₅					X ₆					X ₇					X ₈				
	2012	2013	2014	2015	2016	2012	2013	2014	2015	2016	2012	2013	2014	2015	2016	2012	2013	2014	2015	2016
АРК	10,18	10,42	-	-	-	0,57	0,59	0,52	-	-	1,04	1,02	1,04	-	-	215,6	208,6	229,5	-	-
Вінницька	6,71	6,70	5,87	5,13	7,52	0,36	0,37	0,37	0,34	0,41	1,03	1,02	1,00	1,02	1,03	332,1	311,6	329,9	358,3	292,8
Волинська	5,54	5,76	5,32	5,26	7,27	0,27	0,26	0,26	0,29	0,33	1,03	1,00	1,02	1,04	1,01	472,0	469,7	479,0	459,9	375,7
Дніпропетровська	5,99	6,06	5,73	5,50	7,54	0,60	0,63	0,63	0,55	0,58	1,04	0,99	1,02	1,05	1,01	182,8	173,3	172,9	211,8	198,9
Донецька	6,08	6,81	7,40	5,36	6,52	0,54	0,62	0,60	0,52	0,56	1,02	1,01	1,11	1,19	1,11	211,1	181,4	183,4	225,5	211,6
Житомирська	6,99	7,24	6,89	5,99	8,60	0,34	0,34	0,33	0,32	0,36	1,02	1,02	1,00	1,02	1,01	347,3	345,8	345,1	381,6	322,2
Закарпатська	5,40	5,81	5,57	5,92	9,54	0,25	0,24	0,24	0,25	0,31	1,03	1,04	1,03	0,99	1,01	476,1	482,9	482,6	495,2	378,5
Запорізька	6,89	7,36	6,30	5,48	8,82	0,54	0,55	0,53	0,47	0,56	1,01	1,00	1,01	1,05	1,05	217,0	210,2	215,8	248,2	205,8
Івано-Франківська	5,09	5,03	4,61	4,56	6,82	0,29	0,28	0,27	0,27	0,30	1,02	1,00	1,01	1,01	1,01	404,0	410,0	432,3	465,2	384,4
Київська	5,27	5,89	5,29	4,94	7,37	0,52	0,56	0,53	0,48	0,58	1,03	1,04	1,04	1,05	1,07	231,4	209,8	220,6	253,3	209,1
Кіровоградська	6,88	6,57	6,34	5,41	7,58	0,38	0,38	0,39	0,35	0,42	1,03	1,01	1,02	1,01	1,03	310,6	295,9	291,2	335,0	269,2
Луганська	6,50	7,13	9,52	7,27	7,28	0,47	0,48	0,51	0,48	0,41	1,01	0,97	1,19	1,21	1,03	256,9	238,6	215,5	258,7	282,0
Львівська	5,95	6,23	5,79	5,63	9,21	0,40	0,38	0,37	0,36	0,44	1,02	1,01	1,02	1,02	1,02	295,3	296,2	306,5	338,3	263,4
Миколаївська	6,36	6,25	6,04	5,15	7,52	0,43	0,41	0,40	0,38	0,46	1,02	1,01	1,02	1,04	1,04	289,1	278,1	279,2	312,8	253,9
Одеська	6,37	6,37	6,26	5,71	8,65	0,48	0,49	0,47	0,44	0,55	1,04	1,03	1,03	1,03	1,04	255,6	239,9	258,9	280,0	217,1
Полтавська	5,96	5,77	5,02	4,21	6,21	0,57	0,56	0,52	0,46	0,50	1,04	1,01	1,01	1,04	1,04	207,9	209,2	216,2	263,4	237,5
Рівненська	6,67	7,01	5,64	5,15	7,79	0,31	0,29	0,28	0,26	0,31	1,03	1,01	1,01	1,01	1,02	393,9	401,1	422,2	466,0	376,4
Сумська	7,47	7,10	6,47	5,44	8,56	0,43	0,42	0,40	0,35	0,40	1,03	1,02	1,00	1,01	1,03	270,7	276,8	293,9	343,2	290,0
Тернопільська	5,84	6,22	5,45	5,48	8,32	0,27	0,27	0,25	0,27	0,28	1,02	1,01	1,01	1,03	1,01	448,7	451,4	468,0	481,9	429,7
Харківська	6,51	6,58	6,03	5,40	7,58	0,52	0,55	0,46	0,46	0,51	1,02	1,03	0,99	1,06	1,03	221,6	209,4	244,7	259,0	227,0
Херсонська	6,89	6,75	6,31	5,58	8,51	0,35	0,34	0,33	0,33	0,40	1,01	1,02	1,01	1,02	1,03	357,9	356,5	379,8	380,7	302,6
Хмельницька	6,41	7,00	6,09	5,60	8,35	0,33	0,35	0,34	0,32	0,37	1,03	1,02	1,02	1,02	1,02	362,5	349,1	356,8	395,2	325,0
Черкаська	6,44	6,50	5,88	5,23	7,56	0,42	0,41	0,39	0,37	0,42	1,02	1,01	1,01	1,02	1,02	295,5	280,9	295,2	327,9	282,3
Чернівецька	7,03	6,96	6,66	7,01	11,00	0,28	0,29	0,26	0,28	0,34	1,02	1,03	1,01	1,04	1,04	443,0	462,8	469,8	453,8	360,1
Чернігівська	6,33	7,04	6,13	5,50	8,09	0,36	0,37	0,36	0,34	0,42	1,03	1,01	1,01	1,01	1,04	323,6	287,3	322,2	348,9	283,7
м.Київ	3,69	3,47	3,23	3,46	5,30	0,52	0,73	0,67	0,79	0,87	0,89	0,94	1,02	1,13	1,15	232,9	162,1	201,1	179,2	135,7
м.Севастополь	10,23	9,89	-	-	-	0,64	0,71	0,84	-	-	1,06	1,08	1,28	-	-	183,5	164,4	134,5	-	-

Методика та результати обчислення індикаторів ефективності використання ФЕП регіонів України у 2012-2016 рр.

Області	Відношення рівня ВРП до рівня бюджетних видатків, млн.грн./млн.грн.					Темп росту доходів місцевих бюджетів на душу населення (без міжбюджетних трансфертів), %					Темп росту видатків місцевих бюджетів на душу населення (без міжбюджетних трансфертів), %					Співвідношення ВРП до обсягу капітальних вкладень				
	Y_1					Y_2					Y_3					Y_4				
	2012	2013	2014	2015	2016	2012	2013	2014	2015	2016	2012	2013	2014	2015	2016	2012	2013	2014	2015	2016
АРК	4,56	4,61	0,00	-	-	122,20	105,20	-	-	-	113,20	103,10	-	-	-	2,43	3,00	-	-	-
Вінницька	4,49	4,80	5,17	3,80	4,58	120,00	107,90	110,10	121,83	149,09	123,60	102,60	112,80	129,22	124,68	5,67	5,92	7,75	5,67	7,57
Волинська	3,82	3,70	3,92	2,96	3,67	118,60	103,70	109,50	138,91	139,99	121,90	106,50	110,60	124,10	122,94	6,15	6,20	7,14	3,67	5,41
Дніпропетровська	9,13	9,52	10,08	6,54	6,92	115,70	103,70	108,80	119,70	135,91	124,40	99,10	109,00	137,86	128,29	6,57	7,18	8,67	6,09	6,46
Донецька	7,91	8,23	7,45	5,00	7,42	114,90	107,50	77,50	73,49	123,56	129,00	92,80	80,30	84,87	115,44	5,38	5,91	9,12	8,22	9,84
Житомирська	4,12	3,99	4,21	3,25	3,64	118,60	105,70	108,60	117,24	145,44	121,10	106,60	110,20	123,49	126,19	8,59	8,54	10,26	7,03	7,21
Закарпатська	3,90	3,56	3,72	2,55	2,79	113,60	106,70	108,20	131,08	150,01	118,10	109,40	107,80	130,52	118,11	7,82	8,09	9,14	5,69	5,97
Запорізька	6,88	6,68	7,46	5,29	5,63	111,30	104,10	104,50	120,41	154,90	117,70	102,10	108,60	134,31	130,74	7,61	7,95	9,38	8,06	7,91
Івано-Франківська	4,87	4,86	5,02	3,64	3,83	111,80	100,10	105,10	126,74	142,45	123,10	103,10	109,70	129,00	125,19	6,25	6,92	5,51	3,66	5,84
Київська	8,35	8,22	8,68	6,00	6,62	112,30	109,40	102,50	127,07	150,18	119,70	100,60	109,20	138,85	125,79	3,42	3,33	4,05	3,13	3,17
Кіровоградська	4,70	5,17	5,44	3,81	4,94	122,90	106,60	108,30	118,45	147,33	118,90	104,50	107,80	131,43	121,96	4,82	7,85	9,21	6,53	6,58
Луганська	6,00	5,91	4,88	4,50	4,92	116,30	96,80	74,20	65,44	114,59	125,50	95,10	69,00	69,67	135,64	7,15	4,85	6,01	9,80	7,26
Львівська	5,71	5,46	5,64	3,84	4,17	115,60	103,90	108,60	132,55	155,19	116,90	107,00	111,50	138,09	126,34	5,55	6,45	7,63	5,13	5,05
Миколаївська	5,49	5,80	5,92	4,36	5,28	122,40	100,60	105,50	121,84	147,43	121,30	103,80	107,10	129,17	122,98	6,22	6,39	9,39	5,62	5,15
Одеська	6,22	6,54	6,22	4,38	5,38	112,40	105,00	107,60	123,77	155,08	116,80	101,30	114,20	130,92	124,90	4,43	5,88	8,00	6,92	6,33
Полтавська	8,14	8,45	9,28	6,43	6,90	121,40	96,80	101,10	123,30	143,72	121,90	99,50	108,80	137,91	134,39	5,54	6,13	7,91	8,00	6,30
Рівненська	3,84	3,58	4,23	3,22	3,43	113,10	102,80	104,90	117,70	141,39	115,90	108,40	110,30	123,68	120,50	7,87	7,76	10,24	6,24	8,03
Сумська	4,95	5,11	5,26	3,92	4,06	119,00	102,20	103,00	118,71	147,10	119,00	103,90	110,30	133,37	129,09	8,68	9,84	10,86	8,25	7,00
Тернопільська	3,82	3,57	3,92	2,83	2,81	117,70	107,50	103,20	132,60	138,19	117,50	107,80	109,00	126,95	131,38	5,32	6,08	8,37	5,19	5,30
Харківська	6,93	7,30	6,78	5,19	5,87	118,10	104,30	102,00	119,86	143,61	119,30	98,50	121,90	121,09	127,85	5,57	9,18	12,03	7,97	7,82
Херсонська	4,06	4,16	4,18	3,36	3,89	117,00	103,30	107,50	124,39	145,17	119,50	104,70	111,40	122,94	121,34	7,95	9,77	10,53	7,41	7,04
Хмельницька	4,32	4,11	4,62	3,28	3,70	117,20	110,30	104,60	125,64	142,15	117,00	106,00	108,30	130,02	124,08	7,52	7,26	7,89	4,37	4,56
Черкаська	5,26	5,48	5,77	4,25	4,71	124,00	101,20	103,40	123,67	145,63	120,50	101,50	110,50	130,24	128,78	8,27	9,69	11,79	8,22	8,10
Чернівецька	3,21	3,10	3,20	2,41	2,53	110,60	110,40	96,90	133,03	152,77	118,40	108,10	106,30	124,87	124,97	5,91	6,10	8,92	5,08	6,95
Чернігівська	4,88	4,94	5,06	3,67	4,36	119,40	103,30	109,20	122,17	150,03	121,00	100,00	113,50	127,22	123,21	8,74	8,53	10,74	7,33	7,16
м.Київ	11,65	17,78	16,18	11,95	13,95	113,90	104,00	115,00	149,64	131,97	161,70	74,30	125,60	126,58	119,64	3,46	4,44	5,27	3,79	4,39
м.Севастополь	5,33	6,16	0,00	-	-	124,40	107,00	-	-	-	123,70	96,90	-	-	-	4,70	4,61	-	-	-
Україна	5,65	5,95	6,09	4,42	5,04	117,20	104,44	103,59	121,17	143,72	121,73	101,75	108,15	125,46	125,38	4,97	5,69	7,23	5,24	5,66

Продовження додатка Ж

Області	Інвестиційна спрямованість бюджетних видатків, %					Частка збиткових підприємств регіону, %				
	У ₅					У ₆				
	2012	2013	2014	2015	2016	2012	2013	2014	2015	2016
АРК	10,33	3,68	-	-	-	38,8	36,4	-	-	-
Вінницька	4,75	3,56	3,73	5,23	5,69	30,9	29,2	28,9	22,4	20,8
Волинська	5,53	4,47	3,57	4,67	6,04	36,5	34,6	33,5	25,5	25,9
Дніпропетровська	5,14	2,78	1,98	5,58	7,50	37,1	34,9	34,3	25,8	26,6
Донецька	5,58	3,20	2,21	3,04	6,56	31,6	32,4	36,6	26,5	24
Житомирська	3,84	3,88	3,98	4,90	6,51	37,6	36,1	35,4	27	27,8
Закарпатська	2,19	2,34	2,53	4,87	5,70	27,5	26,8	26,2	20,8	22
Запорізька	4,34	3,02	2,15	5,91	8,11	36	33,4	31,8	22,7	22,7
Івано-Франківська	3,19	2,32	3,19	5,96	7,55	27,1	27,2	26,2	19,6	21,1
Київська	0,98	1,48	1,29	2,68	5,22	31,6	31,7	32,7	25,7	23,6
Кіровоградська	4,29	2,76	2,25	4,73	5,70	25,9	25,4	22,2	16,3	16,5
Луганська	5,63	3,78	1,14	5,98	9,36	32,5	33,5	31,9	23,9	20,5
Львівська	1,75	2,54	1,70	4,20	5,85	37,3	35,2	34	25,5	26,3
Миколаївська	2,29	2,54	1,70	3,88	7,79	31,7	27,3	26,9	20,2	20
Одеська	4,07	3,45	3,65	6,33	11,3 ₉	35,1	31,6	30,8	24,4	23,9
Полтавська	2,94	2,90	2,00	4,42	6,68	30,4	31,5	28,9	23,4	23,6
Рівненська	3,17	3,37	3,06	4,23	5,73	37,9	36,2	34,6	28,2	28,5
Сумська	3,31	2,34	2,62	3,95	6,03	35,1	35,5	32,6	26,1	25,7
Тернопільська	2,22	2,70	2,86	4,03	4,98	29,9	30,9	28,7	22,3	23,3
Харківська	4,85	4,69	4,00	7,30	11,7 ₇	36,7	35,7	35,3	27,7	29,6
Херсонська	2,76	2,55	2,78	4,72	6,30	35,2	31,8	30,7	22,3	22,9
Хмельницька	2,59	2,60	2,93	5,94	6,50	32,4	31,8	30,5	22,6	23,5
Черкаська	3,05	3,56	2,98	4,23	6,97	29,6	30	27,6	20,7	19,7
Чернівецька	3,59	2,50	3,08	5,12	7,01	38,1	36,4	35	28,4	30,7
Чернігівська	2,51	2,09	2,17	3,31	5,49	32,8	33,3	31	24,8	25,1
м.Київ	6,05	6,00	3,07	7,25	12,7 ₁	41,2	38,5	39,8	32,6	33,9
м.Севастополь	7,94	8,95	-	-	-	41,9	42,1	-	-	-

Методика та результати обчислення індикаторів самодостатності регіонів України у 2012-2016 роках

Області	Коефіцієнт бюджетної самостійності					Частка трансфертів у загальній величині доходів місцевого бюджету					Коефіцієнт стійкості бюджету				
	$Z_1 = \frac{S_{в.д.}}{S_{д.}}$					$Z_2 = \frac{T}{S_{д.}} * 100\%$					$Z_3 = \frac{T}{S_{в.д.}}$				
	2012	2013	2014	2015	2016	2012	2013	2014	2015	2016	2012	2013	2014	2015	2016
АР Крим	0,55	0,58	0,50	-	-	44,97	42,48	50,22	-	-	0,82	0,74	1,01	-	-
Вінницька	0,35	0,37	0,36	0,34	0,40	65,39	63,21	63,62	66,36	60,49	1,89	1,72	1,75	1,97	1,53
Волинська	0,26	0,26	0,25	0,28	0,32	73,89	73,89	74,72	72,20	67,53	2,83	2,83	2,96	2,60	2,08
Дніпропетровська	0,58	0,63	0,62	0,50	0,55	42,19	36,57	38,30	49,94	44,74	0,73	0,58	0,62	1,00	0,81
Донецька	0,52	0,61	0,53	0,43	0,49	48,31	39,28	46,65	57,24	51,28	0,93	0,65	0,87	1,34	1,05
Житомирська	0,33	0,33	0,33	0,31	0,36	66,68	66,83	66,89	69,03	64,15	2,00	2,01	2,02	2,23	1,79
Закарпатська	0,24	0,23	0,24	0,25	0,31	75,72	76,63	76,31	75,44	69,31	3,12	3,28	3,22	3,07	2,26
Запорізька	0,52	0,53	0,51	0,44	0,52	48,43	47,33	48,59	55,90	48,08	0,94	0,90	0,95	1,27	0,93
Івано-Франківська	0,29	0,28	0,27	0,26	0,30	71,43	71,91	73,16	73,72	70,26	2,50	2,56	2,73	2,81	2,36
Київська	0,49	0,53	0,50	0,45	0,53	50,79	46,60	50,19	54,87	47,13	1,03	0,87	1,01	1,22	0,89
Кіровоградська	0,36	0,38	0,38	0,34	0,40	63,68	61,97	62,13	65,64	59,55	1,75	1,63	1,64	1,91	1,47
Луганська	0,46	0,49	0,43	0,40	0,39	53,61	50,94	56,72	60,14	60,98	1,16	1,04	1,31	1,51	1,56
Львівська	0,38	0,38	0,37	0,35	0,43	61,51	62,21	63,19	65,24	57,36	1,60	1,65	1,72	1,88	1,34
Миколаївська	0,41	0,41	0,39	0,36	0,44	58,53	59,39	60,54	63,59	56,32	1,41	1,46	1,53	1,75	1,29
Одеська	0,45	0,47	0,45	0,42	0,52	54,78	52,63	54,97	57,96	48,20	1,21	1,11	1,22	1,38	0,93
Полтавська	0,55	0,54	0,51	0,44	0,47	45,26	45,64	49,10	56,46	52,85	0,83	0,84	0,96	1,30	1,12
Рівненська	0,30	0,29	0,27	0,26	0,30	70,38	71,44	72,72	74,25	70,09	2,38	2,50	2,67	2,88	2,34
Сумська	0,42	0,41	0,39	0,35	0,39	58,15	58,50	60,52	65,43	61,45	1,39	1,41	1,53	1,89	1,59
Тернопільська	0,26	0,27	0,25	0,26	0,28	73,63	73,37	74,77	74,25	72,49	2,79	2,75	2,96	2,88	2,63
Харківська	0,51	0,53	0,47	0,43	0,49	49,18	46,67	53,50	57,34	50,66	0,97	0,88	1,15	1,34	1,03
Херсонська	0,34	0,33	0,33	0,32	0,39	66,00	66,66	67,38	67,61	61,47	1,94	2,00	2,07	2,09	1,60
Хмельницька	0,32	0,34	0,33	0,32	0,36	67,75	66,00	67,22	68,28	63,83	2,10	1,94	2,05	2,15	1,76
Черкаська	0,41	0,41	0,38	0,36	0,40	59,33	58,86	61,82	64,12	59,55	1,46	1,43	1,62	1,79	1,47
Чернівецька	0,28	0,28	0,26	0,27	0,33	72,21	71,75	73,89	72,85	66,82	2,60	2,54	2,83	2,68	2,01
Чернігівська	0,35	0,37	0,35	0,34	0,40	65,02	63,28	64,66	66,17	60,03	1,86	1,72	1,83	1,96	1,50
м.Київ	0,59	0,78	0,62	0,70	0,76	41,36	21,92	37,71	29,94	24,35	0,71	0,28	0,61	0,43	0,32
м.Севастополь	0,60	0,66	0,65	-	-	39,87	34,32	34,57	-	-	0,66	0,52	0,53	-	-

Продовження додатка 3

Області	Коефіцієнт податкової самостійності					Коефіцієнт співвідношення видатків та податкових доходів					Відношення з регіонального у державний бюджет до трансферту з державного до регіонального бюджету				
	$Z_4 = \frac{S_{\text{д.}}^{\text{п.}}}{S_{\text{в.д.}}}$					$Z_5 = \frac{S_{\text{в.}}}{S_{\text{д.}}^{\text{п.}}}$					$Z_6 = \frac{T_{\text{ДБ}}}{T} * 100\%$				
	2012	2013	2014	2015	2016	2012	2013	2014	2015	2016	2012	2013	2014	2015	2016
АР Крим	0,81	0,82	0,84	-	-	2,16	2,09	2,30	-	-	0,35	0,47	-	-	-
Вінницька	0,85	0,86	0,83	0,81	0,84	3,32	3,12	3,30	3,58	2,93	0,25	0,30	0,28	1,11	1,35
Волинська	0,79	0,82	0,81	0,76	0,81	4,72	4,70	4,79	4,60	3,76	0,02	0,06	0,07	0,36	0,47
Дніпропетровська	0,91	0,91	0,92	0,90	0,90	1,83	1,73	1,73	2,12	1,99	1,55	3,07	1,23	7,18	7,99
Донецька	0,90	0,90	0,92	0,87	0,87	2,11	1,81	1,83	2,26	2,12	3,06	3,98	2,35	2,51	4,01
Житомирська	0,85	0,86	0,87	0,83	0,86	3,47	3,46	3,45	3,82	3,22	0,08	0,05	0,18	0,58	1,20
Закарпатська	0,84	0,85	0,85	0,83	0,85	4,76	4,83	4,83	4,95	3,79	0,29	0,11	0,13	0,57	0,89
Запорізька	0,88	0,90	0,89	0,87	0,89	2,17	2,10	2,16	2,48	2,06	5,74	6,80	2,94	3,52	4,39
Івано-Франківська	0,85	0,87	0,86	0,81	0,86	4,04	4,10	4,32	4,65	3,84	0,16	0,17	0,16	0,70	0,64
Київська	0,85	0,86	0,87	0,84	0,85	2,31	2,10	2,21	2,53	2,09	3,48	3,34	2,61	3,82	3,93
Кіровоградська	0,86	0,88	0,89	0,86	0,89	3,11	2,96	2,91	3,35	2,69	0,71	0,60	0,92	0,59	1,22
Луганська	0,83	0,88	0,90	0,80	0,88	2,57	2,39	2,16	2,59	2,82	0,31	1,42	0,29	0,13	1,67
Львівська	0,86	0,89	0,87	0,83	0,87	2,95	2,96	3,07	3,38	2,63	0,75	1,15	0,08	1,52	1,85
Миколаївська	0,82	0,87	0,89	0,84	0,87	2,89	2,78	2,79	3,13	2,54	1,66	1,22	1,64	0,95	1,46
Одеська	0,83	0,85	0,84	0,82	0,85	2,56	2,40	2,59	2,80	2,17	2,19	2,03	1,51	1,95	2,20
Полтавська	0,84	0,87	0,90	0,84	0,86	2,08	2,09	2,16	2,63	2,38	1,97	4,58	1,49	4,38	3,01
Рівненська	0,83	0,86	0,86	0,82	0,87	3,94	4,01	4,22	4,66	3,76	1,13	0,80	1,05	0,94	1,01
Сумська	0,86	0,85	0,86	0,83	0,86	2,71	2,77	2,94	3,43	2,90	0,22	0,81	0,16	1,24	1,33
Тернопільська	0,83	0,83	0,84	0,78	0,84	4,49	4,51	4,68	4,82	4,30	0,10	0,07	0,07	0,34	0,50
Харківська	0,87	0,87	0,89	0,86	0,87	2,22	2,09	2,45	2,59	2,27	0,13	1,18	0,17	1,81	1,96
Херсонська	0,81	0,82	0,80	0,79	0,83	3,58	3,57	3,80	3,81	3,03	0,02	0,03	0,08	0,14	0,30
Хмельницька	0,83	0,83	0,84	0,78	0,83	3,63	3,49	3,57	3,95	3,25	0,65	0,53	0,62	0,53	0,78
Черкаська	0,82	0,86	0,88	0,83	0,86	2,96	2,81	2,95	3,28	2,82	0,08	0,14	0,26	0,64	0,95
Чернівецька	0,80	0,75	0,81	0,78	0,81	4,43	4,63	4,70	4,54	3,60	0,04	0,02	0,11	0,11	0,17
Чернігівська	0,86	0,89	0,87	0,84	0,84	3,24	2,70	3,22	3,49	2,84	0,01	0,00	0,01	0,31	0,35
м.Київ	0,82	0,84	0,78	0,70	0,84	2,33	1,62	2,01	1,79	1,36	0,27	0,23	12,74	0,48	1,23
м.Севастополь	0,85	0,86	0,89	-	-	1,84	1,64	1,35	-	-	0,32	0,25	-	-	-

де,

$S_{в.д.}$ - сума власних доходів місцевого бюджету (без урахування міжбюджетних трансфертів);

$S_{д.}$ - сума доходів місцевого бюджету (з урахуванням міжбюджетних трансфертів);

T - сума міжбюджетних трансфертів з державного бюджету до місцевого;

$S_{д.}^{п.}$ - податкові доходи місцевого бюджету;

$S_{в.}$ - сума видатків місцевого бюджету;

$T^{ДБ}$ - сума коштів, що передаються з місцевого до державного бюджету.

Матриця стандартизованих коефіцієнтів самодостатності регіонів
України у 2012 році

Області	Z_1	Z_2	Z_3	Z_4	Z_5	Z_6
	$>0,80$	≤ 10	$<0,30$	$\geq 0,80$	<2	≥ 50
Автономна Республіка Крим	0,69	0,22	0,37	1,01	0,93	0,01
Вінницька	0,43	0,15	0,16	1,06	0,60	0,01
Волинська	0,33	0,14	0,11	0,99	0,42	0,00
Дніпропетровська	0,72	0,24	0,41	1,13	1,09	0,03
Донецька	0,65	0,21	0,32	1,12	0,95	0,06
Житомирська	0,42	0,15	0,15	1,06	0,58	0,00
Закарпатська	0,30	0,13	0,10	1,05	0,42	0,01
Запорізька	0,64	0,21	0,32	1,10	0,92	0,11
Івано-Франківська	0,36	0,14	0,12	1,07	0,50	0,00
Київська	0,62	0,20	0,29	1,06	0,86	0,07
Кіровоградська	0,45	0,16	0,17	1,07	0,64	0,01
Луганська	0,58	0,19	0,26	1,04	0,78	0,01
Львівська	0,48	0,16	0,19	1,08	0,68	0,01
Миколаївська	0,52	0,17	0,21	1,02	0,69	0,03
Одеська	0,57	0,18	0,25	1,04	0,78	0,04
Полтавська	0,68	0,22	0,36	1,06	0,96	0,04
Рівненська	0,37	0,14	0,13	1,04	0,51	0,02
Сумська	0,52	0,17	0,22	1,07	0,74	0,00
Тернопільська	0,33	0,14	0,11	1,04	0,45	0,00
Харківська	0,64	0,20	0,31	1,08	0,90	0,00
Херсонська	0,42	0,15	0,15	1,01	0,56	0,00
Хмельницька	0,40	0,15	0,14	1,04	0,55	0,01
Черкаська	0,51	0,17	0,21	1,02	0,68	0,00
Чернівецька	0,35	0,14	0,12	0,99	0,45	0,00
Чернігівська	0,44	0,15	0,16	1,07	0,62	0,00
м.Київ	0,73	0,24	0,43	1,03	0,86	0,01
м.Севастополь	0,75	0,25	0,45	1,07	1,09	0,01

- Порогові значення взяті відповідно до рекомендацій [12]

Матриця стандартизованих коефіцієнтів самодостатності регіонів
України у 2013 році

Області	Z_1	Z_2	Z_3	Z_4	Z_5	Z_6
	$>0,80$	≤ 10	$<0,30$	$\geq 0,80$	<2	≥ 50
Автономна Республіка Крим	0,72	0,24	0,41	1,03	0,96	0,01
Вінницька	0,46	0,16	0,17	1,07	0,64	0,01
Волинська	0,33	0,14	0,11	1,02	0,43	0,00
Дніпропетровська	0,79	0,27	0,52	1,14	1,15	0,06
Донецька	0,76	0,25	0,46	1,13	1,10	0,08
Житомирська	0,41	0,15	0,15	1,07	0,58	0,00
Закарпатська	0,29	0,13	0,09	1,06	0,41	0,00
Запорізька	0,66	0,21	0,33	1,12	0,95	0,14
Івано-Франківська	0,35	0,14	0,12	1,08	0,49	0,00
Київська	0,67	0,21	0,34	1,08	0,95	0,07
Кіровоградська	0,48	0,16	0,18	1,10	0,68	0,01
Луганська	0,61	0,20	0,29	1,10	0,84	0,03
Львівська	0,47	0,16	0,18	1,11	0,68	0,02
Миколаївська	0,51	0,17	0,21	1,09	0,72	0,02
Одеська	0,59	0,19	0,27	1,07	0,83	0,04
Полтавська	0,68	0,22	0,36	1,09	0,96	0,09
Рівненська	0,36	0,14	0,12	1,08	0,50	0,02
Сумська	0,52	0,17	0,21	1,07	0,72	0,02
Тернопільська	0,33	0,14	0,11	1,03	0,44	0,00
Харківська	0,67	0,21	0,34	1,09	0,96	0,02
Херсонська	0,42	0,15	0,15	1,03	0,56	0,00
Хмельницька	0,42	0,15	0,15	1,04	0,57	0,01
Черкаська	0,51	0,17	0,21	1,08	0,71	0,00
Чернівецька	0,35	0,14	0,12	0,93	0,43	0,00
Чернігівська	0,46	0,16	0,17	0,12	0,07	0,00
м.Київ	0,98	0,46	1,07	1,05	1,23	0,00
м.Севастополь	0,82	0,29	0,57	1,08	1,22	0,00

- Порогові значення взяті відповідно до рекомендацій [12]

Матриця стандартизованих коефіцієнтів самодостатності регіонів України
у 2014 році

Області	Z_1	Z_2	Z_3	Z_4	Z_5	Z_6
	$>0,80$	≤ 10	$<0,30$	$\geq 0,80$	<2	≥ 50
Автономна Республіка Крим	0,62	0,20	0,30	1,06	0,87	0,00
Вінницька	0,45	0,16	0,17	1,04	0,61	0,01
Волинська	0,32	0,13	0,10	1,01	0,42	0,00
Дніпропетровська	0,77	0,26	0,48	1,15	1,16	0,02
Донецька	0,67	0,21	0,34	1,15	1,09	0,05
Житомирська	0,41	0,15	0,15	1,09	0,58	0,00
Закарпатська	0,30	0,13	0,09	1,06	0,41	0,00
Запорізька	0,64	0,21	0,32	1,12	0,93	0,06
Івано-Франківська	0,34	0,14	0,11	1,07	0,46	0,00
Київська	0,62	0,20	0,30	1,09	0,91	0,05
Кіровоградська	0,47	0,16	0,18	1,12	0,69	0,02
Луганська	0,54	0,18	0,23	1,13	0,93	0,01
Львівська	0,46	0,16	0,17	1,09	0,65	0,00
Миколаївська	0,49	0,17	0,20	1,11	0,72	0,03
Одеська	0,56	0,18	0,25	1,05	0,77	0,03
Полтавська	0,64	0,20	0,31	1,12	0,93	0,03
Рівненська	0,34	0,14	0,11	1,08	0,47	0,02
Сумська	0,49	0,17	0,20	1,07	0,68	0,00
Тернопільська	0,32	0,13	0,10	1,05	0,43	0,00
Харківська	0,58	0,19	0,26	1,11	0,82	0,00
Херсонська	0,41	0,15	0,15	1,00	0,53	0,00
Хмельницька	0,41	0,15	0,15	1,05	0,56	0,01
Черкаська	0,48	0,16	0,19	1,10	0,68	0,01
Чернівецька	0,33	0,14	0,11	1,01	0,43	0,00
Чернігівська	0,44	0,15	0,16	1,08	0,62	0,00
м.Київ	0,78	0,27	0,50	0,97	0,99	0,25
м.Севастополь	0,82	0,29	0,57	1,11	1,49	0,00

- Порогові значення взяті відповідно до рекомендацій [12]

Матриця стандартизованих коефіцієнтів самодостатності регіонів
України у 2015 році

Області	Z_1	Z_2	Z_3	Z_4	Z_5	Z_6
	$>0,80$	≤ 10	$<0,30$	$\geq 0,80$	<2	≥ 50
Автономна Республіка Крим	-	-	-	-	-	-
Вінницька	0,42	0,15	0,15	1,01	0,56	0,02
Волинська	0,35	0,14	0,12	0,94	0,43	0,01
Дніпропетровська	0,63	0,20	0,30	1,12	0,94	0,14
Донецька	0,53	0,17	0,22	1,09	0,89	0,05
Житомирська	0,39	0,14	0,13	1,04	0,52	0,01
Закарпатська	0,31	0,13	0,10	1,03	0,40	0,01
Запорізька	0,55	0,18	0,24	1,09	0,81	0,07
Івано-Франківська	0,33	0,14	0,11	1,02	0,43	0,01
Київська	0,56	0,18	0,25	1,05	0,79	0,08
Кіровоградська	0,43	0,15	0,16	1,07	0,60	0,01
Луганська	0,50	0,17	0,20	1,00	0,77	0,00
Львівська	0,43	0,15	0,16	1,04	0,59	0,03
Миколаївська	0,46	0,16	0,17	1,06	0,64	0,02
Одеська	0,53	0,17	0,22	1,03	0,71	0,04
Полтавська	0,54	0,18	0,23	1,05	0,76	0,09
Рівненська	0,32	0,13	0,10	1,03	0,43	0,02
Сумська	0,43	0,15	0,16	1,04	0,58	0,02
Тернопільська	0,32	0,13	0,10	0,98	0,41	0,01
Харківська	0,53	0,17	0,22	1,07	0,77	0,04
Херсонська	0,40	0,15	0,14	0,99	0,53	0,00
Хмельницька	0,40	0,15	0,14	0,98	0,51	0,01
Черкаська	0,45	0,16	0,17	1,04	0,61	0,01
Чернівецька	0,34	0,14	0,11	0,98	0,44	0,00
Чернігівська	0,42	0,15	0,15	1,04	0,57	0,01
м.Київ	0,88	0,33	0,70	0,88	1,12	0,01
м.Севастополь	-	-	-	-	-	-

- Порогові значення взяті відповідно до рекомендацій [12]

Матриця стандартизованих коефіцієнтів самодостатності регіонів
України у 2016 році

Області	Z_1	Z_2	Z_3	Z_4	Z_5	Z_6
	$>0,8$ 0	≤ 1 0	$<0,30$	$\geq 0,80$	<2	≥ 50
Автономна Республіка Крим	-	-	-	-	-	-
Вінницька	0,49	0,1	0,2	1,04	0,68	0,02
Волинська	0,41	0,1	0,1	1,02	0,53	0,01
Дніпропетровськ	0,69	0,2	0,3	1,12	1,01	0,14
Донецька	0,61	0,1	0,2	1,09	0,95	0,05
Житомирська	0,45	0,1	0,1	1,07	0,62	0,01
Закарпатська	0,38	0,1	0,1	1,07	0,53	0,01
Запорізька	0,65	0,2	0,3	1,11	0,97	0,07
Івано-	0,37	0,1	0,1	1,08	0,52	0,01
Київська	0,66	0,2	0,3	1,06	0,96	0,08
Кіровоградська	0,51	0,1	0,2	1,11	0,74	0,01
Луганська	0,49	0,1	0,1	1,10	0,71	0,00
Львівська	0,53	0,1	0,2	1,09	0,76	0,03
Миколаївська	0,55	0,1	0,2	1,09	0,79	0,02
Одеська	0,65	0,2	0,3	1,06	0,92	0,04
Полтавська	0,59	0,1	0,2	1,08	0,84	0,09
Рівненська	0,37	0,1	0,1	1,08	0,53	0,02
Сумська	0,48	0,1	0,1	1,08	0,69	0,02
Тернопільська	0,34	0,1	0,1	1,05	0,47	0,01
Харківська	0,62	0,2	0,2	1,09	0,88	0,04
Херсонська	0,48	0,1	0,1	1,04	0,66	0,00
Хмельницька	0,45	0,1	0,1	1,04	0,62	0,01
Черкаська	0,51	0,1	0,2	1,07	0,71	0,01
Чернівецька	0,41	0,1	0,1	1,01	0,56	0,00
Чернігівська	0,50	0,1	0,2	1,05	0,70	0,01
м.Київ	0,95	0,4	0,9	1,06	1,47	0,01
м.Севастополь	-	-	-	-	-	-

- Порогові значення взяті відповідно до рекомендацій [12]

Матриця стандартизованих коефіцієнтів ефективності формування фінансово-економічного потенціалу регіонів України на сучасному етапі (достатність бюджетного забезпечення) України у 2012 році

Області	X_1	X_2	X_3	X_4	X_5
	<i>max</i>	<i>max</i>	<i>>1</i>	<i>>1</i>	<i><100</i>
Автономна Республіка Крим	1,29	1,02	0,57	1,04	0,46
<i>області</i>					
Вінницька	0,72	0,93	0,36	1,03	0,30
Волинська	0,61	1,04	0,27	1,03	0,21
Дніпропетровська	1,33	1,01	0,60	1,04	0,55
Донецька	1,19	1,01	0,54	1,02	0,47
Житомирська	0,73	0,98	0,34	1,02	0,29
Закарпатська	0,49	0,90	0,25	1,03	0,21
Запорізька	1,08	0,92	0,54	1,01	0,46
Івано-Франківська	0,63	0,99	0,29	1,02	0,25
Київська	1,13	1,00	0,52	1,03	0,43
Кіровоградська	0,80	0,96	0,38	1,03	0,32
Луганська	0,91	0,89	0,47	1,01	0,39
Львівська	0,76	0,88	0,40	1,02	0,34
Миколаївська	0,87	0,93	0,43	1,02	0,35
Одеська	0,94	0,90	0,48	1,04	0,39
Полтавська	1,22	0,97	0,57	1,04	0,48
Рівненська	0,68	1,01	0,31	1,03	0,25
Сумська	0,85	0,90	0,43	1,03	0,37
Тернопільська	0,53	0,90	0,27	1,02	0,22
Харківська	1,02	0,89	0,52	1,02	0,45
Херсонська	0,69	0,91	0,35	1,01	0,28
Хмельницька	0,69	0,95	0,33	1,03	0,28
Черкаська	0,87	0,96	0,42	1,02	0,34
Чернівецька	0,58	0,93	0,28	1,02	0,23
Чернігівська	0,73	0,93	0,36	1,03	0,31
м.Київ	1,99	1,73	0,52	0,89	0,43
м.Севастополь	1,41	1,00	0,64	1,06	0,54

Матриця стандартизованих коефіцієнтів ефективності формування
фінансово-економічного потенціалу регіонів України на сучасному етапі
(достатність бюджетного забезпечення) України 2013 році

Області	X_1	X_2	X_3	X_4	X_5
	<i>max</i>	max	<i>>1</i>	<i>>1</i>	<i><100</i>
Автономна Республіка Крим	1,30	1,07	0,59	1,02	0,48
<i>області</i>					
Вінницька	0,75	0,97	0,37	1,02	0,32
Волинська	0,60	1,12	0,26	1,00	0,21
Дніпропетровська	1,32	1,01	0,63	0,99	0,58
Донецька	1,23	0,95	0,62	1,01	0,55
Житомирська	0,74	1,05	0,34	1,02	0,29
Закарпатська	0,50	1,00	0,24	1,04	0,21
Запорізька	1,08	0,95	0,55	1,00	0,48
Івано-Франківська	0,60	1,03	0,28	1,00	0,24
Київська	1,18	1,01	0,56	1,04	0,48
Кіровоградська	0,82	1,02	0,38	1,01	0,34
Луганська	0,85	0,86	0,48	0,97	0,42
Львівська	0,76	0,95	0,38	1,01	0,34
Миколаївська	0,84	0,98	0,41	1,01	0,36
Одеська	0,94	0,93	0,49	1,03	0,42
Полтавська	1,14	0,98	0,56	1,01	0,48
Рівненська	0,67	1,11	0,29	1,01	0,25
Сумська	0,84	0,95	0,42	1,02	0,36
Тернопільська	0,55	0,98	0,27	1,01	0,22
Харківська	1,01	0,89	0,55	1,03	0,48
Херсонська	0,68	0,96	0,34	1,02	0,28
Хмельницька	0,73	1,02	0,35	1,02	0,29
Черкаська	0,85	0,99	0,41	1,01	0,36
Чернівецька	0,61	1,02	0,29	1,03	0,22
Чернігівська	0,73	0,95	0,37	1,01	0,03
м.Київ	1,96	1,29	0,73	0,94	0,62
м.Севастополь	1,43	0,98	0,71	1,08	0,61

Матриця стандартизованих коефіцієнтів ефективності формування
фінансово-економічного потенціалу регіонів України на сучасному етапі
(достатність бюджетного забезпечення) у 2014 році

Області	X_1	X_2	X_3	X_4	X_5
	<i>max</i>	max	<i>>1</i>	<i>>1</i>	<i><100</i>
Автономна Республіка Крим	0,83	0,73	0,52	1,04	0,44
<i>області</i>					
Вінницька	0,82	1,01	0,37	1,00	0,30
Волинська	0,65	1,14	0,26	1,02	0,21
Дніпропетровська	1,42	1,02	0,63	1,02	0,58
Донецька	0,94	0,71	0,60	1,11	0,55
Житомирська	0,79	1,08	0,33	1,00	0,29
Закарпатська	0,53	0,99	0,24	1,03	0,21
Запорізька	1,11	0,96	0,53	1,01	0,46
Івано-Франківська	0,62	1,04	0,27	1,01	0,23
Київська	1,19	1,02	0,53	1,04	0,45
Кіровоградська	0,88	1,03	0,39	1,02	0,34
Луганська	0,63	0,55	0,51	1,19	0,46
Львівська	0,81	0,98	0,37	1,02	0,33
Миколаївська	0,88	0,98	0,40	1,02	0,36
Одеська	0,99	0,97	0,47	1,03	0,39
Полтавська	1,14	0,99	0,52	1,01	0,46
Рівненська	0,69	1,12	0,28	1,01	0,24
Сумська	0,86	0,98	0,40	1,00	0,34
Тернопільська	0,56	0,99	0,25	1,01	0,21
Харківська	1,02	1,00	0,46	0,99	0,41
Херсонська	0,72	1,00	0,33	1,01	0,26
Хмельницька	0,76	1,02	0,34	1,02	0,28
Черкаська	0,87	1,02	0,39	1,01	0,34
Чернівецька	0,58	1,00	0,26	1,01	0,21
Чернігівська	0,79	1,00	0,36	1,01	0,31
м.Київ	2,19	1,48	0,67	1,02	0,50
м.Севастополь	1,06	0,58	0,84	1,28	0,74

Матриця стандартизованих коефіцієнтів ефективності формування
фінансово-економічного потенціалу регіонів України на сучасному етапі
(достатність бюджетного забезпечення) у 2015 році

Області	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅
	<i>max</i>	max	<i>>1</i>	<i>>1</i>	<i><100</i>
Автономна Республіка Крим	-	-	-	-	-
Вінницька	0,84	1,06	0,34	1,02	0,28
Волинська	0,75	1,14	0,29	1,04	0,22
Дніпропетровська	1,43	1,14	0,55	1,05	0,47
Донецька	0,59	0,49	0,52	1,19	0,44
Житомирська	0,78	1,08	0,32	1,02	0,26
Закарпатська	0,58	1,04	0,25	0,99	0,20
Запорізька	1,13	1,04	0,47	1,05	0,40
Івано-Франківська	0,66	1,08	0,27	1,01	0,21
Київська	1,26	1,14	0,48	1,05	0,39
Кіровоградська	0,88	1,10	0,35	1,01	0,30
Луганська	0,35	0,31	0,48	1,21	0,39
Львівська	0,90	1,09	0,36	1,02	0,30
Миколаївська	0,90	1,03	0,38	1,04	0,32
Одеська	1,03	1,02	0,44	1,03	0,36
Полтавська	1,18	1,11	0,46	1,04	0,38
Рівненська	0,68	1,12	0,26	1,01	0,21
Сумська	0,86	1,06	0,35	1,01	0,29
Тернопільська	0,62	1,02	0,27	1,03	0,21
Харківська	1,02	0,98	0,46	1,06	0,39
Херсонська	0,76	0,99	0,33	1,02	0,26
Хмельницька	0,80	1,08	0,32	1,02	0,25
Черкаська	0,91	1,07	0,37	1,02	0,30
Чернівецька	0,65	1,00	0,28	1,04	0,22
Чернігівська	0,82	1,04	0,34	1,01	0,29
м.Київ	2,73	1,50	0,79	1,13	0,56
м.Севастополь	-	-	-	-	-

Матриця стандартизованих коефіцієнтів

ефективності формування фінансово-економічного потенціалу регіонів України
на сучасному етапі (достатність бюджетного забезпечення) у 2016 році

Області	X_1	X_2	X_3	X_4	X_5
	<i>max</i>	max	<i>>1</i>	<i>>1</i>	<i><100</i>
Автономна Республіка Крим	-	-	-	-	-
Вінницька	0,89	1,06	0,41	1,03	0,34
Волинська	0,74	1,11	0,33	1,01	0,27
Дніпропетровська	1,39	1,18	0,58	1,01	0,50
Донецька	0,52	0,46	0,56	1,11	0,47
Житомирська	0,81	1,10	0,36	1,01	0,31
Закарпатська	0,62	0,98	0,31	1,01	0,26
Запорізька	1,25	1,10	0,56	1,05	0,49
Івано-Франківська	0,66	1,08	0,30	1,01	0,26
Київська	1,33	1,14	0,58	1,07	0,48
Кіровоградська	0,92	1,08	0,42	1,03	0,37
Луганська	0,28	0,34	0,41	1,03	0,35
Львівська	0,98	1,10	0,44	1,02	0,38
Миколаївська	0,94	1,02	0,46	1,04	0,39
Одеська	1,13	1,02	0,55	1,04	0,46
Полтавська	1,21	1,20	0,50	1,04	0,42
Рівненська	0,67	1,07	0,31	1,02	0,27
Сумська	0,90	1,11	0,40	1,03	0,34
Тернопільська	0,61	1,07	0,28	1,01	0,23
Харківська	1,05	1,01	0,51	1,03	0,44
Херсонська	0,78	0,97	0,40	1,03	0,33
Хмельницька	0,81	1,08	0,37	1,02	0,31
Черкаська	0,94	1,12	0,42	1,02	0,35
Чернівецька	0,70	1,00	0,34	1,04	0,28
Чернігівська	0,88	1,04	0,42	1,04	0,35
м.Київ	2,50	1,41	0,87	1,15	0,74
м.Севастополь	-	-	-	-	-

**Матриця стандартизованих коефіцієнтів ефективності використання
фінансово-економічного потенціалу регіонів України у 2012 році**

Області	Y₁	Y₂	Y₃	Y₄	Y₅	Y₆
Автономна Республіка Крим	0,81	1,04	0,93	0,49	2,38	0,52
Вінницька	0,79	1,02	1,02	1,14	1,10	0,65
Волинська	0,68	1,01	1,00	1,24	1,28	0,55
Дніпропетровська	1,62	0,99	1,02	1,32	1,18	0,54
Донецька	1,40	0,98	1,06	1,08	1,29	0,63
Житомирська	0,73	1,01	0,99	1,73	0,88	0,53
Закарпатська	0,69	0,97	0,97	1,57	0,51	0,73
Запорізька	1,22	0,95	0,97	1,53	1,00	0,56
Івано-Франківська	0,86	0,95	1,01	1,26	0,74	0,74
Київська	1,48	0,96	0,98	0,69	0,23	0,63
Кіровоградська	0,83	1,05	0,98	0,97	0,99	0,77
Луганська	1,06	0,99	1,03	1,44	1,30	0,62
Львівська	1,01	0,99	0,96	1,12	0,40	0,54
Миколаївська	0,97	1,04	1,00	1,25	0,53	0,63
Одеська	1,10	0,96	0,96	0,89	0,94	0,57
Полтавська	1,44	1,04	1,00	1,11	0,68	0,66
Рівненська	0,68	0,97	0,95	1,58	0,73	0,53
Сумська	0,88	1,02	0,98	1,75	0,76	0,57
Тернопільська	0,68	1,00	0,97	1,07	0,51	0,67
Харківська	1,23	1,01	0,98	1,12	1,12	0,54
Херсонська	0,72	1,00	0,98	1,60	0,64	0,57
Хмельницька	0,77	1,00	0,96	1,51	0,60	0,62
Черкаська	0,93	1,06	0,99	1,66	0,70	0,68
Чернівецька	0,57	0,94	0,97	1,19	0,83	0,52
Чернігівська	0,86	1,02	0,99	1,76	0,58	0,61
м.Київ	2,06	0,97	1,33	0,70	1,40	0,49
м.Севастополь	0,94	1,06	1,02	0,95	1,83	0,48

**Матриця стандартизованих коефіцієнтів ефективності використання
фінансово-економічного потенціалу регіонів України у 2013 році**

Області	Y_1	Y_2	Y_3	Y_4	Y_5	Y_6
Автономна Республіка Крим	0,77	1,01	1,01	0,53	1,12	0,55
Вінницька	0,81	1,03	1,01	1,04	1,08	0,68
Волинська	0,62	0,99	1,05	1,09	1,36	0,58
Дніпропетровська	1,60	0,99	0,97	1,26	0,84	0,57
Донецька	1,38	1,03	0,91	1,04	0,97	0,62
Житомирська	0,67	1,01	1,05	1,50	1,18	0,55
Закарпатська	0,60	1,02	1,08	1,42	0,71	0,75
Запорізька	1,12	1,00	1,00	1,40	0,92	0,60
Івано-Франківська	0,82	0,96	1,01	1,22	0,70	0,74
Київська	1,38	1,05	0,99	0,59	0,45	0,63
Кіровоградська	0,87	1,02	1,03	1,38	0,84	0,79
Луганська	0,99	0,93	0,93	0,85	1,15	0,60
Львівська	0,92	0,99	1,05	1,13	0,77	0,57
Миколаївська	0,97	0,96	1,02	1,12	0,77	0,73
Одеська	1,10	1,01	1,00	1,03	1,05	0,63
Полтавська	1,42	0,93	0,98	1,08	0,88	0,63
Рівненська	0,60	0,98	1,07	1,36	1,02	0,55
Сумська	0,86	0,98	1,02	1,73	0,71	0,56
Тернопільська	0,60	1,03	1,06	1,07	0,82	0,65
Харківська	1,23	1,00	0,97	1,61	1,42	0,56
Херсонська	0,70	0,99	1,03	1,72	0,77	0,63
Хмельницька	0,69	1,06	1,04	1,28	0,79	0,63
Черкаська	0,92	0,97	1,00	1,70	1,08	0,67
Чернівецька	0,52	1,06	1,06	1,07	0,76	0,55
Чернігівська	0,83	0,99	0,98	1,50	0,63	0,60
м.Київ	2,99	1,00	0,73	0,78	1,82	0,52
м.Севастополь	1,03	1,02	0,95	0,81	2,71	0,48

Матриця стандартизованих коефіцієнтів ефективності використання
фінансово-економічного потенціалу регіонів України у 2014 році

Області	Y_1	Y_2	Y_3	Y_4	Y_5	Y_6
Автономна Республіка Крим	-	-	-	-	-	-
Вінницька	0,85	1,06	1,04	1,07	1,43	0,69
Волинська	0,64	1,06	1,02	0,99	1,37	0,60
Дніпропетровська	1,66	1,05	1,01	1,20	0,76	0,58
Донецька	1,22	0,75	0,74	1,26	0,85	0,55
Житомирська	0,69	1,05	1,02	1,42	1,53	0,56
Закарпатська	0,61	1,04	1,00	1,26	0,97	0,76
Запорізька	1,23	1,01	1,00	1,30	0,83	0,63
Івано-Франківська	0,82	1,01	1,01	0,76	1,23	0,76
Київська	1,43	0,99	1,01	0,56	0,49	0,61
Кіровоградська	0,89	1,05	1,00	1,27	0,86	0,90
Луганська	0,80	0,72	0,64	0,83	0,44	0,63
Львівська	0,93	1,05	1,03	1,06	0,65	0,59
Миколаївська	0,97	1,02	0,99	1,30	0,65	0,74
Одеська	1,02	1,04	1,06	1,11	1,40	0,65
Полтавська	1,52	0,98	1,01	1,09	0,77	0,69
Рівненська	0,69	1,01	1,02	1,42	1,17	0,58
Сумська	0,86	0,99	1,02	1,50	1,00	0,61
Тернопільська	0,64	1,00	1,01	1,16	1,10	0,70
Харківська	1,11	0,98	1,13	1,66	1,54	0,57
Херсонська	0,69	1,04	1,03	1,46	1,07	0,65
Хмельницька	0,76	1,01	1,00	1,09	1,12	0,66
Черкаська	0,95	1,00	1,02	1,63	1,15	0,72
Чернівецька	0,52	0,94	0,98	1,23	1,18	0,57
Чернігівська	0,83	1,05	1,05	1,49	0,83	0,65
м.Київ	2,66	1,11	1,16	0,73	1,18	0,50
м.Севастополь	-	-	-	-	-	-

Матриця стандартизованих коефіцієнтів ефективності використання
фінансово-економічного потенціалу регіонів України у 2015 році

Області	Y_1	Y_2	Y_3	Y_4	Y_5	Y_6
Автономна Республіка Крим	-	-	-	-	-	-
Вінницька	0,86	1,01	1,03	1,08	1,04	0,89
Волинська	0,67	1,15	0,99	0,70	0,93	0,78
Дніпропетровська	1,48	0,99	1,10	1,16	1,11	0,78
Донецька	1,13	0,61	0,68	1,57	0,60	0,75
Житомирська	0,74	0,97	0,98	1,34	0,97	0,74
Закарпатська	0,58	1,08	1,04	1,09	0,97	0,96
Запорізька	1,20	0,99	1,07	1,54	1,17	0,88
Івано-Франківська	0,82	1,05	1,03	0,70	1,18	1,02
Київська	1,36	1,05	1,11	0,60	0,53	0,78
Кіровоградська	0,86	0,98	1,05	1,25	0,94	1,23
Луганська	1,02	0,54	0,56	1,87	1,19	0,84
Львівська	0,87	1,09	1,10	0,98	0,83	0,78
Миколаївська	0,99	1,01	1,03	1,07	0,77	0,99
Одеська	0,99	1,02	1,04	1,32	1,26	0,82
Полтавська	1,46	1,02	1,10	1,53	0,88	0,85
Рівненська	0,73	0,97	0,99	1,19	0,84	0,71
Сумська	0,89	0,98	1,06	1,57	0,78	0,77
Тернопільська	0,64	1,09	1,01	0,99	0,80	0,90
Харківська	1,18	0,99	0,97	1,52	1,45	0,72
Херсонська	0,76	1,03	0,98	1,41	0,94	0,90
Хмельницька	0,74	1,04	1,04	0,83	1,18	0,88
Черкаська	0,96	1,02	1,04	1,57	0,84	0,97
Чернівецька	0,55	1,10	1,00	0,97	1,02	0,70
Чернігівська	0,83	1,01	1,01	1,40	0,66	0,81
м.Київ	2,71	1,23	1,01	0,72	1,44	0,61
м.Севастополь	-	-	-	-	-	-

Матриця стандартизованих коефіцієнтів
ефективності використання фінансово-економічного потенціалу
регіонів України у 2016 році

Області	Y_1	Y_2	Y_3	Y_4	Y_5	Y_6
Автономна Республіка Крим	-	-	-	-	-	-
Вінницька	0,91	1,04	0,99	1,34	0,76	0,96
Волинська	0,73	0,97	0,98	0,96	0,80	0,77
Дніпропетровська	1,37	0,95	1,02	1,14	1,00	0,75
Донецька	1,47	0,86	0,92	1,74	0,87	0,83
Житомирська	0,72	1,01	1,01	1,27	0,87	0,72
Закарпатська	0,55	1,04	0,94	1,05	0,76	0,91
Запорізька	1,12	1,08	1,04	1,40	1,08	0,88
Івано-Франківська	0,76	0,99	1,00	1,03	1,00	0,95
Київська	1,31	1,04	1,00	0,56	0,69	0,85
Кіровоградська	0,98	1,03	0,97	1,16	0,76	1,21
Луганська	0,98	0,80	1,08	1,28	1,24	0,98
Львівська	0,83	1,08	1,01	0,89	0,78	0,76
Миколаївська	1,05	1,03	0,98	0,91	1,04	1,00
Одеська	1,07	1,08	1,00	1,12	1,51	0,84
Полтавська	1,37	1,00	1,07	1,11	0,89	0,85
Рівненська	0,68	0,98	0,96	1,42	0,76	0,70
Сумська	0,81	1,02	1,03	1,24	0,80	0,78
Тернопільська	0,56	0,96	1,05	0,94	0,66	0,86
Харківська	1,16	1,00	1,02	1,38	1,56	0,68
Херсонська	0,77	1,01	0,97	1,24	0,84	0,87
Хмельницька	0,74	0,99	0,99	0,81	0,86	0,85
Черкаська	0,93	1,01	1,03	1,43	0,93	1,02
Чернівецька	0,50	1,06	1,00	1,23	0,93	0,65
Чернігівська	0,87	1,04	0,98	1,26	0,73	0,80
м.Київ	2,77	0,92	0,95	0,78	1,69	0,59
м.Севастополь	-	-	-	-	-	-

Додаток III

Оцінка фінансової стійкості, дієздатності та достатності місцевих бюджетів України у період з 2012 до 2016 року

Області	Інтегральний показник самодостатності регіону										Інтегральний показник достатності бюджетного забезпечення регіону					
	2012		2013		2014		2015		2016		2012		2013		2014	
	показник	рейтинг	показник	рейтинг	показник	рейтинг	показник	рейтинг	показник	рейтинг	показник	рейтинг	показник	рейтинг	показник	рейтинг
АРК	0,5373	7	0,5590	7	0,5075	8	-	-	-	-	0,8783	4	0,8884	5	0,7084	14
Вінницька	0,4018	18	0,4190	18	0,4056	18	0,3860	16	0,4349	16	0,6667	19	0,6853	19	0,6994	17
Волинська	0,3302	27	0,3361	25	0,3303	27	0,3313	23	0,3759	23	0,6304	24	0,6380	23	0,6545	23
Дніпропетровська	0,6049	1	0,6575	3	0,6407	2	0,5560	2	0,5958	2	0,9057	3	0,9075	4	0,9346	2
Донецька	0,5504	5	0,6309	4	0,5854	4	0,4927	3	0,5337	6	0,8463	6	0,8725	6	0,7820	7
Житомирська	0,3918	19	0,3989	19	0,3974	19	0,3738	17	0,4149	18	0,6711	18	0,6877	17	0,6996	16
Закарпатська	0,3353	26	0,3325	26	0,3333	26	0,3311	24	0,3791	22	0,5767	27	0,5980	27	0,6007	27
Запорізька	0,5520	4	0,5690	5	0,5445	5	0,4887	4	0,5585	3	0,8006	8	0,8107	9	0,8134	6
Івано-Франківська	0,3636	23	0,3633	23	0,3529	23	0,3385	21	0,3756	24	0,6349	23	0,6325	24	0,6348	24
Київська	0,5168	9	0,5538	8	0,5279	7	0,4840	5	0,5504	4	0,8224	7	0,8543	7	0,8469	4
Кіровоградська	0,4186	16	0,4351	17	0,4398	13	0,4037	12	0,4593	11	0,6988	15	0,7149	16	0,7301	10
Луганська	0,4746	11	0,5113	10	0,5017	9	0,4400	9	0,4474	12	0,7346	11	0,7156	15	0,6684	20
Львівська	0,4332	14	0,4368	16	0,4229	16	0,4014	13	0,4690	10	0,6795	16	0,6876	18	0,7010	15
Миколаївська	0,4412	13	0,4529	12	0,4518	12	0,4163	10	0,4765	9	0,7196	13	0,7218	13	0,7293	11
Одеська	0,4769	10	0,4987	11	0,4732	11	0,4491	8	0,5345	5	0,7488	10	0,7605	11	0,7672	9
Полтавська	0,5541	3	0,5656	6	0,5376	6	0,4744	6	0,5041	8	0,8573	5	0,8327	8	0,8253	5
Рівненська	0,3687	22	0,3682	22	0,3608	22	0,3392	20	0,3799	21	0,6562	20	0,6655	21	0,6663	21
Сумська	0,4541	12	0,4515	13	0,4352	14	0,3985	14	0,4382	15	0,7170	14	0,7195	14	0,7155	13
Тернопільська	0,3429	24	0,3425	24	0,3387	24	0,3272	25	0,3530	25	0,5872	26	0,6044	26	0,6035	26
Харківська	0,5229	8	0,5486	9	0,4929	10	0,4681	7	0,5186	7	0,7808	9	0,7911	10	0,7759	8
Херсонська	0,3837	20	0,3847	21	0,3721	21	0,3690	18	0,4234	17	0,6466	22	0,6575	22	0,6636	22
Хмельницька	0,3828	21	0,3917	20	0,3878	20	0,3631	19	0,4085	19	0,6555	21	0,6806	20	0,6832	19
Черкаська	0,4300	15	0,4473	14	0,4337	15	0,4060	11	0,4459	13	0,7211	12	0,7231	12	0,7250	12
Чернівецька	0,3412	25	0,3291	27	0,3338	25	0,3350	22	0,3802	20	0,6090	25	0,6322	25	0,6132	25
Чернігівська	0,4072	17	0,4407	15	0,4108	17	0,3918	15	0,4388	14	0,6718	17	0,9821	2	0,6952	18
м.Київ	0,5484	6	0,7685	1	0,6271	3	0,6530	1	0,8072	1	1,1131	1	1,1064	1	1,1730	1
м.Севастополь	0,6027	2	0,6640	2	0,7119	1	-	-	-	-	0,9316	2	0,9594	3	0,8996	3

Продовження додатка III

Області	Інтегральний показник достатності бюджетного забезпечення регіонів				Інтегральний показник ефективності використання ФЕП регіону попередніх періодів									
	2015		2016		2012		2013		2014		2015		2016	
	показник	рейтинг	показник	рейтинг	показник	рейтинг	показник	рейтинг	показник	рейтинг	показник	рейтинг	показник	рейтинг
АРК	-	-	-	-	1,0277	7	0,8314	27	-	-	-	-	-	-
Вінницька	0,6971	16	0,7477	14	0,9530	15	0,9423	15	1,0254	7	0,9850	12	0,9992	12
Волинська	0,7377	11	0,6919	18	0,9584	14	0,9474	14	0,9467	14	0,8695	25	0,8690	24
Дніпропетровська	0,9231	2	0,9324	2	1,1117	2	1,0408	5	1,0425	6	1,1021	5	1,0384	9
Донецька	0,6063	24	0,6234	24	1,0739	3	0,9916	8	0,8949	21	0,8901	23	1,1162	3
Житомирська	0,6768	18	0,7179	15	0,9801	12	0,9937	7	1,0450	5	0,9572	15	0,9330	17
Закарпатська	0,6581	22	0,6354	23	0,9062	21	0,9285	18	0,9418	16	0,9523	18	0,8766	22
Запорізька	0,7770	7	0,8888	4	1,0368	6	1,0057	6	0,9983	10	1,1423	2	1,0992	5
Івано-Франківська	0,6895	17	0,6639	21	0,9264	17	0,9068	22	0,9340	18	0,9665	14	0,9555	13
Київська	0,8382	3	0,9178	3	0,8277	26	0,8469	25	0,8483	23	0,9035	22	0,9104	19
Кіровоградська	0,7528	9	0,7655	11	0,9315	16	0,9867	9	0,9955	11	1,0502	8	1,0182	10
Луганська	0,5229	25	0,4840	25	1,0727	4	0,9084	21	0,6751	24	1,0014	11	1,0595	6
Львівська	0,7375	12	0,7846	9	0,8356	25	0,9057	23	0,8834	22	0,9435	19	0,8909	21
Миколаївська	0,7450	10	0,7696	10	0,9039	22	0,9305	17	0,9462	15	0,9755	13	0,9999	11
Одеська	0,7809	6	0,8389	6	0,9031	23	0,9686	13	1,0459	4	1,0757	6	1,1019	4
Полтавська	0,7949	4	0,8746	5	0,9881	11	0,9859	10	1,0097	8	1,1385	3	1,0481	8
Рівненська	0,6754	19	0,6684	20	0,9064	20	0,9311	16	0,9828	13	0,9047	21	0,9180	18
Сумська	0,6980	15	0,7591	12	0,9915	10	0,9766	11	0,9999	9	1,0092	9	0,9460	16
Тернопільська	0,6648	21	0,6402	22	0,8162	27	0,8702	24	0,9332	19	0,9057	20	0,8370	25
Харківська	0,7557	8	0,8066	7	0,9997	9	1,1316	3	1,1652	2	1,1370	4	1,1343	2
Херсонська	0,6719	20	0,7015	17	0,9168	18	0,9728	12	0,9880	12	1,0027	10	0,9508	14
Хмельницька	0,7033	14	0,7175	16	0,9089	19	0,9137	20	0,9400	17	0,9524	17	0,8723	23
Черкаська	0,7175	13	0,7710	8	1,0038	8	1,0564	4	1,0780	3	1,0660	7	1,0581	7
Чернівецька	0,6494	23	0,6704	19	0,8376	24	0,8364	26	0,9053	20	0,8881	24	0,8955	20
Чернігівська	0,7902	5	0,7478	13	0,9709	13	0,9223	19	0,9828	13	0,9526	16	0,9472	15
м.Київ	1,1834	1	1,3346	1	1,1567	1	1,3053	1	1,2230	1	1,2875	1	1,2825	1
м.Севастополь	-	-	-	-	1,0460	5	1,1683	2	-	-	-	-	-	-

Додаток Щ

Сильні та слабкі сторони бюджетної спроможності регіонів України у
2016 році

Області	Слабкі сторони (якщо $I < 1$, то $(1 - I) * 100\%$)			Сильні сторони (якщо $I > 1$, то $I - 1$)		
	фінансова потреба, %	втрачені фінансові можливості, %	фінансова залежність, %	запас достатності бюджетного забезпеченн я	запас фінансових можливосте й	запас фінансової стійкості
АР Крим	-	-	-	-	-	-
Вінницька	25,23	0,08	56,51	-	-	-
Волинська	30,81	13,10	62,41	-	-	-
Дніпропетровська	6,76	-	40,42	-	0,038	-
Донецька	37,66	-	46,63	-	0,116	-
Житомирська	28,21	6,70	58,51	-	-	-
Закарпатська	36,46	12,34	62,09	-	-	-
Запорізька	11,12	-	44,15	-	0,099	-
Івано- Франківська	33,61	4,45	62,44	-	-	-
Київська	8,22	8,96	44,96	-	-	-
Кіровоградська	23,45	-	54,07	-	0,018	-
Луганська	51,60	-	55,26	-	0,059	-
Львівська	21,54	10,91	53,10	-	-	-
Миколаївська	23,04	-	52,35	-	0,000	-
Одеська	16,11	-	46,55	-	0,102	-
Полтавська	12,54	-	49,59	-	0,048	-
Рівненська	33,16	8,20	62,01	-	-	-
Сумська	24,09	5,40	56,18	-	-	-
Тернопільська	35,98	16,30	64,70	-	-	-
Харківська	19,34	-	48,14	-	-	-
Херсонська	29,85	4,92	57,66	-	-	-
Хмельницька	28,25	12,77	59,15	-	-	-
Черкаська	22,90	-	55,41	-	0,058	-
Чернівецька	32,96	10,45	61,98	-	-	-
Чернігівська	25,22	5,28	56,12	-	-	-
м.Київ	-	-	19,28	0,334	0,283	-
м.Севастополь	-	-	-	-	-	-

Наукове видання

ХРИСТИНА ПАТИЬКА

**ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ
ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: МЕХАНІЗМИ
ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА АКТИВІЗАЦІЇ**

Комп'ютерний макет *Х.О. Патицька*

Оригінал-макету виготовлено в
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»
79026, Львів, вул. Козельницька, 4.
Ум.-друк. арк. 10,15.